

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XXI. évfolyam 2. szám 2023. augusztus

**SZAKMAI
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2003

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János, PhD	altábornagy
Tagok:	Dr. Farkas Ádám, PhD	őrnagy
	Dr. Fürjes János Norbert, PhD	alezredes
	Dr. Kassai Károly, PhD	ezredes
	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Dr. Magyar Sándor, PhD	ezredes
	Dr. Puskás Béla, PhD	ezredes
	Simon László	alezredes
	Szabó Károly	dandártábornok
	Tóth Csaba Mihály	alezredes
	Dr. Varga Sándor Gábor	ezredes
	Dr. Vida Csaba, PhD	alezredes
Felelős szerkesztők:	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Simon László	alezredes
Olvasószerkesztő:	Tóth Csaba Mihály	alezredes
Tördelőszerkesztő:	Szabó Beatrix	

Elérhetőségeink

Postacím:	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa 1021 Budapest, Budakeszi út 99-101. 1502 Budapest, Pf. 117
Telefon:	Dr. Kenedli Tamás 30/738-7925 Simon László 30/999-5205
E-mail:	szakmaiszemle.kontakt@gmail.com
Weblap:	https://www.knbsz.gov.hu/hu/publikaciok.html

HU ISSN 1785-1181

TARTALOM

NEMZETBIZTONSÁG ELMÉLETE

DR. PÁL ISTVÁN

A BOSTONI PROSPEKTUSOK SIKERTELEN KÍSÉRLET EGY FIATAL VILLAMOSMÉRNÖK HAZACSÁBÍTÁSÁRA	6
---	---

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

BOSNYÁK HENRIETTA

AZ EURÓPÁT ÉRINTŐ AKTUÁLIS MIGRÁCIÓS TRENDEK, VALAMINT AZ OROSZ-UKRÁN HÁBORÚ ÁLTAL OKOZOTT RENDKÍVÜLI HELYZET	48
--	----

MÉSZÁROS JÓZSEF

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK VÁLASZA A „DÖNTŐ ÉVTIZED” KIHÍVÁSÁIRA	73
---	----

DR. KRAJCSÍR LUKÁCS

„MÉLTÓSÁGGAL TÖLT EL, HOGY PATKÁNYOK LETTÜNK” – A II. VILÁGHÁBORÚ KÖZEL-KELETI ÉS ÉSZAK-AFRIKAI HADSZÍNTEREIT MEGJÁRT ÖNÁLLÓ CSEHSZLOVÁK KONTINGENS TÖTÉNETE	98
---	----

PAPP KRISTÓF CSABA

ENERGIABIZTONSÁG II. A V4-ORSZÁGOK FÖLDGÁZELLÁTÁSA A BALTI-TENGER IRÁNYÁBÓL	112
--	-----

TECHNIKAI RENDSZEREK

KOCZKA FERENC

EGY EGYETEMI INFORMATIKAI RENDSZEREN VÉGZETT SÉRÜLÉKENYSÉGVIZSGÁLAT MÓDSZERE ÉS NÉHÁNY TAPASZTALATA	123
--	-----

DR. KASSAI KÁROLY

**VÁLTOZÁSOK, ÚJ KÖVETELMÉNYEK MEGJELENÉSE ÉS
KIHÍVÁSOK A KIBERTÉRBEN141**

AZ OLVASÓHOZ

DR. KENEDLI TAMÁS

**RECENZÍÓ
2022 A GEOPOLITIKA ÁLTAL URALT VILÁG156**

E SZÁMUNK TARTALMA.....168

CONTENTS169

SZERZŐINK.....176

E SZÁMUNK LEKTORAI177

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI178

DR. PÁL ISTVÁN

A BOSTONI PROSPEKTUSOK SIKERTELEN KÍSÉRLET EGY FIATAL VILLAMOSMÉRNÖK HAZACSÁBÍTÁSÁRA

Bevezetés

Miközben lassan a végéhez közeledtek a magyar-amerikai titkos tárgyalások, amelynek jóvoltából a "magyar kérdés" lekerült az ENSZ napirendjéről,¹ a Belügyminisztérium (BM) III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökségen a hangsúly ekkortól kezdett áthelyeződni az emigrációs szervezetek bomlasztásáról a keleti blokk számára az embargós tilalmak miatt elérhetetlen műszaki információk megszerzésére.² Ezzel összefüggésben történt, hogy 1963. január 9-én Kövesdi János rendőr őrnagy (fn. "Pál"), a tudományos-technikai hírszerzésért is felelős III/I-4. Osztály vezetője,³ arról értesítette a washingtoni rezidentúrát, hogy a hírszerzés tudományos-technikai alosztálya operatív célból foglalkozni kíván az USA-ban élő Földvári Tibor (Bp. 1936. V. 16.) elektromérnökkel – a további hivatkozásokban: „M. Hermand” –, aki az 1956-os eseményeket követően távozott az Egyesült Államokba.⁴

Földvári Tibor kitűnő eredménnyel érettségizett a budapesti Állami Fazekas Mihály Gimnáziumban, majd 1954. június 6-án felvették a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karára, ahol négy féléven keresztül műszer szakirányon folytatta tanulmányait.⁵ A tengerentúlon először a Montana állambeli Carrol College angol nyelvi felkészítő kurzusait végezte el, majd 1957-től az MIT (Massachusetts Institute of Technology – Massachusetts-i Műszaki Intézet) hallgatója lett. Földvári itt atomfizikát és elektromérnöki szaktárgyakat tanult, ugyanakkor kutatómunkát végzett a biológia tanszéken. 1963-ban a 33 Magazine Street, Cambridge Massachusetts cím alatt élt.⁶

¹ BORHI László: Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig. Osiris Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2018. p. 184–218. ISBN 978-963-276-258-6

² Bizalmas közlés a III/I-5-ös Osztály (1967-től a tudományos-technikai hírszerzés) nevük elhallgatását kérő tisztjeitől. 2022. V. 20.

³ ÁBTL Archontológia 520/940. Életrajzok, Kövesdi János.
https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5:14474694735243::NO::P5_PRS_ID:952405 (Letöltés ideje: 2021. 09. 15)

⁴ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – 1/2-423-F – sz. utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1963. I. 9. p. 75.

⁵ Budapesti Műszaki Egyetem Levéltára (BMEL) Lt. 107/d. 7. kötet – Villamosmérnöki Kar nappali tagozatos hallgatói törzskönyvei – 5/85. törzsszám.

⁶ A szerző köszönetét fejezi ki Földvári Tibor villamosmérnöknek, a Johnson and Johnson Professional nyugállományú igazgatójának a személyes interjúkért és az általa vezetett eseménynaplóba adott betekintésért. Az első interjú időpontja: 2021. 03. 14.

A szülei – Földvári László (Biri, 1907. IX. 8.) a VI. November 7. téri (ma: Oktogon) Csemege üzlet – később az V. Szép utca 6. szám alatt KÖZÉRT⁷ – vezetője, és Vass Etelka (Budapest, 1909. XII. 30), a VIII. kerületi KÖZÉRT Központ ügyviteli dolgozója – a IX. Soroksári út 8-10 szám alatt laktak.⁸ A mérnök velük igen bensőséges viszonyban állt, élete szinte minden eseményeiről beszámolt. (Tudott a postai ellenőrzésről, a boríték belső oldalára írt megjegyzésével jelezte is az eljárással kapcsolatos negatív véleményét).⁹ Például megírta, hogy dr. K. S. Lion, azaz Kurt Siegfried Lion (1904–1980),¹⁰ professzor segédjeként olyan kutatásokkal foglalkozik, amelyek többsége katonai jellegű.¹¹ A mentor eredetileg a Darmstadti Egyetemen dolgozott, viszont 1934-ben zsidó származása miatt elbocsátották. Lion ekkor Törökországba menekült,¹² majd a 40-es évek elején átköltözött az Egyesült Államokba. Az MIT-n a biológia tanszék kinevezte tanárnak, hogy onnantól orvosi fizikával és műszerek fejlesztésével foglalkozzon.¹³

Földvári Tibor 1961 végén a Magyar Népköztársaság (MNK) washingtoni követségétől írásban kért tájékoztatást a szüleivel történő személyes találkozás lehetőségeiről. Vass Etelka 1962 folyamán háromszor adott be útlevélférelmet, de egyszer sem járt sikerrel. A harmadik próbálkozást követően fellebbezéssel élt, végül 1963 első napjaiban a BM engedélyezte az USA-ban teendő látogatását.

Földvári Tibor arra készült, hogy a júniusban megszerzi a Master fokozatot, de aztán szünetelteti tanulmányait. Ezzel egy időben egy olyan elképzelés is körvonalazódott benne, hogy tapasztalatszerzés céljából egy évet Svájcban fog tölteni. A mérnök időközben megnősült, egy amerikai tanítónőt vett el, az ő családi és társadalmi háttéréről a hírszerzés nem rendelkezett érdemi tudással. A rezidentúra – az érvényben lévő mozgáskorlátozásra való tekintettel – az 1963 februárjában esedékes bostoni út alkalmával készülhetett a jelölt felkeresésére. A hivatalos indoklás szerint a diplomata konzuli ügyben járt el, hogy a Külügyminisztérium (KÜM) utasítása nyomán tisztázza a kiutazással kapcsolatban felmerült kérdéseket, de a téli időjárás viszontagságai miatt nem jöhetett korábban. A konzul azt elmondhatta, hogy a jelölt anyja már megkapta az útlevelet, neki viszont személyesen is találkoznia kell azzal, akihez az otthoni hozzátartozó kiutazik. A beszélgetést úgy kellett irányítani, hogy a mérnök életkörülményeiről, a szülőföldről való viszonyáról képet kapjanak, és emberi tulajdonságait is megismerjék.¹⁴

⁷ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – Belügyminisztérium Útlevélosztály B alosztály – 1573/62 – Jelentés. Budapest, 1962. III. 26. pp. 66-67.

⁸ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – BM. II/9-d alosztály 69-711/61 – Tárgy: FÖLDVÁRI TIBOR. Környezettanulmány. Budapest, 1961. III. 30. p. 12.

⁹ Interjú Földvári Tibor nyugállományú vállalatigazgatóval, 2021. 09. 13.

¹⁰ HOFFMANN, Dieter – WALKER, Mark (Szerk.): The German Physical Society in the Third Reich. Physicists between Autonomy and Accommodation. Cambridge University Press, New York, 2012. p. 424. ISBN 978-1-107-00684-3

¹¹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – 1/2-423-F – sz. utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1963. I. 9. p. 75.

¹² STOICHEFF, Boris: Gerhard Herzberg. An Illustrious Life in Science. McGill – Queen’s University College, London, 2002. pp. 82-85. ISBN 0-660-18757-4

¹³ SCHMITT, Francis O: The Never-Ceasing Research. American Philosophical Society, Philadelphia, 1990. ISBN 978-0871691880

¹⁴ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – 1/2-423-F – sz. utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1963. I. 9. pp. 75-78.

Vass Etelka 1963. január 15-én – Szabó Kálmán alhadnagy és Antal Sándor őrnagy jelenlétében¹⁵ – átvette az útlevelét, ugyanakkor egy közvetlen hangvételi beszélgetés keretében mesélt fia addigi életútjáról. A jelölt édesanyja elmondásából úgy tűnt, hogy Földvári Tibor szorgalmas, lelkiismeretes ember, aki a középiskolában a DISZ (Demokratikus Ifjúsági Szövetség) titkári feladatait is ellátta. A forradalom idején otthon tartózkodott, de amikor a szomszéd ház teteje kigyulladt, fia az elsőként ment fel a tüzet oltani. Több tanút is felsorolt, akik ezt igazolni tudják, míg egy korábbi értesülés – értsd a környezettanulmány¹⁶ – azt valószínűsítette, hogy Földvári az épület padlásán tartózkodó felkelők egyike volt. Az asszony szerint fiát egy Zsuzsa és egy Gábor nevű barátja beszélték rá a disszidálásra, ugyanis november 27-én együtt távoztak Bécsbe.¹⁷ Földvári Tibor ténylegesen is abban maradt Ötvös Gáborral és Holstein Zsuzsával, hogy együtt mennek külföldre, a mérnök azonban a szülői aggodalom miatt csak pár nappal később, az unokatestvérével hagyta el az országot. Ötvös Gábor a Zeneakadémia növendéke volt, Velencében fejezte be tanulmányait, előbb a római, majd a milánói opera zenekarát vezényelte, végül az augsburgi opera zenei főigazgatójaként vonult nyugállományba. Az időközben elhunyt Holstein Zsuzsa textiltechnikus Bécsben férjhez ment, majd Ausztráliába költözött.¹⁸

Vass Etelka elintézte, hogy fia visszatérhessen, ő mégis az Egyesült Államok mellett döntött. Szüleinek nem szolgált magyarázattal, és a későbbi kéréseiket is figyelmen kívül hagyta. (A levéllenőrzés nem igazolta, hogy a szülők a hazatérésre próbálnák rávenni.) A házasságkötés elkeserítette a Földvári házaspárt, mert így egyre kisebb esély mutatkozott arra, hogy fiúk valóban hazajön. Vass Etelka szerint erre még akkor is volt esély, ha Tibor fia valós ismereteket szerez tőle az itthoni helyzetről. Antal őrnagy hangsúlyozta a kérelem támogatását, amihez a KÜM állásfoglalása is nagymértékben hozzájárult, az viszont nem derült ki, hogy a diplomáciai korból ki adhatott segítséget.¹⁹ A beszélgetés alkalmával arról sem volt szó, hogy Földvári Tibort a Szabad Magyar Egyetemisták Szövetsége észak-amerikai tagozata megválasztotta belügyi alelnökének.²⁰

Mindezek alapján a III/I. Csoportfőnökség azt vélelmezte, hogy az 1956 októberében visszahúzódó, mások életének megmentésében közreműködő, valóban humánus mérnököt meg tudja nyerni az államszocializmus ügyének. Tézisünk szerint a Belügyminisztérium hírszerző szolgálata a hazatérésre feljogosító konzuli útlevél fejében titkos műszaki dokumentációkat szeretett volna Magyarországra csempésztetni Földvári közreműködésével, ám ez már a kezdetektől a "wishful thinking" (a vágyak vezérelte gondolkodás) minősített esetei közé tartozott. Földvári

¹⁵ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – Belügyminisztérium III/I-4-F Aloszt. – Tárgy:” Hermand” anyjával lefolytatott beszélgetésről JELENTÉS. Budapest, 1963. I. 15. pp. 79-81.

¹⁶ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – BM. II/9-d alosztály 69-711/61 – Tárgy: FÖLDVÁRI TIBOR. Környezettanulmány. Budapest, 1961. III. 30. p. 11.

¹⁷ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – 2/3-423-F – sz. utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1963. II. 8. p. 83.

¹⁸ Interjú Földvári Tiborral, 2021. 09. 13.

¹⁹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – 2/3-423-F – sz. utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1963. II. 8. pp. 83-84.

²⁰ VÁRALLYAY Gyula: Tévúton. Ügynökök az ötvenhatos diákmozgalomban nyugaton. 1956-os Intézet – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L' Harmattan Kiadó, Budapest, 2011. ISBN 9789632364056

Tibor ugyanis nem kívánt hazatérni, ráadásul nagyon hamar rájött, hogy miről van szó, így egyből a CIA (Central Intelligence Agency – Központi Hírszerző Ügynökség)²¹ kirendeltségéhez fordult. Nem sokkal később az FBI (Federal Bureau of Investigation – Szövetségi Nyomozó Iroda), az 1939. szeptember 5-én kiadott 8247-es elnöki rendelet értelmében a legfontosabb amerikai elhárító szerv²² – is bekapcsolódott a történetbe, és rövid időn belül ellenőrzés alá vonta a washingtoni rezidentúra próbálkozásait. Sajnos, az események amerikai olvasatát nem ismerjük, de Földvári úrral az FBI azt közölte, hogy a saját személyére vonatkozó FOIPA-eljárás (Freedom of Information Act Procedure) akár még évekig is eltarthat.

Az első találkozás Cambridge-ben

1963. március 2-án szombaton "Mátrai" (Bazsó Tibor rendőr százados)²³ és "Várad" (Varga István rendőr százados)²⁴ az amerikai elhárítás kíséretében érkezett Bostonba, ám a figyelők másnap reggel nagyobb távolságot tartva, ugyanúgy a nyomukban maradtak. Egy sűrűn lakott, szűk utcákkal jellemezhető területen Bazsó és Várad kétszer megkerült egy háztömböt, majd ráfordultak egy, a városból kivezető főútra. Amikor az FBI már nem bukkant fel mögöttük, a két tiszt Boston egyik külvárosa felé vette az irányt. Bazsó 11 óra körül felhívta Földvárit a 864-4773-as számon, majd elmondta, hogy milyen ügyben keresi. A mérnök jelezte, hogy szívesen látja a diplomatát, ehhez viszont dél körül le kell bonyolítaniuk a megbeszélést, mert a délutáni órákban egyéb elfoglaltságai lesznek, míg hétköznap dolgozik. Bazsó végül abban maradt a mérnökkel, hogy 12 órakor felkeresi a lakását. Varga 3 órakor várta egy távolabbi helyszínen, hogy aztán együtt menjenek vissza a szállodába az ott várakozó figyelők félrevezetése végett. Bazsó gyalog ment el Földvárihoz, aki a Magazine Street és a William Street sarkán álló háromemeletes bérház legfelső szintjén élt egy igényesen berendezett háromszobás lakásban. A csengetésre a házigazda nyitott ajtót, aki barátságosan üdvözölte az attasét, majd bevezette a vendégszobába. Bazsó felvázolta látogatásának okait, majd ismertette az ügyben foganatosított intézkedéseket. Földvári elújságolta, hogy édesanyja március 9-én érkezik, egyben megköszönte Bazsó közreműködését az útlevel kiadásában. Ezt követően megkínálta Bazsót egy itallal, majd elmesélte, hogy jutott el az Amerikai Egyesült Államokba. Elmondása szerint 1957-ben kalandvágyból, egy barátja rábeszélésére hagyta el Magyarországot. A forradalomban nem vett részt fegyverrel, de a – műegyetemi hallgatók által kezdeményezett – tüntetésen ő is jelen volt.²⁵ Földvári az otthonmaradt szeretteire való tekintettel nyilvánvalóan azt az üzenetet közvetítette a MNK hivatalos képviselője felé, hogy távozása mögött nem álltak

²¹ WEINER, Tim: A CIA története. Hamvába holt örökség. Gabo Kiadó, Budapest, 2009. pp. 17-24. ISBN 978 963 689 316 3

²² BATVINIS, Raymond J: The Origins of FBI Counterintelligence. Lawrence, University Press of Kansas, 2007. p. 75. ISBN 978-0-7006-1495-0

²³ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – BELÜGYMINISZTERIUM III/I-5. Osztály N. Alosztály – Tárgy:” Hermand” fn. jelölttel kapcsolat újrafelvételére JAVASLAT. Budapest, 1968. V. 8. p. 123.

²⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) – XIX – J – 1 – j – Külügyminisztérium (KÜM) – USA 1945 – 1964 – 2-es doboz 13). tétel 003153 – 127/1963. SZT – Tárgy: Utazási terv felterjesztése. – Washington, 1963. II. 18. p. 854.

²⁵ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – 3/4 –” F” -1963. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1963. III. 12. pp. 88-89.

politikai okok. Az 1945-ös emigráció képviselői közül sokan úgy vélték, hogy az 56-os menekültek nagy többsége azért jött el szülőföldjéről, mert váratlanul megnyíltak a határok, ergo sok fiatal pusztán a jobb élet reményében kelt útra.²⁶ A valóságban a kb. 8000 egyetemista és főiskolás az 50-es évek itthoni kilátástalansága, valamint a forradalom leverését követő megtorlástól való félelemből döntött a távozás mellett.²⁷

A mérnök a diploma megszerzése után az egyik professzorának a kíséretében Miami-ba költözött, és az ottani egyetemen lett tanársegéd. Földvári ezt nem igazán szerette, mert nem tudott fejlődni, végül visszament az MIT-re, ahol villamosmérnökként kutatásokat folytathatott az orvosi műszerek és elektromos berendezések területén. Az attasénak ugyanakkor feltűnt, hogy a jelölt munkahelyéről és ottani tevékenységéről igen szűkszavúan nyilatkozik, szinte ösztönösen más témára vált. A havi 600 dolláros fizetését alkalmi tervezőmunkával egészítette ki. 1961-ben megnősült, felesége tanítónő volt, havonta 250-300 dollárt keresett. Mrs. Földvári 1962-ben a mérnök nagynénijével Magyarországra készült, de csak az idős hölgy – Anne Voss, Vass Etelka 1910 óta az USA-ban élő unokatestvére²⁸ – beutazását engedélyezték. Földvári láthatóan örömmel hallgatta Bazsó beszámolóját az otthoni fejlődéséről, amivel nem vitatkozott, mert otthoni hozzátartozói is ugyanerről írtak leveleikben. A politikával azonban nem foglalkozott, egyrészt azért, mert a munkája minden időt elvett, másrészt különösebben nem is érdeklődött iránta. Az 56-os menekülteket három csoportra osztotta a Magyarország jövőjével kapcsolatos elképzelések mentén. Az egyik részük az 1948 előtti többpártrendszerben, míg mások a létező szocializmus továbbfejlesztésében gondolkodtak, mindenképp a liberalizáció, az utazás szabadsága előtérbe helyezésével. A harmadik csoport a politikai berendezkedés megtartása mellett a Szovjetuniótól való függetlenedésre helyezte a hangsúlyt, amely elvezet egy Ausztriával, Csehszlovákiával és Lengyelországgal létrehozandó szövetséghez. Földvári szerint a kapitalizmus visszaállítását a többségük nem óhajtotta,²⁹ hiszen a felkelők egyik legfontosabb követelése Nagy Imre visszatérésére vonatkozott, az átlagember számára kedvező vagy legalábbis távlatban előremutató intézkedéseket a többség nem vitatta.³⁰

A mérnök ugyanakkor elégedett volt az életkörülményeivel, így végleg az Egyesült Államokban kívánt maradni: 1962-ben megkapta az amerikai állampolgárságot. 1964 tavaszára szerette volna elintézni, hogy pár hétig édesapja is velük lehessen, 1965 folyamán pedig házastársával szülőföldjére készült. Bazsó ehhez segítséget ígért, ugyanakkor célzott rá, hogy bizonyos esetekben neki is elkélne az útmutatás, hogy ki tudjon igazodni az amerikai életviszonyok között. Földvári ezelől látványosan kitért, majd a beszélgetésbe ekkor a feleség is bekapcsolódott. Az asszony érdeklődött Magyarországról, ezért Bazsó megígérte, hogy hoz magával egy-két

²⁶ VÁRDY Béla: *Magyarok az Újvilágban. Az amerikai magyarság rendhagyó története. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2000. pp. 450-451. ISBN 9630050633*

²⁷ CZIGÁNY Magda: *Kényszerű tanulmányúton. 1956-os magyar egyetemi hallgatók Nagy-Britanniában. Jászóveg műhely kiadó, Budapest, 2007. pp. 17-25. ISBN 978-963-7052-58-3*

²⁸ Interjú Földvári Tibor nyugállományú vállalatigazgatóval, 2021. 09. 13.

²⁹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – 3/4 – ”F”-1963. számú jelentés – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1963. III. 12. pp. 89-95.

³⁰ GATI, Charles: *Vesztett illúziók. Moszkva, Washington, Budapest és az 1956-os forradalom. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. pp. 159-162. ISBN 963 389 866 8*

összefoglaló művet. Ezzel egy időben megerősítette, hogy 1965 folyamán be szeretnének utazni, ha kérelmükre nem érkezik elutasító válasz. Földvári jelezte, hogy ha áprilisban anyjával ellátogatnak Washingtonba, a diplomatát is felkeresnék. Egyben kérte, hogy legközelebbi bostoni útja alkalmával ugorjon be hozzájuk. A százados művelt, értelmes embernek tartotta a mérnököt, aki lojális a szülőföldje iránt, ugyanakkor politikai szempontból is vitaképesnek tartotta, amiért alapjában véve egyetért a szocializmus gondolatával. A családi élete is kiegyensúlyozottnak tűnt, láthatóan szerette a feleségét, ugyanakkor követte az egészséges életmódot, hiszen mindenféle káros szenvedélytől mentes maradt. Földvári baráti köre jórészt 56-os magyarokból állt, amely abban is tükröződött, hogy jól ismerte az ország jövőjére vonatkozó elképzeléseiket. Az attasé úgy látta, hogy a mérnök komoly szakmai sikereket fog elérni, ezért mindenképp van értelme a személyével történő foglalkozásnak. Amennyiben a jó viszony fenntartható, először tudományos tanácsokat kívánt tőle kérni, hogy a fokozatosság elve érvényesüljön. A kapcsolat folyamatos tétele és a tanulmányozás ugyanakkor több kérdést is felvetett. A washingtoni követségen történő megjelenése azt a veszélyt hordozta magában, hogy az amerikai elhárítás látókörébe kerül, ezért a százados a személyes találkozót már a városban tervezte lebonyolítani. A másik elgondolás szerint az attasé a szabadságáról visszatérve üzenetet vagy csomagot hozott volna magával, amelynek révén indokolható a mérnök felkeresése. Ezzel egy időben az apa tervezett amerikai útja, illetve az 1965-ös beutazás is felhasználhatónak látszott a kapcsolat elmélyítésére. A százados azt javasolta, hogy keressék fel azokat az otthoni szakembereket, akiktől szakmai kérdést lehet kérni a jelölt megközelítéséhez. Az attasé egyben jelezte, hogy az MIT fizikai kutatóintézetében dolgozó Békefi György és Benedek György, valamint a kémiai vonalon dolgozó Nagy István ugyancsak Magyarországról került oda, ezért célszerű lenne a feldolgozásuk.³¹

A Központ véleménye – az ügy veszélyei

Kövesdi alezredes úgy értékelte, hogy Földvári őszinte volt, amikor távozásának körülményeiről beszélt, hiszen az általa elmondottakat több, egymástól független forrás is megerősítette. Igaz, korábban nem derült ki, hogy részt vett az 1956. októberi tüntetéseken. Az, hogy a munkájáról keveset beszélt, Kövesdi szerint egyáltalán nem volt véletlen. Két-három évvel korábban szüleinek és barátainak megírta, hogy katonai megrendelésre zajló kísérletekben vett részt. Így könnyen előfordulhatott, hogy az amerikai elhárítás felfigyelt a levelezésére, és eltérítették a kitérüléstől. 1962 elején minden átmenet nélkül elhagyta a munkájával kapcsolatos részeket az írásos üzeneteiből.³² A feltevés nem volt alaptalan, ugyanis a CIA irányításával 1956-tól 1972-ig zajlott a New York-i Kennedy és La Guardia nemzetközi légitörvényekben az ún. HTLINGUAL-program, amely 215 ezer, a Szovjetunióba és Kelet-Európába küldött levél elhárítási célból történő felbontásával végződött.³³ Az FBI 1959-től hat

³¹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – 3/4 –” F” -1963. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1963. III. 12. pp. 89-95.

³² ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – 4/5-423-F – sz. utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1963. IV. 12. p. 96.

³³ RICHELSON, Jefferey T. – BALL, Desmond: The Ties That Bind. Intelligence Cooperation between the UKUSA Countries – the United Kingdom, the United States of America, Canada, Australia and New Zealand. Boston, Allen & Unwin, 1985. pp. 71-72. ISBN 0-04-327092 1

éven keresztül ugyanígy tömeges ellenőrzést végzett nyolc amerikai nagyváros, pld. Boston postahivatalában.³⁴

Az alezredes azt sem zárta ki, hogy a mérnök továbbra is érintett valamilyen titkos kutatásban, és ezért hagyta figyelmen kívül a munkájára irányuló kérdéseket. A harmadik lehetőség volt a legvalószínűbb, miszerint nem akart egy számára idegen diplomáciai beosztásban lévő személlyel kényes témákról beszélni. A felesége és a nagynéje beutazásáról a hírszerzés nem tudott, de Bazsó sem kérdezett rá arra, hogy az asszony- vagy leánykori néven történt-e a vízumkérelem beadása. Ennek kiderítése hihető okkal szolgált volna egy újabb találkozóhoz. A százados ezért utasítást kapott arra, hogy azonnal terjessze fel a jelölt feleségének az adatait, ha ezt sikerült beszerezni. Kövesdi egyetértett azzal, hogy Földvári lojális beállítottságú, aki az 56-os magyarok csoportjaival kapcsolatban politikai tájékozatlanságból nem alkot véleményt. Am az nem volt számára világos, hogy Bazsó miképpen kommunikálta nehézségeit, amihez a mérnök útmutatását kérte. Földvári jó eséllyel meg sem értette a célzást, vagy ha igen, akkor szándékosan tért ki a válasz elől. Erre a következő összejövetelen jól átgondolt megfogalmazással újból rá kellett kérdezni. A jelölt feleségének szóló felajánlást, miszerint az attasé Magyarországról szóló könyveket hoz ajándékba, Kövesdi is támogatta, mondván, az apró szívességekkel közelebb tudnak kerülni a családhoz. Azt viszont egyből hozzátette: Bazsónak ezt személyesen kell eljuttatnia, mert a követségről jövő postai küldemény az elhárítás előtt azonnal lebuktatja a jelöltet. Az átadással együtt azt is tudatosítani kellett a mérnökben, hogy az ismerőseik előtt maradjon titok, hogy kitől kapták. Az alezredes elismerte, hogy Bazsó rugalmasan irányította a beszélgetést, azonban hibát követett el azzal, hogy beleegyezett a követségi látogatásba. A szívélyes gesztust mindig kellemetlen visszautasítani, de a százados udvariasan sajnálkozva közölhette volna, hogy akkor éppen elutazik valahová, vagy szabadságra megy. A külképviselet felkeresésétől való eltérítésre legközelebb kész válasszal kellett rendelkezni. Kövesdi egyben arról tájékoztatta a rezidentúrát, hogy Földvári több olyan 56-os magyarral is baráti viszonyt ápol, akiket még Budapestről ismer. Gáti Károly újságíró a gimnáziumban volt a mérnök osztálytársa – a valóságban odakint találkoztak először³⁵ – Tarján Péter elektromérnökkel itthon és külföldön együtt jártak egyetemre. Fábrián Egon és Blatt Tamás ugyancsak az MIT-n végzett, utóbbi a jelölt közelében élt. Makkai Ádám költő (1935–2020), aki 1963-ban a Kuala Lumpur-i Egyetem oktatója, 1969-től 2005-ig a University of Illinois nyelvészprofesszora volt,³⁶ ugyancsak a baráti köréhez tartozott. A 4-es Osztály egyetértett a rezidentúra javaslataival, ugyanakkor szorgalmazta a politikai orientáció erősítését. Bazsó az 1956 utáni változásokat készült hangsúlyozni, különös tekintettel a közkegyelemre. A következő alkalmaktól viszont arra kellett törekedni, hogy ő kereshesse a mérnököt. Az is tisztázandó volt, hogy a feleség hogyan viszonyult egy szocialista ország diplomatájának megjelenéséhez. Ezzel együtt fel lehetett vetni, hogy az asszonynak nem kell feltétlenül tudnia a kettejük közötti találkozásokról. A munkájáról való beszélgetést nem volt szabad erőltetni, de ha magától szóba hozza, az attasénak feltűnő érdeklődés nélkül rá kellett hagynia.

³⁴ WEINER i. m. p. 332.

³⁵ Interjú Földvári Tibor nyugállományú vállalatigazgatóval, 2021. 03. 14.

³⁶ KOVÁCS M. Dávid: Meghalt Makkai Ádám költő. Index, 2020. 01. 18.

https://index.hu/kultur/2020/01/18/meghalt_makkai_adam/ (Letöltés ideje: 2021. 08. 06.)

Bazsó magatartásának azt kellett sugallani, hogy a jelölt segítségére lehet apja kiutazásában, és az 1965-ös hazautazás előkészítésében.³⁷

A III/I. Csoportfőnökség azonban nem tudta, hogy Földvárit igencsak megrémítette a konzuli hivatalvezető felbukkanása, ugyanis egyből ráérezett, hogy az a beszerzésre készül. Ezzel egy időben az is aggasztotta, hogy amennyiben Bazsót követték, az FBI őt is ki fogja hallgatni, így könnyedén bajba kerülhet. (J. Edgar Hoover igazgató 1972-ben bekövetkezett haláláig érvényesítette azt a gyakorlatot, hogy a politikai értelemben túl radikálisnak vélt, vagy megbízhatatlan bevándorlókat visszaküldte szülőhazájukba).³⁸ A mérnök azonnal bement a munkahelyére, és beszámolt Lions professzornak a váratlan látogatásról. A fizikus egyből felhívta Karl Ingebritzen CIA-részlegvezetőt, akit jól ismert, ugyanis rendszeresen beszámolt neki a külföldön szerzett tapasztalatairól. Ingebritzen az MIT-re hajtott, hogy meghallgassa a mérnök történetét. Ezt követően jelezte, hogy ő külföldi hírszerzéssel foglalkozik, az elhárítás terén az az FBI (a Boston Field Office)³⁹ illetékes. A részlegvezető Földvári jelenlétében a professzor irodájából telefonált nekik, majd alig egy óra múlva két FBI-ügynök érkezett az MIT-re. William J. McGrath és Michael J. McDonough is beszélt a mérnökkel, majd felfedték számára, hogy már jól ismerik Bazsót, tudnak hírszerző tevékenységéről és bostoni tartózkodásáról. McGrath és McDonough megnyugtatta Földvárit, akit arról is eligazítottak, hogy mi a teendő akkor, ha az attasé információt szeretne kapni. Az otthon maradt hozzátartozók védelmére beszerzési nyilatkozatot nem írtattak alá a mérnökkel, de be kellett szereznie a százados által kért anyagokat, de az átadás előtt el kellett juttatnia a helyi FBI-iroda részére. Ők mindent átnéztek, végül betették egy barna borítékba vagy zacskóba.⁴⁰ Röviden: az FBI az MI5 (Military Intelligence Section 5 – a brit elhárítás) által a második világháborúban tökélyre vitt eljárásrend, az ún. Double Cross (kettős ügynök játszma) módszerét használta,⁴¹ amivel sikerült rászedni a pártállam hírszerzését.

A kapcsolat továbbépítése

Az ősz elejére a levéllenőrzés alapján kiderült, Földvári megszerezte a Master Degree fokozatot, és azt tervezi, hogy doktori képzés keretében az MIT-n marad. Egy időben foglalkozott a gondolattal, hogy jobban fizető állást keres, de az intézetben biztosabbnak érzi a szakmai fejlődését. Az állambiztonság ugyanakkor tudni vélte, hogy a szülei, a testvére és sógora egyre komolyabban foglalkoztak a kivándorlás ötletével, mióta Vass Etelka visszajött az USA-ból. Az értesülések szerint a mérnök már érdemi lépéseket tett apja és sógora gyors elhelyezkedése érdekében, valamint kikérte az Immigration Office (Bevándorlási Hivatal) véleményét. A családtagok mindezt környezetük előtt mélyen titkolták, az előkészítés óvatosan zajlott, egy-másfél év alatt tervezték lebonyolítani. Bazsó hivatalosan erről nem tudhatott, ám

³⁷ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – 4/5-423-F – sz. utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1963. IV. 12. pp. 96-101.

³⁸ FINAN, Christopher M: From the Palmer Raids to the Patriot Act. A History of the Fight for Free Speech in America. Beacon Press, Boston, 2007. pp. 4-5. ISBN 978-0807044292

³⁹ NEWTON, Michael: The FBI Encyclopedia. McFarland & Company, Inc, Publishers, London, 2003. p. 398. ISBN 0-7864-1718-8

⁴⁰ Interjú Földvári Tibor nyugállományú vállalatigazgatóval 2021. 09. 13.

⁴¹ ANDREW, Christopher: The Defence of the Realm. The Authorized History of MI5. Allen Lane, London, 2009. pp. 241-262. ISBN 978-0-713-99885-6

figyelnie kellett, hogy a jelölt részéről felvetődik-e a kérdés. (A valóságban erről még csak szó sem esett).⁴² A következő találkozáson a feleség távollétében kellett beszélnie a mérnökkel, hogy elkezdődhessen a konspiráció szabályaira történő felkészítés, ám törekednie kellett arra, hogy ne ijessze el a további kapcsolattartástól.⁴³

1963. december 16-án délelőtt Bazsó és Szluka Endre rendőr őrnagy (fn. "Zalai")⁴⁴ repülőgéppel Bostonba utazott, majd, amikor kiderült, hogy az elhárítás nem tartja őket ellenőrzés alatt, a százados felhívta Földvárit. A mérnök ezt örömmel fogadta, és gyorsan beleegyezett, hogy munkaidő után, 17 órakor találkozzanak a Parker House (szálloda) bejárata előtt. A diplomatát régi ismerőseként üdvözölte, ugyanakkor szinte azonnal az otthoni helyzetről kezdett érdeklődni. A beszámoló érdeklődően hallgatta, végül ő maga is úgy nyilatkozott, hogy az ország jó irányban fejlődik. Földvári őszintén örült az eredményeknek, ugyanakkor elismerte, hogy Magyarország és az Egyesült Államok viszonya is javult. A kedvező változásokat a tekintetben is igazolni látta, hogy a kiutazók közül senki nem akart kint maradni. Földvári megpendítette, hogy édesanyja az egyik barátnőjével járt a követségen, de az attasé szabadságon volt. A mérnök úgy készült, hogy 1965-ben megszerzi a műszaki tudományok doktora címet. Az értekezés egy új gázanalizátor kikísérletezésére épült, amely a betegségek azonosításával mozdítja elő a gyógyítást. Bazsó ekkor jelezte, hogy neki munkaköréből adódóan figyelemmel kell kísérnie a legújabb amerikai tudományos eredményeket. Ezért azonnal meg is kérdezte: miként juthat e téren tájékoztató anyagokhoz, és ebben számíthat-e a segítségére. Földvári elmondása szerint már régebben megfogalmazódott benne, hogy beutazik Magyarországra, és az érdekelt kutatóintézetekben és egyetemeken előadásokat tart az USA-ban elért eredményeiről, ugyanakkor megosztja a kutatási módszereit. A mérnök jelezte, hogy 1964 nyarán lesz a 10 éves érettségi találkozója, amire feleségével együtt nagyon szeretne eljönni, és ez alkalommal a prezentációit is megtarthatja. Azt viszont nem tudta kizárni, hogy az utazás a magas költségekre való tekintettel várhatóan anyagi akadályokba fog ütközni. Bazsó tiszteletreméltónak nevezte, hogy komoly szakemberek nem felejtik el a hazájukat és a régi munkatársakat, és az otthoniakkal is szeretnék megosztani az általuk megszerzett tudást, és arról biztosította a mérnököt, hogy ezért az illetékes hazai szakértők hálásak lesznek. Igaz, nyomban rákérdezett, hogy mit fog szólni a munkaadó, ha tudomást szerez a magyarországi útjáról. Földvári azonban kijelentette, hogy nem érdekli a vezetőség reakciója, mert rokonlátogatásra megy, amihez semmi közük sincs. Az ugyancsak 56-os menekült Jakó Géza, bostoni magyar orvos az elmúlt évek során többször is megfordult Budapesten, mégsem keresték emiatt az amerikai hatóságok. A mérnök ugyanakkor elismerte: amennyiben beosztásához alapfeltétel volna a Security Clearance (nemzetbiztonsági átvilágítás), akkor egy szocialista országban tett látogatás valóban kizáró oknak számít. Az ilyen állásban dolgozó személyek tevékenységét, mozgását évente ellenőrzik, ez viszont az MIT-n belül csak az irányító berendezések kutatásával foglalkozó részlegnél elvárás. Földvári azonban nem akart hozzájuk bejutni, hogy aztán állandó felügyelet alatt legyen. A mérnök esetenként tanácsadói tevékenységet folytatott egy bostoni orvosi műszereket gyártó vállalatnál, amely időközben felkérte az áprilisban esedékes chicagói kiállításon történő részvételének előkészítésére. Földvári megígérte, hogy

⁴² Interjú Földvári Tibor nyugállományú vállalatigazgatóval, 2021. IX. 09.

⁴³ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – 8/6-423-F – sz. utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1963. IX. 13. pp. 113-114.

⁴⁴ ÁBTL – 3. 2. 9 – R-8-020/4 – „Barkács” – Bernát Ernő Operatív Jegyzetfüzetének Másolata pp. 92/29.

összeszedi a tájékoztatókat, és az attasé rendelkezésére bocsátja. Bazsó ekkor arra figyelmeztetett, hogy a követség levelezése amerikai részről szigorú ellenőrzés alatt áll, ezért a prospektusokat személyesen kívánta átvenni a májusi bostoni útja alkalmával. Földvárt ugyanakkor megdöbbenette a népszerű, és általa is kedvelt Kennedy meggyilkolása, amely véleménye szerint a közbiztonság aggasztó helyzetére is rámutatott.⁴⁵ Ma már tudjuk, hogy a merénylet nem Lee Harvey Oswald, az állítólagosan magányos elkövető, hanem Carlos Marcello, a texasi és louisianai maffia keresztapjának műve volt, aki a kitoloncolásáért gyűlölte az elnököt és testvérét, Robert Kennedy igazságügyi minisztert.⁴⁶ A köztörvényes bűncselekményének számának növekedése viszont a 70-es évektől lett igazán komoly aggodalom forrása, ti. Bostonban William Bulger, Massachusetts állam szenátusának elnöke, valamint John Connelly, a helyi FBI-iroda szervezett bűnözés elleni részlegének vezetője évtizedeken keresztül megóvta a felelősségre vonástól James Whitey Bulger-t, a helyi ír maffia főnökét.⁴⁷

Bazsó eredményként könyvelte el, hogy Földvári maga ajánlott segítséget a hazai tudomány számára. A mérnök ugyan megszerezte az amerikai állampolgárságot, de magyarnak érezte magát, ugyanakkor hozzá szeretett volna járulni az ország fejlődéséhez. A százados a jelölt foglalkoztatására az MIT biológiai intézet és a központi könyvtár vonalán látott lehetőséget, de nyomban hozzátette, hogy a budapesti utazása veszélyt hozhat rá. Igaz, a közkegyelem kihirdetése után számítani lehetett az egykori 56-os menekültek tömeges magyarországi látogatására. A beutazók számának növekedésével párhuzamosan viszont már jó esély volt rá, hogy Földvári kiessen az amerikai elhárítás ellenőrzése alól. A 2-3 hetes magyarországi útja alatt a 4-es Osztály véghezvihette a jelölt tanulmányozását, elő tudta készíteni a beszervezést, amelyre megfelelő körülmények között akár sort is lehetett volna keríteni. Bazsó kérte, hogy a Központ a chicagói konferencia előtt küldje el a vonatkozó hírigényt. A beutazás anyagi korlátjaira való tekintettel az attasé úgy készült, hogy a mérnök elfogadna valami segítséget, amely a későbbiekben operatív szempontból is felhasználható. A tiszteletdíjat valamelyik intézet forintban fizette volna, míg a rezidens a Londonig szóló repülőjegy megvételét javasolta ellenszolgáltatásnak.⁴⁸

Kövesdi véleménye szerint a mérnökkel történő foglalkozás a személyes viszony, a folyamatos kapcsolat lehetőségének megteremtése, a konspirációra való felkészítése és politikai nevelése terén egyaránt jó irányban haladt. A legutóbbi találkozójának legfontosabb eredményét abban látta, hogy az amerikai lakásán zajlott. A jelölt beleegyezett, hogy a megbeszélésekre nyilvános helyen kerüljön sor, míg érdeklődése és a hazai viszonyokra vonatkozóan kedvező állásfoglalása azt vetítette előre, hogy hazafias alapon fogják megközelíteni. Az alezredes úgy vélte: Bazsó ügyesen használta fel a beszélgetés szakmai részét saját helyzete ismertetéséről, ti.

⁴⁵ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – 1/5 –” F” -1964. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1964. I. 7. pp. 123-127.

⁴⁶ WALDRON, Lamar: A Kennedy gyilkosság elhallgatott története. A 20. század bűnténye az új adatok fényében. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014. pp. 277-377. ISBN 978 963 05 9521 6

⁴⁷ LEHR, Dick – O’NEILL, Gerard: Fekete mise. Whitey Bulger, az FBI és az ördögi alku. HVG Könyvek, Budapest, 2016. pp. 27-82. ISBN 978-963-304-352-3

⁴⁸ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/1 – „M. Hermand” – 1/5 –” F” -1964. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1964. I. 7. pp. 127-129.

Földváriban nem keltett gyanút az érdeklődése, így az F-osztály a következőkben feltűnés nélkül állhatott elő az anyagokra vonatkozó kérésekkel. A mérnök időről időre továbbította Bellus János nevű budapesti barátjának a szakterületével kapcsolatos publikációkat, de az már nem volt világos, hogy ez otthon mennyire volt hasznosítható. Bazsó a küldemények eljuttatásához felajánlhatta a segítségét, a beutazástól azonban el kellett térítenie a jelöltet. Amennyiben Földvári mégis ragaszkodik a budapesti látogatáshoz, meg kellett vele értetni, hogy egyáltalán nem írhat erről. Az is kérdés volt, hogy milyen témában, melyik szervnél, és milyen feltételekkel tartana előadást, valamint ennek megszervezésében kire számíthat. Kövesdi támogatta, hogy Földvárit legközelebb Chicagóban keressék, mert ott nincsenek olyan szinten az FBI szeme előtt. A századosnak be kellett számolni a hazai eseményekről, miközben a nemzetközi vagy az amerikai politikáról csak addig beszélgethetett, amíg nem alakult ki éles vita. A szakmai együttműködéssel összefüggésben tisztázandó volt a hírszerzési lehetőségek köre, ugyanis Földvári akkor nem tartozott az MIT állományához. Ki kellett deríteni, hogy a feleség tudott-e kettejük találkozásairól, ám a téma érzékeny jellegére való tekintettel ezt nem volt szabad erőltetni. Földvári László kiutazásának előmozdítása, a mérnök vízumának elintézése, vagy magyar szakkönyvek beszerzése kínálta annak a lehetőségét, hogy a jelölt lekötelezettnek érezze magát. (A közelmúltban édesanyja szerezte be azt a matematikai szakkönyvet, amelyhez kint nem jutott hozzá, ugyanakkor a szülei, testvére és sógora sem mondott le a kivándorlásról, amit a BM később operatív célra tervezett felhasználni).⁴⁹ A 4-es Osztály orvosi elektronikus készülékekhez közvetlen adatrögzítő, 2-3 atmoszféra nyomású, kisméretű, zaj nélküli porlasztó és leszívó, cserélhető termisztor, antisztatikus gumi gyártástechnológia, és daganat meghatározáshoz használt radiológiai berendezések terveit szerette volna megszerezni.⁵⁰

Az első kérések és az elmaradt találkozó

Bazsó 1964. május 11-én reggel a lakásáról busszal ment ki a repülőtérre, ahonnan "Air Shuttle" (közvetlen) járatral utazott Bostonba. A 2 órás önellenőrzést követően felhívta a mérnököt, akivel 17 órakor találkoztak Cambridge egyik éttermében. Földvári a doktori szigorlatra készült, amely 27-én egész napos írásbelivel kezdődött, majd június 8-án a szóbelivel folytatódott. Azt biztosra vette, a vizsga sikerülni fog, de nyomban hozzátette, hogy az osztályzat jelentősen befolyásolja a disszertáció értékelését. A PhD-értekezése az orvosi műszergyártással foglalkozott, de a pontos téma csak a szigorlatot követően dőlt el. A doktori címet két éven belül szerette volna elérni, mert azzal bármelyik nagyobb egyetem felvonná 'Associate Professor' beosztásba, amely az itthoni gyakorlatban docensi rangot jelent. A mérnök úgy készült, hogy a jó hírű MIT-n megszilárdítja pozícióját, majd később megszerez egy professzori kinevezést. Bazsó felvetette, hogy az orvosi műszergyártás területén a magyar kutatógárda is komoly erőfeszítéseket tesz, majd ismertette az ezzel kapcsolatos hírigényt. Földvári e területen maga is jártas volt, önálló kutatásokat végzett. Az attaséval megbeszélte, hogy legközelebb az alábbi területeken próbál anyagokat gyűjteni: elektronikus készülékekhez regisztráló és hajtóművek, UV-

⁴⁹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 2/3–423–F – sz. utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1964. III. 14. pp. 15-19.

⁵⁰ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – Tárgy: Hírigények.– 1. sz. melléklet a 2/3 számú Utasításhoz. p. 19.

regisztrálás, sterilizáció, bőrhőmérőkhöz szükséges termisztorok. Ezzel egyidőben megígérte, hogy átadja a Harvard Apparatus Co. Inc. orvosi műszergyártó katalógusát. A vállalat új típusú vérpumpa fejlesztésén dolgozott, amely nem roncsolja a vörösvértesteket, ezáltal az operációk során hosszabb időn keresztül is használható. (A szóban forgó berendezés kizárólag oktatási célokat szolgált, egyfajta szemléltető eszközként kell elképzelni, amely a vérkeringés működését modellezte).⁵¹ A hat rendelkezésre álló prototípus már túljutott a kórházi próbákon, az eredmény a tervezőket igazolta. Bazsó jelezte, hogy ez a téma az otthoni szakembereket is nagyon érdekelné, amire a mérnök megígérte, hogy megpróbál tájékoztató anyagokat szerezni. A magyarországi útról azonban lemondott, mert édesanyja látogatása sok pénzbe került, ami édesapja esetében is ugyanígy érvényesült, ugyanakkor a témérdek munka és tanulás mellett idő sem jutna rá. Földvári László ugyanis megírta, hogy nagyon szeretne a fiával találkozni és az Egyesült Államokat látni, ezért már elküldte a meghívólevelet. A mérnök abban nem volt biztos, hogy a magyar hatóságok engedélyezik az utazást, de Bazsó megígérte, hogy utánanéző a dolognak. Földvári Tibor pedig kilátásba helyezte, hogy ha jól halad a disszertáció írása, akkor a következő évben összeállít egy előadást, amivel egy tokiói nemzetközi szimpóziumon vesz részt. 1966 nyarán a doktori fokozat megszerzését követően viszont mindenképp Budapestre készült utazni. A magyar szakembereknek további sok sikert kívánt, amihez segítséget ígért. A százados azt tekintette a legfontosabb fejleménynek, hogy a mérnök tudomásul vette: bármit küld az otthoni volt munkatársak számára, azt a műszaki attasén keresztül célszerű lebonyolítani. A titoktartás szükségességével egyetértett, mondván a felesége nem tud a kapcsolatukról, és ő nem is akar erről szólni. Azt viszont hangsúlyozta, hogy olyan anyaggal nem szolgálhat, amely felelősségre vonással végződik. Bazsó elmagyarázta, hogy ilyent nem fog kérni, azonban az MIT és a vállalat nem venné jó néven, hogy összeköttetésben áll egy magyar diplomatával. Földvári ekkor kijelentette, hogy erről eddig senkinek sem szólt, és nem is fog. Bazsó úgy vélte, hogy a mérnököt a tanulás túlságosan is lefoglalta, ezért nem gyűjtötte össze az ígért általános tájékoztatókat. A megnyilatkozásaiból viszont arra következtetett, hogy később bizalmas értesülésekkel is hajlandó lesz szolgálni. Az attasé azt javasolta, hogy a Központ próbálja elősegíteni az idősebb Földvári kiutazását, és az augusztusi találkozóra küldjön ki újabb hírigényt. A rezidens az időszerű 5 éves orvosi műszergyártási elképzeléséről és kutatási célkitűzéseiről kért egy szélesebb körű tájékoztatót, amely a követség által ismert orvosokkal való foglalkozásnál is alkalmazható.⁵²

Bazsó a New York-i biokémiai konferencia során összefutott Földvárival, aki a Harvard Apparatus Co. standján kalauzolta az érdeklődőket. A mérnök átadott egy katalógust a vállalat termékeiről, majd abban maradt a diplomatával, hogy egy közös vacsora keretében beszámol a legújabb fejleményekről. Mint kiderült, édesapja nagyon jól érezte magát Bostonban, ő pedig óriási eredménynek tartotta, hogy végre szabadon lehet utazni. Ezzel egy időben elhozta magával a kért anyagok egy részét, hozzátéve, hogy a következő bostoni találkozóra továbbiakat is megszerez. A politika most nagyobb súllyal szerepelt a beszélgetésben. Földvári bírálta Mindszentyt, ugyanis benne látta a kétoldalú kapcsolatok fejlődésének legnagyobb akadályát. Mindeközben remélte, hogy Barry Goldwater nem győz az elnökválasztáson, mert az

⁵¹ Interjú Földvári Tibor nyugállományú vállalatigazgatóval, 2021. IX. 13.

⁵² ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 7/4 – ”F”-1964. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1964. V. 15. pp. 24-29.

ő uralma katasztrófát jelentene az egész világ számára.⁵³ A rossz érzés nem volt alaptalan, ugyanis a republikánus jelölt az észak-vietnámi városok bombázását, a háború kiterjesztését szorgalmazta, de még ijesztőbb hatott, hogy véleménye szerint semmilyen fegyver bevetésétől sem szabad visszariadni.⁵⁴

Kövesdi alezredes válaszában jelezte: újabb hírigény megfogalmazásának nem látja értelmét, ti. Földvári szakterülete csak nagyvonalakban volt ismert a 4-es Osztály előtt. A vállalás teljesítését követően – amely az osztályvezető szerint komoly megtakarítást hozhatott a hazai orvosi műszergyártásban – újabb kérdésekkel fog a hírszerzés előállni.⁵⁵ Bazsó augusztus 27-én családjával együtt elment Bostonba, hogy szabadságának égisse alatt találkozzon a mérnökkel. A telefonos bejelentkezése azonban közölte, hogy Földvári üzleti ügyben vidékre utazott, és kb. 10 nappal később érkezik vissza. Az attasé Radványi János ügyvivővel (fn. "Fekete")⁵⁶ októberben tervezett újból Massachusetts államba menni, ami a mérnök felkeresését is magába foglalta. Amennyiben a hivatalos út elmarad, Bazsó 1-2 napra előkészítés nélkül is Bostonba készült. A találkozó meghiúsulását ugyanakkor érvként tervezte felhasználni arra, hogy megértesse a jelölttel az előre egyeztetés és a biztosító rendszer szükségességét.⁵⁷

Kövesdi szeptember közepén elismerte, hogy a jelölt egyre nagyobb rokonszenvvel viseltetik az attasé irányában, aminek révén a MNK politikai berendezkedésének elfogadásához is közelebb került. Az alezredes szerint ezt igazolta, hogy míg az első alkalommal a mérnök nem szívesen beszélt szakmai kérdésekről, a legutóbbi találkozáson már a munkaadója szakterületét is részletesen ismertette. A százados a magyar szakemberek részére történő segítségkérést is megfelelően vezette elő, ugyanis Földvári nem zárkózott el ennek teljesítésétől. Az, hogy négy területen anyagokkal tud szolgálni, a népgazdaságnak több milliós megtakarítást ígért. Kövesdi jelezte, hogy az augusztusi futárral Budapestre küldött katalógus ugyan nem képvisel nagyobb értéket, viszont megismerhető a mérnök szakterülete, akitől el lehet kérni a kiadványban szereplő berendezések tervrajzait. Az alezredes fontosnak tartotta, hogy Földvári hajlandó az attaséhoz fűződő kapcsolatát bizalmasan kezelni. Bazsó igyekezett elosztatni a mérnökben a titkos anyagok átadásával kapcsolatos aggályokat, de a jövőben rá kellett világítani a következő jelenségre. Magyarország szempontjából sok olyan dokumentáció is érdekesnek számít, amely az USA-ban nem minősített adat, de az otthoni szakemberek egyáltalán nem, vagy csak alig ismerik a kérdéskört. Ezzel a felvetéssel azt próbálták elérni, hogy a jelölt ne katalógusokkal kezdjen hozzá az együttműködéshez, hanem azonnal használható anyagokkal szolgáljon. Földvári a leveleiben soha nem írt Bazsóról, így az utasítás értelmében folytatni kellett politikai orientációját és a titoktartásra nevelését, de csak addig a pontig, amely nem riasztja el a további együttműködéstől.

⁵³ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 8/4 – ”F”-1964. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1964. VIII. 12. pp. 30-31.

⁵⁴ MAGYARICS Tamás: Az Egyesült Államok külpolitikájának története. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2000. pp. 312-314. ISBN 963 9024 91 0

⁵⁵ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 6/3 F. sz. utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1964. VIII. 15. p. 32.

⁵⁶ PÁL István: Egy visszautasíthatatlan ajánlat? Tézisek egy elmaradt hazatérésről. Arc és álarc, 2019/1. p. 60.

⁵⁷ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 9/4 – ”F”-1964. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1964. IX. 15. p. 33.

Azt kellett elérni, hogy a hírigényekre érdemi választ adjon, tudatosítandó benne, hogy csak a megfelelő színvonalú dokumentum ad érdemi segítséget.⁵⁸

További tervek és hírigények

Kövesdi osztályvezető október 12-én jóváhagyta, hogy Bazsó az októberi hivatalos út elmaradása esetén előkészítés nélkül Bostonba utazzon a találkozót lebonyolítására. A hazai szakembereket a HORINZONTAL – VERTICAL CHART MOVERS 600-800, 450, 451 (függőleges és vízszintes regisztráló írószerkezet) tervrajzai érdekelték a leginkább, amely Földvári korábban tett ígéretének szerves része volt. A vérpumpa kifejlesztése terén szűk körben zajló kísérletsorozat a magyar kutatók tájékoztatása szerint is a Földvári által már felvázolt akadályokba ütközött. A hírszerzés e téren nem tudott szakértőt felvonultatni, de pont ezért biztosra vette, hogy a hazai orvosi műszergyártásnak hasznára lesz a mérnöktől kapott útmutató. Ezzel egy időben Fábián István mérnök levelet kapott a jelölttől, aki a *"Mérés és Automatika"* egyik számában megjelent cikkekre hivatkozva érdeklődött a nedvességtartalom-meghatározó készülékről, és a szabadalom részletesebb leírását kérte. Amennyiben Földvári sérelmezte volna, hogy Fábián nem válaszolt, Bazsó megígérhette, hogy utánanéző a mérnököt érdeklő szakmai kérdéseknek. Az alezredestől ezért közölte, hogy az attasé tudjon védekezni, ha a válasz nélkül maradt levél miatt a jelölt ki akar hátrálni a korábban tett vállalások teljesítése elől.⁵⁹ Ezzel egyidőben a 4-es Osztály elküldte a hazai orvosműszergyártás távlati terveihez szükséges hírigényeit, amelyben az intenzív betegellátáshoz szükséges, valamint ultrahangos készülék, EKG, digitális kijelző, az életfontosságú szervek pótlására szolgáló berendezés tűnt fel kiemelt helyen.⁶⁰ Az utóbbi összefoglaló már nem tartalmaz fordítási vagy fogalomhasználati tévedést, ezt láthatóan szakértők, nem pedig a BM hiányos felkészültségű tisztjei írták.⁶¹

1964. november 17-én Bazsó és Radványi repülőgéppel Bostonba utazott hivatalos ügyintézés végett. Ahogy ellenőrzéssel nem találkoztak, az attasé 18-án 14 órakor felhívta a munkahelyén a mérnököt, akivel megállapodott, hogy fél ötkor lesz a találkozó egy étteremben. Földvári pontosan érkezett, majd sajnálkozott, hogy augusztusban nem ért rá, de New York-ba kellett utaznia. Bazsó nyomatékosította, hogy ez számára is komoly kellemetlenséggel járt, amivel a mérnök is egyetértett. A beszélgetés első részében politikai kérdésekről volt szó. Földvári örült a választási eredménynek, mert az azt igazolta, hogy az amerikai nép józanul gondolkodik. Hruscsov leváltásától nem várt lényeges változást a Szovjetunió politikájában, ugyanakkor egyetértett a Kínai Népköztársaságnak (KNK) az ENSZ-tagságával.⁶²

⁵⁸ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 7/4-423-F – sz. utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1964. IX. 17. pp. 34-36.

⁵⁹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 8/3-423-F – sz. utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1964. X. 12. pp. 40-41.

⁶⁰ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 423 – 8/3. sz. utasítás melléklete – Tárgy: Hírigények orvosi műszer vonalon. – Budapest, 1964. X. 12. pp. 42-46.

⁶¹ Interjú Földvári Tibor nyugállományú vállalatigazgatóval, 2021. VI. 21.

⁶² ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 10/4 – ”F”-1964. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1964. XI. 20. pp. 47-50.

Míg ez utóbbira 1971-ig várni kellett,⁶³ az 1964-es elnökválasztás Lyndon B. Johnson fölényes győzelmével végződött. A publikum ugyanis nem volt vevő a nyíltan rasszista Goldwater által képviselt doktriner konzervatív ideológiára. A republikánus jelöltnak csak hat államot sikerült megszerezni, ám ebből öt az amerikai dél legelmaradottabb térségéhez tartozott.⁶⁴

Földvári otthonról továbbra is jó híreket kapott, és akik visszatértek a magyarországi rokonlátogatásból vagy turistaútról, ugyanígy kedvező tapasztalataikat hangsúlyozták. A mérnök egyre inkább arra az elhatározásra jutott, hogy a doktorátus megszerzését követően 1966-ban feleségével hazalátogat. Azt azonban szóvá tette, hogy 6 héttel korábban egy találmányról kért anyagot otthonról, amely még nem jutott el hozzá. Bazsó a forrásról érdeklődött, amely nem volt más, mint a *"Mérés és Automatika"* szeptemberi vagy októberi számában megjelent cikk, amely egy Farkas nevű csepei kutatómérnök találmányával foglalkozott. Földvári ugyanakkor beismerte, hogy nem szolgálta meg a segítséget, ugyanis a vállalati termékismertetőn túl nem tudta összeszedni a kért műszaki leírásokat. A doktori értekezés minden idejét lekötötte, a munkahelyén csak kevésszer fordult elő. Bazsó jelezte, hogy az otthoni szakemberek már nagyon várják a tervrajzokat, amely így csalódással fog végződni. Mindenekelőtt a vérpumpa iránt megnyilvánuló kiemelt érdeklődést hangsúlyozta, mire Földvári mintegy jóvátételként közölte, hogy az 1965 márciusában megtartandó Atlantic City-i kiállításon már be tudja mutatni a berendezést. Egyben megígérte, hogy a következő alkalommal már elhozza a leírását, és annak is utánanéző, hogy miként szolgálhat mintadarabbal. Az MIT kötelékében továbbra is a gázanalitikával foglalkozott, a PhD dolgozatát is témában írta, ebből Bazsóknak is szeretett volna adni egy példányt. Az attasé felvetette, hogyha a jelölt az intézetben találkozik olyan anyagokkal, amelyekről úgy véli, hogy azt a magyar szakemberek is hasznosíthatják, hozza el. A mérnök ezt is vállalta, miközben az attasé az orvosi sterilizáció, az elektronanométerek és a 450, 451, 600-800, Chart Mover vonatkozásában adott át új hírigényt. Az augusztusi találkozó kudarcából azt a következtetést vont le a százados, hogy mindig egy meghatározott helyen és időben találkozzanak, amit a mérnök is elfogadott. Az új megbeszélést 1965. február 10-én fél ötre irányozta elő Bostonba, míg a biztosító találkozót 11-én, az előző napival megegyező időpontra. Bazsó a beszélgetést eredményesnek minősítette, mondván, Földvári is hozzájárult, hogy a kapcsolat rendszeres legyen, és az otthoni szakemberek számára érdekes anyagokkal szolgáljon. A százados megítélése szerint Földvári ezt hazafias alapon tette, Magyarország fejlődéséhez ő is hozzá akart járulni. A jó viszonyt erősítette az 1966-os budapesti látogatás terve, ahogy az is, hogy számára érdekes anyagokat kap a követségtől. A politikai állásfoglalását a MNK szempontjából ugyancsak kedvezőnek ítélte, mivel a békés egymás mellett élés talaján állt. Bazsó azt kérte, hogy a mérnök által kért anyagot a januári futárral vigyék ki Washingtonba, ugyanakkor 2-3 gázanalitikával kapcsolatos hírigényt várt Budapestről. A titkos anyagok megszerzéséről nem esett szó, mert a rezidens is csak arra számított, hogy a mérnök egy jó darabig csak nyílt forrásokat bocsát rendelkezésre. Szluka őrnagy részéről felmerült, hogy a mérnök a vérpumpa megszerzését úgy próbálja meg előmozdítani,

⁶³ HERSH, Seymour M.: Kissinger: The Price of Power. Kissinger in the Nixon White House. Faber and Faber, Boston, 1983. p. 491. ISBN 0-571-13175-1

⁶⁴ ANDOR László: Amerika évszázada. Aula, Budapest, 2002. pp. 217-218. ISBN 963 9345 61 x

hogy a kereskedelmi úton történő beszerzésben ajánlja fel közreműködését. Erre az esetre útmutatást kért a Központtól.⁶⁵

Az osztályvezető szerint a jelölttel zajló foglalkozás a megfelelő irányban haladt, hiszen közeledett a magyarországi rendszerhez, egyre jobb viszonyba került Bazsó századossal, és azt is elfogadta, hogy a MNK számára érdekes anyagokat adjon. Az attasé politikai befolyásolási kísérlete láthatóan célba ért, miközben rávezette a jelöltet, hogy mindig előre rögzítsék a találkozások időpontját. A 4-es Osztály már lépéseket tett a Földvári számára fontos anyag továbbítására, viszont a részletes leírás megszerzése akadályokba ütközött. A feltaláló és az illetékes szerv letiltotta az eredeti elképzelés megosztását, ezért egy olyan tájékoztató készítése volt a cél, amely valamivel tartalmasabb a folyóiratban megjelent íráshoz képest. Az utóbbi révén ugyanis az attasé komolyabb igényeket támaszthatott volna a jelölttel szemben. Kövesdi alezredes az új hírigény tolmácsolásával már nem teljesen azonosult, mivel az előző körben megfogalmazott négy kérdés gyakorlati haszonnal kecsegtetett, míg a gázanalitika sokkal inkább elméleti síkon volt jelentős. Az osztályvezető rámutatott: ha Földvárit újabb és újabb igényekkel árasztják el, akkor könnyen előfordulhat, hogy a legegyszerűbben megválaszolható területekre összpontosítja erőfeszítéseit, míg a többi elől kitér. A vérpumpa terveinek megszerzésével a 4-es Osztály is egyetértett, de a mintadarabra csak akkor tartott volna igényt, ha az nem vásárlással történne. Az ügy kezelése óvatosságot kívánt, mert ha a mérnök segítségnyújtása kereskedelmi szempontból értendő, az együttműködés véglegesen megreked a törvényes keretek között. A titkos kifejezést viszont továbbra sem volt szabad kiejteni.⁶⁶

A Találmányi Hivatal és az újítás tulajdonosa továbbra sem volt hajlandó részletesebb tájékoztatást adni, mondván, így a szabadalom külföldön is megvalósítható. Az attasénak ezért azt kellett kommunikálnia a jelölt felé, hogy a kérdés a vártnál sokkal bonyolultabb, a bürokratikus nehézségek áthidalása személyes kapcsolat hiányában rendkívül nehéz. Az ígértet továbbra is érvényes maradt, hogy Földvári ezt ne használhassa fel arra, hogy kihátráljon a hírigények teljesítése mögül. Bazsó a mérnök kifogását azzal kezelhette, hogy amennyiben komolyabb anyagot kap tőle, az otthoni illetékeseket is könnyebb lett volna megpuhítani.⁶⁷

A kimerültség jelei

1965. február 9-én este Szluka őrnagy és Bazsó százados hivatalos ügyben New York-ba utazott, ahol részt vettek az ENSZ-misszió által rendezett koktélpartin. A rendezvényt követően az FBI a szállodáig kísérte a társaságot. Másnap reggel 7 órakor a két rendőrtiszt vásárolni ment a belvárosba, ahol megállapították, hogy nem állnak figyelés alatt. Bazsó vonattal Bostonba utazott, majd önellenőrzéssel 16 óra 30 perckor ért a találkozó helyszínére. Földvári pontosan megjelent, szívélyesen üdvözölte az attasét, majd az étteremben megvacsoráztak. A mérnök elmondta, hogy amint elkészült a doktori értekezésével, mindenképpen átigazol a Harvard Apparatus

⁶⁵ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 10/4 – ”F”-1964. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1964. XI. 20. pp. 47-50.

⁶⁶ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 10/4-423-F – sz. Utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1964. XII. 11. pp. 55-57.

⁶⁷ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 1/2-22-F – sz. Utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1965. I. 12. pp. 61-62.

Company-hoz, vagy egy komoly nagyvállalathoz, de továbbra is eltökélt szándéka, hogy 1966 nyarán feleségével Magyarországra látogat. Bazsó ekkor felfedte, hogy nemsokára hazatér, majd egy pár napra szóló, személyes meghívást tolmácsolt. Földvári ezt elfogadta, és attól sem zárkózott el, hogy kapcsolatban maradjon a követséggel. Ahogy a beszélgetés politikai síkra terelődött, a mérnök helytelenítette az Észak-Vietnam elleni támadást, mivel a partizán hadsereg a déli országrészben harcolt. Véleménye szerint Dél-Vietnamban kellett volna rendet teremteni, ám ha ez nem sikerül, akkor az amerikai jelenlét nem éri el a kitűzött célt. Kifejezetten haragudott az elnökre, amiért ilyen meggondolatlan lépést tett.⁶⁸ Johnson valójában a feltartóztatás és a dominó-elv trumani koncepcióját követte, ugyanakkor nem akart gyengének tűnni a szovjet befolyás ellen folytatott küzdelemben. A győzelem esélyét azonban jelentősen csökkentette, hogy a dél-vietnami rezsim legitimitása kérdéses volt, ugyanis 1957-ben nem tartották meg a Genfi Konferencia által előírt választásokat. Ngo Din Diem elnök minden ellenzékít kommunistának vagy társutasnak tekintett, ráadásul a Kennedy-adminisztráció a helyi szokások figyelmen kívül hagyásával, például zárt stratégiai falvak létesítésével már korábban elidegenítette a déli országrész lakóit.⁶⁹

Földvári ezt követően szabadkozott, mivel az attasé kéréseit csak részlegesen sikerült teljesítenie. A sterilizációval kapcsolatban két anyagot szerzett a Retina Foundation egyik kutatójától, mind a kettő az Advanced Products Corp. számára készült. A vérnyomásmérőről és az adatrögzítőkről (CHART MOVER) pedig a vállalati tájékoztatókat hozta magával. A munkahelyén túl kevés alkalommal fordult elő ahhoz, hogy komolyabb anyagokról érdeklődjön, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a lehetőségeihez mérten továbbra is megpróbál segíteni. A vérpumpával kapcsolatos anyagokat a következő alkalomra ígérte, ugyanis a Harvard Apparatus Co. ezt Atlantic City-ben már be akarta mutatni. Bazsó ekkor átnyújtotta a III/I. újabb hírigényeit: számoló berendezés GM-csővel, differenciál diszkriminátor, szcintillációs számolófej, elektromos vérvizsgáló készülékek, direkt adatrögzítő berendezés. Földvári ezek megszerzésére látott lehetőséget, azt azonban világossá tette, hogy az MIT más részlegeinek tevékenységét nem ismeri. Azt tudta, hogy az MIT komolyan foglalkozott számítógépekkel, és a rakéták irányításához szükséges berendezésekkel. Bazsó azzal a kéréssel fordult a mérnökhöz, hogy ha az MIT-n olyan anyagokkal találkozik (számítógépekre, TV-re és egyéb híradástechnikai felszerelésekre, műszerekre vonatkozóan), amit a magyar szakemberek is hasznosíthatnak, akkor ezeket hozza el továbbítás céljából. Földvári a doktori védése utáni időszakra már komolyabb segítséget ígért, ugyanakkor jelezte, hogy a feltaláló novemberben már elküldte a műszaki leírást. A késedelmet azzal magyarázta, hogy hosszabb ideig szabadságon volt. Az attasé elárulta, hogy az anyagot a KÜM is kikérte, ám az nem jutott el hozzájuk. A mérnök jelezte, hogy ezt nem tudja érdemben felhasználni, csak gyűjti a számára érdekesnek tűnő műszaki újonságokat. Bazsó felvázolta az utazással kapcsolatos nehézségeit, így Földvári beleegyezett, hogy a találkozókat esetenként más városokban, illetve Washingtonban tartásák. A következő megbeszélésre április 15-én 13 órakor került sor Alexandriában, a biztosító találkozást 15 órára, valamint másnap délután egy és három órára ütemezték. Amennyiben a washingtoni utazás meghiúsul, 21-én fél ötkor Bostonban terveztek összefutni. A társalgás ekkor már a

⁶⁸ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 2/3 – ”F”-1965. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1965. II. 16. pp. 64-65.

⁶⁹ MAGYARICS (2000) i. m. pp. 301-311.

kulturális életre terelődött. Földvári elmondta, hogy édesapja ismeri Kabos Gyulát, helyesen Kabos László (1923–2007) színművészt,⁷⁰ aki megfordult az Egyesült Államokban. Mielőtt hazaindult, megkérdezte tőle, hogy nem szeretett volna-e végleg kint maradni. Kabos azt válaszolta, hogy „*a világ minden kincséért sem! A pénz nagyon jó volna megkeresni, de csak úgy, ha Magyarországon lehetne elkölteni, mivel az Egyesült Államokban nincs élet, hiányzik a kultúra*”.⁷¹

Kövesdi elfogadhatónak tartotta a jelölt elfoglaltságával kapcsolatos állítását, ugyanis míg korábban hetente írt egy normál terjedelmű levelet, az utolsó időszakban már csak levelezőlapokat küldött szülei megnyugtatóására. A rezidentúra utasítást kapott rá, hogy kísérje figyelemmel a mérnök távlati terveit, az osztályvezető viszont azt is hozzá tette: amennyiben Földvári elmegy az MIT-ről, helyes lenne egy a hírszerzési szempontból érdekes objektum felé irányítani. Ennek forszírozása nem volt célszerű, mert a végleges döntés csak a doktori megszerzésével összhangban volt várható. Kövesdi elismerte, hogy Bazsó körültekintően megkezdte az átadás előkészítését, amitől a jelölt nem idegenkedett. Arra kellett vigyáznia, hogy a váltás ne járjon visszaesséssel. A mérnök politikai téren tovább közeledett a MNK-hoz, de befolyásolására ezt követően is jelentős hangsúlyt kellett helyezni. Ezzel egy időben a százados feladata maradt, hogy a részletesebb anyagok iránti igényt ébren tartsa. A segítészándék láthatóan erősödött, ugyanis Földvári már nem csak a saját, hanem más területről is hajlandó volt anyagokat szerezni. Az utóbbi téren viszont kötelező volt az óvatosság, nehogy lebukáshoz vezessen. Az attasé közölte, hogy a tájékozódás szempontjából hasznosak az anyagai, de a jelentéseket és tervrajzokat még komolyabb örömmel fogadnák a hazai szakemberek. Az alezredes úgy látta, hogy a titoktartási szabályok alkalmazásában is sikerült előrelépni, amennyiben a jelölt már abban is partner lett, hogy ne csak Bostonban, hanem más városokban találkozzon a századossal. Igaz, a távolabbi helyszínre csak akkor hívhatták el, ha az a felesége és a munkahelye előtt nem fenyegeti leleplezéssel.⁷²

Földvári április 15-én és 16-án távolmaradt a találkozó helyszínétől, a megbeszélésre csak 21-én kerülhetett sor. Bazsó 20-án este a 10 óra 20 perckor induló hálókocsis vonattal utazott Bostonba, de figyelmet sehol sem tapasztalt. Földvári pontosan megjelent, de láthatóan fáradtnak és lehangoltnak tűnt. A washingtoni találkozóra azért nem ment el, mert késtek a kiállítási anyag rakodásával, így Atlantic City-től csak 16-án, a délutáni órákban tudott elindulni. Ezzel együtt sajnálkozott, amiért nem tudta teljesíteni az utolsó kéréseket, azonban a tanulás minden idejét lekötötte. A kutatási célokat sokszor így sem sikerült időre megvalósítania, ami nagyon elkeserítette. Az előző alkalommal kapott kérdésekről pedig úgy nyilatkozott, hogy ezek már régen megoldódtak, a szóban forgó műszerek gyártása már Magyarországon is zajlott. Az Atlantic City-i kiállításon kb. 20.000 ember tette tiszteletét, a pavilont nem tudta elhagyni, így ez a lehetőség is elúszott az anyaggyűjtés tekintetében. A vérpumpa ugyan szerepelt a kiállításon, de még nem volt forgalomban, így komolyabb ismertető nem készült róla. A tervrajzot vagy a leírást pedig nem kérhette el, ugyanis ehhez nem talált volna hihető indokot. A berendezésről

⁷⁰ URBÁN Erika: Az én Kabosom. Makkabi Kiadó, Budapest, 2005. pp. 1-117. ISBN 9637088105

⁷¹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 2/3 – ”F”-1965. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1965. II. 16. pp. 65-69.

⁷² ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 3/1-22-F – sz. Utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1965. III. 13. pp. 70-72.

is csak annyi újdonsággal szolgált, hogy az összes fémfelülete teflonnal van bevonva, hogy a vér ne érintkezzen a fémmel. Bazsó a rossz hangulatot azzal próbálta feloldani, hogy megértően viszonyult Földvári doktori címre irányuló törekvééhez, mondván az így elérhető magasabb beosztásból jobban tudja segíteni a magyar szakembereket. Addig csak annyi segítséget várt tőle, amennyit a fő cél elérése mellett meg tud adni. Bazsó úgy vélte, ez valahogy belefért volna a mérnök időbeosztásába, aki viszont azt hangoztatta, hogy e téren nincs olyan újdonság, amely áttöréssel kecseget. A százados jelezte, hogy a hazai szakemberek részéről megnyilvánuló érdeklődés korántsem volt véletlen. A prospektusok ugyan korlátozott értékű segítséget adtak, ám ennek hatékonyságán is lehetett volna javítani a tájékoztatók összegyűjtésével. Az MIT más kutatási témáit sem próbálta feltárni, amivel kapcsolatban Bazsó elismerte, hogy a mérnök lehetőségei valóban korlátozottak. A jó szándék hangoztatására válaszul mégis rászorította Földvárit, hogy próbálja kideríteni az intézetében és az MIT-n, hogy a jelentéseket milyen formában tárolják, miként lehet hozzájutni, van-e róluk kimutatás. Ha igen, és erről sikerülne másolatot szereznie, az nagymértékben megkönnyítené az anyagkérést. Az utazás költségeire való tekintettel az attasé komolyabb felkészülést várt el a mérnöktől, aki erre ígéretet tett. A feladatai a következők voltak. Az MIT anyagok irattári rendszerének feltérképezése, a vérpumpára vonatkozó anyagok gyűjtése, az előző kérdések megválaszolása. Földvári az MIT-ről elmondta, hogy az USA második leggazdagabb felsőoktatási intézete a Harvard után. Az előző időszakban komoly kutatási eredményeket sikerült felmutatni a rakéták irányítóberendezései és a bombázó irányzékok területén, ugyanakkor szoros együttműködés alakult ki a NASA-val. A mérnök már nagyon készült a hazalátogatásra, így Bazsó abban maradt vele, hogy az utódával közli ennek időpontját. Ezzel egy időben azt próbálta megértetni, hogy a megfelelő anyagok átadásával előmozdíthatja a magyarországi utazása minőségét. Megállapodtak, hogy legközelebb június 30-án fél ötkor lesz a találkozó Cambridge-ben, míg a biztosító alkalom július elsején, illetve 14-én vagy 15-én változatlan időben.⁷³

A megtorpanás

Kövesdi május közepén kritikusan megjegyezte, hogy a legutóbbi megbeszélés az ügyben nem hozott semmilyen haladást. A jó viszony ugyan nem változott, ám Földvári továbbra is adós maradt a komolyabb anyagokkal. Az alezredek szerint a jelöltben volt egy alapvető segítőszándék anélkül, hogy a hírszerzés lekötölte volna vagy kompromittálta volna, miközben érdeke sem fűződött hozzá. Mindez a hazafias érzésen túl a Bazsó századoshoz fűződő emberi kapcsolatra épült. Az ígéretet becsületbeli dolognak tarthatta, hiszen máskülönben nem szabadkozik állandóan a késedelmes teljesítés miatt, a megvalósítás módszerét viszont magával sem tisztázta. Az osztályvezető úgy vélte: Földvári tisztában volt azzal, hogy a prospektusok értéke erősen korlátozott, miközben számításba vette, hogy a komolyabb leírások átadása kockázatos lehet. Ez okozta a vívódását. Ezzel egyidőben viszont figyelembe kellett venni, hogy túl van terhelve, amiről szüleinek is panaszkodott. Bazsó a továbbiakban is hangsúlyozhatta a hírigények fontosságát, csak hogy a jelölt az amerikai orvosi műszeripar fejlettségének ismeretében hajlamos volt elbagatellizálni az itthon megoldatlan kérdéseket. Az, hogy túl általános lett volna a felsorolt kérdéskör, sem

⁷³ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 4/2 – ”F”-1965. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1965. IV. 24. pp. 73-79.

állta meg a helyét, mert a kérdéses műszerek, a felmerült akadályok, eljárások pontosan meg voltak jelölve. Kövesdi szerint a jelölt lehetőségeinek vizsgálata sem volt kimerítően alapos, hiszen megelégedett azzal, hogy a mérnök a hírigény egy-egy pontjára választ ígért. Amikor nem tudott, vagy nem akart anyagot adni, nem volt mód a kifogás hitelességének ellenőrzésére. A következő alkalommal minél részletesebben be kellett számoltatni a mérnököt az MIT-n végzett tájékozódás eredményéről, és arról, hogy milyen formában tud anyagokat szerezni. Amennyiben Bazsó úgy látta, hogy Földvári külön felkészítés nélkül megszerezhet értékes információkat, egyből kiadhatta az erre szóló megbízást. Azt is tisztázni kellett, hogy a Harvard Apparatus Co.-nál betöltött tanácsadói munkakör milyen műszaki leírásokba ad betekintést, vagy lehetőséget a másolásra. Az alezredes a jelölt hazalátogatásával kapcsolatban tett megjegyzéssel viszont teljes mértékben azonosult, hozzáátéve, hogy a holtpontra azzal lendítsék túl a mérnököt, hogy kisebb terjedelmű, de érdemi anyagot kérjenek tőle.⁷⁴

Bazsó százados 1965. június 29-én este vonattal Bostonba utazott, azonban Földvári nem tette tiszteletét a 30-i találkozón. Az attasé a másnapi pótalkalomra való tekintettel szállodába vonult, de július 1-én reggel figyelést tapasztalt. Ahogy a két nyomozó rájött, hogy hivatalos ügyekben intézkedik, leszakadtak róla, így lehetősége nyílt rá, hogy Földvári munkahelyére telefonáljon. A titkárnő viszont sajnálattal közölte, hogy a mérnök szabadságon van, és 12-e előtt nem jön vissza vidékről.⁷⁵ A valóságban McDonaugh június 16-án beszélt a mérnökkel az MIT-n, aki elmondta, hogy 27-től július 11-ig szabadságon lesz, Bazsó Tibor megjelenése viszont július 14-re várható.⁷⁶

Bazsó 1-jén visszament Washingtonba, de a biztosító találkozóra már ő sem ment el. Földvári magatartása csalódást keltett benne, ezért úgy készült, hogy amint találkozott a jelenleg nem azonosítható "Williar" fedőnevű ügynökjelölttel,⁷⁷ (aki meg nem nevezhető forrásaink szerint egy lengyel származású sugárbiológus volt), augusztus közepén előkészítés nélkül felutazik Bostonba, és megbeszéli a tisztségében őt váltó Antal Sándor (fn. "Kékesi")⁷⁸ bemutatását. Arra még lehetett számítani, hogy a mérnök megjelenik egy bostoni helyszínen, de arra már aligha, hogy kijelölt időpontban máshová menjen. A másik lehetőség a telefonhívás megbeszélésével, amely azzal az előnnyel jár, hogy Antal őrnagy a neki legalkalmasabb időpontban utazhat Bostonba. Az viszont nem volt biztos, hogy a mérnök a munkahelyén lesz, ráadásul a telefon magában hordozta a lebukás veszélyét.⁷⁹

⁷⁴ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 5/2–22–F – sz. Utasítás – Zalai elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1965. V. 18. pp. 80-83.

⁷⁵ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 7/3 – "F"-1965. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1965. VII. 24. p. 87.

⁷⁶ Földvári Tibor Eseménynaplója 1965. VI. 16.

⁷⁷ ÁBTL – 3. 2. 9 – R – 8 – 020/2 – RD-18/67 II. – „Barkács” – BELÜGYMINISZTERIUM III/I-4-F Aloszt. – Tárgy: Bernát Ernő ügyében. – JELENTÉS. Budapest, 1967. IV. 22. pp. 106-107.

⁷⁸ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – BELÜGYMINISZTERIUM III/I-5. Osztály N. Alosztály – Tárgy: "Hermand" fn. jelölttel kapcsolat újrafelvételére JAVASLAT. Budapest, 1968. V. 8. p. 124.

⁷⁹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 7/3 – "F"-1965. számú jelentés. – Tárgy: Hermand ügye. – Jelentés. Washington, 1965. VII. 24. pp. 87-90.

Bazsó 1965. augusztus 16-án az esti vonattal ment Bostonba, majd egy mozhelyiség telefonjáról felhívta a mérnököt, akivel megállapodott, hogy 17-én 15 órakor találkoznak. Földvári pontosan megjelent, majd elnézést kért, amiért legutóbb távolmaradt. Elmondása szerint az évi szabadságát akkor kellett kivennie, a biztosító találkozóra (július 14-én)⁸⁰ viszont már elment. Az elfoglaltságai közepette elhozott egy MIT-kiadványt, amely az intézetben zajló kutatásokról szolgált összefoglalóval, és amiből a hazai szakemberek ki tudták választani az őket érdeklő témákat. Egyben megígérte, hogy amint van érdemi kérés, megpróbál hozzá anyagot szerezni. Bazsó az otthoniak várakozását hangsúlyozta, amit Földvári megértően fogadott: azt mondta, hogy amint a védést követően az ideje és lehetőségei már engedik, mindent megtesz az ügy érdekében. Az attasé felfedte, hogy nemsokára lejár a kiküldetés, de már hiányzik az otthoni élet, a színház, a futballmérkőzések stb. Igaz, szomorúsággal töltötte el, hogy Földvári személyében egy jó barátot hátra kellett hagynia. A mérnök jószívvel idézte fel, hogy mi mindenről volt szó közöttük, hogy értesült az otthoni eseményekről, egyben remélte, hogy 1966-ban találkozni fognak Budapesten. Bazsó rákérdezett: hajlandó lesz-e Földvári a jövőben bizonyos anyagok átadására a magyar szakembereknek. A mérnök kijelentette, hogy szeretné fenntartani a kapcsolatot, mire az attasé elmondta, hogy mindez utódjának közvetítésével fog működni. Végül abban maradt Földvárival, hogy 1965. december 8-án 12 órakor a Harvard Square-i földalatti állomás bejáratánál a váltótársával az alábbi üzenet révén kerül érintkezésbe. „*Jó napot kívánok, Sanyi vagyok, Tibortól hoztam üzenetet, szeretném átadni*”. Földvári ekkor Bazsó hógyléte felől kell, hogy érdeklődjön egy MIT évkönyvvel a kezében. A biztosító alkalom 9-én volt ugyanabban az időpontban. Amennyiben nem jönne össze, a telefonhívás keretében a következőnek kell elhangoznia: „*Sanyi vagyok, Tibortól hoztam üzenetet, szeretném átadni a vele megbeszél helyen*”. Földvári segítséget ígért, ugyanakkor elítélte az USA vietnami magatartását, miközben azt hangsúlyozta, hogy a két társadalmi rendszernek megvannak a maga gondjai, de ezek megoldásához békére van szükség. Bazsó azzal köszönt el tőle, hogy Budapesten meg fogják ünnepelni a sikeres doktori védést. Az attasé úgy értékelte, hogy a kapcsolat tovább mélyült, így valószínű, hogy Antalt is hasonló jóindulattal fogja kezelni. A beutazás megszervezésével valós célnak tűnt a jelölt fokozatos bevonásának felgyorsítása.⁸¹

Az utolsó kapcsolatfelvétel Bostonban

1965 szeptemberében Szabó László rendőr őrnagy, a londoni rezidentúra nem sokkal korábban kihelyezett tisztje, megadta magát a brit hatóságoknak, végül politikai menedékjogot kér az Amerikai Egyesült Államoktól.⁸² A III/I. Csoportfőnökség 5-ös Osztálya, amely a tudományos-technikai hírszerzésért volt felelős, arra a megállapításra jutott, hogy Szabó nem ismerhette az ügyet, amelyben Bazsó Tibor hazatérése okozott fennakadást. Szombat József rendőr alezredes (fn. "Fóti") 1966. november 3-án arról tájékoztatta Józán Sándor rendőr őrnagyot, a washingtoni rezidentúra vezetőjét (fn. "Hegedűs"), hogy a doktori védés után számítani kell Földvári hazautazására, és a követségen teendő látogatására, amit

⁸⁰ Interjú Földvári Tibor nyugállományú vállalatigazgatóval, 2021. IX. 13.

⁸¹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 7/4 – ”F”-1965. számú jelentés. – Tárgy: HERMAND ügye. – Jelentés. Washington, 1965. VIII. 22. pp. 93-97.

⁸² PALASIK Mária: A szolgálati helyéről eltűnt hírszerző. Betekintő, 2016/1. https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2016_1_palasik.pdf (Letöltés ideje: 2021. 09. 05.)

mindenáron el kellett kerülni. Antal őrnagynak 1967 márciusában, hivatalos ügyintézés keretében kellett sort keríteni a mérnök felkeresésére.⁸³

Ahogy január első napjaiban elkészült a disszertáció, a védés az átfutási időre való tekintettel május–június fordulóján volt esedékes. A szülők mindenképpen szerettek volna kiutazni a doktori cím átadására, ezért fiukat arra kérték, nézzen utána, van-e valamilyen kedvezményes utazási lehetőség, hogy mind a ketten ott lehessenek. Földvári 1967 szeptemberében Budapestre készült, amit szeretett volna összekötni szakmai előadások megtartásával. Időközben bejelentkezett a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségénél (METESZ), valamint a Magyar Orvostechnikai Konferenciára, ahol kétszer is fel kívánt szólni.⁸⁴

Antal 1967. február 8-án Bostonba készülődött, hivatalosan Ulrich Spemann építész felkeresése céljából,⁸⁵ de a jelölttel csak 14-én 18 óra 30 perckor futott össze a Harvard Square-i metróállomáson. Antal 9 órakor repülővel érkezett Washingtonból, majd bejelentkezett a Parker House Hotelbe. Tíz órától a földalattival utazott a városban, időről időre kiszállt, gyalogolt, majd taxiba ült. Amikor kiderítette, hogy jó eséllyel nem áll ellenőrzés alatt, felhívta az MIT Kutató Laboratóriumát, ahol a titkárnő közölte, hogy a mérnök 14 óra előtt nem lesz bent az irodájában. Az újabb városnézést követően nem sokkal kettő óra után Antal ismét jelentkezett, ekkor már kapcsolták Földvárit. Az attasé átadta Bazsó üdvözlését, amit a mérnök örömmel fogadott.⁸⁶ Antal persze nem tudta, hogy Földvári 15 órakor felhívta Robert Nadeau FBI-ügynököt, aki arra kérte, hogy kicsit késsen a találkozóról. Ezzel együtt megkérdezte, hogy milyen öltözetben lesz. A megbeszélés 18 óra 34 perckor kezdődött az egyik metróállomáshoz közeli vendéglőben, és 19 óra 50 percig tartott.⁸⁷ Földvári a vacsorameghívást elhárította, ugyanis, ha nem eszik otthon, a felesége gyanút fog. Általában 8 óra körül szokott hazaérni, így nem maradhatott túl sokáig anélkül, hogy ne kelljen később magyarázkodnia. Amint leültek egy ital mellé, a mérnök szóvá tette, hogy ő kétszer is várta Antalt a metróállomáson, de senki sem jött el. Földvári úgy érezte, hogy a tavaszi diplomaátadáson valószínűleg nem lesznek ott a szülei, ugyanakkor elmondta, hogy a magasabb fizetés miatt váltott munkahelyet, ahol továbbra is orvosi műszerek fejlesztésével foglalkozott. Ezzel egy időben megerősítette, hogy a törvényes keretek között szívesen segít, de titkos anyagok megszerzésére nem vállalkozott. Antal azt mondta, hogy ez nem is elvárás, hiszen az MIT Laboratóriuma más jellegű tevékenységet folytat. Földvári azonban nem is a munkahelyére gondolt, hanem arra, amit máshonnan kellene megszereznie. Az attasé hangsúlyozta, hogy csak addig menjen el az anyaggyűjtésben, ameddig az nem veszélyezteti biztonságát, hiszen a találkozóról még a felesége sem tud. Az előadására a szeptemberi METESZ-konferencián nyílt először lehetőség, a

⁸³ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 365–11/2–90 F sz. Utasítás – Hegedűs Elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügyében. – Budapest, 1966. XI. 3. pp. 102-103.

⁸⁴ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 10–1/2–90 F sz. Utasítás – Hegedűs Elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügy. – Budapest, 1967. I. 12. pp. 104-105.

⁸⁵ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 1/6/67/F. sz. – Tárgy: Hermand Fn. ügyben Jelentés. Washington, 1967. I. 23. pp. 106-108.

⁸⁶ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 11/36/67/F. számú jelentés. – Tárgy: Hermand fn. jelölttel való találkozóról JELENTÉS. Washington, 1967. II. 18. pp. 111-112.

⁸⁷ Földvári Tibor Eseménynaplója 1967. II. 14.

tervezetet már elküldte az orvosi tagszervezet számára. Antal ekkor felhívta a mérnök figyelmét, hogy a vízum megszerzése utazási irodán keresztül is lehetséges, ugyanakkor jelezte, hogy Bazsó a KÜM keretében továbbra is a műszaki-tudományos együttműködéssel foglalkozik, és több kérdéssel is szeretné kikérni a mérnök véleményét. Antal a június elején esedékes bostoni útjára tervezte magával hozni Bazsó levelét, de nem zárta ki, hogy előbb is jelentkezhet, ám Földvári budapesti látogatásának tervéről mindenképpen tájékoztatni kívánta elődjét. A diplomata úgy értékelte, hogy Földvári más magyarok között gyorsan felenged, szabadon beszél, az otthoni eseményekről is tájékozott, tehát megvan az alap a további együttműködésre.⁸⁸

Míg Nadeau ügynök még aznap 21 óra körül rákérdezett, hogy sikerült a találkozó,⁸⁹ Szombat József alezredes csak március 10-én jelezte, hogy egyetért a találkozó lebonyolításának módjával. Az osztályvezető megértően fogadta a jelölt útiköltséggel kapcsolatos aggályát, hiszen Földvári Tibor és felesége nem sokkal korábban másik lakásba költözött, ami komoly kiadásokkal párosult.⁹⁰

A mérnök végül meghívólevelet küldött a szülők számára, akik így részt vehettek a június 9-én megtartandó doktorrá avatási ünnepségen. Augusztus folyamán Svédországba készült, de szerepelt a terveiben, hogy testvérével és sógorával is találkozik a nyugat-európai körutazásuk alatt, míg a hazalátogatást szeptemberre ütemezte. (Földvári budapesti látogatása késett, a rokonok nyugat-európai útjára egyáltalán nem került sor).⁹¹

Antal utasítást kapott rá, hogy még a szabadsága előtt kérjen új anyagot a jelölttől, valamint ezzel párhuzamosan meg kellett oldania Földvári munkaterületének felmérését és a hazai bevonási kísérlet előkészítését. Szombat a következő találkozót május második felére javasolta időzíteni, amikor át kellett adnia az üzenetet, hogy Bazsó Tibor örömmel fogadja a budapesti utat, és módja lesz vele találkozni. A korábbi attasé azt viszont kérte, hogy a vérpumpáról szóló anyagokat, amelyeket már korábban összegyűjtött, Antalra keresztül küldje el a számára. Szombat osztályvezető egy kétoldalas hírigényt csatolt az utasításhoz, hogy a beutazás alkalmával legyen miről beszélgetni.⁹² Ám a melléklet az 1964 márciusában kiküldött elvárásokkal összevetve nem tudott sok újat mondani: egyedül a vérnyomásmérők jelátalakítójának gyártástechnológiája volt újdonságnak tekinthető.⁹³

⁸⁸ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 11/36/67/F. számú jelentés. – Tárgy: Hermand fn. jelölttel való találkozóról JELENTÉS. Washington, 1967. II. 18. pp. 112-115.

⁸⁹ Földvári Tibor Eseménynaplója 1967. II. 14.

⁹⁰ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 93-3/1-90 F sz. Utasítás – Hegedűs Elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügyében. – Budapest, 1967. III. 10. pp. 116.

⁹¹ Interjú Földvári Tibor nyugállományú vállalatigazgatóval, 2021. IX. 13.

⁹² ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 125-4/3-90 F sz. Utasítás – Hegedűs Elvtársnak! Washington – Tárgy: Hermand ügye. – Budapest, 1967. IV. 10. pp. 117-118.

⁹³ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 125-4/3-90 F sz. Utasítás melléklete. – Tárgy: HÍRIGÉNYEK. pp. 119-120.

A végjáték

Földvári Tibor végül 1968. május 14-én ötnapos rokonlátogatás céljából Budapestre érkezett, majd két nappal később – nem egészen önszántából – a Belvárosi Kávéházban Bazsó őrnagy vendége volt. Az N. Alosztály vezetője arra következtetésre jutott, hogy a Harvard Apparatus Co. fejlesztési főmérnöke hozzáállásában nem történt változás. Az orvosi műszerek fejlesztése vonalán hajlandó volt segítséget adni, azt viszont hangoztatta, hogy munkaadója nem végez titkos kutatásokat. Az őrnagy megállapodott vele, hogy ha valaki az ő nevében jelentkezik, akkor közvetítésével elküldi Magyarországra a szokásos tájékoztató anyagokat, míg a valódi érdekességgel a következő évben fog előállni. Bazsó annak sem látta jelét, hogy a mérnököt amerikai elhárítás eligazította volna, és utóbbi sem vitatta, hogy az átállásokra való tekintettel a kapcsolat jó ideig szünetelt. Illetéktelen megkeresésre mindenképp letagadta volna, hogy ismeri az osztályvezetőt. Gyanús körülményeket nem tapasztalt, viszont dicsérte a gyors vízumkiadást, az udvarias vámkezelést, valamint a nagyszámú építkezést, a – korábbihoz képest jóval szélesebb körű⁹⁴ – árukinálatot. Földvári 1969-ben családjával háromhetes magyarországi vakációra készült, miközben elfogadta Bazsó meghívását és azt is, hogy erről még a budapesti ismerősök között sem beszél. A szülők végül elhozták a mérnököt kávézóból, de ahogy összefutottak Bazsóval, a segítségét kérték, hogy beszélje rá a fiúkat az újabb budapesti utazásra. Bazsó sikeresnek értékelte a találkozót, majd azt indítványozta, hogy kiutazókon vagy ösztöndíjasokon keresztül tartsák a kapcsolatot az 1969-es látogatásra időzített szervezés előtt.⁹⁵

Az újabb személyes megkeresés azonban elmaradt,⁹⁶ "Zeke" (Móder István rendőr őrnagy, tudományos-technikai attasé,⁹⁷ 1970 és 1974 között a rezidentúra vezetője),⁹⁸ 1972. április 10-én arra kapott utasítást, hogy szerezzen értesüléseket a mérnök munkahelyéről.⁹⁹ Móder őrnagynak meg kellett kísérelnie a kapcsolat felvételét a kora őszi bostoni útja alkalmával, hogy a következő új hírigényeket tolmácsolja. „*Biológiai egyedazonosítás műszerezése. Légzés műszeres vizsgálata. Transzplantációs és vér adatok tárolása, feldolgozása. Lézer és szupravezető technológia alkalmazása a biológiában. Holográfia a műszeres vizsgálatoknál.*

⁹⁴ VALUCH Tibor: A bőséges inségtől az inséges bőségig. A fogyasztás változásai Magyarországon az 1956 utáni évtizedekben. In: RAINER M. János – STANDIESKY Éva (Szerk.): Évkönyv XI. 2003. Magyarország a jelenkorban. Az 1956-os Magyar Forradalom Története Dokumentációs és Kutató Intézet, Budapest, 2003. pp. 51-78.

⁹⁵ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – BELÜGYMINISZTERIUM III/I-5. Osztály N. Alosztály – Tárgy: "Hermand" fn. jelölttel lefolytatott találkozóról JELENTÉS. Budapest, 1968. V. 21. pp. 126-128.

⁹⁶ VÁRALLYAY (2011) i. m. p. 143.

⁹⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) – XIX – J – 1 – j – USA 1970 – 18-as d. – 2660/1970 – Móder István technikai-tudományos attasé kiutazása. – Budapest, 1970. VIII. 24. pp. 1-2.

⁹⁸ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 087/7/2 – 15 – OD – 10.061 – Washingtoni magyar követség – 9/12-1/1972 – PALOTÁS ELVTÁRSNAK, Budapest. – Tárgy: AUGUSZTUS-SZEPTEMBER HAVI ESEMÉNYNAPLÓ. – ESEMÉNYNAPLÓ. Washington, 1972. X. pp. 211-217.

⁹⁹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 4/2-5/72. Utasítás – Zeke Elvtársnak! Washington – Tárgy: Fernand és Hermand ügye. – Budapest, 1972. IV. 10. pp. 132-134.

Infratechnika a biológia területén”.¹⁰⁰ A próbálkozás kudarccal végződött, ugyanis a Harvard Apparatus Co. (MILLIS MASS 150 DOVER ROAD) és a lakóhelye (PARKS DRIVE, SHERBORN MASS. 01770) egyaránt tiltott területként szerepelt.¹⁰¹

Földvári Tibor legközelebb csak 1975. május 3-án érkezett Budapestre, amikor édesapja már huzamosabb ideje kórházban feküdt, majd a hónap végén elhunyt.¹⁰² Zentay Zoltán rendőr hadnagy a Kohó és Gépipari Minisztérium (KGM) előadójaként Bazsó társaságában szeretett volna beszélni a mérnökkel a szülők IX. Kosárka sétány 4. szám alatti lakásán,¹⁰³ de a körülmények miatt megjósolható visszautasításra végül nem erőltette az érintkezést. Ezzel egy időben nem kizárt, hogy a III/I. Csoportfőnökség az idő múlásával kiábrándult a jelöltből, így figyelmét más, könnyebben megkörményezhető források kiaknázására fordította.¹⁰⁴ (A tudományos-technikai hírszerzés szerepe a 70-es évek elejétől értékelődött fel igazán).¹⁰⁵

A washingtoni rezidentúra a nyár végén kiderítette, hogy a mérnök időközben munkahelyet változtatott. A DYNATECH CORPORATION cambridge-i székhelye nem számított a keleti diplomaták számára zárt övezetnek, így ”Soltay” (Jármer Ferenc volt rendőr őrnagy, tudományos attasé)¹⁰⁶ készült a kapcsolat felvételére.¹⁰⁷ Az ügy ekkorra viszont már teljesen elhalt, így 1978. szeptember 12-én Móder István alezredes, a III/I-5-F Alosztály vezetője a lezárás mellett döntött.¹⁰⁸ Jelen ismereteink szerint a magyar hírszerzés a bostoni műszaki egyetem állományában nem rendelkezett ügynökkel, a KGB viszont a Lett Tudományos Akadémia fizikai és energetikai kutatóintézetének igazgatója közvetítésével beszervezte az MIT vezető fizikusát (fn. ”Mike”).¹⁰⁹

¹⁰⁰ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 8/2–5/72. Utasítás – Zeke Elvtársnak! Washington – Tárgy: Hírigények megküldése a HERMAND -al való kapcsolatfelvétel céljából. – Budapest, 1972. VIII. 14. pp. 135-136.

¹⁰¹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 1/1–5/73. Utasítás – Zeke Elvtársnak! Washington – Tárgy: HERMAND ügye. – Budapest, 1973. I. 29. pp. 137.

¹⁰² Interjú Földvári Tibor nyugállományú vállalatigazgatóval 2021. IX. 13.

¹⁰³ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – BELÜGYMINISZTERIUM III/I-5. Osztály A. Alosztály – Tárgy: ”Hermand” fn. jelölt kapcsolat újrafelvételére JAVASLAT. Budapest, 1975. V. 12. pp. 141–142.

¹⁰⁴ Interjú Földvári Tibor nyugállományú vállalatigazgatóval 2021. IX. 13.

¹⁰⁵ TÓTH Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete 1945–1990. In: CSEH Gergő Bendegúz – OKVÁTH Imre (Szerk.): A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2013. p. 423. ISBN 1586-9784

¹⁰⁶ DIPLOMATIC LIST November 1974 U. S. Government Printing Office Washington: 1974. pp. 49.

¹⁰⁷ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – 3/1–5/74. Utasítás – Gáti Elvtársnak! Washington – Tárgy: Bencsik és Hermand ügye. – Budapest, 1975. VIII. 28. pp. 143.

¹⁰⁸ ÁBTL – 3. 2. 4 – K-2685/2 – „M. Hermand” – BELÜGYMINISZTERIUM III/I-5. Osztály F. Aloszt. – Tárgy: ”M. Hermand” ügye. JAVASLAT. Budapest, 1978. IX. 12. pp. 145.

¹⁰⁹ ANDREW, Christopher – MITROHIN, Vaszilij: A Mitrohin-archívum. A KGB otthon és nyugaton. Talentum Kiadó, Budapest, 2000. pp. 231-236. ISBN 963 645 076 5

Végszó – párhuzamos életrajzok

Földvári Tibor 1978-tól tíz éven át a Corometrics Medical Systems műszaki igazgatója és egyben alelnöke volt, majd 1988 és 1990 között a kaliforniai Nellcor Corporation vállalatnál töltött be ugyanilyen tisztséget. Végül, 2000-ben a Johnson and Johnson Professionals (a konszern leányvállalata, amely orvosi műszerek és implantátumok fejlesztésével foglalkozott) ügyvezető igazgatójaként vonult nyugállományba. Az ezt követő években pedig konzultánsként tevékenykedett kisebb-nagyobb egészségügyi berendezések fejlesztésén dolgozó vállalkozásoknál.¹¹⁰ Bazsó Tibor 1965. októbertől őrnagyi rendfokozatban lett a III/I-4-F Alosztályon csoportvezető, majd 1969-től alezredeként az 5-ös Osztály N-alosztályát irányította. 1977-ben osztályvezető-helyettesi kinevezést kapott, végül 1979-ben átvette a tudományos-technikai hírszerzési műveletek irányítását. 1981-ben ezredessé léptették elő, majd 1983-ban csoportfőnök-helyettesé nevezték ki. Bazsó Tibor, aki 1986-ban vonult nyugállományba,¹¹¹ 2012. július 28-án hunyt el Budapesten.¹¹² Antal Sándor (1927–1990) washingtoni külszolgálat a 1967-es átállások nyomán idő előtt véget ért. Az őrnagy, aki az 1956-os forradalom következtében nem mehetett vissza londoni állomáshelyére, további életútjáról csak annyit tudunk, hogy az 5-ös Osztályról 1987-ben ment nyugdíjba, majd 1990. augusztus 8-án elhunyt.¹¹³ Az USA-ban végzett tevékenysége már csak azért sem igazán párosulhatott jelentős sikerrel, mert személyét a brit elhárítás még 1957-ben azonosította.¹¹⁴

A III/I. Csoportfőnökség komoly erőforrásokat mozgósított történetünk főhősének a beszerzésére, ám a kísérlet egyértelmű kudarccal végződött. Földvári Tibor egyik első találmánya, amely a hazai orvosi műszergyártás jelentős szerepére való tekintettel a hírszerzés érdeklődésének középpontjába került, a valóságban oktatási szemléltetőeszköz volt, nem pedig a vérkeringést helyettesítő berendezés. A mérnök előremutató ötleteit aligha volt hajlandó megosztani a MNK képviselőjével, hiszen ez óhatatlanul felkeltette volna a Szövetségi Nyomozó Iroda gyanúját. (Emellett ne felejtjük el, hogy – mint az a bevezetőben megemlítésre került – Földvári hamar átlátta a mögöttes szándékokat és megkereste az amerikai szolgálatokat, amelynek következtében az FBI nagy valószínűség szerint végig kontrollálta az egész kapcsolattartást, ezáltal pedig esély sem volt jelentős elméleti vagy gyakorlati eredmények átadására.) A Kádár rendszert 56-os menekülteként politikailag vállalhatatlannak tartotta, ráadásul a szülők által a BM tisztségviselői előtt tett nyilatkozatoktól eltérően soha nem gondolt végleges hazatérésre.

¹¹⁰ Interjú Földvári Tibor nyugállományú vállalatigazgatóval, 2021. IX. 13.

¹¹¹ ÁBTL Archontológia 80/940 Életrajzok Bazsó Tibor – ÁBTL Archontológia – Bazsó Tibor életrajzi adatok (abtl.hu) (Letöltés ideje: 2021. 10. 16)

¹¹² Budapest Főváros Kormányhivatal XII. Kerületi Hivatala HATÁROZAT BP-12/102/00099-2/2021. Budapest, 2021. I. 19. pp. 1-2.

¹¹³ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) – 2. 8. 2. 1 – 451 – Antal Sándor. pp. 1-52.

¹¹⁴ The National Archives (TNA) Foreign Office (FO) 371/128743 NH1903/1 Documents left by the cultural attaché. 28th January, 1957.

Felhasznált irodalom:

- ÁBTL Archontológia 520/940. Életrajzok, Kövesdi János. https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5:14474694735243::NO::P5_PRS_ID:952405 (Letöltés ideje: 2021. 09. 15)
- ANDOR László: Amerika évszázada. Aula, Budapest, 2002. ISBN 963 9345 61 x
- ANDREW, Christopher – MITROHIN, Vaszilij: A Mitrohin-archívum. A KGB otthon és nyugaton. Talentum Kiadó, Budapest, 2000. ISBN 963 645 076 5
- ANDREW, Christopher: The Defence of the Realm. The Authorized History of MI5. Allen Lane, London, 2009. ISBN 978-0-713-99885-6
- BATVINIS, Raymond J: The Origins of FBI Counterintelligence. Lawrence, University Press of Kansas, 2007. ISBN 978-0-7006-1495-0
- BORHI László: Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig. Osiris Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2018. ISBN 978-963-276-258-6
- CZIGÁNY Magda: Kényszerű tanulmányúton. 1956-os magyar egyetemi hallgatók Nagy-Britanniában. József Károlyi Kiadó, Budapest, 2007. ISBN 978-963-7052-58-3
- FINAN, Christopher M: From the Palmer Raids to the Patriot Act. A History of the Fight for Free Speech in America. Beacon Press, Boston, 2007. pp. 4-5. ISBN 978-0807044292
- GATI, Charles: Vesztett illúziók. Moszkva, Washington, Budapest és az 1956-os forradalom. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. ISBN 963 389 866 8
- HERSH, Seymour M.: Kissinger: The Price of Power. Kissinger in the Nixon White House. Faber and Faber, Boston, 1983. ISBN 0-571-13175-1
- HOFFMANN, Dieter – WALKER, Mark (Szerk.): The German Physical Society in the Third Reich. Physicists between Autonomy and Accommodation. Cambridge University Press, New York, 2012. ISBN 978-1-107-00684-3
- KOVÁCS M. Dávid: Meghalt Makkai Ádám költő. Index, 2020. 01. 18. https://index.hu/kultur/2020/01/18/meghalt_makkai_adam/ (Letöltés ideje: 2021. 08. 06.)
- LEHR, Dick – O'NEILL, Gerard: Fekete mise. Whitey Bulger, az FBI és az ördögi alku. HVG Könyvek, Budapest, 2016. ISBN 978-963-304-352-3
- MAGYARICS Tamás: Az Egyesült Államok külpolitikájának története. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2000. ISBN 963 9024 91 0
- NEWTON, Michael: The FBI Encyclopedia. McFarland & Company, Inc, Publishers, London, 2003. ISBN 0-7864-1718-8
- PALASIK Mária: A szolgálati helyéről eltűnt hírszerző. Betekintő, 2016/1. https://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2016_1_palasik.pdf (Letöltés ideje: 2021. 09. 05.)

- PÁL István: Egy visszautasíthatatlan ajánlat? Tézisek egy elmaradt hazatérésről. Arc és álarc, 2019/1.
- RICHELSON, Jefferey T. – BALL, Desmond: The Ties That Bind. Intelligence Cooperation between the UKUSA Countries – the United Kingdom, the United States of America, Canada, Australia and New Zealand. Boston, Allen & Unwin, 1985. ISBN 0-04-327092 1
- SCHMITT, Francis O: The Never-Ceasing Research. American Philosophical Society, Philadelphia, 1990. ISBN 978-0871691880
- STOICHEFF, Boris: Gerhard Herzberg. An Illustrious Life in Science. McGill – Queen’s University College, London, 2002. ISBN 0-660-18757-4
- TÓTH Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete 1945–1990. In: CSEH Gergő Bendegúz – OKVÁTH Imre (Szerk.): A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2013. ISBN 1586-9784
- URBÁN Erika: Az én Kabosom. Makkabi Kiadó, Budapest, 2005. ISBN 9637088105
- VALUCH Tibor: A bőséges ínségtől az ínséges bőségig. A fogyasztás változásai Magyarországon az 1956 utáni évtizedekben. In: RAINER M. János – STANDIESKY Éva (Szerk.): Évkönyv XI. 2003. Magyarország a jelenkorban. Az 1956-os Magyar Forradalom Története Dokumentációs és Kutató Intézet, Budapest, 2003.
- VÁRALLYAY Gyula: Tévúton. Ügynökök az ötvenhatos diákmozgalomban nyugaton. 1956-os Intézet – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L’ Harmattan Kiadó, Budapest, 2011. ISBN 9789632364056
- VÁRDY Béla: Magyarok az Újvilágban. Az amerikai magyarság rendhagyó története. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2000. ISBN 9630050633
- WEINER, Tim: A CIA története. Hamvába holt örökség. Gabo Kiadó, Budapest, 2009. ISBN 978 963 689 316 3
- WEINER, Tim: Az FBI története. Ellenség az egész világ. Gabo Kiadó, Budapest, 2013. ISBN 978 963 689 720 8
- WALDRON, Lamar: A Kennedy gyilkosság elhallgatott története. A 20. század bűnténye az új adatok fényében. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014. ISBN 978 963 05 9521 6

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

AZ EURÓPÁT ÉRINTŐ AKTUÁLIS MIGRÁCIÓS TRENDEK, VALAMINT AZ OROSZ-UKRÁN HÁBORÚ ÁLTAL OKOZOTT RENDKÍVÜLI HELYZET

A nemzetközi migráció egy olyan rendkívül összetett jelenség, ami különösen az elmúlt évtizedben kiemelkedő figyelmet kapott, többek között tudományos szempontból is. A migrációs folyamatok egyidősek az emberiséggel, a népességmozgások végigkísérték, és kísérik ma is az emberiség történelmét a honfoglalástól kezdve Amerika felfedezésén át a napjainkban zajló konfliktusokig. Európában az elmúlt években jelentősen megnőtt a nemzetközi védelmet keresők száma. Amellett, hogy Magyarországról jelentős elvándorlás (gazdasági migráció) is jellemző, országunk tranzitországgként különösen terhelt a nemzetközi migráció által. A hazájukat elhagyó harmadik országbéliek közül a legtöbben csak átutaztak hazánkban, de mindemellett sokan szereztek menekült vagy akár oltalmazotti státuszt, és a nemzetközi védelemben részesített külföldiek már számos esetben szereztek magyar állampolgárságot is, így válva társadalmunk teljes jogú tagjaivá. Elemzésemben a Magyarország szempontjából meghatározó menekülőket kibocsátó országokra helyezem a hangsúlyt.

A 2021-es évet menekültügyi szempontból két rendkívüli esemény határozta meg. Példát láthattunk arra, amikor egy állam a kényszermigrációt nyomásgyakorlás céljából használta. 2021 júliusában menekültek ezrei érkeztek az Unió keleti határára (Fehéroroszország), miután május végén megnőtt az EU és Fehéroroszország közötti politikai feszültség¹. Fehéroroszország megkezdte a menedékkérők – főként irakiak, de szíriaiak és afgánok egyszeri beutazási vízummal való ellátását. Beutazásukat követően Minszkből a lengyel és litván határhoz szállították őket. Ez Lengyelország felől összesen 43 ezer, Litvánia felől pedig 4 ezer illegális belépést és behatolási kísérletet jelentett. A keleti határon észlelt szabálytalan határátlépések között az irakiak aránya közel 60 százalék volt, míg az afgánok részéről lényegesen alacsonyabb, közel 8 százalék. Az iraki menekültügyi hatóság tisztviselőinek becslései szerint csak novemberben 4-8 ezer iraki (50 százalékban nő és gyermek) kísérelte megtenni ezt az utat.² Ezen az útvonalon a közösségi média szerepe is kiemelendő, a Facebookon és a Telegram alkalmazásban hirdették – ez rávilágít a közösségi média fontosságára az irreguláris migrációs útvonalakkal kapcsolatos információk terjesztésében. Az iraki állampolgárok ebben a konkrét esetben nagyrészt Irak Kurdisztán régiójából indultak útnak. Az irakiak számára a migrációs döntésük a továbbra is nehéz gazdasági és politikai helyzetet (gazdasági és politikai instabilitása, munkanélküliség, korrupció, gazdasági válság) tükrözi, amelyet természetesen a

¹ A 2020 augusztusában tartott belarusz elnökválasztás során tapasztalt szabálytalanságok, valamint az azt követően a békés tüntetőkkel, az ellenzék tagjaival és újságírókkal szemben alkalmazott megfélemlítés és erőszakos elnyomás következtében 2020 októbere óta az EU fokozatosan korlátozó intézkedéseket vezetett be Fehéroroszországgal szemben.

² International Centre for Migration Policy Development: Migration Outlook 2022. pp. 19-20.

<https://www.icmpd.org/file/download/56783/file/ICMPD%2520Migration%2520Outlook%25202022.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 05. 24.)

világjárvány is tetézett. Ennek a tendenciának szokatlan aspektusa azonban az irakiak magas aránya Irak Kurdisztán régiójából, amely egy viszonylag stabil és biztonságos régió az országon belül.³ 2021 másik meghatározó eseménye a NATO kivonulása, valamint az ezt követő tálib hatalomátvétel volt Afganisztánban. A tálibok mindössze tíz nap alatt foglalták el Afganisztán összes nagyvárosát, és ezzel az egész ország feletti uralmat megszerezték, ami humanitárius válsághoz vezetett. A szervezett kimenekítő akciók során több mint százezer afgán állampolgárt menekítettek ki nagyrészt NATO-hatalmak országaikba, mindemellett pedig több százezer afgán kényszerült elhagyni az országot, valamint vált belső menekültté. A migrációs tendenciákat tekintve a belső és a határokon átnyúló elvándorlás kulcsfontosságú kérdés a régió egésze számára, aminek a hatása az illegális migráció formájában érződik Európában. A belső menekültek problémája továbbra is kihívást jelent Afganisztán és Irak számára, közvetetten pedig Európa számára.⁴ Ami az illegális migrációs trendeket illeti Európa, mint befogadó régió tekintetében, az EU fehérországi keleti határa mentén tapasztalható fejlemények egyértelműen kiugrók voltak a korábbi évekhez képest. A régió migrációs politikája ezekkel a tendenciákkal összhangban alakult. Az afgán válság – és az országot érintő általános humanitárius válság – a politikai szerepvállalás fontos területe volt, különösen 2021 utolsó negyedében. A két rendkívüli esemény mellett meghatározók a Görögországban végbement szigorítások. A növekvő migrációs nyomásra reagálva Görögország 2020 elején lezárta külső határait, és ideiglenesen felfüggesztette a menedékkérelmek befogadását. 2021-ben további intézkedéseket vezetett be, a szigorú görög menekültpolitikára reagálva az illegális határátlépők pedig más útvonalakra kényszerültek. Az Európai Unió Menekültügyi Ügynökségének jelentései szerint az elmúlt évben a menedékkérelmek száma az Európai Unió 27 országában, valamint Norvégiában és Svájcban⁵ visszatért a pandémia előtti szintre, így 2021-ben a nemzetközi védelem iránti kérelmek száma az EU-ban harmadával, 617.800-ra emelkedett, és így a 2020-as jelentős visszaesést követően visszatért a járványt megelőző szintre. A 2021-es szint nagyjából hasonló volt a 2018-as szinthez, de még mindig valamivel alacsonyabb, mint 2019-ben. Habár a járványhelyzetből adódó beutazási és egyéb korlátozások továbbra is hatással voltak a menekültügyi eljárásokhoz való hozzáférésre, minden ilyen hatás lényegesen gyengébb volt, mint 2020-ban.⁶ 2021 januárja és decembere között az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség, a Frontex összesen 196.034 illegális átlépést regisztrált az EU külső határain.⁷ Ez 36%-os növekedést jelent 2019-hez képest és 57%-os növekedést 2020-hoz képest. 2021-ben a korábbi évekhez hasonlóan szíriaiak alkották az illegális határátlépők legnagyobb csoportját. Őket a tunéziaiak, a marokkóiak, az algériaiak és az afgánok követték. 2022-ben az ügynökség körülbelül 330.000 szabálytalan határátlépésről számolt be az EU külső határain.⁸

³ Uo. p. 9.

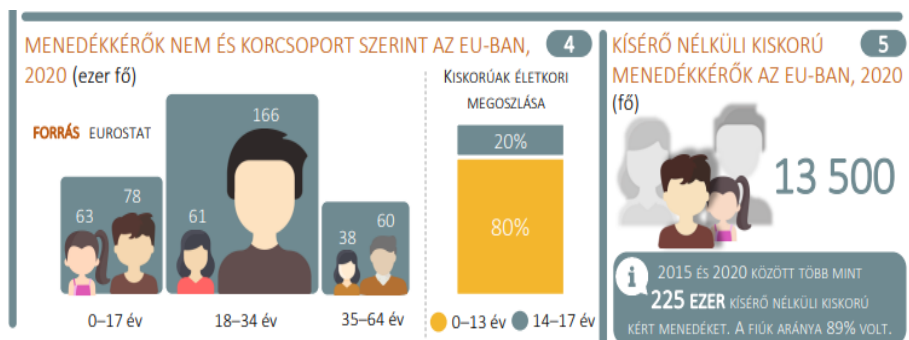
⁴ European Union Agency for Asylum: Latest Asylum Trends – Annual Overview 2021. <https://euaa.europa.eu/latest-asylum-trends-annual-overview-2021> (Letöltés ideje: 2022. 05. 18.)

⁵ EU+ országok: Az EU+ az Európai Unió 27 tagállamára, valamint Norvégiára és Svájcra vonatkozik.

⁶ European Union Agency for Asylum: Latest Asylum Trends – Annual Overview 2021.

⁷ ICMPD: Migration Outlook 2022. i. m. p.13.

⁸ Frontex News 2023.02.13. <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/january-number-of-irregular-border-crossings-down-slightly-from-a-year-ago-pAOBvq> (Letöltés ideje: 2023. 07. 14.)

1. ábra: Menedékkérők nem és korcsoport szerint az EU-ban⁹

2021-ben a korábbi évekhez hasonlóan a kérelmek kisszámú tagállamban összpontosultak, az összes menedékkérelmet 74,5 százalékát mindössze öt uniós tagállamban nyújtották be: Németországban (30%), Franciaországban (20%), Spanyolországban, Olaszországban és Ausztriában. Ebből a csoportból Ausztriában volt a legmagasabb a kérelmek relatív növekedése. Spanyolország volt az egyetlen ország ebből a csoportból, ahol jelentős visszaesés mutatkozott a kérelmek számában. 2021-ben 648.000 kérelemből¹⁰ az Európai Unió (EU+) országokban mintegy 27.300 kérelmet nyújtottak be **kísérő nélküli kiskorúak** (KNK)¹¹, ami jóval több, mint az előző három év bármelyikében, és majdnem annyi, mint 2016-ban. Az összes kiskorú körülbelül fele afgán volt, 17 százalékuk pedig szíriai. 2021-ben az összes kérelmező 4 százaléka, körülbelül minden nyolcadik afgán menedékkérő volt kísérő nélküli kiskorú. 2022-ben mintegy 43.000 kérelmező állította, hogy kísérő nélküli kiskorú. 2021-hez hasonlóan az afgánok tették ki az EU+-ban a kísérő nélküli kiskorú kérelmezők csaknem felét.¹² Ez azt jelenti, hogy egyre több család dönt úgy, hogy nagyobb gyermekeiket egyedül küldik külföldre, valószínűleg az országban uralkodó súlyos helyzet miatt.¹³

Hazánkban menedékjogi kérelmet 2020. június 17. napját követően, néhány eset kivételével, kizárólag szándéknyilatkozat útján lehet benyújtani.¹⁴ A kérelmet személyesen, egy Magyarországgal határos, nem európai uniós tagállam területén működő külképviseleten lehet előterjeszteni. Így az európai átlaghoz képest

⁹ Menekültügy az EU-ban és Magyarországon 2. Országgyűlés Hivatala, Képviselői Információs Szolgálat, Infotabló, 2021/22. https://www.nfft.hu/documents/10181/39233533/Infotablo_2021_22_menekultugy_2.pdf/a83efdad-835f-80be-4803-d642fedbadbd?t=1622187719046 (Letöltés ideje: 2022. 05. 24.)

¹⁰ 2021-ben mintegy 648 000 nemzetközi védelem iránti kérelmet nyújtottak be az EU+ országokban.

¹¹ angolul: UAM – unaccompanied minors

¹² European Union Agency for Asylum: Latest Asylum Trends – Annual Overview 2022. <https://euaa.europa.eu/latest-asylum-trends-annual-overview-2022> (Letöltés ideje: 2022. 05. 24.)

¹³ European Union Agency for Asylum: Latest Asylum Trends – Annual Overview 2021.

¹⁴ a 2020. évi LVIII. törvény, illetve a 292/2020. (VI. 17.) és 233/2020. (V. 26.) Kormányrendelet értelmében

hazánkban lényegesen kevesebb menedéjogi kérelem lett regisztrálva, ami 2020-ban 117, 2021-ben mindösszesen 40,¹⁵ 2022-ben pedig 46 kérelmet jelentett.¹⁶

Az EU tagállamaiban 2022-ben 64 százalékkal nőtt a szabálytalan határátlépések észlelése, a menedékkérelmek száma pedig 46 százalékkal nőtt.¹⁷ Az EU+ országaiba 2022-ben mintegy 966.000 menedékkérelmet regisztráltak, mindemellett mintegy 4 millió Ukrajnából elmenekülő személyt regisztráltak ideiglenes védelem céljából.¹⁸ A nyugat-balkáni útvonalon és a közép-mediterrán útvonalon regisztráltak az EU-ba irányuló szabálytalan határátlépések 75%-át. Ennek oka a származási országok mellett a tranzit régiókban is növekvő instabilitás és konfliktusok miatti megnövekedett migrációs nyomás, az ukrajnai háború gazdasági következményei, valamint Tunézia és Líbia, mint kiindulási pontok növekvő jelentősége.¹⁹ A 2022-es trendeket tekintve megállapítható, továbbra is a szíriaiak nyújtották be a legtöbb kérelmet az EU+-ban (132 000). Az afgánok továbbra is a menedékkérők második legnagyobb csoportját alkotják (számuk 29%-kal emelkedett 2021-hez képest: 129.000).²⁰ Emellett a török kérelmezők száma is új történelmi csúcsra emelkedett, így ők alkották a kérelmezők harmadik legnagyobb csoportját (55.000).²¹

Országspecifikus migrációs trendek a közelmúltban

2021-ben az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) összesen 26,4 millió menekültől számolt be világszerte, akiknek 51 százaléka Szíriából, Afganisztánból, Dél-Szudánból, Mianmarból és a Kongói Demokratikus Köztársaságból érkezett.²² Az EU-ba irányuló összes illegális migrációs útvonalon a legmagasabb arányban Afganisztán, Banglades és Irak állampolgárai alkották a határátlépők számát. Az afganisztáni, bangladesi, indiai, iráni, iraki és pakisztáni állampolgárok az EU-ba vezető hét migrációs útvonal közül öt meghatározó (a keleti határok útvonala, a nyugat-balkáni országok, a közép-mediterrán térség, a Földközi-tenger keleti térsége és a körkörös útvonal Görögországon és Albánián keresztül). Az afgán állampolgárok számára a nyugat-balkáni útvonalon történt határátlépések jelentősek: 2021-ben megkétszereződött a szabálytalan határátlépések észlelése ezen az útvonalon. A kelet-mediterrán útvonal mentén az általános tendencia az volt, hogy a szabálytalan mozgások a tengerről a szárazföldi útvonalra helyeződtek át. Ez az útvonal hagyományos illegális migrációs útvonal elsősorban az afgán állampolgárok, de az iraki állampolgárok számára is. Így, míg az afgán és iraki állampolgárok regisztrálása a kelet-mediterrán tengeri útvonalon 2021-ben csökkent 2020-hoz képest, addig a szárazföldi útvonalon némileg nőtt.²³

¹⁵ Az OIF statisztikai kiadványfüzetei – 2021. évi kiadványfüzet; 2020. évi kiadványfüzet

¹⁶ Az OIF statisztikai kiadványfüzetei – 2022. évi kiadványfüzet

¹⁷ International Centre for Migration Policy Development: Migration Outlook 2023. p. 1. https://www.icmpd.org/file/download/58952/file/ICMPD_Migration_Outlook_2023.pdf (Letöltés ideje: 2023. 03. 10.)

¹⁸ European Union Agency for Asylum: Latest Asylum Trends – Annual Overview 2022 <https://euaa.europa.eu/latest-asylum-trends-annual-overview-2022> (Letöltés ideje: 2022. 01. 18.)

¹⁹ ICMPD, Migration Outlook 2023. i. m. p. 1.

²⁰ European Union Agency for Asylum: Latest Asylum Trends – Annual Overview 2022.

²¹ Uo.

²² ICMPD: Migration Outlook 2022. i. m. p. 5.

²³ Uo. pp. 15-16.

Az iraki állampolgárok esetében 2021-ben megduplázódott a határátlépések száma az EU összes külső határán, ami elsősorban a keleti határok útvonalán, de a közép-mediterrán útvonalon átlépők számának növekedéséből is fakadt. Valójában a trendek legnagyobb elmozdulása a keleti határok útvonalán volt tapasztalható, különösen a Lengyelország és Fehéroroszország közötti határ mentén. Az elismerési arányokat tekintve, az afgán elismertek aránya jelenleg a legmagasabb az EU+-ban. Míg 2020-ban alig 58 százalékos volt, év végére az eddigi legmagasabb elismerési arányra tett szert (2021 november hónapjában 92 százalékos volt). Az iraki kérelmezők elismerési aránya 2021 novemberében 36 százalékos volt, összhangban a korábbi évekkkel. A következő legmagasabb az elismerési arány az iráni kérelmezőké (közel 32%), míg a bangladesi, indiai és pakisztáni állampolgárok elismerési aránya meglehetősen alacsony.²⁴

Az Európai Unióban a menedékkérelmek számának általános növekedését 2021-ben elsősorban az afgánok és a szíriai kérelmezők okozták, Afganisztán maradt a második legjelentősebb származási ország ebben az évben is. Az **afgán** menedékkérők száma megduplázódott az előző évhez képest, kétszer annyi kérelmet nyújtottak be 2020-hoz képest. Az év első hét hónapjában fokozatosan, de folyamatosan nőtt a nemzetközi védelem iránti afgán kérelmezők száma, a beáramlás pedig különösen ugrásszerűen gyorsult fel az év második felében. Az afganisztáni tálibok hatalomátvétele nyomán augusztus óta minden hónapban több mint 10.000 kérelmet nyújtottak be az uniós országok nagy részében. A tálibok Afganisztán augusztusi hatalomátvétele a jelek szerint az afgán menedékkérők növekvő beáramlását ösztönözte, mivel a kérelmek közel kétharmadát augusztus és december között nyújtották be. Valójában ez idő alatt az afgánok lettek a menedékkérelmet kérő vezető állampolgárok. Az afgánok elismerési aránya 2021-ben 64 százalékos volt, az utolsó negyedévben pedig a kérelmezők legalább 80 százaléka kapott menekültstátuszt, a többi pedig kiegészítő védelmet. Az afganisztáni tálibok hatalomátvétele és az országban gyorsan növekvő humanitárius válság valószínűleg további menekültek elvándorlásához és kiáramlásához vezet.²⁵ 2021 előtt a több évtizedes összetett és elhúzódó afganisztáni konfliktus, az éghajlatváltozással, a nemek közötti egyenlőtlenséggel, az alapvető szolgáltatások (pld. egészségügyi ellátás) hiányával, az élelmiszerhiánnyal, a természeti katasztrófákkal, az alulfoglalkoztatottsággal és a gyenge gazdasági kilátásokkal párosulva, kulcsfontosságú migrációs hajtóerők voltak az országon belüli és a nemzetközi migráció tekintetében egyaránt.²⁶ A push-faktorok²⁷ a jelentős, már meglévő mozgatórugókon felül, a tálibok hatalomátvétele óta bekövetkezett fejlemények hatására folyamatosan fokozódtak. A tálib kormány (nemzetközi elismerés nélküli) újraelakítása miatt az afgánok elhagyatottak, fenyegetettnek érzik magukat, és

²⁴ Uo. p. 18.

²⁵ European Union Agency for Asylum: Latest Asylum Trends. Annual Overview 2021. i. m.

²⁶ International Centre for Migration Policy Development: Migration Outlook Silk Routes 2022. South and West Asia: Five migration issues to look out for in 2022. pp. 6-7. https://www.icmpd.org/file/download/56997/file/ICMPD_Migration_Outlook_SilkRoutes-SouthWestAsia_2022.pdf (Letöltés ideje: 2023. 03. 10.)

²⁷ Push és pull faktorok: a nemzetközi migrációt kiválót tényezők klasszikus elmélete a push és pull modell. A migrációt a célországban meglévő vonzó tényezők bevándorlásra sarkallnak, míg a kibocsátó országokban tapasztalt taszító tényezők kivándorlásra ösztönöznek.

aggódnak a jövőjük miatt, különös tekintettel a sebezhető csoportokra, például a nőkre, a média munkatársaira, a tudományos körökre, a volt kormánybiztonsági alkalmazottakra, az egykori afgán jogrendszer tagjaira, tolmácsokara, sportolókra, és különösképpen a nyugati erőkkel korábban együttműködőkre. Becslések szerint Afganisztán belső menekülteinek száma 2021-ben elérte az 5,3 milliót.²⁸ A régió országai, amelyek már most is nagyszámú menekültnek és okmányokkal nem rendelkező lakoságnak adnak védelmet, fokozott határellenőrzést vezettek be, és korlátozott mértékben támogatták az újonnan érkező afgánokat. Ezek az intézkedések valószínűleg szabályozzák a mozgások méretét, viszont közép- és hosszú távon lehetetlen lesz maradéktalanul ellenőrizni a térség hatalmas határait, és a jól kiépített csempészhalozatok tevékenységét. Az év elején körülbelül 2,6 millió afgán menekültet regisztrált az UNHCR világszerte, akiknek 90%-át a szomszédos Pakisztáni Iszlám Köztársaság és az Iráni Iszlám Köztársaság fogadja, 2,2 millióan tehát Iránban és Pakisztánban, további 300.000 pedig Törökországban él. Becslések szerint ezekben az országokban további 2,9-3,2 millió, okmányokkal nem rendelkező afgán él. A térségben uralkodó körülmények között az embercsempészet a rendelkezésre álló kevés rendszeres jövedelemforrások egyikévé vált. Az iráni és törökországi csempészek úgy vélik, hogy olyan szolgáltatást nyújtanak, amely Afganisztánon, Pakisztánon, Iránon, Törökországon és az EU-ig nyugatra kiterjedő hálózatok segítségével „biztonságos zónákba” juttatja a menekülteket. Például míg Afganisztánból Teheránba (Irán) a csempészek által szervezett utazás költsége körülbelül 180 dollár volt 2021 elején, az év közepére 250-300 dollárra nőtt az ára. Hasonlóképpen, a csempészek és a feketepiaci közvetítők által kínált vízumok ára duplájára vagy háromszorosára nőtt a szomszédos országok és az Európa felé tartó migrációs útvonal mentén fekvő országok esetében.²⁹ Útvonalait tekintve alternatív megoldásként a Közép-Ázsián és Oroszországon áthaladó embercsempészetet alkalmazzák tranzitregióként, amelyen keresztül az afgánok eljutnak Európába. Hasonlóképpen a közelmúltban az Öböl menti országokba vezető útvonalak is megjelentek, ahová hamisított vagy csalással megszerzett pakisztáni útlevelek segítségével csempésznek be menekülteket Pakisztánból, Törökországból, hogy onnan induljanak tovább légi útvonalakon azon afgánok, akik megengedhetik maguknak a jóval magasabb költségeket.³⁰

Összességében azonban 2021-ben a **szíriaiak** még mindig valamivel több kérelmet nyújtottak be, mint az afgánok, és csaknem kétharmadával többet, mint 2020-ban. Több mint tíz év háború után Szíria még mindig az egyik legnagyobb kibocsátó ország a világon. A lakosság több mint fele kényszerült otthonát elhagyni. 2021-ben, immár nyolcadik éve a szíriaiak nyújtották be a legtöbb kérelmet az Unióban³¹. Elismerési arányuk a múlt évben alig csökkent az azelőttihez képest, 2021-ben 71 százalék volt a pozitív döntések száma,³² amelyeknek nagyjából fele adott menekültstátuszt. A világszinten a szíriai menekültek legnagyobb befogadójának számító Törökországban tapasztalható gazdasági visszaesés hatására a közeljövőben megnőhet a szíriaiak (valamint az afgánok) mozgása az EU felé (másodlagos

²⁸ ICMPD: Migration Outlook Silk Routes 2022. i. m. p. 7.

²⁹ Uo. p. 8.

³⁰ Uo. p. 9.

³¹ 117.160 kérelemből. Forrás: European Union Agency for Asylum: Latest Asylum Trends. Annual Overview 2021. i. m.

³² European Union Agency for Asylum: Latest Asylum Trends – Annual Overview 2021. i. m.

mozgások). Törökországhoz hasonlóan Libanon is csaknem 1 millió menekültnek ad otthont, főleg szíriai, de kisebb számú iraki állampolgárnak is. Libanon mélyen gyökerező, hosszan tartó gazdasági válsággal néz szembe, hiperinflációtól szenved, miközben az UNHCR szerint a Libanonban élő szír menekültek akár 90 százaléka is a szélsőséges szegénységi küszöb alatt él. A változékony libanoni helyzet és a Ciprushoz való földrajzi közelség szintén az EU-ba irányuló másodlagos mozgások növekedéséhez vezethet. Az International Centre for Migration Policy Development (ICMPD) 2022-es jelentése szerint Szíria lakosságának több mint fele kényszerült lakhelyét elhagyni – 6,7 millió belső menekült van jelen, valamint 6,6 millió ember menekült külföldre. Közülük 3,7 millió Törökországban, 844.000 Libanonban, 673.000 Jordániában, 255.000 Irakban és 136.000 Egyiptomban él. Egymillió szíriai menekült tartózkodik a régió kívül, túlnyomó többségüket az Európai Unió tagállamai fogadták be.³³ A harmadik legnagyobb kérelmezői csoportot 2021-ben **iraki** állampolgárok alkották. Míg 2020-tól jelentősen megnövekedett a kérelmek száma részben a Fehéroroszországon keresztüli illegális migráció új útvonala miatt, így is alacsonyabbak maradtak, mint a 2020 előtti években. Az iraki konfliktus következtében az ICMPD adatai szerint 2014 óta több mint 3,3 millió iraki állampolgár kényszerült elhagyni otthonát. Az évek során a biztonsági helyzet ugyan javult, de becslések szerint még mindig 1,8 millió országon belüli áttelepült és hazatérő tartózkodik Irakban. A teljes lakosság csaknem 20 százaléka szorul humanitárius segítségre. 2019 óta az iraki biztonsági helyzet javult, de a fennálló vízhiány, az élelmiszerellátás bizonytalansága és a bizonytalan energiaellátás jelentősen rontja az iraki lakosság nagy részének életkörülményeit. Míg az országban a belső migráció fő mozgatórugója (fegyveres konfliktusokhoz és szervezetekhez kapcsolódó erőszak) – javult, más migrációs mozgatórugók továbbra is megmaradtak, és az ország jelentős kihívásokkal néz szembe a belső menekülttáborok bezárása és a hazatérők integrálása terén. 2017 év vége óta a kormány a belső menekültek visszatérésére összpontosító politikát folytat – ez csupán annyit jelent, hogy az elmúlt években jelentősen csökkent a belső elvándorlások száma, de továbbra is fennállnak a kihívások az országon belüli hazatérők reintegrációjával kapcsolatban. Az irakiakat a pakisztániak, a törökök és bangladesiek követték az elmúlt években. Az Eurostat 2020-as adatai szerint a pakisztáni menedékkérők túlnyomó többsége férfi, míg az afgán és iraki menedékkérőknél relatív magasabb a nők aránya – az afgán, iraki és iráni állampolgárok nagyobb valószínűséggel kérnek menedéket családként.³⁴

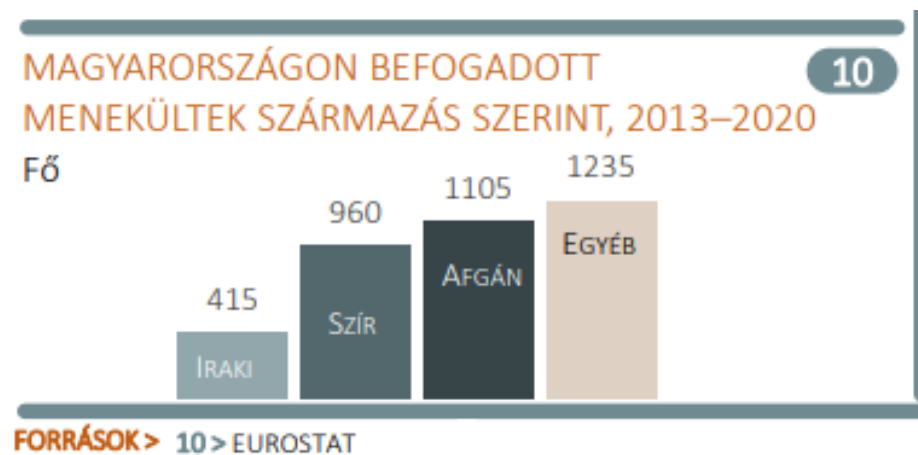
Világszerte az összes lakóhelyét elhagyni kényszerült személy 44%-a afrikai országból származik.³⁵ Az **afrikai országok** állampolgárai esetében jelentősen megnövekedett a kérelmek száma az elmúlt három évben, meghaladva a 2019-es szintet. Ez különösen igaz az észak-afrikaiakra (marokkóiak, egyiptomiak és tunéziaiak). Afrikában több mint húsz aktív menekülthelyzet van, amelyek közül sok hosszú időn át elhúzódó, és egyidejűleg magában foglalja a belső menekültek áramlását is. Nyugat-Afrikában a Száhel-övezet a világ egyik legnagyobb humanitárius válságává és a világ egyik leggyorsabban növekvő migrációs válságává nőtte ki magát. Az Észak-Afrikából érkező illegális migráció főként a fiatalabb generációkat érinti, akiket a romló gazdasági helyzet, a magas munkanélküliség, az alulfoglalkoztatottság, valamint a gazdasági és társadalmi reformra való kevés remény

³³ ICMPD: Migration Outlook 2022. i. m. p. 8.

³⁴ Uo. pp. 8-9.

³⁵ Uo. p. 12.

ösztönöz. Különösen a súlyos gazdasági helyzet, a csempészhalozatok megnövekedett működése miatt egyre több migráns próbál meg Európába jutni a térségből. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy ezek a hálózatok egyre kisebb szerepet játszanak a régióban, különösen a fiatal tunéziaiak esetében, akik egyre gyakrabban vesznek részt az „ön-csempészetben”, egyesítik erőforrásaikat, közösen szereznek be hajókat, vagy önállóan indulnak el. A dél-afrikai instabilitás, különösen a Száhel-övezet válsága az észak-afrikai országokat is érinti, és a migrációs nyomás növekedéséhez vezet déli határaik felől. A szubszaharai Afrika növekvő instabilitásával és a Tunézia előtt álló politikai és gazdasági kihívásokkal párosulva, a líbiai fejlemények is valószínűvé teszik, hogy a közép-mediterrán útvonalon az illegális migráció mértéke magas marad, vagy akár növekedni fog. A Líbia felől Európa felé tartó migráció magában foglalja a Líbiából kiinduló, illetve az azon áthaladó menekülteket. 2021 novemberéig az UNHCR körülbelül 41.500 regisztrált menekültet és körülbelül 200.000 belső menekültet számlált. Afrika szarva és a Nagy-tavak az a régió, amelyet leginkább érint a migráció minden formája. A régió 4,7 millió menekültnek és menedékkérőnek ad otthont, ami az afrikai kontinensen élő menekültek 67 százalékát és a világ menekültállományának 20 százalékát jelenti. Nyugat-Afrikában a Száhel-övezet a világ egyik legmélyebb humanitárius, és a világ egyik leggyorsabban növekvő migrációs válságának helyszínévé vált. A migráció nagy része Afrikán belül történik, az afrikai menekülők csak kis része próbálja meg Európát elérni. Az elvándorlások Afrika-szerte történő növekedése és a súlyosabb konfliktusövezetekben tapasztalható helyzet azonban nem utal arra, hogy a kapcsolódó számok a közeljövőben csökkenni fognak.³⁶

2. ábra: Magyarországon befogadott menekültek származás szerint, 2013-2020.³⁷

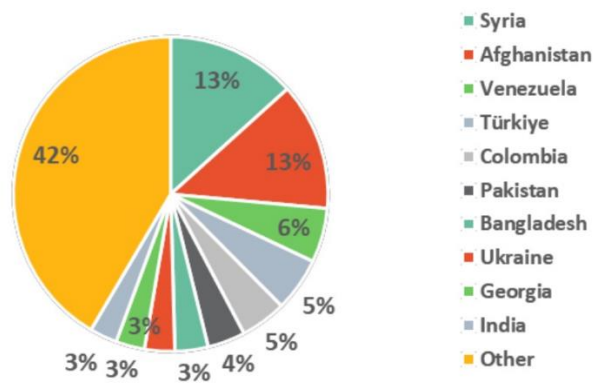
Hazánkban a 2020-as év közepe óta hatályos jogszabály miatt, amely csak szándéknyilatkozat útján teszi lehetővé a menedékjogi kérelem beadását, a kérelmezők származási országa szerinti statisztika a 2020-as, illetve 2021-es évet tekintve nem releváns adat. A korábbi évek statisztikái alapján azonban megállapítható, hogy hosszú távon Magyarországon is hasonló arányok

³⁶ Uo. p. 8.

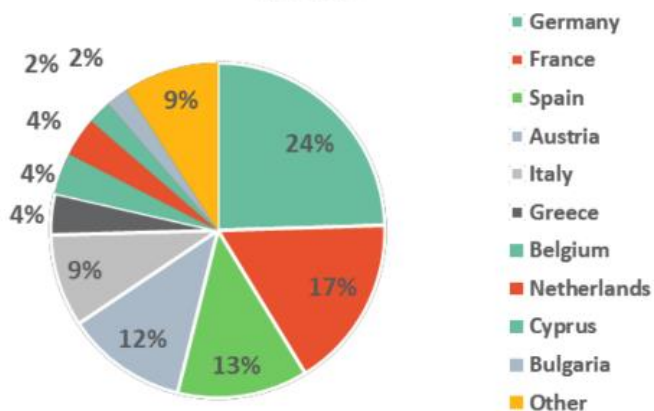
³⁷ Menekültügy az EU-ban és Magyarországon 2. i. m.

érvényesülnek a származási országok tekintetében, mint egész Európában. 2015-ben 177.135 menedékkérelmet regisztrált a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, amelynek közel 37 százalékát szíriai, 26 százalékát afgán, 5 százalékát pedig iraki kérelmezők nyújtották be.

**Main countries of origin of asylum seekers in the EU
2022**

**Main countries of destination of asylum seekers in the
EU 2022**

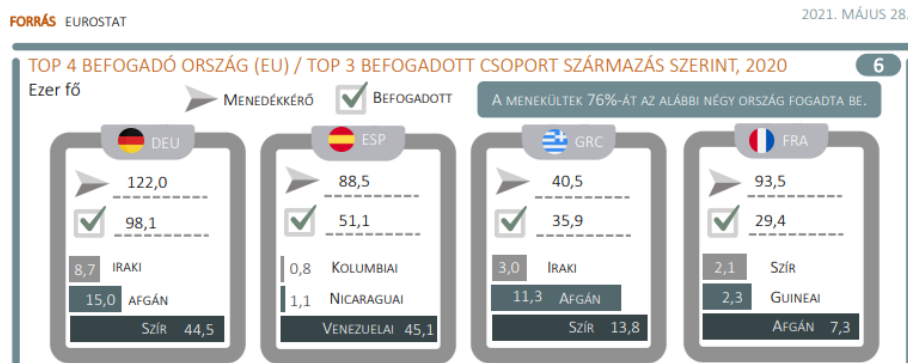

3. ábra: Menedékkérők fő cél- és származási országai az EU-ban³⁸

³⁸ Forrás: ICMPD: Migration Outlook, 2022. i. m. pp. 18-19.

A nagy számok ellenére mindösszesen 502 fő lett elismerve menekültként vagy oltalmazottként. Egy évvel később, a kérelmek száma csupán a hatodára csökkent (közel 30.000 kérelem) ekkor a kérelmezők harmadát alkották afgán állampolgárok, Szíriából ezzel szemben pedig csak 16 százalékuk érkezett. 2017-ben ismét csökkentek a számok, a 3.397 kérelmező felét alkották afgán állampolgárok, körülbelül 25 százalékát iraki, 17 százalékát pedig szíriai állampolgárok. A kérelmezők kevesebb, mint fele szerzett státuszt. 2018-ban 671 fő kérelmezőt regisztráltak, körülbelül egyenlő arányban afgán és iraki állampolgárokat (274-239), és sokkal kevesebb, mindössze 48 fő szíriait. 2019-ben az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság 500 fő menedékjogi kérelmét regisztrálta, amit a korábbi évhez hasonlóan zömmel afgán és iraki kérelmezők, továbbá szír, pakisztáni és iráni állampolgárok alkottak.

2020-ban a korlátozások mellett 117 fő, 2021-ben pedig 40 fő kérelmet regisztráltak. 2020-ban a legnagyobb számú kérelmet afgánok nyújtották be, valamint 16 fő nyújtott be „ismeretlen” állampolgársággal kérelmet. Az ismeretlen állampolgárok alatt az elismert menekült vagy oltalmazott státuszú szülők gyermekeit értjük, akik Magyarországon születtek, így kapcsolat hiányában a származási országukkal nem tudják igazolni gyermekük állampolgárságát. 2021-ben a kérelmezők körülbelül 20 százalékát alkották ismeretlen állampolgárok. 2022-ben a 46 kérelmet regisztrált a menekültügyi hatóság.³⁹

4. ábra: Országgyűlés Hivatala: Menekültügyi eljárás az EU-ban és Magyarországon 2.⁴⁰

³⁹ Adatsorok forrása: Az OIF statisztikai kiadványfüzetek – 2022. évi kiadványfüzet; 2021. évi kiadványfüzet; 2020. évi kiadványfüzet; 2019. évi kiadványfüzet; 2018. évi kiadványfüzet; 2017. évi kiadványfüzet; 2016. évi kiadványfüzet; 2014-2015. évi kiadványfüzet

⁴⁰ Menekültügy az EU-ban és Magyarországon 2. i. m.

Nemzetközi védelem

Magyarországon az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság 2021. december 31. napját tükröző kiadványa szerint 1436 személy rendelkezett menekültstátusszal, valamint 1521 személy rendelkezett oltalmazotti státusszal, a humanitárius védelem másik fajtájával, vagyis befogadotti státusszal pedig 119 ember rendelkezett.⁴¹ 2022-ben ezen adatok az orosz–ukrán háború következtében némileg megváltoztak. A befogadott⁴² státusszal rendelkezők száma 1054-re nőtt a 2022. december 31. napját tükröző adatok szerint.⁴³

Státusz megnevezése	2021.12.31-i állapot
BÁH által kiállított bevándorlási engedély	3 865
BÁH által kiállított letelepedési engedély	2 108
Tartózkodási engedély	141 800
Nemzeti tartózkodási engedély	45
Regisztrációs igazolás	153 399
Állandó tartózkodási kártya	13 063
Magyar állampolgár harmadik ország állampolgárságával rendelkező családtagja	3 791
EGT állampolgár harmadik ország állampolgárságával rendelkező családtagja	964
EK letelepedési engedély	2 579
Nemzeti letelepedési engedély	63 261
Ideiglenes letelepedési engedély	106
Menekültként személyi igazolvánnyal rendelkező *	1 435
Oltalmazottként személyi igazolvánnyal rendelkező *	1 521
Befogadott	119
Összesen	388 056

* 2021.12.31-i állapot, a Belügyminisztérium Személyi Nyilvántartási és Igazgatási Főosztály adatai

Forrás: OIF
2021. évi
kiadványfüzet

5. ábra: Nemzetközi védelemben részesítettek számára elérhető státuszok⁴⁴

Nemzetközi védelemről akkor beszélünk, amikor egy állam (a származási ország) nem tud, vagy nem akar az alapvető emberi jogok megsértésével vagy veszélyeztetésével szemben védelmet biztosítani a saját állampolgára⁴⁵ számára. A menedékkjog tágabb értelemben többféle nemzetközi védelmi formát foglalhat

⁴¹ Adatsorok forrása: Az OIF statisztikai kiadványfüzetei – 2021. évi kiadványfüzet

⁴² Met. 25/A.§, 25/B.§.: „Magyarország befogadottként védelemben részesíti azt a külföldit, aki nem felel meg a menekültként vagy oltalmazottként való elismerés feltételeinek, de fennáll annak a veszélye, hogy származási országába történő visszatérése esetén faji, illetve vallási okok, nemzeti hovatartozása, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása, vagy politikai meggyőződése miatt üldöztetés veszélyének (...)” Befogadottkénti elismerésben részesültek továbbá azon ukrán állampolgárok is, akik esetében nem álltak fenn a menedékeskénti elismerés feltételei.

⁴³ Az OIF statisztikai kiadványfüzete – 2022. évi kiadványfüzet

⁴⁴ Adatsorok forrása: Az OIF statisztikai kiadványfüzetei – 2021. évi kiadványfüzet

⁴⁵ hontalanok esetében: a szokásos tartózkodási hely szerinti ország

magában. Magyar jogi kontextusban a menedéjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény szabályozza a Magyarország által nyújtott menedéjog tartalmát. Az Alaptörvény XIV. cikk (4) bekezdése alapján „Magyarország – ha sem származási országuk, sem más ország nem nyújt védelmet – kérelemre menedéjogot biztosít azoknak a nem magyar állampolgároknak, akiket hazájukban vagy a szokásos tartózkodási helyük szerinti országban faji, nemzeti hovatartozásuk, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozásuk, vallási, illetve politikai meggyőződésük miatt üldöznek, vagy az üldöztetéstől való félelmük megalapozott.” A teljes európai uniós menekültügyi joganyag a nemzetközi jogon, elsősorban a genfi egyezményen alapszik. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 78. cikk (1) bekezdése értelmében: „Az Unió közös menekültügyi, kiegészítő és ideiglenes védelem nyújtására vonatkozó politikát alakít azzal a céllal, hogy a nemzetközi védelmet igénylő harmadik országbeli állampolgárok mindegyike számára megfelelő jogállást kínáljon és biztosítsa a visszaküldés tilalma elvének tiszteletben tartását. E politikának összhangban kell lennie a menekültek jogállásáról szóló, 1951. július 28-ai genfi egyezményrel és az 1967. január 31-ei jegyzőkönyvvel, valamint az egyéb vonatkozó szerződésekkel.” Ezt az alapelvet követik természetesen a másodlagos jogszabályok is, így például a kvalifikációs irányelv⁴⁶ is, amelynek (4) preambulumbekzdése a következőképpen fogalmaz: „a genfi egyezmény és a jegyzőkönyv a menekültek védelmét szolgáló nemzetközi jogi rendszer sarokkövét képezi”. Az uniós jogszabályok, így a kiegészítő védelmet (a magyar jogban oltalmazott jogállást) megteremtő kvalifikációs irányelv, és az azon alapuló magyar jogszabályok nem lehetnek ellentétesek a nemzetközi jogi szabályokkal. Azt, hogy ki minősül menekültnek, szintén a genfi egyezmény tartalmazza. Eszerint menekült az, aki „faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgársággal nem rendelkezik és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem akar oda visszatérni”. Az Európai Parlament kvalifikációs irányelvének 30. pontja továbbá rögzíti a menekültkénti elismerés egyik leggyakoribb elemét. „Hasonlóképpen szükséges bevezetni a „meghatározott társadalmi csoporthoz tartozás” miatti üldöztetés közös fogalmát. Egy meghatározott társadalmi csoport meghatározása céljából kellő figyelmet kell fordítani a kérelmező neméből fakadó szempontokra, ideértve a nemi identitást és szexuális irányultságot, ami kapcsolódhat bizonyos jogi hagyományokhoz és szokásokhoz, amelyek például a nemi szervek megcsönkítéséhez, kényszersterilizációhoz, illetve kényszerabortuszhoz vezethetnek, amennyiben azok kapcsolatban állnak a kérelmező üldöztetéstől való megalapozott félelmével.”⁴⁷ A genfi egyezmény megalakulása óta azonban felmerült számos egyéb helyzet és körülmény, amely menekülésre kényszeríthet bizonyos személyeket, miközben ők lényegében a genfi egyezmény szempontjából nem jogosultak menekültstátuszra. A nemzetközi menedéjog azonban folyamatosan fejlődik és reagál a történelmi, társadalmi és egyéb változásokra és kihívásokra, így a háború, halál, kínzás, bántalmazás, embertelen bánásmód elől menekülők befogadása a megváltozott körülmények között is, továbbra is európai civilizáció egyik sarokköve. Ha valaki nem a genfi egyezményben

⁴⁶ Európai Parlament és a Tanács 2011/95/EU irányelve

⁴⁷ Uo.

foglalt úgynevezett öt genfi ok – a faj, vallás, nemzetiség, politikai meggyőződés és a meghatározott társadalmi csoporthoz tartozás – valamelyikén alapuló üldöztetésnek, hanem azoktól eltérő fenyegetettségnek van kitéve, az Európai Unión belül a már említett, úgynevezett kvalifikációs irányelv megeremtetten a **kiegészítő védelmet**.⁴⁸ Az irányelv⁴⁹ 33. preambulumbekzdése rögzíti: „A kiegészítő védelem biztosítása a genfi egyezményben meghatározott menekültvédelmi rendszerhez képest kiegészítő és pótlólagos jellegű.” A magyar szabályozás is a menekült jogálláshoz viszonyítva fogalmazza meg az oltalmazott jogállás definícióját: „Magyarország oltalmazottként kiegészítő védelemben részesíti azt a külföldit, aki nem felel meg a menekültkénti elismerés feltételeinek, de fennáll annak a veszélye, hogy származási országába történő visszatérése esetén őt súlyos sérelem érné, és nem tudja, vagy az e veszélytől való félelmében nem kívánja a származási országa védelmét igénybe venni.”⁵⁰ Magyarországon a 2007. évi LXXX. törvény 3. § (2) bekezdése értelmében menedékjogot élveznek a menekülteken és oltalmazottakon kívül a **menedékesek** is. A menedékes jogállás a nemzetközi védelemnek a tömeges beáramlás esetén biztosítható formája, az oltalmazott jogállás a menekültkénti elismerés feltételein kívüli, egyedi esetekben adható védelem. A visszaküldés tilalmát Magyarországon mind a menedékjogi, mind az idegenrendészeti szabályozás érvényre juttatja. Azt a tilalmat foglalja magában, amely szerint az adott állam az adott személyt nem küldheti vissza abba az országba, vagy annak az országnak a határára, ahol alapvető emberi jogai súlyosan sérülnének.⁵¹ Egy idegenrendészeti vagy egy menekültügyi eljárás során a visszaküldés tilalmának ténye eredményezheti a befogadott⁵² jogállás megállapítását, amely egy egészen speciális védelmi forma.⁵³ Az átmeneti **vagy ideiglenes védelem** jogintézményének szükségessége Európában a délszláv, valamint a koszovói háborúk tapasztalata alapján vetődött fel. Jogi alapját az úgynevezett tömeges beáramlási irányelv⁵⁴ teremtette meg, reagálva egy olyan élethelyzetre, amelyben a nemzetközi védelemre egyértelműen rászoruló személyek kérelmeinek egyedi feldolgozására sem lehetőség, sem szükség nincs. A magyar szabályozás értelmében „Magyarország **menedékesként ideiglenes védelemben** részesíti azt a külföldit, aki Magyarország területére tömegesen menekülők olyan csoportjába tartozik, amelyet az Európai Unió Tanácsa – (tömeges beáramlási irányelvben) meghatározott eljárás szerint – ideiglenes védelemre jogosultként elismert, vagy a Kormány ideiglenes védelemre jogosultként ismert el, mivel a csoportba tartozó személyek hazájukból fegyveres konfliktus, polgárháború vagy etnikai összecsapás, illetve az emberi jogok általános, módszeres vagy durva megsértése – így különösen kényszerültek”.⁵⁵ Ennek az irányelvnek az aktiválása történt meg 2022. március 4. napján, az Európai Tanács határozatával.

⁴⁸ subsidiary protection/magyarul: oltalmazotti státusz

⁴⁹ Európai Parlament és a Tanács 2011/95/EU irányelve

⁵⁰ 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról. Met. 12. § (1)

⁵¹ Met. 45. § (1), Harmtv. 51. § (1)

⁵² Met. 25/A.§, 25/B.§

⁵³ humanitárius védelem/national forms of protection

⁵⁴ EU 2001/55/EK irányelv

⁵⁵ Met. 19. §

Az Ukrajnából kiinduló migrációs nyomás

„Az orosz fegyveres erők 2022. február 24-én nagyszabású inváziót indítottak Ukrajna ellen az Oroszországi Föderációból, Belarusból és Ukrajna nem kormányzati ellenőrzés alatt álló területeiről. Ennek eredményeként Ukrajna területének jelentős részei jelenleg fegyveres konfliktus helyszínét képezik, ahonnan emberek ezrei menekültek, illetve menekülnek el.”⁵⁶ Az ukrajnai konfliktus eszkalációja arra kényszerítette az embereket, hogy elhagyják otthonaikat biztonságot, védelmet és segítséget keresve. Az első öt hétben több mint négymillió ukrajnai menekült lépte át a határokat a szomszédos országokba, és még ennél is többen kényszerültek belső migrációra. A konfliktus első három hónapjában az ukránok egyharmadát kényszerítették otthonuk elhagyására, míg körülbelül 13 millió ember rekedt az érintett területeken, akik nem tudtak távozni a fokozott biztonsági kockázat, a hidak és utak tönkretétele, valamint az erőforrások vagy a biztonság és a szálláshelyre vonatkozó információ hiánya miatt. Az UNHCR adatai szerint a konfliktus kezdete után három hónappal már közel 8 millió ukrán vált belső menekültté, és közel 16 millió ukrán szorult azonnali humanitárius segítségre (nem tudják kielégíteni alapvető szükségleteiket, beleértve az élelmiszert, a vizet és a gyógyszereket). Az 1,2 millió lakosú Kárpátalján április közepén már több mint 380.000 menekült volt, azonban közülük hivatalosan csak az emberek egyharmadát vették nyilvántartásba. Kárpátalján „humanitárius hub-ot” (központot) hoztak létre a helyi szervek, a menekülteknek ideiglenes szálláshelyet biztosítva. A belső menekülteken kívül számottevő azoknak a száma, akik külföldről térnek vissza Ukrajnába, azonban egyelőre Kárpátalján maradnak. Nem és kor szerinti megoszlásban a legtöbb határátlépők 70 százalékát alkották ekkor nők és gyermekek. Az ideiglenes védelmet kért ukránok 62 százaléka nő, valamint az EUAA⁵⁷ május 25. napján készült jelentése szerint a kérelmezők legalább 94 százaléka ukrán állampolgár, a többi regisztrált nemzetiség közül a legkiemelkedőbb az orosz és a nigériai.⁵⁸ Május 24. napjáig több mint 6,6 millió ember hagyta el Ukrajnát, csaknem 1,2 millió ember érkezett Magyarországra, közülük közel 655 ezer ember lépte át az ukrán–magyar határt.⁵⁹ Az UNHCR május 19. napjáról származó adatok szerint 2,8 millió ember kért ideiglenes védelmet. Magyarországot illetően az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság május 24. napjáig 22.645 menedékeskénti elismerés iránti kérelmet regisztrált. Az UNHCR 2023. január 10. napján közzétett adatai szerint az elismerését kérők száma azóta 33.446 főre nőtt.⁶⁰ 2022. decemberében mért adatok alapján a kérelmezőket életkorukat és nemüket tekintve 44 százalékban alkották kiskorúak, 57 százalékban alkották nők, és 43 százalékban férfiak.⁶¹ Egy, az UNHCR által készített felmérés szerint a 2022. február vége és áprilisa között otthonát elhagyni

⁵⁶ EU Tanács 2022/382 Végrehajtási Határozata

⁵⁷ European Union Agency for Asylum: Analysis on Asylum and Temporary Protection in the EU+ in the Context of the Ukraine Crisis Week 20. 16-22 May 2022 (Letöltés ideje: 2022. 05. 25.)

⁵⁸ European Union Agency for Asylum: Latest Asylum Trends – Annual Overview 2022.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ UNHCR: Ukraine Refugee Situation – Hungary Daily Factsheet. 2023. 01. 10. <https://data2.unhcr.org/en/dataviz/229?sv=54&geo=10783> (Letöltés ideje: 2022. 05. 18.; 2023. 01. 18.)

⁶¹ UNHCR Refugee Situation Operational Update, Hungary, September – December 2022. (Letöltés ideje: 2023. 01. 18.)

kényszerülők között származási helyüket tekintve első három helyen Odessza, Harkiv és Kijev városa állt.⁶²

Magyarországon a belügyminiszterek felhívását követően az Európai Bizottság 2022. március 2-án javasolta az ideiglenes védelemről szóló irányelv aktiválását, majd március 4-én az Európai Tanács egyhangúlag elfogadta azt a határozatot (2022/382 Végrehajtási Határozat), amely ideiglenes védelmet biztosít az ukrajnai háború elől menekülőknél. A becsült érkezések nagyságrendje miatt az Európai Bizottság egyértelműen feltárta annak kockázatát, hogy az uniós országok menekültügyi rendszerei nem tudják a kérelmeket a meghatározott határidőn belül feldolgozni, így az ideiglenes védelemről szóló irányelv aktiválása, vagyis a menedékes státusz elérhetővé tétele rendkívüli jelentőséggel bír.⁶³ A végrehajtási határozat tárgya az átmeneti védelem bevezetése azon Ukrajnában tartózkodó ukrán állampolgárokra vonatkozóan, akik az orosz fegyveres erők által 2022. február 24-én megkezdett katonai beavatkozás eredményeként azon a napon vagy azt követően lakóhelyüket elhagyni kényszerültek. Az ideiglenes védelmi státuszt és a kérelmek feltételeit a 2001. július 20-i 2001/55/EK tanácsi irányelv, míg az Ukrajnából lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlásának megállapításáról szóló, 2022. március 4-i 2022/382 tanácsi végrehajtási határozat határozza meg a 2001/55/EK irányelv 5. cikkének értelmében.⁶⁴ A határozat értelmében átmeneti védelmet kell bevezetni az Ukrajnától eltérő harmadik országok azon állampolgáraitra vonatkozóan is, akik 2022. február 24-én vagy azt követően ukrajnai lakóhelyüket elhagyni kényszerültek, és akik 2022. február 24. előtt Ukrajnában menekült jogállást, vagy azzal egyenértékű védelmet élveztek. Emellett fontos megőrizni a családok egységét, és elkerülni ugyanazon család tagjainak körében az eltérő jogállásokat. A határozat szerint ezért átmeneti védelmet kell bevezetni az említett személyek családtagjai számára is, amennyiben családjaik a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlását kísérő körülmények idején már Ukrajnában voltak, és ott tartózkodtak.⁶⁵

⁶² UNHCR REGIONAL PROTECTION PROFILING & MONITORING FACTSHEET Profiles, Needs & Intentions of Refugees from Ukraine (Letöltés ideje: 2023. 01. 18.)

⁶³ Az ideiglenes védelem kivételes intézkedése (az EU-n kívüli országokból lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek és a származási országukba visszatérni nem tudó személyek azonnali és átmeneti védelme érdekében) akkor alkalmazandó, ha fennáll annak a veszélye, hogy a szabványos menekültügyi rendszer nehezen tud megbirkózni a tömeges beáramlásból eredő igényekkel, ami negatív hatással lehet a kérelmek feldolgozására.

⁶⁴ EUROSTAT: Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics (Letöltés ideje: 2023. 01. 18.)

⁶⁵ EU Tanács 2022/382 2. cikk: Az átmeneti védelem hatálya alá tartozó személyek (1) Ez a határozat az orosz fegyveres erők által 2022. február 24-én megkezdett katonai invázió eredményeként ukrajnai lakóhelyüket az említett napon vagy azt követően elhagyni kényszerült személyek következő kategóriáira vonatkozik: a) 2022. február 24-e előtt Ukrajnában tartózkodó ukrán állampolgárok; b) olyan hontalan személyek és Ukrajnától eltérő harmadik országok olyan állampolgárai, akik 2022. február 24. előtt nemzetközi védelemben vagy azzal egyenértékű nemzeti védelemben részesültek Ukrajnában; és c) az a) és b) pontban említett személyek családtagjai.

Magyarország ezen határozat szerint, a 86/2022. (III. 7.) Kormányrendelettel határozta meg az ideiglenes védelemre jogosult személyeket. Hazánkban idegenrendészeti eljárás hatálya alá tartozik az a harmadik országbeli állampolgár, aki jogszerűen tartózkodott Ukrajnában, de nem tartozik az EU határozat a), b), c) pontja alá sem.⁶⁶ Az idegenrendészeti hatóság ebben az esetben általános szabályok szerint jár el, tehát nem biztosít ideiglenes védelmet (menedékes státuszt). Habár beléphetnek az ország területére, csak ideiglenes tartózkodási igazolásra jogosultak, ameddig megszervezik hazautazásukat (vagy továbbutazásukat), vagy más jogcímen szereznek tartózkodási engedélyt (akár munkavállalási, vagy tanulmányi célú). Az ukrán állampolgároknak, mint vízummentességet élvező utazóknak joguk van az Unión belül szabadon mozogni 90 napos időszakon belül. Ennek alapján megválaszthatják azon tagállamot, amelyben élni kívánnak az átmeneti védelemhez fűződő jogokkal, valamint csatlakozhatnak családjukhoz és barátaikhoz Unió-szerte. Az ideiglenes védelemben részesítetteknek többek között még joguk van a foglalkoztatáshoz, munkaerőpiachoz való hozzáféréshez, szükség esetén szociális segélyhez, orvosi ellátáshoz való hozzáféréshez, a 18 év alatti személyek oktatáshoz való hozzáféréshez az állami oktatási rendszerben. Magyarországon a menedékesként elismerését kérő gyermek tankötelezett, a kérelem benyújtásától kezdődően már jogosult a magyar állampolgárokkal azonos feltételekkel az óvodai, iskolai nevelésben, oktatásban részt venni. Hazánkban a menedékesek számára jelenleg elérhető rendszeres létfenntartási támogatás összege felnőttek esetében 22.800 Ft/fő/hónap, kiskorúak esetében pedig 13.700 Ft/fő/hónap. A menedékesként elismerését kérő a kérelem beadásától kezdődően Magyarország területén engedélymentesen jogosult munkát vállalni, valamint jogosulttá válik egészségügyi alapellátásra, sürgős szükség esetén szakellátásra, kórházi ellátásra, terhesgondozásra, szülészeti ellátásra, közgyógyellátásra, krónikus betegellátásra, valamint sürgősségi fogászati ellátásra. A 2001/55/EK irányelvvel összhangban az átmeneti védelem kezdeti időtartama egy év. Ez az időtartam hat hónapos időszakoként legfeljebb további egy évre automatikusan meghosszabbítható, kivéve, ha az átmeneti védelmet az említett irányelv 6. cikke (1) bekezdésének b) pontjában foglaltak alapján megszüntetik. Az Európai Bizottság folyamatosan figyelemmel kíséri és felül fogja vizsgálni helyzetet, valamint bármikor javasolhatja az Európai Tanácsnak az átmeneti védelem megszüntetését azon az alapon, hogy az ukrainai helyzet olyan, hogy lehetővé teszi az átmeneti védelemben részesülők biztonságos és tartós visszatérését, vagy javasolhatja, hogy a Tanács legfeljebb egy évvel hosszabbítsa meg az átmeneti védelmet (így történt a hosszabbítása 2024. 03. 04.ig).

A hatóságok segélypontokat hoztak létre a Magyarországra érkezők megsegítésére, valamint az ideiglenes védelem iránti kérelem benyújtásával kapcsolatos eljárásrendről való tájékoztatásra. Menedékhelyeket és befogadóközpontokat létesítettek az Ukrajnából érkező menekülők számára, hogy tájékoztatást, és rövid távú szállást kapjanak a kormány által fenntartott létesítményekben vagy önkéntes hálózatokon keresztül. A határátkelőhelyeken és a városi területeken jelen lévő humanitárius szervezetek és a hatóságok szorosan együttműködnek a segítségnyújtás érdekében, beleértve az ideiglenes lakhatási, szállítási segítséget és jogi tanácsadást. A hatóságok munkáját a civil lakosság, az önkéntesek és a magánszektor további támogatásai megerősítették, hogy képesek az

⁶⁶ Magyarország ezen gyakorlata nem felel meg az EU Tanács 2022/382 határozatának 12. pontjával

ideiglenes menedékhelyhez és rövid távú szálláshoz szükséges kapacitások kiépítésére. A Belügyminisztérium és az önkormányzatok koordinálják az ideiglenes elhelyezést és segítségnyújtást mind a határmenti, mind a városi területeken, a hosszabb távú elhelyezést pedig az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság szervezi a helyi közigazgatásokban, így a városházán, a rekreációs/sportlétesítményekben és iskolákban. A magyar kormány egyfajta „tranzitónát” vagy „tranzitpontot” alakított ki a BOK csarnokban, ahol segítségnyújtással nyújtanak ideiglenes ellátást és tisztálkodási lehetőségeket a frissen Magyarországra érkezetteknek. A pályaudvarokon való várakozás helyett a továbbutazók itt ételt, italt, orvosi segítséget kaphatnak, a gyerekeknek játszósarkok lett kialakítva a kisállattal érkezőket pedig állatorvosi felügyelet és állateledel várja. A menedékesek hosszabb távú elhelyezéséről az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság gondoskodik.

A célszámokat tekintve 3 országban összpontosul az Ukrajnából menekülők kétharmada: Lengyelországban, Németországban, valamint Csehországban. Az Eurostat októberben közzétett adatai alapján az EU-tagállamok közül Lengyelország adta a legtöbb ideiglenes védelmi státuszt.⁶⁷ A Lengyelországba belépő menekülők többsége az országban marad, ők a befogadásukról szóló lengyel törvény értelmében 18 hónapos tartózkodási és munkavállalási engedélyt kapnak, lengyel személyazonosító szám is jár nekik a szükséges ügyek intézéséhez, például cégalapításhoz. A lengyel családügyi és társadalompolitikai miniszter közleménye szerint a 2022 májusáig munkát vállalt ukrán állampolgárok 75 százaléka nő. Az oktatási miniszter május 4. napján adott tájékoztatása szerint csaknem 200 ezer, Ukrajnából elmenekült gyermek kapcsolódott be a lengyelországi oktatási rendszerbe, mintegy félmillióan pedig továbbra is az ukrainai iskolákban tanulnak távoktatás formájában.⁶⁸ A 2023. január 10. napján közzétett adatok szerint már több mint 1.5 millió, Ukrajnát elhagyni kényszerülő kért ideiglenes védelmet Lengyelországban.

Az Ukrajnával szomszédos (Magyarország, Lengyelország, Románia, Szlovákia) államokon kívül Ausztria, Bulgária, Csehország, Észtország és Németország is fokozottan kitett a migrációs nyomásnak. Az Eurostat és az UNHCR adatai szerint Lengyelországot egyértelműen Németország követi a kérelmezők számát illetően. Utóbbi adatai szerint 2023 januárjában már több mint 1 millióan kértek ideiglenes védelmet Németországban.⁶⁹ A cseh hatóságok az Ukrajnából menekülőkkel összefüggésben rendkívül sok esetben szembesültek a kettős (főleg ukrán–magyar) állampolgárság problémájával. A cseh belügyminiszter elmondása szerint a magukat magyar útlevelel igazolók Csehországban nem jogosultak ideiglenes védelemre, sem szociális segélyekre. Mindemellett a cseh belügyminisztérium áprilisban külön alapot hozott létre az „eltérő szocio-kulturális” környezetből származó ukrán menekültek megsegítésére. A prágai sajtóban felmerült, hogy a kárpátaljai, részint magyar-ukrán kettős állampolgárokat bűnszervezetek szállítják Csehországba, többek között az anyagi támogatások igénybevétele céljából.

⁶⁷ EUROSTAT: Ukrainians granted temporary protection in October.
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20221209-1> (Letöltés ideje: 2023. 01. 18.)

⁶⁸ MTI Híradatbank, Ukrajnai háború – Csaknem kétszáz ezer ukrán gyermek tanul lengyelországi iskolákban, 2022. május 4.

⁶⁹ UNHCR: Operational Data Portal: Ukraine Refugee Situation. 2023. 01. 18.
<https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (Letöltés ideje: 2022. 05. 18.)

A probléma kezelése céljából az Europol külön munkacsoportot hozott létre, hogy figyelje az emberkereskedők tevékenységét, a hatóságok speciális kiképzést kapnak, az Európai Bizottság pedig koordinációs tanácsot működtet.⁷⁰ Az UNHCR adatai alapján az év végére közel félmillióan kértek ideiglenes védelmet Csehországban.⁷¹

Az Ukrajnát elhagyni kényszerülők számát tekintve tehát jól látható, hogy konkrét számadatokat az ideiglenes védelmet kérőket illetően, illetve a regisztrált határátlépések számát illetően tudunk közölni. A ténylegesen Ukrajnát elhagyó menekülők számát azonban ezen adatok segítségével sem tudjuk pontosan meghatározni. Ideiglenes védelmet kérők esetében ugyanazon ember több országban is beadhatta kérelmét, míg a 90 napos vízummentes tartózkodás miatt a biometrikus útlevelel rendelkezők ezen időszak alatt nem kötelesek egyéb engedély iránti kérelmet előterjeszteni. A kettős állampolgárok (pld. magyar–ukrán) szintén nem kötelesek kérelmet beadni,⁷² így számuk nehezen nyomon követhető. A határátlépések száma szintén tartalmazza ugyanazon ember többszöri belépését is, míg nem tartalmazza a regisztrálatlan határátlépések számát. 2023 beköszöntével, az ünnepek után habár az Ukrajnával szomszédos országokban a menekülők számának enyhe növekedését tapasztalhattuk, az ismétlődő energiaellátási és a téli körülmények miatt jelentős növekedés nem történt a határátlépések számát illetően. Az Európában tartózkodó, Ukrajnát elhagyni kényszerülők száma közel 8 millióra, míg védelmet kérők száma közel 5 millióra⁷³ nőtt.⁷⁴ Ez Magyarország esetében 2023 márciusáig a konfliktus kezdete óta közel 35.500 kérelmet, illetve közel 31.500 ideiglenes védelmi státuszt jelent.⁷⁵

⁷⁰ MTI Híradatbank, Ukrajnai háború – Cseh miniszter: magyar útlevelel ukrán állampolgárok nem számíthatnak segítségre Csehországban, 2022. április 14.

⁷¹ UNHCR Ukraine Situation Flash Update #38 (Letöltés ideje: 2023. 01. 18.)

⁷² A kettős állampolgárság következtében az ideiglenes védelem iránti kérelem elutasításra kerül, nem jogosultak menedékes státuszra.

⁷³ tartalmazhatja ugyanazon személy többszöri regisztrációját két vagy több országban

⁷⁴ UNHCR Ukraine Situation Flash Update #38

⁷⁵ Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság adatai alapján

Refugees from Ukraine across Europe (as of 21 March 2023)

The boundaries and names shown and the designations used on this map do not imply official endorsement or acceptance by the United Nations. *Serbia and Kosovo (S/RES/1244 [1999]) Source: UNHCR Regional Bureau for Europe

6. ábra: Európai Regionális Iroda: Ukrajna helyzetének pillanatnyi állapota⁷⁶

Összegzés

A SIPRI⁷⁷ egy közelmúltbeli jelentése rámutatott, hogy az állami alapú fegyveres konfliktusok száma 2010 és 2020 között csaknem megkétszereződött, aminek következtében a kényszerűen lakóhelyüket elhagyni kényszerültek száma megduplázódott.⁷⁸ Az afganisztáni tálib hatalomátvétel, a szíriai konfliktus fellángolása, a líbiai feszültségek és az afrikai régiók növekvő instabilitása jelenleg a legszembetűnőbb, de korántsem az egyedüli példái a tágabb európai szomszédság súlyosbodó biztonsági és humanitárius válságainak. Nem utolsósorban a Görögország által 2020 eleje óta bevezetett szigorú menekültügyi és migrációs politika miatt az illegális migrációs útvonalak továbbtolódnak a kelet-mediterrán útvonalról a közép- és nyugat-balkáni útvonalakra. Ez utóbbiak olyan országokat kötnek össze, amelyek főként az illegális bevándorlók tranzitországai az EU északi és nyugati célpontjai felé. Ezekben a helyeken a határellenőrzési, befogadó és visszatelepítő rendszereket

⁷⁶ Forrás: UNHCR

⁷⁷ Stockholm International Peace Research Institute (Stockholmi Nemzetközi Bék kutató Intézet), Environment of Peace: Security in a New Era of Risk, 2022 <https://www.sipri.org/publications/2022/other-publications/environment-peace-security-new-era-risk> (Letöltés ideje: 2023. 01. 18.)

⁷⁸ ICMPD Migration Outlook 2023. i. m. p. 6.

túlterheli a nagymértékű beáramlás, ami szinte természetes célponttá teszi őket a csempészhalozatok számára, hogy az ügyfeleket az EU-n belüli célpontjaik felé irányítsák. Minden tény az együttműködés megerősítése mellett szól ezen az úton, és a nyugat-balkáni országok erősebb integrációja érdekében az EU regionális migrációs rendszerébe.⁷⁹

A tágabb európai régió helyzetét a migrációval kapcsolatos fejlemények alakítják Ukrajnában, a Közel- és Közel-Keleten, az afrikai régiókban és Kelet-Európában – az Európába irányuló jelentős migrációs mozgások ezeknek a régióknak a helyzetéhez kapcsolódnak. Az elmúlt néhány évben a menedékkérők három legfontosabb származási országa közül kettőben (Szíria, Afganisztán) jelentősen nőtt a kérelmek száma 2022-ben, míg az Irakból érkező kérelmek ellentmondtak a trendnek, és számuk szinte stabil maradt. Afganisztánt számtalan társadalmi, politikai, környezeti és gazdasági tényező sodorta a humanitárius katasztrófa és a gazdasági összeomlás szélére. Ennek látható hatása volt 2022-ben migrációs szempontból, a sérülékeny csoportokat (például etnikai és vallási kisebbségeket, nőket stb.) különösen érinti mind a politikai, mind a társadalmi-gazdasági válság, hiszen továbbra is bizonytalansággal néznek szembe jövőjükkel kapcsolatban. Az Afganisztán szomszédaival (valamint Afganisztán új hatóságaival) folytatott strukturáltabb és szélesebb körű párbeszéd mára kritikus fontosságúvá vált, hogy számba vegyék az ország szomszédainak szükségleteit (migrációs szempontból), és biztosítsák a velük való nemzetközi együttműködést.⁸⁰ Az ENSZ főtitkára, António Guterres szerint⁸¹ Afganisztánban az emberek 95 százaléka nem jut elég élelemhez, a szegénység miatt pedig egyre többen kényszerülnek gyermekeiket vagy szerveiket eladni. A régióban tapasztalható éves klímaváltozás és környezeti katasztrófák szintén várhatóan csak tovább súlyosbítják a térségből való kivándorlást. Különösen jelentős humanitárius és politikai kérdés marad az afgánok kivándorlása a régióon belül és Európa felé. Miközben úgy tűnik, hogy az irakiak keleti határok útvonalán történő irreguláris migrációja megoldódott, a politikai következményei érezhetőek maradtak. A 2023. február 6-i földrengés és az utóregések sorozata megrázta Szíriát és Törökországot. A katasztrófa megrongálta lakóházakat, az infrastruktúrát, az utakat, az iskolákat, a kórházakat és a távközlési hálózatokat. A több mint egy évtizede tartó szíriai konfliktus hatásait a közelmúltbeli földrengés, a globális élelmiszerválság tovább súlyosbították.

Az elmúlt években, habár csökkent az Irakból az EU felé irányuló irreguláris migráció, azonban 2022-ben is több mint 70.000 iraki hagyta el az országot, amelynek közel utazott Európába. A politikai feszültségek, a fiatalok körében tapasztalható magas munkanélküliség, valamint a belső menekültek jelenléte arra utal, hogy továbbra is folytatódni fog az Irakból Európába irányuló mozgás.⁸²

⁷⁹ IMCPD: Migration Outlook 2022. i. m.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ Secretary-General's remarks to the High-level Pledging Event on Afghanistan, 2022. 03. 31. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2022-03-31/remarks-the-high-level-pledging-event-afghanistan%C2%A0> (Letöltés ideje: 2022. 05. 24.)

⁸² IMCPD: Migration Outlook 2023. i. m.

Azok a harmadik országbeli állampolgárok, akik jogszerűen tartózkodtak Ukrajnában, de nem tudnak visszatérni a származási országukba, az Európai Unió legtöbb országában nemzetközi, vagy ideiglenes védelmet kérhetnek. Emiatt egyre több kérelmet nyújtanak be oroszok és számos más volt szovjet ország (Fehéroroszország, Azerbajdzsán, Tádzsikisztán, Üzbegisztán, Türkmenisztán) állampolgárai, valamint számos afrikai ország állampolgárai is (sokan Ukrajna lakosai). Az ukrán kérelmezők között az év első felében alig volt kísérő nélküli kiskorú (1%), miközben ezzel szemben továbbra is körülbelül minden hetedik afgán kérelmezőre ez jellemző.⁸³

Habár ezen elemzés az illegális migrációra és a nemzetközi védelemre, menedékjogra koncentrál, a tágabb értelemben vett migrációs trendeken belül mindemellett megjelenik a régióban a munkaerő-migráció is. Hollandia, Németország, Belgium, Írország, Szaúd-Arábia, az Egyesült Arab Emírségek és Málta aktívan toboroz a közel-keleti és ázsiai régióból (elsősorban Indiából) orvosokat, egészségügyi szakembereket, többek között a klinikai és időskori ellátási célokra. A régió szakképzett munkaerő-kínálatát egyre gyakrabban célozzák meg az EU-n belüli (és egyéb) országok. Az egészségügyi szakemberek iránti kereslet megnőtt, főleg a világjárvány kitörése óta (az OECD⁸⁴ adatai szerint Németország, Franciaország, Spanyolország és Olaszország mind a külföldi születésű orvosoktól és ápolóktól függ).⁸⁵ Az elkövetkezendő években a konfliktusok, a bizonytalanság és a gazdasági instabilitás továbbra is a migráció fő mozgatórugói maradnak, különösen a kisebbségek és a sérülékeny csoportok esetében.⁸⁶ A fegyveres konfliktusok mellett a migrációs áramlások Európában és a világ más régióiban 2022-ben megfigyelt növekedése továbbá részben a megélhetési nehézségeknek, az élelmezésbiztonság hiányának és az éghajlati változásokkal kapcsolatos tényezőknek tudható be.

Felhasznált irodalom:

- 2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról. 2007. 01. 05.
- 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról. 2007. 06. 25.
- Az OIF statisztikai kiadványfüzetek: 2022. évi kiadványfüzet, 2021. évi kiadványfüzet; 2020. évi kiadványfüzet; 2019. évi kiadványfüzet; 2018. évi kiadványfüzet; 2017. évi kiadványfüzet; 2016. évi kiadványfüzet; 2014 – 2015. évi kiadványfüzet.
http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu (Letöltés ideje: 2022. 05. 18.)

⁸³ European Union Agency for Asylum: Latest Asylum Trends – March 2022

⁸⁴ Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development; nemzetközi gazdasági szervezet; célja a tagállamok gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi tevékenységének összehangolása)

⁸⁵ International Centre for Migration Policy Development: Migration Outlook Silk Routes 2022. i. m. p. 12.

⁸⁶ Uo. p. 24.

- Az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság napi tájékoztatása. http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&id=1847:az-orszagos-Az%20idegenrendeszeti-foigazgatosag-napi-tajekoztatasa-az-ukrajnabol-erkezo-kerelmezokkal-kapcsolatosan&lang=hu (Letöltés ideje: 2022. 05. 24.)
- EASO Practical Guide: Qualification for international protection, 2018.
- Európai Parlament és a Tanács 2011/95/EU Irányelve. 2011. 12. 13. forrás: Az Európai Unió Hivatalos Lapja
- Európai Tanács 2022/382 Végrehajtási Határozata 2022. 03. 04. forrás: Az Európai Unió Hivatalos Lapja
- European Commission: Temporary protection, https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/temporary-protection_en (Letöltés ideje: 2022. 05. 18.)
- European Union Agency for Asylum: Analysis on Asylum and Temporary Protection in the EU+ in the Context of the Ukraine Crisis Week 20. 16-22 May 2022 (Letöltés ideje: 2022. 05. 25.)
- European Union Agency for Asylum: Latest Asylum Trends – Annual Overview 2021. <https://euaa.europa.eu/latest-asylum-trends-annual-overview-2021> (Letöltés ideje: 2022. 05. 18.)
- European Union Agency for Asylum: Latest Asylum Trends – Annual Overview 2022. <https://euaa.europa.eu/latest-asylum-trends-annual-overview-2022> (Letöltés ideje: 2022. 05. 24.)
- EUROSTAT: Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics (Letöltés ideje: 2023. 01. 18.)
- EUROSTAT: Ukrainians granted temporary protection in October. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20221209-1> (Letöltés ideje: 2023. 01. 18.)
- Frontex News 2023.02.13. <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/january-number-of-irregular-border-crossings-down-slightly-from-a-year-ago-pAOBvq> (Letöltés ideje: 2023. 07. 14.)
- HAUZINGER Zoltán – HEGEDÜS Judit – KLENNER Zoltán: A migráció elmélete. NKE, Budapest, 2014.
- International Centre for Migration Policy Development: Migration Outlook 2022. <https://www.icmpd.org/file/download/56783/file/ICMPD%2520Migration%2520Outlook%25202022.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 05. 24.)
- International Centre for Migration Policy Development: Migration Outlook 2023. https://www.icmpd.org/file/download/58952/file/ICMPD_Migration_Outlook_2023.pdf (Letöltés ideje: 2023. 03. 10.)

- International Centre for Migration Policy Development: Migration Outlook Silk Routes 2022. South and West Asia: Five migration issues to look out for in 2022. https://www.icmpd.org/file/download/56997/file/ICMPD_Migration_Outlook_SilkRoutes-SouthWestAsia_2022.pdf (Letöltés ideje: 2023. 03. 10.)
- International Centre for Migration Policy Development: Migration Outlook report: Possible second wave of refugees from Ukraine and further weaponisation of migration. 2023. 01. 18.
- KLENNER Zoltán: Menekültügyi ismeretek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest 2019.
- Menekültügy az EU-ban és Magyarországon 2. Országgyűlés Hivatala, Képviselői Információs Szolgálat, Infotabló, 2021/22. https://www.nfft.hu/documents/10181/39233533/Infotablo_2021_22_menekult_ugy_2.pdf/a83efdab-835f-80be-4803-d642fedbadbd?t=1622187719046 (Letöltés ideje: 2022. 05. 24.)
- MTI Híradatbank: Több mint 2,44 milliárd dollár támogatás gyűlt össze Afganisztán megsegítésére szervezett donorkonferencián. 2022. április 1.
- MTI Híradatbank: Ukrajnai háború. Csaknem kétszáz ezer ukrán gyermek tanul lengyelországi iskolákban, 2022. május 4.
- MTI Híradatbank: Ukrajnai háború: Cseh miniszter: magyar útlevéllel ukrán állampolgárok nem számíthatnak segítségre Csehországban. 2022. április 14.
- MTI Híradatbank: Ukrajnai háború: Kárpátalja kormányzója: A megyében 110 ezer menekültet tartanak nyilván. 2022. április 1.
- MTI Híradatbank: Ukrajnai háború: Már 2,5 millióan érkeztek Ukrajnából Lengyelországba. 2022. április 5.
- MTI Híradatbank: Ukrajnai háború: Már több mint 50 ezer ukrán menekült kapott munkát Csehországban. 2022. május 17.
- MTI Híradatbank: Ukrajnai háború: Zelenszkij a hadiállapot meghosszabbítását kérte a parlamenttől. 2022. május 18.
- Reuters hírügynökség: Factbox: Evacuations from Afghanistan by country. <https://www.reuters.com/world/evacuations-afghanistan-by-country-2021-08-26> (Letöltés ideje: 2021. 09. 30.)
- Secretary-General's remarks to the High-level Pledging Event on Afghanistan, 2022. 03. 31. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2022-03-31/remarks-the-high-level-pledging-event-afghanistan%C2%A0> (Letöltés ideje: 2022. 05. 24.)
- Stockholm International Peace Research Institute (Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet), Environment of Peace: Security in a New Era of Risk, 2022 <https://www.sipri.org/publications/2022/other-publications/environment-peace-security-new-era-risk> (Letöltés ideje: 2023. 01. 18.)
- TEKE András: Emberi Biztonság és Migráció. MRTT kiadványa, 2020.
- UNHCR Refugee Situation Operational Update, Hungary, September – December 2022. (Letöltés ideje: 2023. 01. 18.)

- UNHCR REGIONAL PROTECTION PROFILING & MONITORING FACTSHEET Profiles, Needs & Intentions of Refugees from Ukraine. (Letöltés ideje: 2023. 01. 18.)
- UNHCR: Hungary: Ukraine Situation Inter-Agency Operational Update. <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/92769> (Letöltés ideje: 2022. 05. 10.)
- UNHCR: Operational Data Portal: Ukraine Refugee Situation. 2023. 01. 18. <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (Letöltés ideje: 2022. 05. 18.)
- UNHCR: Ukraine Emergency – UNHCR Operational Response Delivery Updates (Letöltés ideje: 2022. 05. 16.)
- UNHCR: Ukraine Refugee Situation – Hungary Daily Factsheet. 2023. 01. 10. <https://data2.unhcr.org/en/dataviz/229?sv=54&geo=10783> (Letöltés ideje: 2022. 05. 18.; 2023. 01. 18.)
- UNHCR: Ukraine Situation Flash Update #13 (Letöltés ideje: 2022. 05. 18.)
- UNHCR: Ukraine Situation Flash Update #38 (Letöltés ideje: 2023. 01. 18.)
- United Nations, Secretary-General's remarks to the High-level Pledging Event on Afghanistan. 2022. 03. 31. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2022-03-31/remarks-the-high-level-pledging-event-afghanistan%C2%A0> (Letöltés ideje: 2023. 01. 18.)
- WOOLLARD, Catherine: Director of the European Council on Refugees and Exiles (ECRE): TPD Implementation: Ukraine Displacement Crisis at the End of Its Beginning. <https://ecre.org/tpd-implementation-ukraine-displacement-crisis-at-the-end-of-its-beginning> (Letöltés ideje: 2022. 05. 13.)

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK VÁLASZA A „DÖNTŐ ÉVTIZED” KIHÍVÁSAIRA

Bevezetés

Az alábbi tanulmányban igyekszem bepillantást nyújtani az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Biztonsági és Védelmi Stratégiáján keresztül a Védelmi Minisztérium kutatás-fejlesztéshez kapcsolódó munkájába. A téma aktualitását adja, hogy az USA jelenlegi biztonsági percepciójának középpontjába a „döntő évtized” koncepcióját helyezte, amelynek központi kérdése a technológiai előny uralása. A „döntő évtized” utalás arra, hogy nemzetközi rend korszakhatárhoz érkezett, így az államok közötti kapcsolatokat jelenleg jellemző szabályrendszer átalakul. A kivonatossan ismertetésre kerülő két stratégia, illetve az ott leírtak továbbgondolása bepillantást engednek az Egyesült Államok rövid távú geopolitikai céljaiba, továbbá segítenek kontextusba helyezni napjaink történéseit.

Az írásban az állam általános külpolitikai célkitűzéseit meghatározó nemzeti biztonsági stratégiától indulva a védelmi tárca ágazati célkitűzéseit tartalmazó nemzeti védelmi stratégia ismertetésén keresztül a minisztérium Kutatással és technológiával foglalkozó államtitkárságának (Under Secretary of Defense for Research and Engineering) misszióján át eljutunk a konkrét megvalósításért felelős ernyőszervezet és költségvetésének bemutatásához.

A Biden-kormányzat első, ideiglenesnek szánt biztonsági stratégiáját 2021-ben adta ki, amelyet 2022 októberében követett a már „véglegesnek” tekinthető Nemzeti Biztonsági Stratégia.¹ Az anyag különlegessége – pragmatikus világlátásán kívül –, hogy egyszerre került kiadmányozásra a Nemzeti Védelmi Stratégia,² nukleáris politika helyzetértékelés,³ továbbá a rakéta védelmi helyzetértékelés nyílt, és minősített változataival. A tanulmány témája szempontjából csak a Nemzeti Biztonsági Stratégia azon része kerül kivonatossan ismertetésre, amely közvetlen, szervezeti felépítésben, feladatrendszerben, vagy pénzügyi tekintetben kimutatható hatást gyakorol a Védelmi Minisztérium feladatrendszerére. Nem témája az írásnak a stratégia haderő felépítésére, feladataira gyakorolt hatása.

A legújabb nemzeti biztonsági stratégia – amely már tartalmazza a 2022 februárjában kiújult az orosz-ukrán konfliktus amerikai felismeréseit - nagyban épít az előd, republikánus kormányzat által jegyzett helyzetértékelésre, mintegy legitimálva azt. A 2022 októberében kiadott újabb narratíva újfent bizonyítja az USA

¹ National Security Strategy. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 20.)

² <https://media.defense.gov/2022/Oct/27/2003103845/-1/-1/1/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.PDF> (Letöltés ideje: 2023. 03. 22.)

³ <https://s3.amazonaws.com/uploads.fas.org/2022/10/27113658/2022-Nuclear-Posture-Review.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 03. 22.)

azon hagyományát, hogy a külpolitika főbb irányvonalait tekintve kétpárti egyetértés uralkodik.

A bevezetőben található elnöki helyzetértékelés megállapítja, hogy a hidegháborút követő világrend véget ért, jelenleg a közeljövő szabályainak kialakítása zajlik. A geopolitikai erőviszonyok miatti átrendeződése élére az Amerikai Egyesült Államok kíván állni. Napjaink cselekvése határozza meg, hogy a következő időszak a versengés vagy a gyarapodás időszaka lesz. Jelenleg az átmenet ideje van, és ebben a rövid átmeneti időablakban van lehetőség az emberiség számára közös sorskérdések megoldására.

A dokumentum a felmerülő kihívásokat és veszélyeket két fő csoportra bontja:

- Az államok közötti kapcsolatok megváltozásából fakadó új geopolitikai verseny, amelyben az USA vezető szerepe mellett partnerséget ajánl azon országok részére, akik tiszteletben tartják a szabad, nyitott és biztonságos világot. A geopolitikai verseny legfőbb megoldási szintje állami, illetve kormányközi.
- Az emberiség egésze számára közvetlen kihívást és veszélyt hordozó klímaváltozás, élelmiszerbiztonság, járványok, terrorizmus, energiaválság és infláció, amelyek multilaterális eszközökkel kezelendők. A legfőbb kockázatot azáltal hordozzák, hogy megrendíthetik egy állam belső biztonságát, amely regionális hatással járhat.

A tanulmány további részében a 2022-es nemzeti biztonsági stratégia által az első csoportba sorolt veszélyekre és kihívásokra történő, a védelmi minisztérium által adott válaszokkal foglalkozom. A továbbiakban csak a biztonsági stratégia geopolitikai kérdéseire adott válaszaival foglalkozom, mivel a biztonság katonai, gazdasági, társadalmi, környezeti⁴ szektoraiban felmerült kérdések tárgyalása meghaladja a tanulmány terjedelmét.

1. Geopolitikai verseny

A geopolitikai versenyben az USA természetes szövetségesének tekinti az európai és a délkelet-ázsiai régió országait, továbbá mindazon államokat, amelyek nagyrészt osztoznak az USA regionális és globális rendről alkotott elképzeléseiben. Ide sorolják továbbá azon országokat, amelyek államberendezkedése eltér a demokratikustól, azonban a nemzetközi térben fontosnak tartják a többség által elfogadott szabályok meglétét, illetve ezen szabály betartásától függnek politikai, gazdasági, vagy biztonsági értelemben.

Ugyan az USA továbbra is hisz abban, hogy a demokratikus államszerkezet hatékonyabb, mint az autoriter, ezért a továbbiakban is világszinten propagálni fogja a demokrácia megerősítését, azonban nem hisz abban, hogy minden államnak az USA

⁴ GAZDAG Ferenc – REMEK Éva: A biztonsági tanulmányok alapjai. p. 21.
https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12604/web_PDF_EKM_Biztonsagi_tanulmanyok_alapjai.pdf?sequence=1 (Letöltés ideje: 2023. 04. 27.)

államberendezkedését kell alapul vennie annak érdekében, hogy az ország biztonságban érezze magát.

Az USA jelenlegi biztonságfelfogásában a legnagyobb veszélyt jelenleg az autoriter államok által folytatott revizionista politika jelenti. Értelmezésük szerint ez a politika közvetlen katonai veszélyt ugyan nem jelent, azonban a partnerállamok demokratikus intézményeinek eróziójával, valamint technológia kihasználásával és az ellátási láncok veszélyeztetésével, és az illiberális modell nemzetközi terjesztésével mégis közvetlen módon érinti az USA politikáját.

A stratégia szerint számos nem demokratikus ország mégis az USA értékrendjét osztja, azonban Oroszország és Kína nem. Amíg azonban Oroszország azonnali veszélyt jelent a nemzetközi jog semmibevételével indított háborúja miatt, addig Kína deklarált szándéka a jelenlegi nemzetközi rend megváltoztatása, és ehhez egyre inkább rendelkezésre állnak a gazdasági, diplomáciai, katonai és technológiai eszközei is.

Mindkét állam tart fenn nemzetközi kapcsolatokat olyan államokkal is, amelyek nem osztják politikai nézetüket. Kína esetében ez leginkább az Amerikai Egyesült Államokra vonatkozik, amelynek oka a kölcsönös függés a klímapolitika, egészségügy és a gazdaság területein. Oroszország a nemzetközi politikai térben végzett tevékenységével akar kitörni a diplomáciai karanténból, amelybe az ukrainai műveletek megkezdése óta került. Az USA két ország fennálló nemzetközi kapcsolatai okán lehetőséget lát abban, hogy saját maga és szövetségesei által olyan környezetet teremtsen, amely alkalmas a két ország magatartásának formálására.

A stratégia szerint a meglévő érdek- és felfogásbeli különbségek ellenére az USA-nak nem érdeke egy újabb geopolitikai blokkosodás kialakulása. Támogatni kívánja a kisebb érdekérvényesítő képességgel rendelkező országokat, hogy saját érdekeiknek megfelelően hozzanak döntéseket. Ebben látja az USA a különbséget vetélytársaival szemben, mivel célja, hogy megőrizze ezen államok cselekvési szabadságát, míg azok ez ellen törekednek.

A kialakult és a jövőben fokozódó vetélkedés során a nemzeti érdekérvényesítő képesség fokozása érdekében az USA a következő lépéseket fogja tenni:

- Különböző szövetségi szintű befektetések kezdeményezése, amelyek az amerikai befolyást és erőt növelik;
- A lehető legerősebb szövetség létrehozása a kollektív befolyás növelése érdekében, amelynek célja a globális politikai környezet formálása és a közös veszélyekre adott egységes válasz;
- A haderő megerősítése és modernizálása, hogy a stratégiai verseny korszakának megfelelő eszközökkel bírjon, valamint képes legyen a honi terrorfenyegetés elhárítására.

Az Amerikai Egyesült Államok célja a fejlődés útjának meghatározása a technológia, kiberbiztonság, a kereskedelem és a gazdaság területein. Ehhez a következő lépéseken keresztül vezet az út:

A kül- és belpolitika közötti fal lebontása. Erre azért van szüksége, mert amennyiben az USA sikeresen akarja érdekeit külkapcsolataiban képviselni, ahhoz

meg kell erősíteni a hazai innovációt, ipari szektort és ellenállóképességet. Ennek tükröképe is igaz, miszerint a minden amerikai megillető jogok képviselője érdekében aktívan formálni kell a nemzetközi rendet az amerikai érdekek és értékek szerint. Egy olyan versengő világban, ahol az USA vetélytársai rosszhiszemű módszerekkel igyekeznek előnybe kerülni, ez a szándék kifejezetten fontos. Párosítani szükséges a versenyszféra innovatív erejét egy erős ipari stratégiával, annak érdekében, hogy stratégiai jelentőségű civil fejlesztések jelenjenek meg az amerikai munkaerőpiacon, az ellátási láncokban és kiemelt szektorokban, különösen a stratégiai feltörekvő technológiák területén, úgymint mikroelektronika, fejlett számítástechnika, biotechnológia, tiszta energiával kapcsolatos technológiák, valamint a fejlett kommunikáció.

A kialakított szövetségek és partnerkapcsolatok a legfontosabb erőforrások, ezért nélkülözhetetlen elemei a nemzetközi békének és stabilitásnak. Egy erős NATO, a délkelet-ázsiai, valamint az egyéb szövetségek nem csupán elrettentő erővel bírnak, hanem platformot teremtenek a kölcsönös előnyökön nyugvó együttműködéshez is, amelyek tovább erősítik a nemzetközi rendet. Az USA globális erő, globális érdekekkel. Az összes régióban a legerősebb tényező kíván maradni. Egy régió destabilizálódása, vagy egy ellenérdekelt hatalom dominanciája az összes többi régióban meglévő érdekei sérülésével járna.

Az USA felismerte és tudomásul vette, hogy a Kínai Népköztársaság az USA legnagyobb geopolitikai kihívása. Habár a délkelet-ázsiai régióban, ahol ez a kihívás leginkább észlelhető, léteznek globálisan jelentős aspektusok is. Oroszország meglévő és közvetlen veszélyt jelent az európai régió biztonságára, és tevékenysége globális instabilitást okoz, azonban hiányoznak a teljes spektrumot átölelő képességei, melyek Kínának megvannak.

Az Egyesült Államok kormánya honi gazdaság ellenállóképességének fejlesztése, élénkítése, valamint a feltörekvő iparágak versenyelőnybe hozása érdekében különböző jogi és gazdasági eszközökkel kívánja támogatni az ország félvezetőiparát. A CHIPS és tudományos törvény⁵ 280 milliárd dolláros keretet szán a civil szektorba kutatás-fejlesztésre, különösen az olyan kritikus ágazatokban, mint a félvezetők és a fejlett számítástechnika, a következő generációs kommunikáció, a tiszta energia technológiák és biotechnológiák. A Nemzeti Biotechnológiai és Biogyártási Kezdeményezésen⁶ keresztül több mint 2 milliárd dollárral támogatják a biotechnológiában rejlő teljes potenciál kiaknázását.

A különböző aktív és kezdeményező lépések mellett szükséges megvédeni az elért eredményeket, és megőrizni a technológiai előnyt. Ez elsősorban a kibertérben végrehajtott beruházások védelme érdekében és az ellenérdekelt szereplők tevékenysége ellen szükséges. A passzív védelmi tevékenységen kívül folytatni szükséges a rosszindulatú szereplők tevékenységének nyomon követését a kibertérben, valamint fel kell lépni a szellemi tulajdonlopás, a kényszerű technológiaátadás és a technológiai előny csorbítására irányuló egyéb kísérletek ellen

⁵ <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/4346> (Letöltés ideje: 2023. 03. 22.)

⁶ <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2022/09/12/executive-order-on-advancing-biotechnology-and-biomanufacturing-innovation-for-a-sustainable-safe-and-secure-american-bioeconomy/> (Letöltés ideje: 2023. 03. 22.)

a beruházások átvilágításának fokozásával, az exportellenőrzés és a kémelhárítás erőivel, eszközeivel és módszereivel.

A háború Ukrajnában rávilágít a védelmi ipari bázis (Defence Industrial Base)⁷ kritikus fontosságára. Ennek nem csak a már alkalmazásba vett eszközök gyors gyártására, a hagyományos értelemben vett kutatás-fejlesztésre, hanem az innovációra is képesnek kell lennie, hogy a változó harctéri körülményeknek megfelelő megoldásokat tudjon nyújtani. Ahogy a feltörekvő és felforgató technológiák átalakítják a hadviselést, valamint újszerű fenyegetéseket jelentenek az Egyesült Államokra, szövetségeseire és partnereire nézve, úgy az USA-nak is ezen területeket szükséges fejlesztenie, úgymint a kiber- és űrtechnológia, a rakétaelhárító képesség, a megbízható mesterséges intelligencia és a kvantumtechnológia, miközben az új, ezek eredményeire támaszkodó hadászati és a haditechnikai fejlesztéseket a harctéren is a kellő időben kell bevetnie.

Ahhoz, hogy az államigazgatás képes legyen e folyamatok vezetésére, irányítására, szükségessé vált az államigazgatás szervezeti felépítésének kiigazítása. A Külügyminisztérium szervezetén belül létrehozásra került egy önálló iroda a világűrben és digitális térben zajló ügyekre, továbbá egy különmegbízott került kinevezésre a kritikus és feltörekvő technológiákkal kapcsolatos kihívások, veszélyek és lehetőségek kezelésére.

Szükségessé vált a hírszerző közösségben meglévő együttműködés növelése, új adatfeldolgozási megoldások, valamint a nyílt forrású információ magasabb fokú integrálása, illetve az USA nemzeti és nemzetközi járvány korai előrejelző képességnek fejlesztése. Megvalósult a Védelmi Minisztérium, Védelempolitikai államtitkárságának átszervezése annak érdekében, hogy a feltörekvő technológiák nagyobb fókuszba kerüljenek. A USAID költségvetésének 25%-a átirányítás alá került olyan módon, hogy ezen forrásokhoz a támogató szervezetek közvetlenül hozzáférhessenek. Végrehajtásra került a Fehér Ház Tudományos és Technológiai Hivatal kormányzati szintű szervvé, továbbá a Nemzeti Védelmi Tanács állandó tagjává emelése.

Összefoglalás

Összefoglalva elmondható, hogy az új nemzeti biztonsági stratégia célkitűzése alapján az USA meg akarja őrizni dominanciáját a fő vetélytársként megjelölt Kínával szemben, míg Oroszország csupán regionális veszélyforrásként került azonosításra. Maga a célkitűzés értelmezhető mégis regresszívként, mivel önmeghatározásuk szerint egy meglévő körülmény megtartására koncentrálnak.

A stratégia a biztonság minden szektorában megnevez kockázatokat és kihívásokat, azonban ezekhez leginkább politikai és gazdasági (társadalmi) értelmezési és megoldási javaslatokat kínál. Ez a körülmény önmagában árulkodó a kormányzat értékrendjével kapcsolatban és sorvezetőként szolgálhat az USA szándékaival kapcsolatban.

⁷ <https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/nipp-ssp-defense-industrial-base-2010-508.pdf> p. 15. (Letöltés ideje: 2023. 03. 22.)

Az elsőség megőrzése érdekében az alábbi területeken kíván aktív lépéseket tenni az Egyesült Államok. Külpolitika és belpolitika közötti különbségek elmosásával célja a meglévő szövetségek erősítése, új, érdekalapú kapcsolatok kialakítása, amelynek része a szövetségi rendszeren belüli reakciók uniformizálása. A saját belpolitikai narratíva kivetítése és annak kiterjesztése más országokra messzemenő következményekkel járhat, ezért ebben a stratégiában adott önfelhatalmazás kiemelt jelentőséggel bír. Az USA deklarált célja az ellenérdekelt felek befolyásolása leginkább a kétoldalú kapcsolatok alakításának eszközrendszerével, továbbá a szövetségi rendszerben lévő országok politikája által. Erre a USAID költségvetésének (2024-ben tervezetten 63 milliárd dollár⁸) reformja által megnövekedett, közvetlenül a célország kiválasztott aktorainak juttatható keret áll rendelkezésre. A támogatott szervezetek szándékainak valamilyen szintű koherenciát kell mutatnia a USAID, így közvetve az USA kormányának célkitűzéseivel.⁹ A stratégia ezáltal nevesíti a külkapcsolati befolyásolás céljait, erkölcsi alapját és pénzügyi eszközét.

Az USA honi gazdaságfejlesztési célja a gazdaság és a hazai infrastruktúra erősítésén túl a honi védelemmel kapcsolatos kapacitások növelése, végső soron a republikánus előd által megkezdett protekcionista gazdaságpolitika folytatása. Ezen túlmenően a magasan képzett külföldi munkaerő munkavállalásának megkönnyítése, a hazai munkavállalói bázisban rejlő tartalékok aktiválása, valamint azok természettudományok irányába történő terelése is célként jelenik meg.

Kifejezett cél a hadsereg fejlesztése a meglévő képességek erősítésével, a képességhiányok mielőbbi megszüntetésével, új technológiák fejlesztésével, és azok alkalmazhatóságának kimunkálásával, amelybe a civil szféra is bevonásra kerül. A teljes kormányzati megközelítés szellemében a Védelmi Minisztérium szervezeti felépítésének módosítása, a minisztérium által koordinált kutatás-fejlesztési, tesztelési, értékelési programok felfuttatása.

2. Nemzeti Védelmi Stratégia

A Nemzeti Biztonsági Stratégia több utalást és konkrét utasítást is tartalmaz a Védelmi Minisztériumra nézve. Részben ezek hatására, részben a legfőbb irányvonal lépcsőzése érdekében honvédelmi ágazati szinten, 2022 októberében új Nemzeti Védelmi Stratégia¹⁰ került kiadásra.

A várható biztonsági környezet ismertetésekor a dokumentumban olyan következő két évtized kerül felvázolásra, amelyben a rohamosan változó katonai képességek miatt kialakuló kihívások, a feltörekvő technológiák, a vetélytársak az USA érdekeit és a nemzetközi biztonsági helyzetét veszélyeztető politikája, a vetélytársak szürkezónás kényszerítő tevékenységei, valamint a határokon átívelő kockázatok jelentik a legfőbb veszélyforrásokat. Az ellenérdekelt fél szándéka, hogy a felsorolt tényezőket lehetőleg egyidejűleg, kombináltan alkalmazza, hogy ezáltal csökkentse az USA elrettentő, visszatartó erejét, lehetővé téve, hogy az ellenérdekelt

⁸ <https://www.usaid.gov/cj> (Letöltés ideje: 2023. 04. 28.)

⁹ <https://www.usaid.gov/about-us/mission-vision-values> (Letöltés ideje: 2023. 04. 28.)

¹⁰ <https://uploads.mwp.mprod.getusinfo.com/uploads/sites/23/2022/11/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 04. 28.)

fél gazdasági kényszert váltson ki, ebből fakadóan autonómiát veszélyeztessen. Az ellenérdekeltek eljárása az amerikai hadviselés vélt gyengeségeinek kiaknázása – beleértve a területek megtagadását¹¹ –, hagyományos képességek erősítése gyors beavatkozások végrehajtása céljából, az USA honi területe ellen indított összetett fenyegetések annak érdekében, hogy a haderőnek ne maradjon erőforrása erőkivetítésre és a regionális konfliktusok kezelésére. Számítani kell az ellenérdekeltektől a világűr és a kibertér felhasználására műveleti, logisztikai, információs előny megszerzése céljából. Ezzel egy időben az ellenérdekeltektől folyamatosan dolgoznak nukleáris arzenáljuk mennyiségi fejlesztésén, valamint az USA és szövetségesei megosztásán, és figyelmük elterelésén.

Az új és feltörekvő (felforgató) technológiák és azok alkalmazásának széles választéka miatt egyre összetettebbé válik egy konfliktus eszkalációjának dinamikája, ami új kihívásokat generál a stratégiai stabilitás számára. Az űr- és az űrben közlekedő eszközök elhárítására kifejlesztett rendszerek, hiperszonikus eszközök, biológiai és vegyi hadviselés, hagyományos, harcászati és hadműveleti nukleáris fegyverek célba juttatására alkalmas hordozók mind olyan eszközök, amelyek alkalmasak a stabilitás veszélyeztetésére. A kibertérben és világűrben a szándékolatlan eszkaláció esélye kifejezetten magas a tisztázatlan viselkedési normák, az eltérő támadási küszöbök, a hadszíntereken átívelő műveletek, valamint az új, ez idáig nem alkalmazott hadműveleti, stratégiai képességek miatt. A mesterséges intelligencia, kvantumtudomány, autonóm rendszerek, biotechnológia és űrtechnológia újszerű alkalmazásában nem csupán egy kinetikus konfliktus megváltoztatására van potenciál, hanem képesek az USA ellátási láncainak és logisztikai képességének zavarására is.

A dokumentum négy fő ágazati feladatra bontja le a biztonsági stratégiában foglaltakat. Ezek a honvédelem, az USA, valamint szövetségesei ellen indított stratégiai támadásoktól való elrettentés; az erőszak alkalmazásának elkerülése; készenlét a konfliktusokban való részvételre; valamint a katonai fölény megtartása érdekében ellenálló haderő és védelmi környezet megteremtése.

A célok elérése érdekében a tárca integrált (együttes) elrettentést alkalmaz, kampányjellegű tevékenységre fókuszál, és tartós képességnövelő lépéseket fog tenni. Integrált (együttes) elrettentés alatt területeken, hadszíntereken, a nemzeti és a szövetségeseikben rejlő erő teljes spektrumát magába foglaló célirányos tevékenységet kell érteni. A kampányolás lényege abban rejlik, hogy kijelölt stratégiai célok érdekében meghatározott ideig végzett, tudatos és összehangolt katonai kezdeményezéseket kell indítani. A hiteles elrettentés biztosítása érdekében a védelmi tárca, az azt körülölelő ipar konglomerátum, a védelmi szektorban érdekelt polgári vállalkozások és akadémiai szereplők együttesen biztosítják a technológia előnyt. A főbb hangsúly az innovációra, és a dinamikusan változó elvárások gyors lekövetésére helyeződik.

A tárca jelenlegi fejlesztési, tervezési és üzletmenedzsment-modelljein változtatni kell, mivel azok nehézkesek, és csak a kritikus kihívások kezelésére alkalmas eszközök fejlesztésére fókuszálnak. Ez a mentalitás nem kedvez a nyílt

¹¹ Anti-access, area denial A2AD, például Dél-kínai tenger esetében a Kínai Népköztársaság igénye.

rendszerű új technológiák folyamatos befogadására képes megoldásoknak, ezért hosszú távon magukba hordozzák a technológiai avulás, az interoperabilitás hiánya, és ezáltal a gazdaságtalanság kockázatát.

A védelmi tárca támogatni fogja a nemcsak az amerikai, hanem a szövetségi rendszeren belüli kutatás-fejlesztést is, kiemelten az irányított energiák, hiperszonikus technológiák, integrált szenzorok és kibertechnológiák területein. Inkubátorként kíván fellépni a bio- és kvantumtechnológiák, az anyagtudomány, illetve a tiszta energia területein. Gyorsan le fogja követni a polgári piacot amennyiben hadi, vagy kettős felhasználásra alkalmas piaci bevezetésre szánt megoldásokat lát a megbízható mesterséges intelligencia és önálló rendszerek, az integrált rendszerek rendszere (system of systems), a mikroelektronika, az űr, illetve a megújuló energiaelőállítás és -tárolás továbbá az ember-gép interfészek területein.

A tárca erősíteni fogja a védelmi ipari bázist annak érdekében, hogy a meglévő technológiai előny megőrzésére, valamint a gyártás és fenntartás teljes spektrumában rendelkezésre álljon a szükséges kapacitás az USA, és szövetségi részére. Továbbra is megmarad a jelentős támogatás mind a kutatóintézetek, egyetemi és szövetségi kutató-fejlesztő központok, mind a KKV-k és az innovatív technológiai cégek felé. A tárca intézkedéseket tesz a fejlett gyártási programok (repülőgép és lőszer) hatékonyabb támogatására.

Összefoglalás

A védelmi tárca által kiadott ágazati stratégia lebontja és pontosítja a Nemzeti Biztonsági Stratégiában foglaltakat. Azonosításra kerültek az ellenérdekelt felek szándékai, megvalósításuk módjai, és azokra adandó válaszok. A készítőik megállapítják, hogy a jövő veszélyforrásai leginkább nem közvetlenül a haderőre gyakorolt pusztító hatással kívánnak hatni az adott államra, hanem a haderő erejének háterszágba történő lekötésével, a háterszág kritikus rendszereinek komplex veszélyeztetésével akarnak indirekt katonai és politikai hatást kiváltani. A stratégia a fejlesztendő területek kijelölésével elismeri, hogy a jelenleg rendelkezésre álló ipari előállító kapacitás elégtelen, ezért azt már rövid távon növelni kívánja. Elismeri továbbá, hogy a jelenlegi technológia fejlesztési ütem, továbbá a fejlesztési szemlélet is elégtelen, mivel nem képes követni, sem alkalmazkodni a fenyegetésekhez, sem elébük menni.

Erősségként értelmezi a technológiai fölényt, amely megőrzését prioritásként kezeli, ezért a jövőben várhatóak olyan korlátozó intézkedések, amelyek ezt a célt szolgálhatják. A védelmi jellegű fejlesztésekbe be kívánja vonni a polgári oldalt is, amelynek oka lehet az erőforrások végeessége vagy akár a rendelkezésre álló ismerethiány.

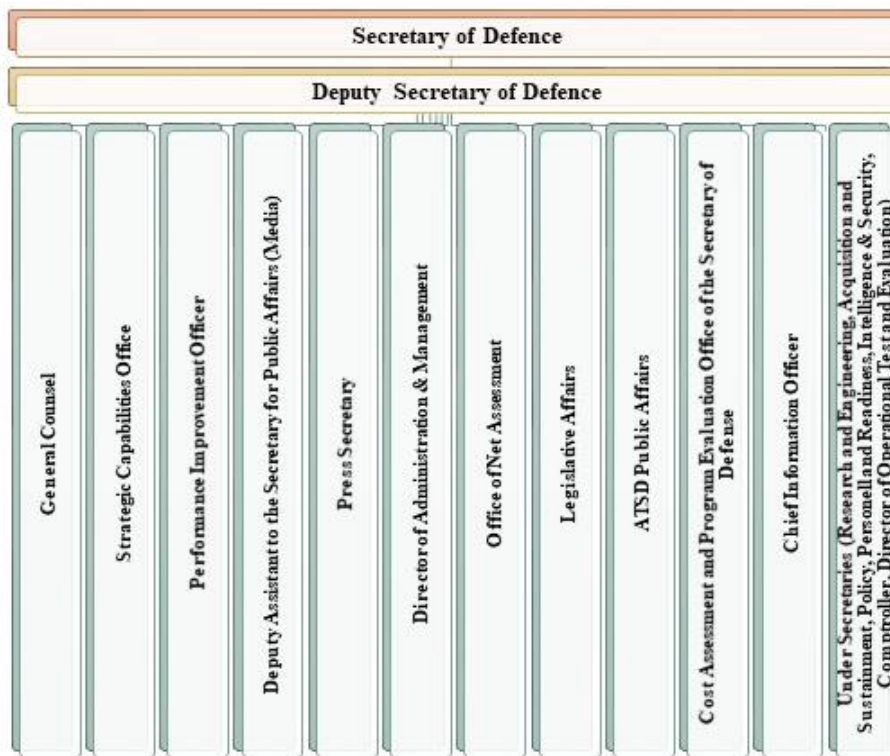
3. Védelmi Minisztérium szervezete és költségvetése

3.1. Szervezet

A politikai vezetés szándéka alapján az Amerikai Egyesült Államok nemzetközi politikai vezető szerepének megőrzése a „whole of government” megközelítés ellenére

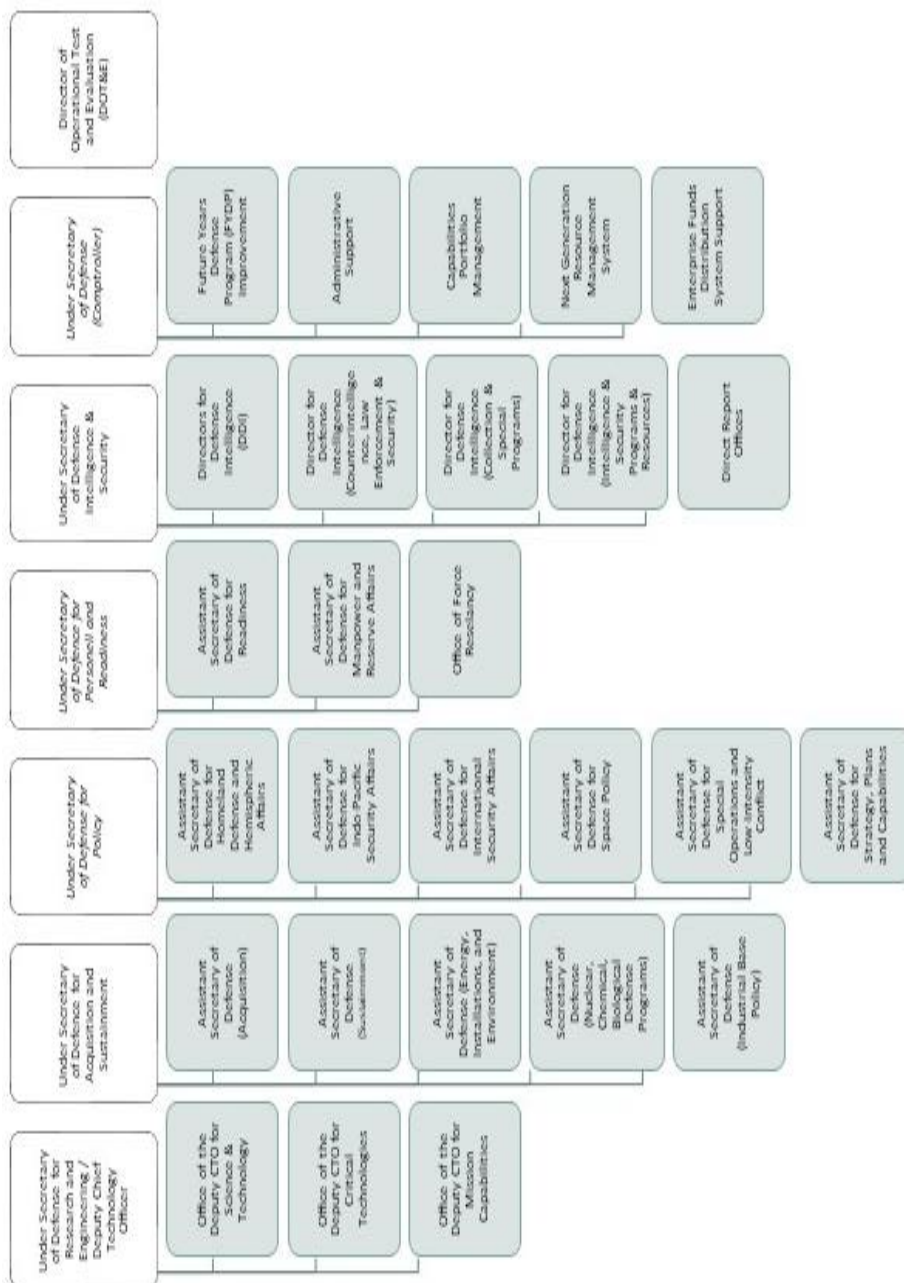
leginkább a Külügyminisztérium (Department of State) és a Védelmi Minisztérium (Department of Defence) feladata, így a meghatározott feladatok és azok eléréséhez rendelt források is ott csoportosulnak. A továbbiakban a Védelmi Minisztérium szervezeti felépítésével, azon belül is a Kutatással és technológiával foglalkozó államtitkárság feladatrendszerre kerül bemutatásra. A kiválasztott államtitkárság különleges abból a szempontból, hogy feladata a nemzetközi együttműködés koordinálása a kutatás fejlesztés területén, a hazai állami és kereskedelmi szereplők feltérképezése, és közöttük együttműködés kialakítása, a tárca teljes kutatás-fejlesztéssel kapcsolatos teendőinek összefogása, továbbá saját bázison végzett kutatás-fejlesztés, teszt- és értékelő rendszer fenntartása. A tárca – így az államtitkárság - portfoliója a korábban elemzett stratégiából kikövetkeztethetően bővült az innovációs ökoszisztéma kialakításának feladataival.

A Védelmi Minisztérium szervezeti felépítése államtitkársági szinten az alábbi ábrán látható.

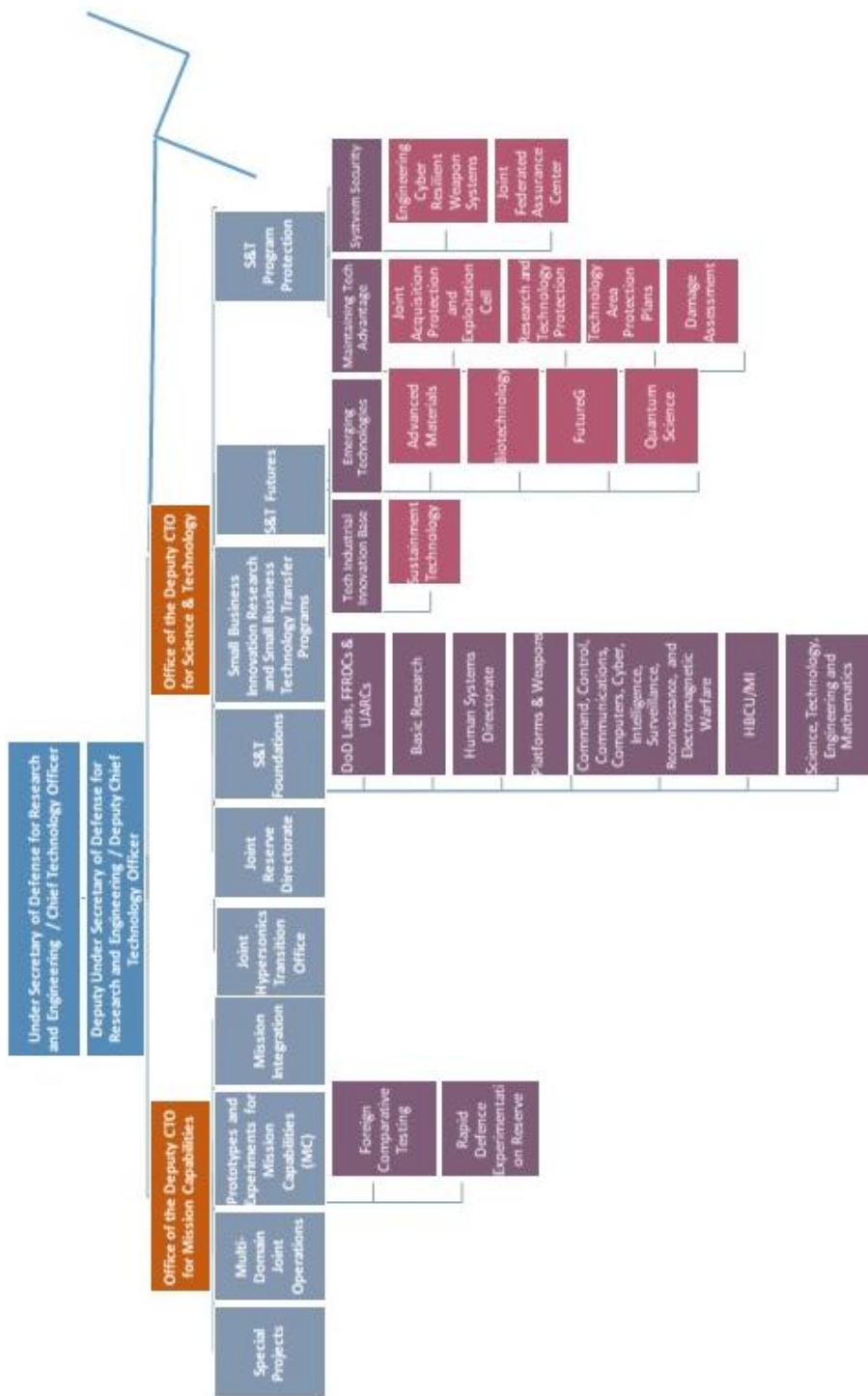
1. ábra: A Department of Defence államtitkárság szintű szervezeti egységei I. (hadernőnemek, parancsnokságok, agency-k és field activity-k nélkül – 2022 decemberi állapot)

(saját szerkesztés, a továbbiakban a szervezeti egységek megnevezése a pontosság és a további kutatások elősegítése érdekében eredeti nyelven kerülnek bemutatásra)

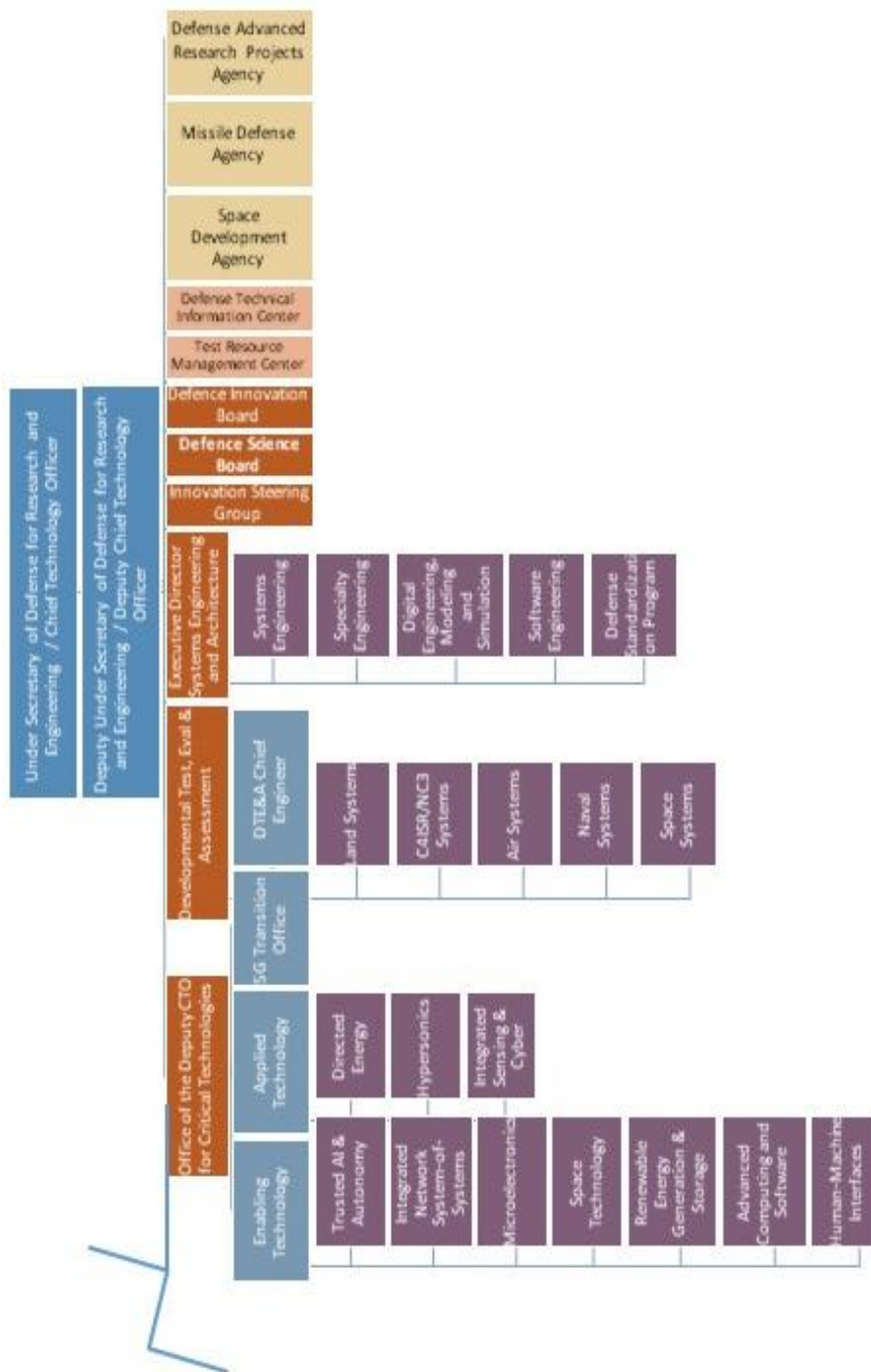

2. ábra: a Védelmi Minisztérium szervezeti felépítése II.
(saját szerkesztés)

A korábban részben ismertetett stratégiák megvalósításából fakadó feladatok közül a legtöbb a Védelmi Minisztérium Kutatással és technológiával foglalkozó államtitkárság feladatrendszerébe jelenik meg. Ez a szervezeti elem, felépítéséből, feladatrendszeréből fakadóan átmenetet képez az államigazgatási szerv, akadémiai szereplő, piaci inkubátor és megrendelő között.

3. ábra: Kutatással és technológiával foglalkozó államtitkárság (Under Secretary of Defense for Research and Engineering) szervezeti felépítése I. (saját szerkesztés)

4. ábra: Kutatással és technológiával foglalkozó államtitkárság (Under Secretary of Defense for Research and Engineering) szervezeti felépítése II. (saját szerkesztés)

Az államtitkárság missziója¹² az USA katonai fölényének megőrzése és növelése. A kitűzött célhoz a védelmi ipari bázis (Defence Industrial Base), akadémiai szereplők, szövetségi finanszírozású kutató-fejlesztő központok, egyetemi kutatóközpontok, KKV-k, új iparági belépők és startupok, nemzetközi partnerek, továbbá a globális vetélytársak együttműködésével lehet eljutni. Az államtitkár feladata részben ezeknek a szereplőknek az összefogása, ezért a szervezeti egységek felsorolásánál célravezetőbb a funkciók bemutatása.

Az államtitkárság szervezeti felépítése az utóbbi 8 évben folyamatosan változik, megtartva a közel 60 éve meglévő funkcióit, kiegészítve a 2015-től megjelenő új feladatok ellátására létrehozott szervezeti elemekkel.

Az államtitkárságot vezető államtitkár, Heidi Shyu¹³ egyben ellátja a tárca vezető technológiai tiszti beosztását is. Az államtitkárság fontosságát jelezi az is, hogy 2022 októberében Barbara McQuiston,¹⁴ az államtitkárság helyettes vezetője lett az újonnan megalakult Defence Innovation Accelerator for North Atlantic (DIANA)¹⁵ igazgatótanácsának elnöke, amely szervezet vezetésében hazánk képviselője is részt vállal.¹⁶

Az államtitkárságot az államtitkár helyettesén és három vezetőhelyettes technológiai tiszten (kritikus technológiák, műveleti képességek, tudomány és technológia) keresztül vezeti. Érdekes az államtitkárság felépítését feladatain keresztül értelmezni, mivel az organikus szemléleten túlmutat a szervezet feladat- és ebből fakadó kapcsolatrendszerre.

Az államtitkárság munkája három pilléren nyugszik.

Feladatközpontúság. A kutatás-fejlesztés során a hadviseléshez szükséges eredményre kell fókuszálni. Ehhez folyamatos párbeszédet kell fenntartani a fejlesztő és a probléma gazdája között, mivel a célt megvalósító megoldások több fegyverrendszer, haderőnemet és szervezetet érintenek. Az államtitkárság feladata a párbeszéd fenntartása, továbbá együttműködés a feltörekvő, felforgató és egyéb más technológiák terén történő kutatás-fejlesztési és innovációs feladatokban.

Megfelelő alapok építése. Az új környezetben szükséges a megfelelő munkaerő alkalmazása, ahogy a szervezeti reform is. A minisztériumnak modernizálnia kell eljárásait, hogy elő tudja segíteni a rövidebb fejlesztési ciklusokat, továbbá előnybe részesítse az innovációt és a kockázatvállalást.

Csapatmunka. A meglévő előnyök további növelése, nagyobb fejlesztési ökoszisztémákkal való társulás, a meglévő kapcsolatok bővítése. A haderő által

¹² https://www.cto.mil/wp-content/uploads/2022/02/usdre_strategic_vision_critical_tech_areas.pdf (Letöltés ideje: 2023. 04. 04.)

¹³ <https://www.defense.gov/About/Biographies/Biography/Article/2729059/heidi-shyu/> (Letöltés ideje: 2023. 03. 31.)

¹⁴ <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3201745/dod-announces-us-representative-to-nato-diana-board-of-directors/> (Letöltés ideje: 2023. 03. 30.)

¹⁵ <https://www.diana.nato.int/> (Letöltés ideje: 2023. 03. 30.)

¹⁶ <https://honvedelem.hu/hirek/magyar-dandartabornok-a-nato-innovacios-halozatanak-vezeto-testuleteben.html> (Letöltés ideje: 2023. 03. 30.)

generált fejlesztési igények gyorsabb teljesítése és a piacon már jelenlévő megoldások átvétele és egyedi terméké alakítása. Ehhez új partnerségekre van szükség mind nemzeti, mind nemzetközi környezetből.

A jövő kihívásainak feltérképezése során 14 kulcsterület került azonosításra, amelyek három területet érintenek.

Feltörekvő lehetőségek: biotechnológia, kvantumtudomány, következő generációs vezeték nélküli hálózatok, fejlett anyagok.

Hatékony adaptációs lehetőségek, ahol a kereskedelmi szektor már jelen van: megbízható mesterséges intelligencia és önálló rendszerek, integrált hálózatok, rendszerek rendszere, mikroelektronika, űrtechnológia, megújuló energia és tárolása, fejlett számítástechnika, gép-ember rendszerek.

Védelem-specifikus rendszerek: irányított energiák, hiperszonikus repülés, integrált érzékelés.

2015-ben Ash Carter védelmi miniszter alapította a Védelmi Innovációs Egységet (Defence Innovation Unit). Feladatrendszere alapján felméri az USA azon polgári vállalatait, amelyek termékei kettős felhasználással bírhatnak. Ezen felül a felmerülő katonai jellegű problémákra a meglévő adatbázisát felhasználva civil szereplők megoldásait ajánlja, valamint közvetlenül és közvetett módon pályázatok útján támogatja a polgári védelmi ipart. A szervezet unikális abból a szempontból, hogy nemzetközi tevékenységet is folytat.¹⁷

2021 során Kathleen Hicks a védelmi miniszterhelyettes megalakította az alárendelt USD(R&E) szervezetén belül az Innovációs Irányítócsoporthat (Innovation Steering Group), amely alapfeladata a minisztérium alá tartozó szétaprózódott kutatással, innovációval foglalkozó kutatóhelyek és azok képességeinek katalógizálása és naprakészen tartása. A szervezet honlapján (<https://www.ctoinnovation.mil>) jelenleg 262 védelmi fejlesztéssel, innovációval, gyártással és előállításal, technológiai transzferrel foglalkozó, a minisztériummal kapcsolatban álló szervezet található meg.

Szintén unikális, hogy az államtitkárságba került integrálásra a teljes minisztérium felsővezetését támogató elem, a Védelmi Tudományos Testület (Defence Science Board)¹⁸ és a Védelmi Innovációs Testület (Defence Innovation Board).¹⁹ A két testület közül az előbbi 1956-os, míg az utóbbi 2016-os alapítású. Feladatuk hasonló: a Tudományos Testület elsődleges feladata a tanácsadás a felsővezetés részére, az államigazgatás összekötése az akadémiai és üzleti szereplőkkel a tudományos, technológiai, termelési, beszerzési kérdésekben. Feladatrendszere jobban beleilleszthető a klasszikus védelmi fejlesztési és igazgatási tevékenységbe, amelyet tükröz a tagság összetétele és szakmai múltja is.

¹⁷ https://downloads.ctfassets.net/3nanhbfr0pc/5guJIhcMGwIgoop4z9r5QM/89f44fe62f981e5f0d28932618719196/DIU_Annual_Report_FY22_Final_0131.pdf p. 13. (Letöltés ideje: 2023. 03. 31.)

¹⁸ <https://dsb.cto.mil/charter.htm> (Letöltés ideje: 2023. 03. 31.)

¹⁹ <https://innovation.defense.gov/About1/> (Letöltés ideje: 2023. 03. 31.)

Az innovációs testület tágabb, a mérnöki tudománytól elrugaszkodó feladatrendszerrel rendelkezik. Feladata a miniszter, helyettese, a kutatásért és technológiáért felelős államtitkár és más minisztériumi felsővezetők független tájékoztatása és tanácsadás a jövő kihívásaira választ adó innovációs kérdésekről az alábbi három fő területen: emberek és kultúra, technológiák és azok lehetőségei, eljárások és műveletek. A testület legfeljebb 20 főből áll, tagjai közé a vállalati szektor azon vezetői kerülhetnek be, akik eddigi életútjukkal demonstrálták, hogy képesek az általuk vezetett cégekben új technológiai koncepciók megvalósítására. A testület fókusza 2-3 évente változik, a jelenlegi súlyterületek 2022-ben kerültek kijelölésre. További figyelemre méltó feladata a Védelmi Minisztérium által jelenleg is kidolgozás alatt álló első Nemzeti Védelmi Tudományos és Technológiai stratégiájának véleményezése.²⁰

Az államtitkárság háttérintézményei, amelyeket az államtitkár közvetlenül vezet: Fejlesztési tesztek, értékelés és következtetések irodája (Office of Developmental Test, Eval & Assessment), Stratégiai tőke hivatal (Office of Strategic Capital), Kis vállalatok innovációs kutatás/ technológia átadás (Small Business Innovation Research / Small Business Technology Transfer), Rendszerfejlesztő hivatal (Office of Systems Engineering and Architecture), Teszt erőforráskezelő központ (Test Resource Management Center).

Az államtitkárság szakmai alárendeltségébe tartozik továbbá három ügynökség (defence agency): Defence Advanced Reserach Projects Agency, Missile Defence Agency, Space Development Agency, továbbá két védelmi célú szervezet (defence field activity): Defense Technical Information Center, Test Resource Management Center. Érdeemes megemlíteni, hogy a haderőnemek – szárazföld, haditengerészet, légierő, űrerők – saját kutatás-fejlesztési tevékenységet is végeznek, önálló programokkal bírnak, az államtitkárság ezen eseteken koordinációs, pénzügyi és egyéb támogatott feladatokat lát el.

Ugyan nem része az államtitkárságnak (Beszerzési és Fenntartási Államtitkárság, Under Secretary for Aquisition and Sustainment), de mind a modernizáció, mind K+F(+I) szempontjából szereppel bír az 1990-es években létrehozott védelmi ipari bázis (Defence Industrial Base, DIB).²¹ Ez az Egyesült Államok olyan tudományos-ipari klasztere, amely már együttműködést alakított ki a védelmi minisztériummal, illetve a haderővel. Képes közvetlenül támogatni az USA katonai-védelmi tevékenységét kutatás-fejlesztés, gyártás, rendszerintegráció, katonai rendszerek és alrendszerek ipari karbantartása és alkatrészellátása által. A rendszer nyitott a külföldi beszállítók előtt is, azonban nem részei a DIB-nek a különböző, nem közvetlenül a haditechnikai eszközök üzemeltetéséhez kapcsolódó (üzemeltető, szállító tevékenységet végző, kommunikációt biztosító, stb.) cégek.

A védelmi ipari bázis széles tevékenységi köre alapján végez kutató-fejlesztő tevékenységet, azonban ez alapvetően a meglévő rendszerek fejlesztésére korlátozódik. A védelmi ipari bázis elsődleges feladata (gyártás), az 1990/2000-es

²⁰ https://innovation.defense.gov/Portals/63/FINAL%20Defense%20Innovation%20Board_S%2026T_NDSTS%20Preliminary%20Paper%201_1.pdf (Letöltés ideje: 2023. 03. 30.)

²¹ <https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/nipp-ssp-defense-industrial-base-2010-508.pdf> p. 15 (Letöltés ideje: 2023. 04. 03.)

években lezajlott iparági összeolvadások²² (51 főbb szereplő ötre történő összeolvadása) és azok hatásai²³ (áremelkedés, K+F lassulása), új veszélyek és kihívások (bukott államok, hibrid hadviselés), azonnal kielégítendő igények miatt maradéktalanul nem alkalmas arra a feladatra, hogy önszervező módon ellássa a tárca kutatás-fejlesztési, továbbá innovációs igényének koordinációs feladatait.

A Defence Innovation Unit (DIU) 2015-ben került létrehozásra abból a célból, hogy az államtitkárság közvetlenül legyen képes kiválasztani, megszólítani és bevonni azokat a védelmi szektorban tevékenykedő civil vállalkozásokat, amelyek profilja, aktuális tevékenysége egybevág a tárca feladataival, igényeivel. Ezek a KKV-k jellemzően a 2013 óta tartó gazdasági konjunktúra következtében voltak képesek megjelenni a védelmi szektorban. Érdemes összevetni a DIU alapítását a későbbiekben ismertetésre kerülő K+F költségvetés alakulásával, mivel rámutat, hogy a DIU megalakítása egyfajta kényszer is lehetett, mivel megalakításának évében állt rendelkezésre a legkevesebb anyagi forrás K+F tevékenységre, ezért szükségessé válhatott a civil lehetőségek bevonása. Kikövetkeztethető cél továbbá a hagyományos ipari konglomerátumok visszaszorításának szándéka is, amelyet alátámaszt, hogy a DIU „célkeresztjében” lévő KKV-k kutatás-fejlesztésre fordított kerete 10 év alatt 83%-kal emelkedett a védelmi minisztérium költségvetésében.²⁴

A technológiai előny megőrzésének egy másik aktív, leginkább műszaki jellegű funkciója is az államtitkárság feladatát képezi. A tudományos-technológia programvédelem feladata a futó projektek sebezhetőségének vizsgálata, azok következtében fellépő kihasználhatóság csökkentése, a tengerentúlon futtatott programok védelmének tervezése, a használt szoftverek minőségbiztosítása és illetéktelen hozzáféréstől való védelme.²⁵ A szervezeti egység a rendszerbiztonsági és technológiai előny megőrzése (Maintaining Technology Advantage, MTA) és rendszerbiztonsági (System Security) igazgatóságokból áll, amelyek közül a tanulmány szempontjából kiemelendő az utóbbi. Ahogy az államtitkárság, úgy az igazgatóság tevékenysége sem korlátozódik a szervezeten belülre, mivel együttműködik többek között a nemzetbiztonsági ipari bázissal,²⁶ haderőnemekkel, védelmi ipari bázissal, akadémiai szférával.

Fő feladata, hogy azonosítsa és kidolgozza azokat az eljárásokat, stratégiákat és szttenderdeket, amelyek segítenek megőrizni a technológia előnyt, valamint ezek meghiúsulása esetén csökkentse a rendszert ért károkat. Ennek érdekében irányelveket dolgoz ki, amelyek alapján azonosíthatóak a védendő értékek, stratégiai iránymutatást ad azok védelmének kidolgozásához, valamint képes a fejlesztés korai fázisában bekapcsolódni, hogy ezek az elvek a legkorábban érvényesüljenek.

²² https://modernwartech.blog.hu/2023/01/27/a_katonai_repologepipar_atalakulasa (Letöltés ideje: 2023. 04. 03.)

²³ <https://media.defense.gov/2022/Feb/15/2002939087/-1/-1/1/STATE-OF-COMPETITION-WITHIN-THE-DEFENSE-INDUSTRIAL-BASE.PDF> (Letöltés ideje: 2023. 04. 03.)

²⁴ <https://media.defense.gov/2022/Feb/15/2002939087/-1/-1/1/STATE-OF-COMPETITION-WITHIN-THE-DEFENSE-INDUSTRIAL-BASE.PDF> p. 14. (Letöltés ideje: 2023. 04. 03.)

²⁵ <https://rt.cto.mil/stpp/> (Letöltés ideje: 2023. 05. 02.)

²⁶ <https://www.csis.org/analysis/mapping-national-security-industrial-base-policy-shaping-issues> (Letöltés ideje: 2023. 05. 02.)

Az igazgatóság tevékenysége túlmutat az adminisztratív védelmen, mivel saját sebezhetőséget is vizsgál, megakadályozza a vetélytársak hozzáférését, amely tevékenység során együttműködik az elhárító szolgálatokkal, rendvédelmi szervekkel, érintettekkel.

Az MTA elemzéseket készíti, hogy leginkább a tengerentúli tevékenység során felmerülő szenzitív vagy minősített információk kiberbiztonsági esemény bekövetkeztében történő kikerülése esetén milyen károk érhetik a minisztériumot, és azok elhárítása, csökkentése érdekében milyen lépések szükségesek. Az elemzések lehetnek egyedi, de magukba foglalhatják a jelenlegi vagy jövőben védendő információk meghatározását és potenciális védelmét is.

Az MTA a nemzetbiztonsági ipari bázis védelme érdekében feltérképezi és elhárítja az alkalmazott technológiák sérülékenységeit, a védelmi szempontok érvényesülése érdekében elősegíti a hazai termékek terjedését, továbbá kizárni igyekszik a más országok tulajdonából, kontrolljából vagy befolyásából származó kockázatokat.

Az igazgatóság adatgyűjtést és analízist is végez az újonnan megjelenő feltörekvő technológiák védelme érdekében a fejlesztési ciklus korai szakaszában. Ezeket az elemzéseket később a minisztérium erőforrásainak optimális elosztása érdekében hasznosítják.

3.2. Költségvetés

A Védelmi Minisztérium Kutatással és technológiával foglalkozó államtitkárság tevékenységének bemutatása azért is bír jelentőséggel az USA közeljövője célkitűzésének elemzése során, mert az Egyesült Államok szövetségi szinten kutatás-fejlesztésre szánt éves 159,6 milliárd USD 41,1%-a a Védelmi Minisztériumon keresztül kerül folyósításra,²⁷ ezáltal védelmi célokhoz kapcsolódik. Érdemes ezt az összeget összevetni a Nemzeti Biztonsági Stratégiában is hivatkozott CHIPS és tudományos törvényre, amely 10 év alatt tervez összesen 280 milliárd USD-t költeni.

A költségvetési források elemzéséhez jelenleg a 2022-es költségvetési év (FY2022) jóváhagyott számai állnak rendelkezésre.^{28,29} A jóváhagyott keret (118.917.000.000 USD)³⁰ 97%-a a Védelmi Minisztérium előirányzatairól szóló törvény³¹ IV. fejezetében (Kutatás, fejlesztés, tesztelés és értékelés) kerülnek nevesítésre haderőnemenként, valamint tárcaszinten. A fennmaradó 3%-a törvény V. és VI. fejezetében elsősorban védelmi-egészségügyi, továbbá a meglévő, de hadrendből kivont vegyi és biológiai fegyverek felszámolásával kapcsolatos előirányzatokként. Ugyan a törvényi előirányzatok szervezeti megnevezés szerint

²⁷ <https://sgp.fas.org/crs/natsec/R44711.pdf> p. 1. (Letöltés ideje: 2023. 04. 20.)

²⁸ <https://comptroller.defense.gov/Budget-Materials/> (Letöltés ideje: 2023. 04. 04.)

²⁹ <https://sgp.fas.org/crs/natsec/R44711.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 04. 04.)

³⁰ https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/FY2023/FY23_Green_Book.pdf p. 15. (Letöltés ideje: 2023. 04. 20.)

³¹ <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/4663/text> (Letöltés ideje: 2023. 04. 04.)

kerülnek megnevezésre, a minisztérium funkcionálisan is (6.1-6.8 kategóriák szerint) csoportosítja azokat.

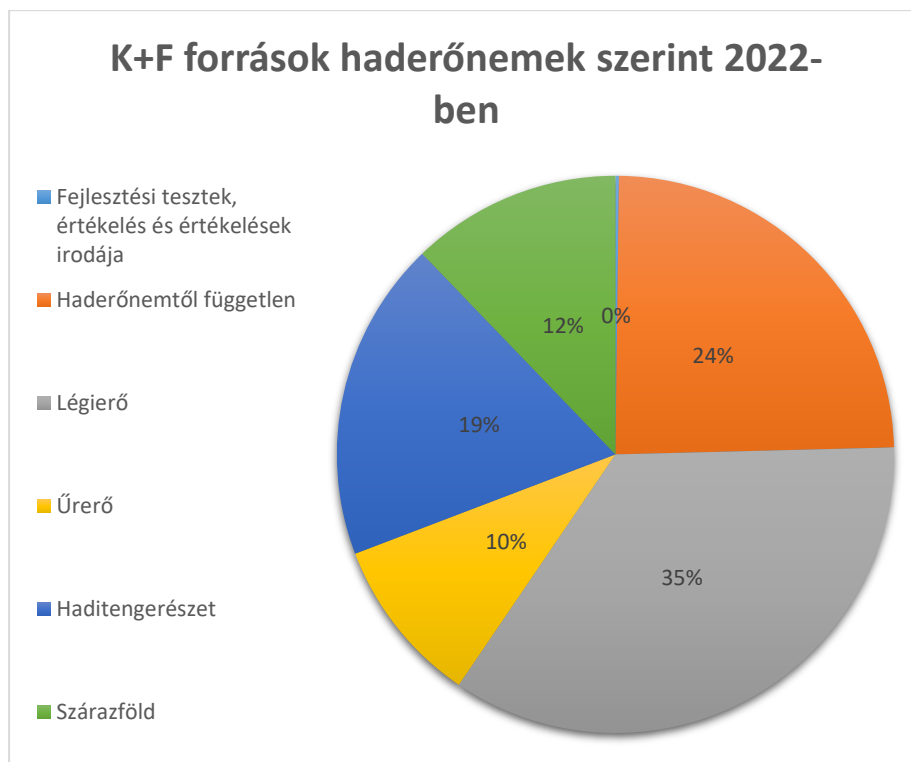
Kategória	Megnevezés	2022-es keret (kerekítve, ezer USD) (teljes keret %-a)
6.1	Alapkutatás	466.000 (2.3%)
6.2	Alkalmazott kutatás	883.000 (5.8%)
6.3	Fejlett technológiai fejlesztések	1.392.000 (7.7%)
6.4	Fejlett komponensfejlesztés és prototípusok	4.098.000 (27.5%)
6.5	Rendszerfejlesztés és demonstráció	2.031.000 (12.6%)
6.6	Menedzsment támogatás	1.554.000 (7%)
6.7	Operatív rendszerfejlesztés	1.188.000 (36.4%)
6.8	Szoftver és digitális technológiai kísérleti programok	94.000 (0.6%)

5. ábra: A Védelmi Minisztérium kutatás-fejlesztésre szánt keretének elosztása kategóriák alapján (saját szerkesztés)

Az egyes előirányzati csoportokon belül már konkrét programok találhatóak,³² amelyekhez kapcsolódó kutatás-fejlesztési tevékenységeket az államtitkárság, vagy a különböző haderőnemek önállóan hajtanak végre.³³ Érdeemes megemlíteni, hogy a haderőnemek és a tárca teljes minősített, megnevezés szinten sem publikált programjai részére összesen 72.317.000.000 USD került allokálásra.

³² https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/FY2023/FY2023_r1.pdf
A-3 oldaltól (Letöltés ideje: 2023. 04. 04.)

³³ <https://sgp.fas.org/crs/natsec/R44711.pdf> p. 8. (Letöltés ideje: 2023. 04. 21.)

6. ábra: A Védelmi Minisztérium kutatás-fejlesztésére fordított költségvetésének elosztása (saját szerkesztés)

Fontos tisztázni az egyes kódok tartalmát, mivel segítenek tisztázni az ott futtatott konkrét programok várható eredményét.

6.1 Alap kutatás: szisztematikus tanulmány, amely a nagyobb ismeretek megszerzésére vagy a jelenségek és a megfigyelhető tények alapvető aspektusainak megértésére irányul a folyamatokra vagy termékekre vonatkozó konkrét alkalmazások nélkül. Magában foglal minden tudományos vizsgálatot és kísérletezést, amely az alapvető ismeretek bővítését és megértését szolgálja a fizikai, mérnöki, környezeti és élettudományok azon területein, amelyek a hosszú távú nemzetbiztonsági igényekhez kapcsolódnak. Ez olyan távlatos, nagy hasznot hozó kutatás, amely a technológiai fejlődés alapját képezi. Az alap kutatás a következőkhöz vezethet: (a) későbbi alkalmazott kutatáshoz és fejlett technológiai fejlesztésekhez a védelmi vonatkozású technológiák területén, és b) új és továbbfejlesztett katonai funkcionális képességekhez olyan területeken, mint például a kommunikáció, felderítés, nyomkövetés, felügyelet, meghajtás, mobilitás, vezérlés és ellenőrzés, navigáció, energiaátalakítás, anyagok és szerkezetek, valamint személyi támogatás.

6.2 Alkalmazott kutatás: szisztematikus tanulmány egy felismert és konkrét igény kielégítése érdekében. Ismeretek kiterjesztése és alkalmazása hasznos anyagok, eszközök, rendszerek vagy módszerek kifejlesztése érdekében. Kifutása lehet prototípusok és az új technológiák tervezése, fejlesztése és javítása. Az alkalmazott

kutatás eredményezheti egy korábbi alapkutatás széleskörű, de meghatározott katonai igényeinek megoldásává történő fejlesztését, amely megelőzi a rendszerfejlesztést. Az ilyen típusú erőfeszítések eltérhetnek a szisztematikus, feladat megoldására irányuló kutatástól. Az alapkutatás eredményein túlmenően irányulhatnak konkrét tanulmányozásra, programozásra, és a javasolt megoldások kezdeti és gyakorlati megvalósíthatóságának megállapítására a tervezési erőfeszítésekig bezárólag. Ide tartoznak a tanulmányok, vizsgálatok és a nem rendszerspecifikus technológiai erőfeszítések. A domináns jellemző, hogy az alkalmazott kutatás általános katonai igényekre irányul, és célja a megvalósíthatóság értékelése, a javasolt megoldások megvalósíthatóságának és gyakorlati alkalmazhatóságának, valamint paramétereinek meghatározásának értékelése. Az alkalmazott kutatás megelőzi a rendszerspecifikus technológiai vizsgálatokat vagy fejlesztéseket.

6.3 Fejlett technológiai fejlesztések: az általános katonai hasznosságot vagy költségcsökkentést eredményező alrendszerek és alkatrészek fejlesztése, valamint azok integrálására irányuló erőfeszítések. Célja új komponensek prototípusokba történő integrálása terepi kísérletek és/vagy szimulált rendszerekben történő tesztelése, magában foglalja a komponensek koncepciójának és technológiájának bemutatását. Az ezek során készült modellek irányulhatnak forma, illeszkedés és funkció bemutatására, lehetnek akár méretarányos modellek, amelyek demonstrációs célt szolgálnak. Az ilyen típusú erőfeszítések eredményei a technológiai megvalósíthatóság bizonyítása, valamint az alrendszerek és alkatrészek működőképességének és a gyárthatóságának értékelése, nem pedig a termék katonai célú felhasználásra történő kifejlesztése. Az ebbe a kategóriába tartozó projektek közvetlenül kapcsolódnak a már azonosított katonai igényekhez. Az ebbe a kategóriába tartozó programelemek a „B mérföldkő”³⁴ előtti erőfeszítéseket foglalnak magukban, mint pl. a rendszerkoncepció demonstrációja, közös és haderőspecifikus kísérletek vagy technológia demonstrációk. Az ebbe a kategóriába tartozó projektek nem feltétlenül vezetnek későbbi fejlesztéshez vagy beszerzéshez, de céljuknak kell lenniük, hogy a tudományos-technológiai területről átkerüljenek a beszerzési folyamatba a következő évi védelmi program (FYDP) keretében. A katonai hasznossággal bíró projektek sikeres befejezése után a technológiának rendelkezésre kell állnia korlátozott körülmények közötti operatív felhasználásra.

6.4 Fejlett komponensfejlesztés és prototípusok. Integrált technológiák, reprezentatív üzemmódok vagy prototípus-rendszerek értékeléséhez magas színvonalú és valóság-hű működési környezetben történő teszteléséhez szükséges kísérletek finanszírozása e költségvetési tevékenység keretében történik. Ez a szakasz olyan rendszerspecifikus erőfeszítéseket foglal magában, amelyek elősegítik a technológia átmenetét a laboratóriumból az operatív felhasználásig. A hangsúly az alkatrészek és alrendszerek érettségének bizonyításán van. Nagy és összetett rendszerekbe történő integrálás előtt továbbá magában foglalhatja a kockázatsökkentési eljárásokat is.

6.5 Rendszerfejlesztés és demonstráció. Teljes körű gyártást megelőzően a validált követelmények teljesítésére irányuló feladatok. Ezt a költségvetési tevékenységet a főbb tételes projektek jellemzik. A prototípusok teljesítménye közel van, vagy eléri a tervezett operatív rendszer szintjét. E költségvetési tevékenység

³⁴ <https://acqnotes.com/acqnote/acquisitions/milestone-b> (Letöltés ideje: 2023. 04. 04.)

jellemzői közé tartozik a rendszerfejlesztés, integráció, demonstráció. Ebben a fázisban történik meg az éleslövészetek és a működésellenőrzést követő értékelések végrehajtása.

6.6 Menedzsmenttámogatás: Ez a költségvetési tevékenység magában foglalja az irányítási támogatás különböző formáit a kutatás-fejlesztés, tesztelés és értékelési erőfeszítésekhez, valamint a fenntartáshoz és/vagy az általános kutatáshoz, fejlesztéshez, teszteléshez és értékeléshez szükséges létesítmények vagy műveletek korszerűsítéséhez, és azok értékeléséhez. Tesztpályák, laboratóriumok karbantartási támogatása, a tesztrepülőgépek és -hajók üzemeltetése és karbantartása, valamint az ezeket támogató tanulmányok, a K+F programot támogató elemzések finanszírozása ebből a költségvetési tevékenységből történik.

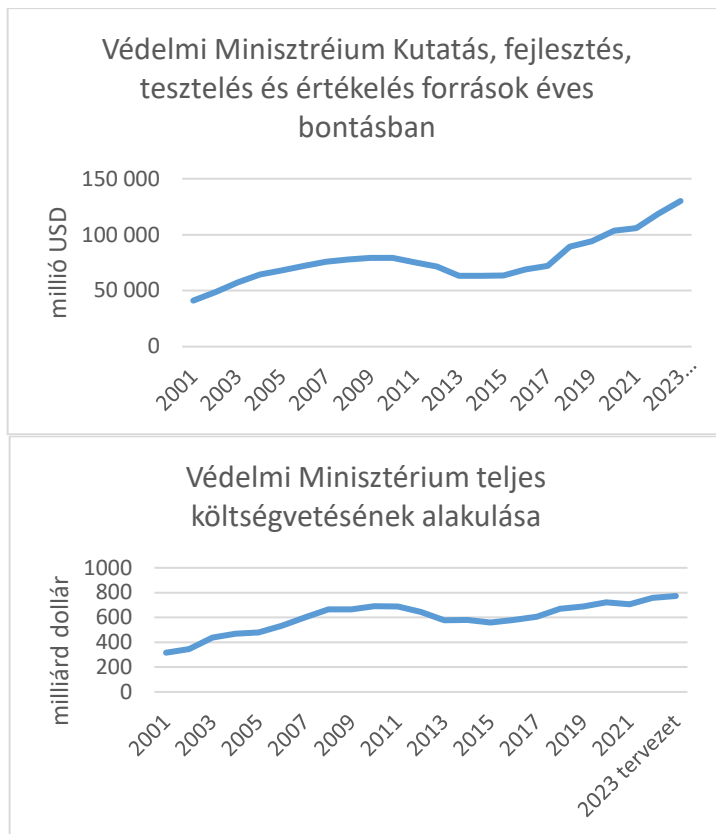
6.7 Operatív rendszerfejlesztés. Olyan rendszerek korszerűsítése, amelyeket már laboratóriumi, vagy egyszerű körülmények között korábban már bevetettek, vagy amelyek teljes körű gyártásra kaptak engedélyt, és a folyó vagy a következő költségvetési évben várhatóan gyártásfinanszírozást kapnak.

6.8. Szoftver- és digitális technológiai kísérleti programok. Olyan elemek, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a Védelmi Minisztérium szoftver- és digitális technológiai kísérleti programjaihoz. Ezt az alapot fejlesztéshez, teszteléshez és értékeléshez szükséges kiadásokra kívánják felhasználni. Ide sorolhatóak még a korlátozott mennyiségű, közvetlenül a K+F feladatokhoz kapcsolódó beszerzés és módosítás, valamint e kísérleti kezdeményezések működtetése és fenntartása.

Látható, hogy 6.1-6.3 kategóriák kapcsolódnak a klasszikus kutatás-fejlesztéshez, 2023-ban a K+F költségvetés 15,8%-a sorolható ide, amely a mélypontot jelentő 2013-as 11% óta folyamatosan növekvő tendenciát mutat. A 6.4, 6.5, 6.7, 6.8 kategóriák már a rendelkezésre álló eszközök és rendszerek tömeges használatára történő bevezetésére fókuszálnak (a keret 77.1%-a). A költségvetésből levont következtetéseket árnyalja, hogy egy termék fejlesztésének előrehaladtával egyre nagyobb költségek lépnek fel, de látható, hogy a minisztérium leginkább az importírozott, katonai felhasználással bíró ötletek késszé tételét karolja fel.

A felsorolásból kilóg a 6.6 kategória, amely a rendszer fenntartásának költségeit tartalmazza, amely sort korábban nem vették figyelembe K+F költségként. Figyelmet érdemel, hogy a minisztérium az alapkutatásra (6.1) fordított összeg mintegy felét az együttműködő egyetemeken keresztül költi el. A Védelmi Minisztériumon keresztül kerül folyósításra a szövetségi szintű költségvetési támogatás, amely a repülőgép- és űrhajózási mérnök képzésre szánt összeg 64%-át, az ipari és gyártástechnológiai képzésre 60%-át, elektrotechnika, elektronika és híradástechnika képzés 59%-át, a gépészmérnök 49%-át, számítástechnika és informatika 42%-át, a kohászati és anyagtudomány 39%-át fedezi.

Érdemes a 2023-as költségvetési forrásokat összevetni az elmúlt években, mivel így áttekinthető, hogy mennyire valósul meg a biztonsági stratégiában lefektetett elv, miszerint a meglévő technológiai előny megőrzése, valamint fejlesztése őrizheti meg az USA vezető nemzetközi erejét.

7. ábra: A Védelmi Minisztérium teljes költségvetésének és azon belül a kutatás-fejlesztésre szánt összegének alakulása³⁵

Az ábra alapján látható, hogy kutatás-fejlesztésre szánt teljes összeg tendenciózusan emelkedik 2015 óta. Az emelkedés üteme meghaladja a teljes költségvetés emelkedésének ütemét is. A rendelkezésre álló keret megduplázódott 8 év alatt, mindazonáltal az emelkedés üteme nem mutat kiugrást a 2022-ben elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégia óta, mivel az emelkedés üteme 2016-os pénzügyi év óta szinte állandó. Az ábra alapján a kiugrást nem pénzügyi, hanem vélhetően szervezeti eszközök optimalizálásával kívánja a kormányzat elérni.

Következtetés

Az írásban kivonatossan ismertetésre került Nemzeti Biztonsági Stratégia origója, hogy a II. világháborút követően kialakult nemzetközi kapcsolatok rendszere változóban van. Ez a változás magában hordozza, hogy a ma ismert multilaterális rendszerben egyre szűkülő lehetőség áll rendelkezésre az emberiség egészét érintő kihívások kezelésére. Az Amerikai Egyesült Államok felvázolt jövőképében

³⁵ https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/FY2023/FY2023_r1.pdf
26-30 oldal. (Letöltés ideje: 2023. 04. 20.)

igyekeznek a változásokhoz alkalmazkodni, valamint továbbra is a nemzetközi kapcsolatok meghatározó szereplője lenni. Ebben a szándékában legpotensebb ellenérdekeltje a Kínai Népköztársaság, mivel a biztonság összes szektorában képes kihívást jelenteni, míg Oroszország a folyó fegyveres konfliktus ellenére regionális veszélyforrásként került azonosításra. A dokumentumban felvázolt lehetséges jövőkép és az ahhoz rendelt idővonal alapján az USA előnye Kínával szemben egy évtizeden belül elsorvad, amennyiben nem tesz aktív lépéseket ez ellen. Az elsőség megőrzésének módszere a gazdaság és a védelmi képességek megerősítése, szövetségi rendszer megszilárdítása, és a technológiai előny megőrzése, eszköze az USA politikájának exportálása, és a szövetségen keresztüli érdekérvényesítés.

A tanulmányban részletesen bemutatott, az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Biztonsági Stratégiája által kitűzött célt az államigazgatás különböző szintű szervei saját szintjüknek megfelelően értelmezték és pontosították. Az egyik legfőbb feladatként tekintett technológiai előny megőrzése a Védelmi Minisztérium feladatrendszerében már korábban is jelen volt, míg a Külügyminisztérium feladatrendszerében megjelenítésre került. Ennek oka, hogy ezt az előnyt az USA nem csak védelmi, hanem külpolitikai céljainak elérése érdekében is fel kívánja használni.

A Védelmi Minisztériumon belül elősorban a Kutatással és technológiával foglalkozó államtitkárság, míg azon túlmenően a Védelmi Ipari Bázissal történő együttműködés során látja el a stratégiában szereplő kutatás-fejlesztés, valamint az innovációval kapcsolatos feladatokat. A tárca már a XX. század második felében létrehozta és működtette a haderő modernizálására a kutatás-fejlesztésre és a védelmi innovációra (korlátozottan) alkalmas, állami és szövetségi egyetemekből és kutatóhelyekből, polgári cégekből álló hálózatát. Ez a hálózat képes volt a kor technikai színvonalának és fejlesztési ciklusának megfelelő technikai eszközöket kifejleszteni és gyártani, továbbá az államigazgatásban rendelkezésre állt a hálózatot felügyelő, számára feladatot szabó és támogató önálló szervezeti elem, amely képes volt a kapcsolattartásra is.

A 2010-es években érzékelt megváltozott biztonsági környezet, továbbá az előző szakaszban bemutatott stratégiák olyan kihívások elé állították a tárca szervezetét, amelyet az nem volt képes maradéktalanul ellátni. Az új veszélyforrások további, a haderő azonnal jelentkező igényeinek kielégítésére képes kutatás-fejlesztéssel foglalkozó szereplők feltérképezését és rendszerbe vonását tette szükségessé. Az új veszélyforrások és felforgató technológiák jellege miatt egyre fontosabbá vált a nem pusztán katonai igények szerinti fejlesztés, a gyors használatba vétel, valamint a folyamatos fejlesztés, új igényekhez igazítás lehetősége is.

A szervezet az újonnan keletkezett feladatokra nem csupán új szervezeti elemek létrehozásával reagált, hanem a hasonló funkciókat ellátó, de eltérő háttérű szereplők egy platformra hozásával, az erőforrások központi elosztásának útján igyekeznek elérni a számára kitűzött célt.

Megfigyelhető, hogy a szervezet nem csupán az előny kivívásáért felel, hanem külön szervezeti elemet dedikált annak védelmére is. Az igazgatóság feladatrendszere alapján elsősorban adminisztratív és technológiai oldalról közelíti meg feladatát, így képes kiegészíteni a más szervezeti egységek által végrehajtott katonai elhárításhoz kapcsolódó funkciókat.

A minisztérium által alkalmazott kutatás-fejlesztési funkcionális felosztás közérthetően és előre tervezhetően csoportosítja az adott klaszterbe tartozó programokat, ami mind időben, mind pénzügyileg megkönnyíti a tervezhetőséget, valamint reális képet ad a döntéshozók részére egy konkrét program jelen képességeiről és várható kifizetéséről.

A rendelkezésre álló költségvetés 2015 óta növekszik, a tárca saját előrejelzése alapján 2025 körül éri el maximumát. A teljes összegből a kutatás-fejlesztésre és immár innovációra fordítandó összeg szintén leköveti az emelkedést, arányaiban túl is szárnyalja azt. Az ábrák alapján látható, hogy a technológia előny megőrzésének feladata a pénzügyi források alapján felértékelődött ugyan, azonban kétségbevonható, hogy ez az újonnan elfogadott stratégia hatására történt meg.

Felhasznált irodalom:

- GAZDAG Ferenc – REMEK Éva: A biztonsági tanulmányok alapjai. p. 21.
https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12604/web_PDF_EKM_Biztonsagi_tanulmanyok_alapjai.pdf?sequence=1 (Letöltés ideje: 2023. 04. 27.)
- <https://acqnotes.com/acqnote/acquisitions/milestone-b> (Letöltés ideje: 2023. 04. 04.)
- <https://comptroller.defense.gov/Budget-Materials/> (Letöltés ideje: 2023. 04. 04.)
- https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/FY2023/FY23_Green_Book.pdf p. 15. (Letöltés ideje: 2023. 04. 20.)
- https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/FY2023/FY2023_r1.pdf A-3 oldaltól (Letöltés ideje: 2023. 04. 04.)
- https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/FY2023/FY2023_r1.pdf 26-30 oldal. (Letöltés ideje: 2023. 04. 20.)
- https://downloads.ctfassets.net/3nanhbfr0pc/5guJIhcMGwIgoop4z9r5QM/89f44fe62f981e5f0d28932618719196/DIU_Annual_Report_FY22_Final_0131.pdf p. 13. (Letöltés ideje: 2023. 03. 31.)
- <https://dsb.cto.mil/charter.htm> (Letöltés ideje: 2023. 03. 31.)
- <https://honvedelem.hu/hirek/magyar-dandartabornok-a-nato-innovacios-halozatanak-vezeto-testuleteben.html> (Letöltés ideje: 2023. 03. 30.)
- <https://innovation.defense.gov/About1/> (Letöltés ideje: 2023. 03. 31.)
- https://innovation.defense.gov/Portals/63/FINAL%20Defense%20Innovation%20Board_S%20T_NDSTS%20Preliminary%20Paper%201_1.pdf (Letöltés ideje: 2023. 03. 30.)

- <https://media.defense.gov/2022/Feb/15/2002939087/-1/-1/1/STATE-OF-COMPETITION-WITHIN-THE-DEFENSE-INDUSTRIAL-BASE.PDF> (Letöltés ideje: 2023. 04. 03.)
- <https://media.defense.gov/2022/Feb/15/2002939087/-1/-1/1/STATE-OF-COMPETITION-WITHIN-THE-DEFENSE-INDUSTRIAL-BASE.PDF> p. 14. (Letöltés ideje: 2023. 04. 03.)
- <https://media.defense.gov/2022/Oct/27/2003103845/-1/-1/1/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.PDF> (Letöltés ideje: 2023. 03. 22.)
- https://modernwartech.blog.hu/2023/01/27/a_katonai_repulogepipar_atalakulas_a (Letöltés ideje: 2023. 04. 03.)
- <https://rt.cto.mil/stpp/> (Letöltés ideje: 2023. 05. 02.)
- <https://s3.amazonaws.com/uploads.fas.org/2022/10/27113658/2022-Nuclear-Posture-Review.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 03. 22.)
- <https://sgp.fas.org/crs/natsec/R44711.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 04. 04.)
- <https://sgp.fas.org/crs/natsec/R44711.pdf> p. 1. (Letöltés ideje: 2023. 04. 20.)
- <https://sgp.fas.org/crs/natsec/R44711.pdf> p. 8. (Letöltés ideje: 2023. 04. 21.)
- <https://uploads.mwp.mprod.getusinfo.com/uploads/sites/23/2022/11/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 04. 28.)
- <https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/nipp-ssp-defense-industrial-base-2010-508.pdf> p. 15. (Letöltés ideje: 2023. 03. 22.)
- <https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/nipp-ssp-defense-industrial-base-2010-508.pdf> p. 15 (Letöltés ideje: 2023. 04. 03.)
- <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/4346> (Letöltés ideje: 2023. 03. 22.)
- <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/4663/text> (Letöltés ideje: 2023. 04. 04.)
- https://www.cto.mil/wp-content/uploads/2022/02/usdre_strategic_vision_critical_tech_areas.pdf (Letöltés ideje: 2023. 04. 04.)
- <https://www.csis.org/analysis/mapping-national-security-industrial-base-policy-shaping-issues> (Letöltés ideje: 2023. 05. 02.)
- <https://www.defense.gov/About/Biographies/Biography/Article/2729059/heidi-shyu/> (Letöltés ideje: 2023. 03. 31.)
- <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3201745/dod-announces-us-representative-to-nato-diana-board-of-directors/> (Letöltés ideje: 2023. 03. 30.)
- <https://www.diana.nato.int/> (Letöltés ideje: 2023. 03. 30.)

- <https://www.usaid.gov/about-us/mission-vision-values> (Letöltés ideje: 2023. 04. 28.)
- <https://www.usaid.gov/cj> (Letöltés ideje: 2023. 04. 28.)
- <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2022/09/12/executive-order-on-advancing-biotechnology-and-biomanufacturing-innovation-for-a-sustainable-safe-and-secure-american-bioeconomy/> (Letöltés ideje: 2023. 03. 22.)
- National Security Strategy. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 20.)

„MÉLTÓSÁGGAL TÖLT EL, HOGY PATKÁNYOK LETTÜNK” – A II. VILÁGHÁBORÚ KÖZEL-KELETI ÉS ÉSZAK-AFRIKAI HADSZÍNTEREIT MEGJÁRT ÖNÁLLÓ CSEHSZLOVÁK KONTINGENS TÖTÉNETE

Menekültekből haderőt¹

Miután 1939 márciusában a náci Németország megszállta Csehszlovákia cseh és morva részét, és létrejött a Tiso-vezette szlovák állam, ezek menekültek el az egykori ország területéről. Legtöbb esetben a Nemzet Védelme (*Obrana národa*)² nevű földalatti ellenállócsoport segítette az emigrálását – természetesen nem mindenki választotta őket, néhányan saját maguk szervezték meg a kijutást, így a szerencsésükben bízva vágtak neki az útnak. Az első nyilvánvaló útvonalnak az ún. „északi” tűnt, ami Lengyelországon keresztül vezetett Nyugat-Európába – a Lengyelországba érkezett 10.000 menekült többsége Franciaországba ment tovább, többek között hat francia hajóval 1211 csehszlovák katona. Akik a kelet-közép-európai országban maradtak, azok hozzáálltak egy önálló alakulat felállításához, de még maga Varsó is eléggé szkeptikusan állt hozzá és inkább hátráltatta annak megalakulását, mintsem segítette. Így, amikor 1939. szeptember 1-jén kirobbant a második világháború, akkor a Krakkóban állomásozó csehszlovák kontingenst nem tudták bevetni – tagjai a szovjetek által megszállt lengyelországi területekre menekültek, és a szovjetek internálták őket.³

Lengyelország megszállása után ezért a csehszlovák menekültek inkább a második, ún. „déli” útvonalat használták, hogy csatlakozhassanak a Franciaországban létrehozott, 11.400 főt számláló 1. csehszlovák hadosztályba.⁴ A háború kirobbanását követően a nyugat-európai országba való eljutás azonban igencsak körülményesnek bizonyult. A cseheknek a Tiso-féle Szlovákián és Magyarországon kellett

¹ Jelen tanulmány a Napi Történelmi Forrás (NTF) megjelent rövid ismertető tanulmány, az „Akik méltónak bizonyultak a patkány megnevezésre” kibővített, átdolgozott és új forrásokkal kibővített változata. Forrás: <https://ntf.hu/index.php/2022/02/04/akik-meltonak-bizonyultak-a-patkany-megnevezesre-az-eszak-afrikaban-es-kozel-keleten-harcolo-csehszlovak-onkentesek-tortenete/> (Letöltés ideje: 2023. 03.16.)

² Az Obrana Národa (ON) 1939 március 19-én létrehozott földalatti szervezet, amelynek magját az egykori csehszlovák hadsereg, Védelmi Minisztérium és katonai hírszerzés tagjai alkották. Alapítói Sergěj Ingr, Josef Bílý és Sergej Vojcechovský tábornokok. Elsősorban a megszállt Cseh-Morva Protektorátus területen működtek, és a németek elleni fegyveres felkelést szervezték, de később folyamatosan hírszerzési értesülésekkel látták el a szövetségeseiket, vagy segítettek a külföldi ügynököknek. Ezzel együtt több alcsoportjuk foglalkozott a szomszédos országokkal, illetve ápolt kapcsolatokat a lengyel és szlovákiai ellenállási szervezetekkel, többek között megszervezte az emigránsok távozását. A Gestapo három alkalommal (1940. február, 1942. május, 1944. június) próbálta felszámolni az ON-t, de a szervezet minden egyes alkalommal újjá tudott szerveződni.

³ Bővebben a cseh menekültek magyarországi sorsáról lásd: MIKLÓS Dániel: Cseh menekültek Magyarországon. In: GYÖRGY Sándor – HAJNÁ CZKY Tamás – KANYÓ Ferenc (Szerk.): Történelmi útvesztők: Válogatás a Napi Történelmi Forrás szerzőinek írásaiból II; Gondolat Kiadó, Budapest, 2018. pp. 298-310. ISBN 978-963-693-859-8

⁴ EMMERT, František: Češi u Tobruku; Vyšehrad, 2008. p. 17. ISBN 978-80-7021-926-3

áthaladniuk, de mivel a helyi hatóságok szerint határsértőnek minősültek, ezért ki lehetett toloncolni őket. Ugyanakkor ezeket az intézkedéseket a magyar csendőrség gyakran hanyag módon hajtotta végre, így a cseh menekültek – ha kellően kitartónak, leleményesnek és/vagy szerencsésnek bizonyultak – akkor a budapesti francia követség segítségével megérkeztek Jugoszláviába.⁵ A balkáni ország területén két lehetőség közül választhattak: Olaszországon keresztül vagy annak partvidéke mentén kockáztatják meg a Franciaországba való eljutást, illetve inkább a biztonságosabb, de hosszabb útvonalat választották – vagyis azt, amelynek végpontja a francia mandátumterülethez számító Libanon és Szíria volt.

Ez utóbbi útvonal megfelelő működtetéséhez hozzájárult, hogy a német megszállást követően nem minden csehszlovák követség, konzulátus vagy kereskedelmi iroda zárt be, vagy került át a német diplomáciához.⁶ Az amerikai, franciaországi és nagy-britanniai csehszlovák diplomáciai képviseltekhez hasonlóan néhány közel-keleti is ellenállt, és nem teljesítették a Berlinből érkező utasításokat. A több mint tíz éve posztján lévő – magyar származású – Szalatnay-Stachó Benjamin⁷ az anyagi gondok és a német nyomás ellenére sem vetett véget az egyiptomi missziójának, amit ő csak abban az esetben volt hajlandó megtenni, ha személyesen I. Fárúk egyiptomi uralkodó szólítja fel távozásra.⁸ Hasonlóan sikeres ellenállást tanúsított Josef Miloslav Kadlec⁹ jeruzsálemi főkonzul is. Megakadályozta, hogy Berlin rátegye a kezét a szolgálati helyére – és ehhez megkapta a helyi brit adminisztráció áldását és rendőri támogatását is. Sőt, ennél többet tett, mert Kadlec egy saját, önállóan működő, a csehszlovákokat anyagilag és adminisztratíván segítő

⁵ MIKLÓS i. m. p. 306.

⁶ Észak-Afrikában és Közel-Keleten bezárták a bagdadi tiszteletbeli konzulátust, a casablancai konzulátus és a teheráni követség felett Berlin vette át az irányítást, hazahívva a cseheket és német személyzetet nevezve ki a helyükre.

⁷ Benjamin Szalatnay-Stachó csehszlovák diplomata (1886–1970). A magyar származású Benjamin Szalatnay-Stachó egy nagyszalontai nemesi család gyerekeként született Prágában. 1904-ben a miskolci gimnáziumban végzett, majd a Károly Egyetemen elvégezte a jogot. Először hivatalnokként dolgozott, majd 1916-ban besorozták katonának, és Lengyelországban harcolt. Egyike azon kevés magyar származású diplomatáknak, akik már 1919-ben az MZV-ben dolgozhattak. 1919 és 1922 között Budapesten volt helyettes konzul. 1927-30 között Tokióban I. titkár, és innen küldték Kairóba. 1934-ben ügyvivőként képviselte Csehszlovákiát Egyiptomban és a második világháború alatt is megtartotta a posztját, jelentősen segítve a londoni csehszlovák emigráns kormányt. 1944-ben Londonba költözött, és a helyi csehszlovák követségen dolgozott tovább. Szalatnay-Stachó 1945-ben nem tért vissza Csehszlovákiába, hanem a Külügyminisztérium engedélye nélkül először Kanadába, majd Olaszországba költözött, ahol utolérte a halálát.

⁸ VAVREČKOVÁ, Veronika: Československo a Egypt v letech 1945–1968; Doktori értekezés. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2019. p. 35.

⁹ Josef Miloslav Kadlec cseh diplomata (1889–1952). Příbramban született, fiatalkorában matematikát és fizikát tanított nemcsak Prágában, hanem Belgrádban is. 1919. március 1-jén lépett diplomáciai szolgálatba, és a Balkán-térség szakértője lett: ő volt az első csehszlovák konzul a bulgáriai Várnában, és az első csehszlovák chargé d'affaires Albániában. 1932-ben konzul lett Jeruzsálemben, majd három évvel később megkapta a főkonzuli rangot. 1943-tól 1946-ig követként tevékenykedett Iránban, s ezzel párhuzamosan akkreditálták Irakba. Csehszlovákiába való visszatérése után segített a Külügyminisztérium helyreállításában, diplomáciáról szóló tankönyveket írt, illetve kurzusokat vezetett. Hiába jelentkezett a Csehszlovákia Kommunista Pártjába, a Szociáldemokrata Pártban betöltött szerepe miatt elutasították a felvételét, s a kommunista hatalomátvétel után egy évvel elbocsátották a Külügyminisztériumból.

hálózatot épített ki. A jeruzsálemi főkonzul 1939. március 22-én üzenetet küldött a külföldön tartózkodó Edvard Benešnek, hogy a megmaradt palesztinai csehszlovák konzulátusok hozzá maradnak hűségesek – pár nappal később pedig egy telegramban közölte a megszállás előtti külügyminiszterrel, František Chvalkovský, hogy nem fogja teljesíteni az utasításait. Ezenfelül Kadlec garantálta, hogy Palesztina menedékként fog funkcionálni a csehszlovák menekültek számára. Ebben egy ideig a bejrúti konzulátus szintén a segítségére volt. Antonín Bartoň bejrúti konzul bár fontolgatta a konzulátus átadást, de a még helyén maradó csehszlovák párizsi követ és a francia hatóságok nyomására végül maradt, és erre utasította az aleppói konzult is.

Csakhogy a balkáni útvonal addig volt biztonságos, amíg Franciaország vereséget nem szenvedett, és 1940 júniusában fegyverszünetet kötött Hitlerrel. Az 1. csehszlovák hadosztály szétesett, a katonák közel fele eljutott Nagy-Britanniába, miközben még több százan vártak arra, hogy a levantei térségből elhajózzák őket Franciaországba. A helyzetüket tovább nehezítette Olaszország hadba lépése (június 10.), amely miatt a Földközi-tenger éppúgy hadszíntérré vált, s csak kevés kereskedelmi hajó merete megkockáztatni a szigetországba való eljutást. A cseheket és a szlovákokat azonban sürgette idő. Korántsem alaptalan félelem volt a részükről, hogy a nyugat-európai országban hatalomra kerülő Vichy-kormány előbb-utóbb internálja vagy kiadja őket a Németországnak. Kadlec a britek segítségével megszervezte a Libanonban és Szíriában rekedt csehszlovákok evakuációját. 1940. június 29-én 12 brit teherautó bevonult Bejrútba, ahol már hetek óta gyülekeztek a menekültek – bármiféle bonyodalom nélkül mintegy 257 katonát (59 tisztet) és három nőt elszállítottak a palesztinai asz-Szumajrija táborba.¹⁰ Erre pont időben került sor, mert augusztus 9-én jött az utasítás a Vichy-kormánytól, hogy a mandátumterületen tartózkodó csehek és lengyelek nem léphetik át a határt. Amikor pedig egy német-olasz bizottság megérkezett Libanonba, hogy felügyelje a helyi francia erők fegyverletételét és a katonák átcsoportosítását a nyugat-európai országba, Bartoň bezárta a bejrúti konzulátust és augusztus 20-án átszökött Palesztinába – az Arab Légiót vezető brit állampolgárságú Glubb pasa (Sir John Bagot) személyesen kísérté el Jeruzsálembe. Meglepő módon az aleppói csehszlovák konzulátus érintetlen maradt, pedig a helyi német diplomácia nem kevés erőfeszítést tett annak megszerzése érdekében.

A közel-keleti csehszlovák menekültek és emigráns diplomáciai szervezetek helyzete azt követően javult jelentősen, hogy 1940 júliusában Edvard Beneš és Lord Halifax brit külügyminiszter közötti tárgyalások sikerrel végződtek, és London ideiglenes csehszlovák ideiglenes állami vezetésként (ügynevezett emigráns kormányként) ismerte el az 1939-ben Párizsban létrehozott Csehszlovák Nemzeti Bizottságot. Ennek hatására az emigráns kormányon belül létrejött egy aktív külügyi hivatal is, amelynek élére Jan Masaryk állt. Természetesen az adminisztratív és politikai részlegből álló külügyminisztérium fő célja az antifasiszta országokkal való szoros kapcsolatok kiépítése volt. Továbbá fel kívánták támasztani a megszállás előtti külügyet, igaz, jóval egyszerűbb struktúrában és szerényebb – körülbelül 70 fős – létszámmal tudott csak működni.¹¹ Ennek ellenére korántsem lehetett sikertelennek

¹⁰ EMMERT i. m. p. 20.

¹¹ BÁBA Iván – BALLER Barbara – HALÁSZ Iván – TÓTH Norbert: A magyar külügyi igazgatás alapjai. Dialógus Campus Kiadó, Budapest, 2016. p. 67. ISBN 978-615-5680-11-3

nevezni a tevékenységüket, mivel tengelyhatalmak ellen harcolók országok egymás után ismerték el az emigráns kormányt, majd pedig a semleges vagy a háborúba később belépő államok követték őket.

A brit-csehszlovák megállapodás másik és a tanulmány szempontjából releváns következménye az volt, hogy Palesztinában létrehozták a Csehszlovák Katonai Misszió Közel-Keletet, amelynek vezetője Ondrej Mész¹² hadosztálytábornok lett.¹³ Ő pedig szinte azonnal nekifogott egy régóta dédelgetett álmának megvalósításához: egy önálló, harci cselekményekben részt venni kívánó csehszlovák kontingens létrehozásában.

¹² Ondřej (fedőnév: Andrej Gak) Mész (1887–1968) cseh katonatiszt. A középiskolai tanulmányai elvégzése után Brnóban tanult a helyi műszaki főiskolán, de 1910-ben belépett a helyi katonai erőkhez. Az I. világháború alatt a keleti fronton harcolt, 1915-ben Baligródnál orosz fogságba esett. Jelentkezett a Csehszlovák Légióba, de az oroszok inkább a 4. Szerb Gyalogoszred parancsnokának tették meg. Az I. világháború után, az orosz polgárháború idején a Csehszlovák Légió által használt páncélozott vonat parancsnokának nevezték ki, s több harci cselekményben vett részt a Omszk – Jekatyerinburg – Perm vonalon. 1920-ben visszatért Csehszlovákiába, és katonai attaséként Belgrádba küldték. A Felvidék visszacsatolása előtt a kassai VI. csehszlovák hadtest parancsnoka volt. A német megszállást követően a Nemzet Védelmének tagja lett, 1940-ben Belgrádba ment, ahol a hivatalos összekötő szerepét töltötte be Franciaország és Jugoszlávia, illetve a csehszlovák ellenállási szervezetek között. Miután a balkáni államban németbarát erők kerültek hatalomra, azonnal elhagyta az országot és a közel-keleti Csehszlovák Katonai Misszió Közel-Kelet főparancsnoka lett. Miután kivonták a csehszlovák egységeket a régióból, a háború végéig az európai fronton harcolt amerikai vagy brit parancsnokság alatt. A kassai kormányprogram kihirdetése (1945. április 6.) után azonnal nyugdíjazták. Az 1948-as kommunista hatalomátvételt követően először Nagy-Britanniába menekült a családjával, majd az Egyesült Államokban telepedett le, és több csehszlovák emigráns szervezetben töltött be magas funkciót. 1968-ban meghalt, 1991-ben rehabilitálták.

¹³ LÁNIK, Jaroslav – ČAPLOVIČ, Miloslav – RAJLICH, Jiří: Vojenské osobnosti československého odboje 1939-1945; Vojenský historický ústav Praha – Vojenský historický ústav Bratislava, Praha, 2005. pp. 133-134. ISBN 80-7278-233-9

1. ábra: A csehszlovákok által használt közel-keleti menekültútvonalak. Sárga útvonal – Lengyelországon át Szovjetunióba és innen Palesztínába (megjegyzés: Szovjetunió hadbalépése, 1941. június 22. után) Piros – balkáni útvonal; Kék útvonal – a zsidó menekülteket szállító hajók útvonala. 1-es pont a Pentcho gőzös hajótörése; 2-es pont a Patria hajó elsüllyedése.¹⁴

Átesve a tűzkeresztségen

1940. október 28-án, a Csehszlovák Köztársaság 22. születésnapján, hivatalosan is bejelentették a 11. Csehszlovák Gyalogoszászlóalj – Kelet létrehozását. Az ünnepélyes felvonuláson a helyi zsidó szervezetek, rabbik, a jeruzsálemi püspökség tagjai éppúgy részt vettek, mint a lengyel kontingensek képviselői és a brit adminisztráció tagja. Kezdetben a zászlóalj négy lövész- és egy kiegészítőszázadból állt, mintegy 487 főt számolva. Parancsnoknak Karel Klapálek¹⁵ alezredest nevezték ki,

¹⁴ Forrás: EMMERT i. m. p. 193

¹⁵ Karel Klapálek (1893 – 1984) cseh katonatiszt. Nové Město nad Metujíban született, az érettségi után egy automata pumpákat gyártó üzemben dolgozott. Először az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében szolgált, és Galiciában állomásozott. 1915-ben orosz fogságba esett, 1916-ban jelentkezett a Csehszlovák Légiónak, és a zborovi csata után tiszthelyettesé léptették elő. Harcolt az orosz polgárháborúban is, tuberkolózist kapott, és 1920-ban visszatért Csehszlovákiába. A két világháború között több csehszlovákiai városban teljesített szolgálatot, katonai akadémián (Hranice) oktatott. A náci megszállás után azonnal csatlakozott az ellenálláshoz, de miután a sejtjét felszámolták, a balkáni útvonalon Közel-Keletre menekült. A 11. Csehszlovák Gyalogoszászlóalj – Kelet parancsnokának nevezték ki. Katonái szigorú, sőt félelmetes tisztként emlékeztek rá, de egyben tisztelésesnek, nagy karizmával és jellegzetes humorral rendelkező személynek tartották. Miután a Közel-Keleten harcoló csehszlovák kontingenst feloszlatták, Klapálek nem tartott velük Nagy-Britanniába, hanem a Szovjetunióba ment. Sőt, 1944-től a 1. csehszlovák hadtestben szolgált, tábornokká nevezték ki, és május 17-én fehér lovon vonult

aki szintén Magyarországon keresztül jutott el a Levantéba – először a csendőrség elfogta, és egy ideig toloncházban tartották fogva, de aztán francia segítséggel távozott az országból.¹⁶ A zászlóalj 11-es száma abból fakadt, hogy a londoni emigráns csehszlovák kormány először tíz zászlóaljat kívánt felállítani Európában, főleg az Egyesült Királyságban, így az azoktól való megkülönböztetés érdekében adták a zászlóaljnak a „Kelet” megnevezést. Ezzel párhuzamosan Josef Koreš ezredes vezetésével létrehoztak egy kiképzőközpontot (*Czechoslovak Training Depot – East*) is az újonnan érkező cseh és szlovák önkéntesek számára.¹⁷

A csehszlovák katonákat legelőször a Jerikó mellé küldték kiképzésre. Tizenegy héten át gyakorlatoztak, amelyet igencsak nehezített a klíma és a nyelvi nehézségek, hiszen a katonák közül angolul csak nagyon kevesen tudtak.¹⁸ Am hiába teljesítettek jól, az alacsony létszámra hivatkozva nem merték éles helyzetben bevetni a zászlóaljat. Ezért 1941 januárjától májusáig az Alexandria környékén létrehozott, közel tízezer hadifoglyot számláló táborokat őrizték. Miután újabb menekültek érkeztek a Szovjetunióból – azok a csehszlovákok, akiket a szovjet hatóságok fogtak el a lengyelországi területeken és internáltak – a kontingens létszáma 739 főre duzzadt, akik közül 47-en tisztek voltak. Könnyű tüzérségi eszközökkel, Brengéppuskákkal és Bren Gun Carrier könnyű harcokocsikkal szerelték fel a zászlóaljat, és a brit 23. gyalogosdandár alá rendelték, hogy az egyiptomi-líbiai határon lévő bázisokat és repülőtereket védelmezzék.¹⁹

Bár az eredeti tervek szerint a 11. gyalogoszászlóaljat bevetették volna a körbezárt líbiai Tobruk felmentését célul kitűző Csatabárd (*Battleaxe*) hadművelet során, de az utolsó pillanatban visszavonták őket – így viszont elkerülték a megsemmisülést, mert a brit egységek rendkívül súlyos veszteségeket szenvedtek a kudarcral végződő támadás után.²⁰ Ehelyett a francia Levantéba küldték őket, ahol a britek pozíciója súlyosan megrendült 1941 nyarán. A nacionalista és a tengelyhatalmakkal szövetséget kereső katonatisztek puccsát követően sem stabilizálódott a helyzet Irakban. A fasiszta hatalmakkal szövetséget kereső Iránban egyre mélyült válság, amely végül augusztusban egy közös brit–szovjet katonai megszálláshoz vezetett. Levantében egyre súlyosabbá váltak a harcok a De Gaulle-vezette Szabad Francia Erők (*FFL – Forces françaises libres*) és a Vichy-kormányhoz hű csapatok között. A brit vezetés számára csakhamar szükségessé vált a libanoni és a szíriai helyzet rendezése, főleg, hogy az ott elhelyezkedő repülőterek elfoglalásával a tengelyhatalmak légierejének hatótávolságába kerültek volna a palesztinai és a

be Prágába. Bár támogatta a kommunista hatalomátvételt 1948-ban, segített az egykori beosztottjainak és katonáinak a külföldre szökésben vagy megvédésben. Ezért kényszernyugdíjazták, később pedig perbe fogták szabotázs vádjával, elítélték, de szovjet szövetségesei (köztük Zsukov marsall) segítségével 1956-ban szabadon bocsátották. 1968-ban rehabilitálták.

¹⁶ MIKLÓS i. m. p. 301.; LÁNÍK – ČAPLOVIČ – RAJLIČ i. m. pp. 133-134.

¹⁷ BROD, Toman: Tobruk Krysy; Naše vojsko, Veselí nad Moravou, 2008. p. 49. ISBN 978-80-254-2716-3

¹⁸ ADAMEC, Miroslav: Čs. lehký protiletadlový pluk 200 – Východní. Díl 1. – Cesta k jeho vzniku a první bojové nasazení; <https://25plrp.army.cz/cs-lehky-protiletadlov-y-pluk-200-vychodni-dil-1-cesta-k-jeho-vzniku-prvni-bojove-nasazeni> (Letöltés ideje: 2023. 03.16.)

¹⁹ EMMERT i. m. p. 24.

²⁰ Československý odboj na Středním Východě a v Africe; <http://hartmann.valka.cz/udalostiww2/czwestcp/strvych/index.htm> (Letöltés ideje: 2023. 03.16.)

Perzsa-öböl menti bázisok, illetve a kőolajipari létesítmények. Ezért brit haderő 1941. június 8-án elindította az *Exporter* műveletet, amelynek a célja a 35 000 főt számláló Vichy-hű Levantei Hadsereg (*Armée du Levant*) legyőzése volt. Ennek során a 11. csehszlovák gyalogoszászlóalját szintén bevetették. Sőt, ironikus módon nem kizárólag franciákkal csaptak össze, hanem saját honfitársaikkal is – a Levantéban harcoló Francia Idegenlégió 6. gyalogezred soraiban csehek és szlovákok szintén akadtak, akik évekkorábban azért csatlakoztak, hogy a németek ellen harcolhassanak. A 11. csehszlovák zászlóalj július 6-án elszenvedte az első emberveszteséget, amikor a húsz év körül Jiří Haas²¹ közlegénnyel a tábori konyhába becsapódó tüzérségi gránát végzett.²² A csehszlovákok a leghevesebb harcokat Sibáa környékén vívták meg. A kisvárost először fel kellett adniuk és csak később, nagyobb erőkkel tudták visszavenni. Július 12-én a szövetségesek megállapodtak a helyi francia erőkkel a szabad elvonulásról, így a Francia Idegenlégióban harcoló csehek és szlovákok csatlakoztak a zászlóaljhoz. A katonák moráljára rossz hatással volt a forró nyár és a betegségek – mintegy 450-en kaptak maláriát vagy sárgaságot. Ezekből kifolyólag ismét csak őrző-védő feladatokat láttak el olyan szíriai városokban, mint Aleppó, Homsz, Palmüra vagy az iraki–szíriai és szíriai–török határátkelők. Ráadásul, nem egyszer előfordult, hogy a helyi arabok és a kurdok közötti különböző vitákat – magántulajdontól kezdve, vízfelhasználásokon át egészen a nőkkel kapcsolatos összetűzéseikig bezárólag – kellett elsimítaniuk.

A katonák moráljának az sem segített, hogy egyre több konfliktus alakult ki a brit és a csehszlovák vezetés között. Mézl hadosztálytábornok ugyanis azt akarta, hogy Nagy-Britanniába küldjék az alakulatot, de Claude John Eyre Auchinleck tábornagy, a közép-keleti brit csapatok vezetője, a szeptember 2-án kelt levelében a hajók hiányára és az „értékes egység pótlásának nehézségeire” hivatkozva elutasította a csehszlovák tábornok kérését.²³ Miután a zászlóalj harcolni kívánó tagjainak a tudomására jutott, hogy ki akarják vonni őket a régióból, néhányan a dezertálás mellett döntöttek. Szeptember 20-án Aleppóban 24 csehszlovák katona elkötött egy Chevrolet típusú teherautót, és elindultak Iránba, hogy felajánlják szolgálataikat a szovjet Vörös Hadseregnek, hogy a keleti fronton harcoljanak. Bár eljutottak a szovjet megszállás alatt fekvő Tebrizbe, és a szovjet vezetéssel egyaránt tárgyaltak, de végül átadták őket a Teheránban lévő csehszlovák katonai attasénak. A csehszlovák katonai bíróság 8-12 hónapra ítélte a dezertőröket, de Beneš révén amnesztiába részesültek és visszatérhettek az egységbe, igaz, már csak azt követően, hogy 11. gyalogoszászlóalját átvezényelték Szíriából.²⁴ Ugyanis a dezertálás híre csakhamar eljutott a brit erőkhöz is, ahol már aggódni kezdtek a 11. Csehszlovák Gyalogoszászlóalj – Kelet jövője miatt. Auchinleck tábornagy személyesen felkereste Klapálek ezredest, és feltette neki a kérdést: *Ciprus vagy a front?* A cseh katonatiszt erre azt válaszolta, hogy „*Cipruson nincsenek harcok, hát akkor mit keresnénk ott?* Auchinleck tábornagy mosolyogva annyit felelt: „*All right!*”²⁵ A csehszlovák katonai kontingens már négy nappal később Alexandriában a brit *Hasty* és ausztrál *Napier* torpedórombolók fedélzetére szálltak. A Líbiába tartó hajóút sokuk számára bizonyult

²¹ 1921. június 4-én született Bécsben. Brnoban élt. 1940. november 19-én csatlakozott a 11. gyalogoszászlóaljhoz. 1941. július 7-én temették el az izraeli Dan kibucban.

²² EMMERT i. m. p. 25.

²³ Československý odboj na Středním Východě a v Africe.

²⁴ EMMERT i. m. pp. 187–188.

²⁵ Československý odboj na Středním Východě a v Africe.

kellemetlennek, mert bár nem érte őket támadás, de sokan tengeribetegséget kaptak.²⁶ Ahogyan Klapálek visszaemlékezése szerint a reggelinél még mindenki jelen volt, ebédnél már csak a katonák fele jelent meg, este már csak a brit egységek parancsnokával vacsorázott kettesben.²⁷

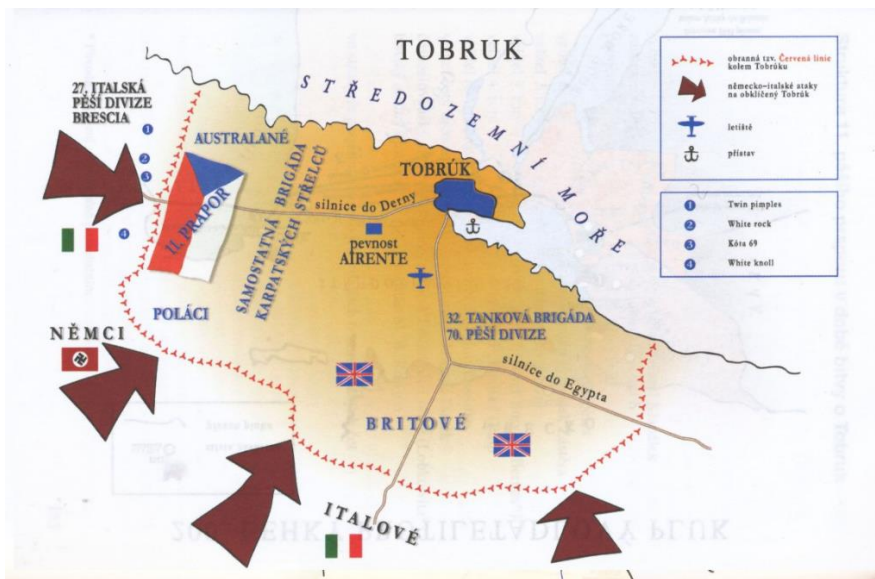
„Sivatagi Verdun”

A 11. Csehszlovák Gyalogoszászlóalj – Kelet 1941. október 21-én éjjel érkezett meg Tobruk kikötővárosba, ahol már várták őket a brit, ausztrál, indiai és lengyel csapatok. A kikötőváros a Földközi-tenger afrikai partvidékének egyik legfontosabb települései volt, amely a tengelyhatalmak számára egy tökéletes hídfőállást utánpótlási bázist jelentett (volna) egy Egyiptom elleni támadáshoz, ezért a német és olasz erők ostroma már 1941 áprilisa óta zajlott. Bár a tengelyhatalmak egységei ekkor már eljutottak az egyiptomi-líbiai határig, de a várost még mindig nem sikerült elfoglalni. A 11. csehszlovák gyalogoszászlóalj hivatalosan a 13. brit hadtest 38. indiai gyalogsági dandárja alá tartozott. A zászlóalj második, harmadik és negyedik századát a Tobruk körül húzódó Vörös Vonal nyugati, egy közel hat kilométeres szakaszára, közvetlenül a Dernába vezető út mellé küldték – az első századot viszont meghagyták tartaléknak a Kék Vonalon. A csehszlovákok mellett a tengerparti sávban Frederick Burrow alezredes vezette ausztrál zászlóalj, a másik, sivatagi oldalon pedig Stanislaw Kopanski tábornok irányította Önálló Kárpáti Lövészdandár 3. zászlóalja helyezkedett el. A feljegyzések szerint a következő felszereléssel rendelkeztek. A 11. gyalogoszászlóalj rendelkezésére 551 db karabély, 84 db nehéz- és könnyűgéppuska (Bren, Lewis, Schwarzlose, Vicker stb.), 34 db géppisztoly (Thomson), 30 db gránátvető és aknavető, 30 db páncéltörő puska, valamint 6 db könnyű harckocsi és 44 db kerekes szállítójármű állt.²⁸ A csehszlovákokkal szemben az olasz 27. gyalogoshadosztály (Brescia) alakított ki védelmi állást, amelynek egyik legfontosabb pozíciója a 69-es számú magaslati domb volt, ahonnan be lehetett látni Tobruk nyugati részét.

²⁶ EMMERT, i. m. p. 28.

²⁷ Československý odboj na Středním Východě a v Africe.

²⁸ BROD i. m. p. 124.

2. ábra: Tobruk körül elhelyezkedő szövetséges és tengelyhatalmi erők 1941 december elején²⁹

Az első hetekben többnyire kisebb tűzharcok és tüzérségi párbajok zajlottak felek között – és azok is inkább éjszaka. A csehszlovákok elsősorban felderítői és járőri feladatokat láttak el. 1941. október 23. és december 1. között összesen 88 akciót hajtottak végre Tobrukban, ebből 57 volt napi járőrözés. Néhányan (pld. Vladimír Chalupa önkéntes, Karel Štolba önkéntes) húsz alkalommal indultak felderítésre.³⁰ A szembenálló felek közötti területen lévő, és az ellenséges állásokba behatoló járőrök célja nemcsak az információszerzés, hanem mindenféle használható eszköz – köztük a fegyverek – begyűjtése volt. Így a csehszlovákok csakhamar komoly hírnévre tettek szert a szövetségeseik körében, mint a legjobb fegyverbeszerzők és fegyvermesterek, javítók és módosítók, hiszen egyesek a hadiparban szerzett tapasztalataikat tökéletesen alkalmazni tudták a német/olasz fegyverek kisebb átalakításánál. „A cseheknek elegendő, ha egy autó kilincsét adjuk, és ők a semmiből máris egy hozzá való autót fognak belőle varázsolni” – tartotta egy Tobruk védői között terjedő mondás.³¹ Ezen tevékenységüknek köszönhetően a csehszlovákok két hónap alatt már 653 gépkarabélyra, 82 könnyű-, 22 nehézgéppuskára növelték a rendelkezésükre álló kézfegyverek mennyiségét. Sőt, az olaszoktól zsákmányolt tarackokat a lengyelek inkább odaadták a csehszlovákoknak, akik december 6-án Ivan Pazderka főhadnagy vezetésével létrehozták az első vegyes (csehszlovák–lengyel) tüzérszakaszt.

A zászlóaljnak a tobruki harcokban több vesztesége volt. Az első hősi halottjuk Leo Gutfreund önkéntes volt, aki egy október 30-i aknatűzben vesztette az életét. November 18-án váratlanul leszakadt az ég, amely során keletkezett vízállás több csehszlovák hadállást és géppuskafészket elsodort – Jaroslav Roznětínský őrmester

²⁹ Forrás: EMMERT i. m. p. 195.

³⁰ Československý odboj na Středním Východě a v Africe.

³¹ Uo.

holtste pedig soha nem került elő. November 21-én a csehszlovákok a lengyelekkel együtt megrohamozták a 69-es magaslati dombot, de nem sikerült elfoglalniuk. Sőt, erre válaszul indított tüzéségi tűzben újabb csehszlovák katona (Adámek František önkéntes) veszítette életét és többen megsérültek. Végül a britek által november 18-án indított és hivatalosan december 30-án véget érő *Crusader* művelet már 1941. december 10-én elérte a célját, és folyosót hoztak létre a szárazföldi brit erők és a több mint 200 napig ostrom alatt lévő várost védő csapatok között. Ennek hatására a 11. csehszlovák gyalogoszászlóalj kijelölt erői ismét megpróbálkoztak a 69-es magaslati domb elfoglalásával, amelyet immáron könnyedén megvalósítottak. Szintén ezen a napon történt, hogy egy csehszlovák őrjárat az olaszok visszavonulása után 14 ellenséges géppuskafészkét vett birtokba. Egy harmadik őrjárat pedig elfoglalta az „Ikerpattanás” (*Twin Pimples*) nevű csúcsot és tőle 1,5 kilométerre fekvő ún. „Fehér Domb-pontot”. A tobruki harcok 14 halottat és 81 – ebből 26 súlyos – sebesültet eredményeztek a csehszlovák oldalon, de mind az ott harcoló katonák többségét, mind a Csehszlovák Katonai Misszió Közel-Keletet és az emigráns kormányt büszkeséggel töltötte el, hogy a csehszlovák katonák fontos szerepet játszhattak a második világháború egyik legfontosabb afrikai ostromában. Sőt, a 11. csehszlovák gyalogoszászlóalj szintén „kiérdemelte azt az elismerést”, hogy felvehette a Goebbels-propagandája által használt „tobruki patkányok” kifejezést, amellyel a tengelyhatalmakkal illeték a kikötőváros védőit, de később minden ott harcoló szövetséges katona egyfajta elismerésként viselte.³²

Újjászervezés alatt

A csata után még hetekig Tobrukban tartották a 11. csehszlovák gyalogoszászlóaljat. Ennek nemcsak stratégiai vagy katonai okai voltak. A londoni csehszlovák emigráns kormány ugyanis úgy vélte, hogy a kontingens immáron elegendő harci tapasztalatot szerzett ahhoz, hogy ők legyenek egy önálló csehszlovák, a nyugat-európai hadszíntéren bevetni kívánt, lehetőleg dandár nagyságú katonai egység alapja. A brit vezetés ugyan hajlott teljesíteni a kérést, de Auchinleck tábornagy megakadályozta a csehszlovák alegység kivonását, hiszen a tobruki győzelem dacára még nem számolták fel teljesen a német és az olasz erőket. Továbbá Egyiptom változatlanul veszélyben volt. Sőt, inkább más jellegű feladatokat akartak rájuk bízni. Így született meg az a döntés, hogy a 11. gyalogoszászlóaljat teljesen átalakítják, és inkább légvédelmi ezredet hoznak létre belőle. A kezdeti ellenkezések ellenére végül a londoni (emigráns) csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztérium szintén áldását adta az átalakításhoz. A csehszlovák katonák egyáltalán nem örültek a lépésnek, még Klapálek alezredes is csak annyit mondott: „*Hát akkor mostantól tüzerek leszünk. Ez számomra egy csapással ér fel! Elvégre gyalogos vagyok már több mint negyedszázada, vagyis azóta, hogy a katonasághoz bármiféle közöm van*”.³³ Az első kurzusra csak nyolc tiszt és tizenkét altiszt jelentkezett, akik március 17-től sajátították el a légvédelmi tüzéség alapjait Haifában. Elsősorban a *Bofors Mk III típusú légvédelmi géppágyúk* kezelését, együttműködést a brit légvédelmi egységekkel, a fegyverek megfelelő szállítását stb. tanulták meg. Mindeközben elkezdődött a teljes zászlóalj elszállítása Tobrukból – a helyükre dél-afrikai katonák érkeztek – és április 7-én Haifa és Jerikó melletti táborokban szállásolták el őket. Újabb önkéntesek

³² EMMERT i. m. p. 29.

³³ AAMEC i. m.

csatlakoztak, leginkább az indiai és iráni csehszlovák emigrációból, így a létszám 1325 főre bővült.

Május 23-án a 11. csehszlovák gyalogzászlóalj – Keletből létrehozták a 200. Csehszlovák Könnyű Légvédelmi Tüzérezred – Keletet. Ez három zászlóaljból (500., 501. és 502.) állt, és megfelelő légvédelmi fegyverekkel (40 mm-es Bofors) látták el őket. Az ezredet a 17. légvédelmi dandárnak rendelték alá. A parancsnok továbbra is Klapálek alezredes maradt, és előléptették ezredessé, valamint megkapta a brit Kiváló Szolgálatért Érdemrendet (*Distinguished Service Order*), mégis a korábbiaktól eltérően sokkal kisebb beleszólása volt abba, hogy az alakulatot hol és milyen körülmények között vetik be. A parancsnok tiltakozásai ellenére a zászlóaljakat egymástól több száz kilométer távolságra helyezték el. Az 500. Haifát és az olajipari infrastruktúrát, az 501. Bejrútot védte, miközben az 502. számára további oktatást és kiképzést rendeltek el Jerikóban.³⁴ Éppúgy Klapálek ezredesnek az sem tetszett, hogy a csehszlovák katonáknak a német repülőgépek helyett többnyire az unalom jutott, és a kevés légitámadás elhárításában sem ők játszották a központi szerepet. *„Ahogy a front visszahúzódott, a Haifában való tartózkodásunk egyre kevésbé volt hasznos, lényegében munkanélkülivé váltunk. Néha-néha még felbukkant egy-egy német repülőgép, de olyan magasságban, hogy a nehézágyúkkal rendelkező szomszédjaink [a 17. légvédelmi dandár brit ezredei – KL.] tudták csak azokat lelőni”* – panasolta a cseh ezredes.³⁵ Ráadásul egy idő után néhányan azonnal megragadták a lehetőséget, ha ott lehetett hagyni a 200. tüzérezredet. 1942. június 24-én a Csehszlovák Katonai Misszió Közel-Kelet felhívást tett közzé, miszerint lehetségessé vált a Nagy-Britanniában lévő csehszlovák alakulatokhoz – többek között a RAF 311. csehszlovák bombázó-, 310. és 312. vadászszázadhoz – való csatlakozás. Gyakorlatilag az ezred fele jelentkezett, de végül csak 171 önkéntest választottak ki, akik már október közepén elindultak az Egyesült Királyságba.³⁶

A többiek ott maradtak, és a brit hadvezetés – érzékelve az elégedetlenséget – novemberben a haifai, majd decemberben a bejrúti bevetésnek vetett véget. December 7-én az ezredet Jerikóban összpontosították, ahol egy új feladattal bízták meg őket, mint például mozgó légvédelmi kiképzéssel. Ennek oka, hogy ismét szükség lett rájuk az észak-afrikai hadszíntéren. A második el-alameini csata (1942. október-november) vége után a német csapatok fokozatosan szorultak vissza Líbiában, miközben az amerikai-brit erők közösen szálltak partra az algériai és a marokkói területeken. Kihhasználva a helyzetet, a brit parancsnokság minden rendelkezésre álló palesztinai erőt azonnal a líbiai frontvonalba irányított át. Mivel az újabb kiképzéseket és akadályokat sikerrel vették a 200. légvédelmi tüzérezredben, ezért őket szintúgy átvezényelték. Sőt, figyelembe véve az ezred korábbi tapasztalatait, ismét Tobrukot választották ki állomáshelyül, ahova 1942. december végén érkeztek meg. Sok csehszlovák katona várta az áthelyezést, hiszen egyrészt már ismerték a helyszínt, másrészt a levantei bevetéssel ellentétben nem számított „unalmasnak” a frontvonal. Ez utóbbi feltételezésük csakhamar valósággá vált: a Krétáról felszálló német gépek miatt többször fűjtak légiriadót, és adtak le lövéseket az alacsonyabban szálló gépekre. A legsúlyosabb támadásra 1943. január 20-án került sor. A források szerint öt

³⁴ EMMERT i.m. 30.

³⁵ ADAMEC i.m.

³⁶ Odchod do zahraničí – tzv. jižní cesta a Střední Východ. Forrás: <https://www.rafmuseum.org.uk/research/online-exhibitions/czechoslovak-squadrons-in-raf/leaving-for-exile-ch/> (Letöltés ideje: 2023. 03.16.)

repülőgép közelítette meg a várost – a csehszlovák légvédelem igazoltan egy Junkers Ju-88-at szedett le, de a visszaemlékezések szerint a kötelék többi tagja sem úszta meg sértetlenül. Ellenben a Közel-Keleten harcoló csehszlovák kontingens elszenvedte az utolsó háborús veszteségét a régióban: a bombázásban meghalt Josef Vystrčil önkéntes, illetve többen súlyosan megsérültek.³⁷

Konklúzió

A csehszlovákok több harci cselekményben már nem vettek részt Észak-Afrikában és Közel-Keleten. A csehszlovák emigráns kormány meggyőzte a brit vezetést, hogy a 200. légvédelmi tüzérezred tapasztalt katonáira nagy szükség lenne az akkor még felállítást alatt lévő csehszlovák dandárnak. Ezért 1943. június 12-én a 200. tüzérezredet visszavonták Egyiptomba, feloszlatták és a *Mauretania* fedélzetén 1322 katonát elszállítottak Liverpoolba. Ennek ellenére néhányan – főleg az egészségügyiek, adminisztratív stáb és közel száz katona – Egyiptomban és Palesztinában maradt. A hajó augusztus 11-én érkezett meg a brit kikötővárosba. Klapálek ezredes nem tartott velük, hanem inkább a Szovjetunióba ment, és az ott létrehozott 1. csehszlovák hadtest törzsében vállalt szolgálatot, később pedig az egész hadtest parancsnoka lett. Augusztus 18-án Beneš személyes fogadta az egykori ezred tagjait és a csehszlovák háborús keresztrel tüntette ki őket. A legtöbb katona végül a hivatalosan az 1943. szeptember 1-jén felállított 1. csehszlovák önálló páncélos dandárhoz került. Folyamatosan gyakorlatoztak, és olyan harckocsik kezelésére képezték ki őket, mint a Sherman, Cruiser és M5 Stuart és egy teljesen más harckocsi fegyvernem alapjait sajátították el. A dandár 1944 nyarán 4000 csehszlovák katonával csatlakozott a brit 21. hadtesthez, és Dunkerque környékére vezényelték át az alakulatot. 1944 októberétől egészen a háború végéig gyakran összezsaptak a német erőkkel, mivel a szövetségeseknek csak 1945. május 9-án adta meg magát a Dunkerque-ben állomásozó, 15 ezer fős helyőrség. A franciaországi város ostromában 167 csehszlovák katona vesztette életét, és 461-en sebesültek meg. Az ostrom vége után a teljes dandárt átirányították Prágába, amelyet 1945. május 18-án értek el, vagyis egy nappal azután, hogy Klapálek tábornok fehér lovon a parancsnoksága alatt lévő, Vörös Hadsereg oldalán harcoló 1. csehszlovák hadtest katonáinak oldalán bevonult volna a városba.

A tanulmány végén röviden szükséges kitérni a Tobruknál harcolt néhány katonának a háború utáni sorsára is. Lényegében azok jártak jól, akik nem tértek vissza a felszabadított Csehszlovákiába, vagy „időben” – tehát még az 1948-as kommunista hatalomátvétel előtt – elhagyták a közép-európai országot. Többek között Ondrej Mézl hadosztálytábornok is az emigráció mellett döntött, és az Amerikai Egyesült Államokban hunyt el 1968-ban. Akik Csehszlovákiában maradtak, azok közül csak néhányuknak sikerült katonai karriert befutniuk, de ők is leginkább katonai oktatásban tanítottak, vagy a kiképzésekben segítettek. Ugyanakkor 1948 után szinte mindegyik „tobruki patkány” nehéz helyzetbe került. Jobb esetben csak elbocsátották vagy kényszernyugdíjazták őket, rosszabb esetekben viszont az imperialisták ügynökeinek titulálták, akiket aztán letartóztattak, bíróság elé citáltak, és több évnyi börtönre ítélték. Sőt, František Skokan ezredest koholt vádak alapján 1950-ben perbe fogták, és mivel hazaárulás és kémkedés vádjában bűnösnek találták,

³⁷ BROD, i. m. p. 183.

ezért kivégezték. Ezután évtizedekig nem lehetett beszélni vagy írni a nyugati és az észak-afrikai/közel-keleti fronton harcoló csehszlovák katonákról. Egyedül csak a Prágai Tavasz jelentett egy rövid kivételt. Klapálek tábornokot rehabilitálták, kitüntették, engedélyezték az önéletrajzi könyvének megjelenését, és dokumentumfilmet forgattak a 11. csehszlovák gyalogoszászlóaljról.³⁸ Ugyanakkor 1968 után ismét teljesen háttérbe szorultak, és a legtöbb tiszt, köztük például a parancsnokhelyettes, Karel Střelka alezredes rehabilitálásra egészen a rendszerváltásig várni kellett. Václav Havel köztársasági elnök 1991-ben posztumusz kitüntette a 11. gyalogoszászlóalj és 200. tüzérezred egykori tagjait – mégpedig a tiszteletükre alapított tobruki kereszt medállal.

Felhasznált irodalom:

- BÁBA Iván – BALLER Barbara – HALÁSZ Iván – TÓTH Norbert: A magyar külügyi igazgatás alapjai. Dialógus Campus Kiadó, Budapest, 2016. p. 67. ISBN 978-615-5680-11-3
- BROD, Toman: Tobruk Krtsy; Naše vojsko, Veselí nad Moravou, 2008. p. 49. ISBN 978-80-254-2716-3
- EMMERT, František: Češi u Tobruku; Vyšehrad, 2008. p. 17. ISBN 978-80-7021-926-3
- GYÖRGY Sándor – HAJNÁCZKY Tamás – KANYÓ Ferenc (Szerk.): Történelmi útvesztők: Válogatás a Napi Történelmi Forrás szerzőinek írásaiból II; Gondolat Kiadó, Budapest, 2018. pp. 298-310. ISBN 978-963-693-859-8
- LÁNÍK, Jaroslav – ČAPLOVIČ, Miloslav – RAJLICH, Jiří: Vojenské osobnosti československého odboje 1939-1945; Vojenský historický ústav Praha – Vojenský historický ústav Bratislava, Praha, 2005. pp. 133-134. ISBN 80-7278-233-9
- VAVREČKOVÁ, Veronika: Československo a Egypt v letech 1945–1968; Doktori értekezés. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2019.

Internetes hivatkozások:

- ADAMEC, Miroslav: Čs. lehký protiletadlový pluk 200 – Východní. Díl 1. – Cesta k jeho vzniku a první bojové nasazení; <https://25plrp.army.cz/cs-lehky-protiletadlov-y-pluk-200-vychodni-dil-1-cesta-k-jeho-vzniku-prvni-bojove-nasazeni> (Letöltés ideje: 2023. 03.16.)
- Československý odboj na Středním Východě a v Africe; <http://hartmann.valka.cz/udalostiww2/czwestcp/strvych/index.htm> (Letöltés ideje: 2023. 03.16.)

³⁸ LÁNÍK – ČAPLOVIČ – RAJLICH i. m. pp. 133-134.

- KRAJCSÍR, Lukács: Akik méltónak bizonyultak a patkány megnevezésre.
<https://ntf.hu/index.php/2022/02/04/akik-meltonak-bizonyultak-a-patkany-megnevezesre-az-eszak-afrikaban-es-kozel-keleten-harcolo-csehszlovak-onkentesek-tortenete/> (Letöltés ideje: 2023. 03. 16.)
- Odchod do zahraničí – tzv. jižní cesta a Střední Východ.
<https://www.rafmuseum.org.uk/research/online-exhibitions/czechoslovak-squadrons-in-raf/leaving-for-exile-ch/> (Letöltés ideje: 2023. 03.16.)

ENERGIABIZTONSÁG II.
A V4-ORSZÁGOK FÖLDGÁZELLÁTÁSA A BALTI-TENGER
IRÁNYÁBÓL

A Visegrádi Országok földgázfelhasználása

A Visegrádi Országok (V4-országok) 2021-ben együttesen 48,8 milliárd köbméter földgázt fogyasztottak, amelynek országonkénti megoszlása alapján Lengyelország 23,2 milliárd köbmétert,¹ Magyarország 10,8 milliárd köbmétert,² a Cseh Köztársaság 9,1 milliárd köbmétert,³ Szlovákia pedig 5,3 milliárd köbmétert⁴ használt el.

Az egyes államgazdaságok esetében a földgázrészesedés a primer energiaháztartás szerkezetében Magyarországon a legmagasabb (38%), majd Szlovákia következik (22%), őt a Cseh Köztársaság (17%) követi, majd végül Lengyelországgal (15%) zárul a sor.⁵

Magyarország esetében annak köszönhető a kiugróan magas fogyasztás, mert az ország a felhasznált hőmennyiségének jelentős részét földgázból nyeri, és nincs gazdaságos alternatívája ennek kiváltására.⁶

A földgáz ára közvetlenül befolyásolja Kelet-Közép-Európa versenyképességét több ipari ágazatban. Ezek közé sorolhatjuk a vegyipart, a papíripart, az üveggyárat, valamint a cementipart is. A vegyipar az egyik legnagyobb ipari földgázfogyasztó ágazat. Az olcsóbb földgáz azt jelenti, hogy ennek köszönhetően az adott régió országának gazdasága sokkal versenyképesebbé válhat Európában a többi országgal szemben. Emiatt kijelenthető, hogy egy külső szereplő, esetünkben az Oroszországi Föderáció közvetetten bár, de befolyásolhatja egy adott ország versenyképességét egész Európa vonatkozásában. A versenyképességet tovább növeli a V4-országok geoökonómiai elhelyezkedése is, amely lehetővé teszi a Visegrádi Országok számára, hogy különböző földgázellátó rendszereken és utánpótlási

¹ Statista.com: Statista: Natural gas consumption in Poland from 2005 to 2021. <https://www.statista.com/statistics/703670/natural-gas-consumption-poland/> (Letöltés ideje: 2023. 02. 06.)

² Statista.com: Statista: Natural gas consumption in Hungary from 2005 to 2021. <https://www.statista.com/statistics/703662/natural-gas-consumption-hungary/> (Letöltés ideje: 2023. 02. 06.)

³ Statista.com: Statista: Natural gas consumption in Czechia from 2005 to 2021. <https://www.statista.com/statistics/703643/natural-gas-consumption-czechia/> (Letöltés ideje: 2023. 02. 06.)

⁴ Slovakia Natural Gas Consumption. https://ycharts.com/indicators/slovakia_natural_gas_consumption (Letöltés ideje: 2023. 02. 10.)

⁵ RUSZEL M.: The significance of the Baltic Sea Region for natural gas supplies to the V4 countries. p. 3, <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111786> (Letöltés ideje: 2023. 01. 02.)

⁶ M. JÁROSI, P. – KOVÁCS Pál: Energy policy of Hungary. Civic Review, 14, pp. 67-80. DOI: 10.24307/psz.2018.0405 (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)

útvonalakon keresztül alternatív forrásokból szerezzenek be földgázt. Fontos, hogy az új szállítók rendelkezzenek a versenyben való részvételhez szükséges politikai akarattal és erővel, valamint képesek legyenek az orosz gáz egy részét ellehetetleníteni a régióban, akár jobb kondíciók felkínálásával is. Az Amerikai Egyesült Államok rendelkezik ilyen politikai potenciállal, és képes felvenni a versenyt az Oroszországi Föderációval szemben Kelet-Közép-Európa piacának megszerzése érdekében.⁷

A gázinfrastruktúra, amelybe beletartoznak a földalatti gáztároló létesítmények, az LNG-terminálok, a csővezetékek és az összekötők, mind stratégiai jelentőséggel bírnak egy ország földgázellátásának biztonságát illetően, amely alól a V4-államai sem kivételek. A V4-országok válságreagálási képességei a földgáztároló létesítményektől függ. Egy 2020-as tanulmány alapján a földalatti gáztárolók a következőképpen oszlanak meg a V4-ek vonatkozásában:

Állam	A földalatti gáztárolók száma	Kapacitása (milliárd köbméter/év)	Az importált földgáz százalékos aránya
Cseh Köztársaság	6	2,7	32,1%
Magyarország	4	6,3	76,8%
Lengyelország	7	3	19,8%
Szlovákia	2	3,2	71,1%

1. ábra: A V4-államok földalatti gáztárolóinak száma, kapacitása⁸

Az éves fogyasztáshoz viszonyítva a legnagyobb tárolókapacitása Magyarországnak van, így éves szinten a fogyasztása 76,8%-át tudja biztosítani a földalatti gáztárolókból. Magyarországot követi Szlovákia, amely ország 71,1%-ot képes tárolni, majd Csehország 32,1%-ot, illetve Lengyelország, ami éves fogyasztásának a 19,8%-át tudja tárolni a földalatti gáztárolókban. E tekintetben a lengyel helyzet a legrosszabb, míg Magyarország rendelkezik a legnagyobb földtani potenciállal további tárolókapacitás létrehozásának vonatkozásában.

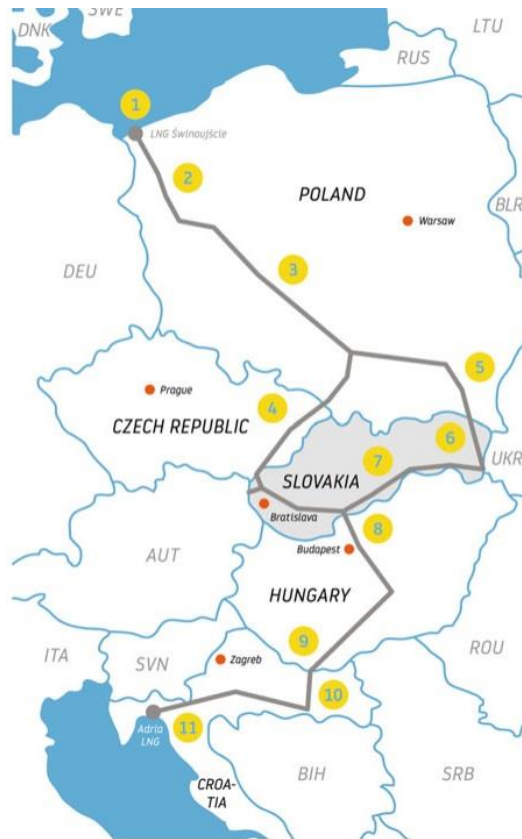
A Balti-tenger stratégiai jelentősége

A V4-ek gázhálózata szempontjából, valamint az EU-tagállamokba irányuló földgázexport esetében elmondható, hogy a jelenlegi gázhálózat az orosz gázinfrastruktúrának van alárendelve. Ez abból is látható, hogy a kelet-közép-európai csővezetékrendszert korábban úgy építették meg, hogy a V4-tagországok mindegyike kisebb-nagyobb mértékben az orosz gáz tranzitországa legyen. Az elmúlt évtizedekben ennek köszönhetően ezen országok kevésbé tudtak törekedni az energiahordozók beszerzésének diverzifikálására, illetve politikai szempontból is háttérbe került a gázinfrastruktúra fejlesztése.

⁷ RAVIKUMAR A. P. – BAZILIAN M. – WEBBER M. E.: The US role in securing the European Union's near-term natural gas supply. <https://www.nature.com/articles/s41560-022-01054-1> (Letöltés ideje: 2023. 01. 21.)

⁸ RUSZEL i. m. p. 4.

Az orosz függés mérsékléséhez elengedhetetlen a Balti-tenger medencéjében rejlő különleges lehetőségek kiaknázása, amely többek között stratégiai jelentőséggel bír az ott található Dánia, Észtország, Oroszország, Finnország, Litvánia, Lettország, a Német Szövetségi Köztársaság, Lengyelország és Svédország számára. Az Amerikai Egyesült Államok szempontjából a Balti-tenger medencéje lehetőséget biztosít arra, hogy a tengeren keresztül cseppfolyósított földgázt szállítsanak Lengyelországba, illetve rajta keresztül Kelet-Közép-Európa, valamint Ukrajna irányába (lásd. 2. ábra).

2. ábra: A Balti-tenger felől érkező észak-dél gázkorridor⁹

A Balti-tenger egy többdimenziós stratégiai terület, többek között politikai, katonai és energiaellátási szempontból is jelentős. A Balti-tenger alatti gázinfrastruktúra bizonyos elemei már kiépültek, a további beruházások létrejötte pedig folyamatban van, amelyek segítségével a régió felveheti a versenyt a Kelet-Közép-Európába tartó orosz útvonalakkal. Ebből kifolyólag a kérdés csak az, hogy hogyan lehet a Balti-tengerben rejlő lehetőségeket felhasználni arra, hogy a V4-ek energiabiztonsága nagyobb hangsúlyt kapjon, illetve az országok energiaellátása más forrásokból is biztosított legyen.

⁹ FIGULOVÁ A.: Between Energy Security and Energy Transition: Visegrad Gas Hub. p. 329, DOI:10.1007/978-3-030-55085-1_11 (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)

Az EU számára az egyik legfontosabb stratégiai gázinfrastruktúra-projekt az „észak-dél” gázfolyosó létrehozása,¹⁰ amely része a „Project of Common Interest”¹¹ programnak, és célja, hogy összekösse a Balti-tengert a horvátországi szigetvilág részét képező Krk-szigetével.¹² Ezen politikai koncepció tükröződik a Három Tenger Kezdeményezés országainak gázipari célkitűzéseiben is.¹³ Az EU projektje javítani fogja a gázellátási források diverzifikálását az EU-n belül, továbbá növelni fogja az energiaszolgáltatás biztonságát és javítja a piaci versenyképességet az európai térségben. Emellett kulcsfontosságú a meglévő gázinfrastruktúra és további gázfolyosók kiépítése is.¹⁴

A V4-országok közül egyedül Lengyelországnak van közvetlen kijárata a Balti-tengerre, amely jelenleg folyamatosan bővíti gázinfrastrukturális rendszerét az energia beszerzésének diverzifikációja érdekében. Többek között cseppfolyósított gázterminált építtetett Swinojście-nél, amely lehetővé teszi 5 milliárd köbméter/év földgáz importját, továbbá a rendszer bővíthető egészen 7,5 milliárd köbméter/év kapacitáig (2021).¹⁵ A cél az LNG termináljának 10 milliárd köbméter/év teljesítményre történő bővítése. Ezenkívül a Balti-tenger mélyén fekvő földgázvezeték (Baltic Pipe) is megépült – 2022. szeptember 27-én adta át Mette Fredriksen dán miniszterelnök a csővezeték¹⁶ –, amelynek gázszállító kapacitása a 2022-es tervek alapján 10 milliárd köbméter/év lesz. Ez összeköti a norvég gázlelőhelyeket Lengyelországgal. Ezenkívül további terminál építése is tervben van; az egyik ilyen Gdanskban lesz, amelynek várható kapacitása 4 milliárd köbméter/év (2025). Ha minden beruházás az ütemtervek szerint valósul meg, akkor Lengyelország képes lesz akár 24 milliárd köbméter/év földgázmennyiséget beszerezni a Balti-tenger vonzáskörzetéből. A nemzeti kitermelés a V4-országok esetében (Lengyelország és Magyarország) megközelítőleg 6 milliárd köbméter/év, így az eltérő forrásokból származó gázmennyiség, amely nem Oroszországtól érkezik,

¹⁰ European Energy Security Strategy: communication from the commission to the european parliament and the council. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330&from=EN> (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)

¹¹ ORAVCOVA V. – MIŠÍK M.: EU funds and limited cooperation: energy infrastructure development in the Visegrad Group. pp. 11-26, https://www.researchgate.net/publication/330133942_EU_funds_and_limited_cooperation_energy_infrastructure_development_in_the_Visegrad_Group (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)

¹² Road Map towards the regional gas market among Visegrad 4 countries.

<https://www.visegradgroup.eu/download.php?docID=212> (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)

¹³ MUSIALEK P.: The Three Seas Initiative: Natural Gas in Central European Foreign Policy. <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/three-seas-initiative-natural-gas-central-european-foreign-policy-25128> (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)

¹⁴ HONORÉ A.: The Outlook for Natural Gas Demand in Europe. <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:0548a64f-310d-4500-8eee-9fc651a253fe> (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)

¹⁵ Global Energy Monitor: Świnoujście Polskie LNG Terminal. https://www.gem.wiki/%C5%9Awinouj%C5%9Bcie_Polskie_LNG_Terminal (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)

¹⁶ KÖRÖMI Cs.: Az egymást követő robbanások vethetnek véget az Északi Áramlat történetének. <https://telex.hu/kulfold/2022/09/29/eszaki-aramlat-gazvezetek-tamadas-szabotazs-oroszorszag-nemetorszag-dania-svedorszag> (Letöltés ideje: 2022. 12. 11.)

nagyjából 30 milliárd köbméter/év lenne, amely a régió éves 42 milliárd köbméter/éves gázfogyasztásának a 70%-a.¹⁷

A fentebb említett projektek megvalósulása és a nemzeti infrastruktúra fejlesztése a V4-államokban a kétirányú összekötő vezetékek alapjait teremtenék meg, amelyek lehetővé tennék a gáz szállítását a V4-országok között.

A kelet-közép-európai régióba való új földgázforrások behozatala közvetlen hatással van Oroszország geopolitikai érdekeire. Emiatt a V4-országok szempontjából elengedhetetlen lenne egy politikailag erős államalakulat létrejötte, amely képes lenne az orosz földgáz egy részét gazdasági tevékenységgel (csővezetékek építése) kivonni piacáról. Figyelembe véve az Amerikai Egyesült Államok és Lengyelország között megkötött LNG-gázszerződést, amely 2043-ig van érvényben,¹⁸ illetve azt, hogy az USA gázinfrastrukturális befektetéseket hajt végre a Három Tenger Kezdeményezés országaiban, jól látható, hogy a nagyhatalom érdekelt abban, hogy növelje befolyását a régióban. Az Oroszországi Föderáció számára a régió történelmi okokból, valamint stratégiai szempontból is rendkívül fontos. Az USA megjelenésével várható, hogy a balti-tengeri térségben Oroszország a helyzet destabilizálására fog törekedni politikai és katonai eszközökkel egyaránt.¹⁹ Ezen tevékenység célja, hogy Moszkva ellehetetlenítse az USA gázértékesítését, vagy csak nehezítse annak eljutását Európába.

Az Oroszországi Föderáció 2015–2016-ban már érezte, hogy domináns szerepet akar betölteni a Balti-tenger régiójában, amikor hadgyakorlatot tartott a Balti-tengeren. Ezért számolnunk kell különböző incidensekkel, amelyek valószínűsíthetően tankerhajók ellen fognak irányulni, illetve aminek hatása lehet a környezet rombolásához, szennyezéséhez. Ezzel Oroszország célja, felhívni az ökológiai szervezetek figyelmét a Balti-tenger környezetére veszélyes gázútvonalak jelenlétére. Ezzel egy időben számolni kell azzal is, hogy Oroszország dezinformációs kampányt is indíthat annak érdekében, hogy politikai szempontból azt hangsúlyozza, hogy a Balti-tengeren zajló tevékenységek veszélyesek a társadalomra és a környezetre nézve egyaránt. Ezenfelül nem elhanyagolható az sem, hogy valószínűsíthetően kibertechnikai eszközök bevetésére is sor kerülhet, és kibertámadások érhetik a gázállomásokat.

A történelemben volt már példa arra, hogy egy ország az LNG-terminálja elleni támadó hadműveletet gyakorolt be. Az egyik ilyen példa a litvánok által 2015-ben Litvániában végrehajtott katonai gyakorlat volt, amely során a Klaipedában található

¹⁷ DYDUCH J. – SKOREK A.: Go South! Southern dimension of the V4 states' energy policy strategies – An assessment of viability and prospects. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111372> (Letöltés ideje: 2023. 01. 03.)

¹⁸ KĘDZIERSKI M.: An abundance of gas ports. The emergency diversification of gas supplies in Germany. 2022. 05. 20. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2022-05-20/abundance-gas-ports-emergency-diversification-gas-supplies> (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)

¹⁹ KYLE J.: Contextualizing Russia and the Baltic States. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2018.12.004> (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)

LNG-terminál elleni támadást szimuláltak.²⁰ Ezenkívül Oroszország 2009-ben az Északi Áramlat gázvezeték elleni támadást gyakorolta be a "Zapad 2009", valamint a "Ladoga" hadgyakorlatok során.²¹ Ebből kifolyólag a V4-országok együttműködése az USA-val, és mindenekelőtt a NATO-val stratégiai jelentőséggel bír a régió biztonságának megteremtése érdekében. A NATO-nak támogatnia kell a tagállamokat a kritikus infrastruktúra, mint például az energetikai létesítmények katonai biztonságának, biztosításának kialakításában. Az energetikai infrastruktúrát fenyegető veszélyek mértéke évről évre növekszik, ezért szükség van azok megfelelő védelmére. A tengeren történő energiaforrások szállításának technológiája folyamatosan fejlődik, mindazonáltal az energiaforrások biztonságának garantálása és a szállítási útvonalak biztosítása stratégiai fontosságú minden szereplő számára, ami magába foglalja a Balti-tengeren található csővezetékek és tranzitfolyosók védelmét is.

Figyelembe véve az orosz LNG-terminálokra vonatkozó beruházási terveket (Murmanszk, Kamcsatka), nyilvánvaló vált, hogy az Oroszországi Föderáció az Európai Unió tagállamaiért versenyre kelt az Egyesült Államokkal szemben. Ezen célja megvalósítása érdekében Oroszország az európai LNG-infrastruktúra kiépítését helyezte előtérbe, közelsége miatt pedig csökkentett áron szállította a gázt az Európai Unióba, azért, hogy ne veszítse el ezt a jelentős fogyasztói piacot. Következésképpen az EU-tagállamok, a szuperhatalom és a nagyhatalom versengése miatt csökkenthette árait a végfelhasználók számára.²² Ezen állapot azonban az orosz–ukrán háborút követően gyökeresen megváltozott.

Az Európai Unió észak-dél gázkorridorának tervei, valamint a régióban bekövetkező fejlesztések a szélesebb körű terjesztés következtében előrevetítik a gázár versenyképességének fokozódását. Ebből kifolyólag az európai országok viszonylatában nagyobb politikai hajlandóság mutatkozik az országok részéről a jobb tranzitpozíció kiépítésére, amellyel háttérbe tudják szorítani az orosz földgázszállítások hegemóniáját.

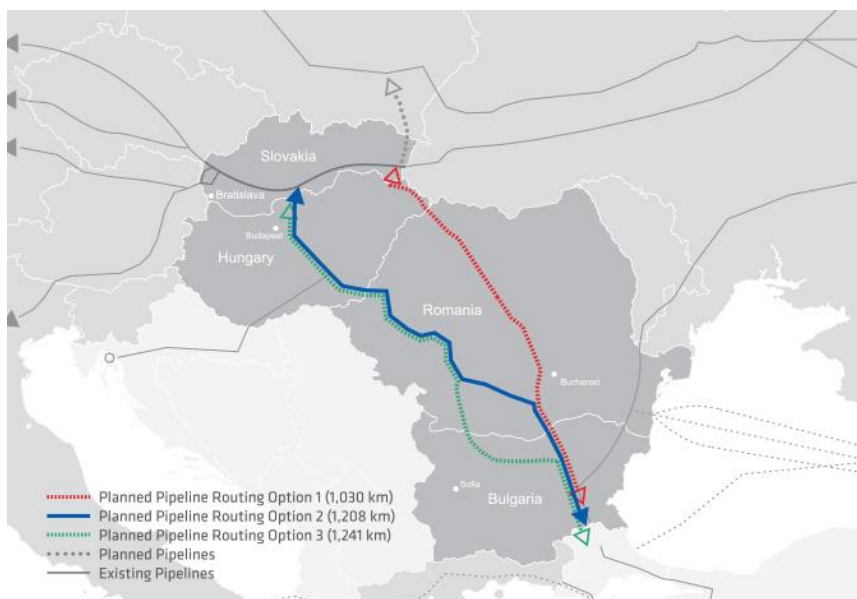
Az Eastring csővezeték

Szlovákia és Magyarország érdekelték az Eastring csővezeték megépítésében, amely Szlovákiát kötné össze a balkáni régióval.

²⁰ SCRUTTON A. – SYTAS A.: Lithuania stages 'little green man' war games with an eye on Moscow. <https://www.businessinsider.com/r-lithuania-stages-little-green-man-war-games-with-eye-on-moscow-2015-5> (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)

²¹ Military drills in Nord Stream waters. <https://barentsobserver.com/en/node/17907> (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)

²² MITROVA T. – BOERSMA T.: The Impact of US LNG on Russian Natural Gas Export Policy. <https://www.energypolicy.columbia.edu/publications/impact-us-lng-russian-natural-gas-export-policy> (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)

3. ábra: Az Eastring csővezeték útvonala²³

Az útvonal többek között Magyarországon, Románián és Bulgárián halad majd keresztül. Az építkezés 2022-ben indult, az első fázis valószínűsítően 2025-re készül el, és 20 milliárd köbméter/év kapacitással fog működni. A tervek szerint 2030-ra a kapacitást 40 milliárd köbméter/évre növelik.²⁴ Figyelembe véve az Eastring bővítéséről szóló terveket, jól látható, hogy a cél végül az, hogy az érintett országok segítségével (Németország, Csehország, Szlovákia és Magyarország) földgáz jusson el a Balkánra. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy egy kétirányú Bulgária–Románia–Magyarország–Ausztria gázfolyosó (a ROHU/BRUA-projekt) kiépítése is tervben van, amely lehetővé tenné a földgáz áramlását a Fekete-tenger medencéjéből az Európai Unió irányába. Ezen gázvezeték az első szakaszban 1,75 milliárd köbméter/év, a második szakaszban pedig 4,4 milliárd köbméter/év mennyiség szállítására lenne képes a jövőben.²⁵

Összegzés

Európában az orosz–ukrán háborút nevezhetjük Európa saját szeptember 11-jének. Az Egyesült Államok ellen elkövetett terroristatámadás egy új nemzeti biztonsági rendet követelt meg és hozott el, amely 20 évig uralta a nemzetközi

²³ Eastring Routing, <https://www.eastring.eu/page.php?page=routing> (Letöltés ideje: 2023. 02. 06.)

²⁴ HEINCZ B.: Gáz van, nincs gáz? – Régiók energiastratégiája II. <https://hypeandhyper.com/gaz-van-nincs-gaz-regionk-energiastrategiaja-ii/> (Letöltés ideje: 2023. 02. 06.)

²⁵ PATAKY I.: Tovább kell várni a romániai gázra. <https://magyarnemzet.hu/gazdasag/2020/11/tovabb-kell-varni-a-romaniai-gazra> (Letöltés ideje: 2022. 12. 22.)

viszonyokat. Az orosz–ukrán konfliktus napjaink egyik legjelentősebb fegyveres összecsapása lett, amely rendkívüli hatással van az európai országok biztonság- és védelempolitikájának alakulására, illetve felgyorsította az európai országok haderőinek – 1991 óta halogatott – átfegyverzését, haditechnikai korszerűsítését. A háború hatással van az egyes államok, illetve az EU energiapolitikájára, valamint az emberek mindennapi életére is, beleértve ebbe az infláció okozta, Európa-szerte megjelenő élelmiszerár-drágulást. Az ukrajnai háború egyik öröksége energiabiztonság szempontjából egy új energiarend kialakulása lesz, amely Európából indul ki, de a világgazdaság legtávolabbi pontjaira is hatással lesz. Ezt a rendet az energiabiztonság és az éghajlatváltozás elleni fellépés kettős kényszere fogja meghatározni. Az energiaszektorban rejlő lehetőségeket ki kell használni anélkül, hogy az egyik veszélyeztetné a másikat. Ezáltal a kormányzatoknak is sokkal szélesebb körű szerepet kell vállalniuk, abból a célból, hogy a piacokat a megfelelő irányba tereljék, hozzájáruljanak azok átalakításához és irányításához, korrigálva a bennük rejlő hibákat, amelyeket a mai válság okoz. Kormányzati beavatkozások nélkül – ugyan visszafogottan – a világ szépen lassan elszenvedí az energiabiztonság összeomlását, illetve cselekvés hiányában a legrosszabb klímaváltozással kapcsolatos forgatókönyvek bekövetkezését.

A V4-országokban annak érdekében, hogy alternatív földgázellátó források után nézzenek, megfelelő koordinációra és hatékony politikai lépésekre volt szükség az EU részéről, amelyek során az elszakadáshoz szükséges befektetések is részben megvalósultak. Ezek az orosz–ukrán háború miatt felgyorsultak, és Lengyelország, valamint Csehország vonatkozásában meg is valósultak. Lengyelország esetében elsőbbséget élvezett a nyersanyagot a földrajzi térbe juttató nemzetközi infrastruktúra kiépítése és beüzemelése, valamint nemzeti infrastruktúra fejlesztése, amelyet az összeköttetések fejlesztéséhez kapcsolódó beruházások segítségével megvalósítottak.

Az EU által finanszírozott stratégiai beruházások új gázforrást hoznak (pld. LNG) a régióba, és javítják a V4-országok tárgyalási pozícióját Oroszországgal szemben. Fontos, hogy az érintett országok megtartsák tulajdonosi pozíciójukat a gázfolyosók birtoklása terén, és a gázinfrastruktúra ellenőrzésében. Az efeletti kontroll elvesztése hozzájárulna az észak-déli tengely kialakításának ellehetetlenítéséhez. Hosszú távon a gázfolyosó geoökonómiai és politikai előnyökkel is jár a régió valamennyi országa számára. Ezzel párhuzamosan a V4-országok közül Lengyelország termeli ki a legtöbb gázt saját határain belül, illetve további gázkoncessziókat vásárolt Norvégiában,²⁶ amivel növelni fogja saját ellátását. Lengyelország ráadásul jelentős palagáz-lehetőségekkel is rendelkezik,²⁷ és hozzáférése van a Balti-tengerhez. Ezek mellett fokozatosan bővíti gázinfrastruktúráját, hogy biztosítani tudja saját részére az új forrásokból történő ellátást, valamint gázszerződéseket kötött az Amerikai Egyesült Államokkal és

²⁶ The First News: Orlen companies get four new concessions on Norwegian Shelf. <https://www.thefirstnews.com/article/orlen-companies-get-four-new-concessions-on-norwegian-shelf-35660> (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)

²⁷ Energia info: Elindult a lengyel palagáz-kitermelés. https://www.energiainfo.hu/elindult_a_lengyel_palagaz-kitermeles-30437/ (Letöltés ideje: 2023. 01. 04.)

Katarral is.²⁸ Ennek eredményeképpen Lengyelország lesz az első V4-es ország, amely függetlenedhet az orosz gáztól, valamint lehetővé teheti a régió más országai számára a globális földgázpiachoz való hozzáférést.

A V4-államoknak gyakran különbözőek az érdekeik, és más gázinfrastruktúra-projektek megvalósítását tartják fontosnak, azonban ezek nem zárják ki a további együttműködést az „észak-déli gázfolyosó” kialakítása érdekében.

Fontos megemlíteni az Amerikai Egyesült Államok szerepét is a régióban, amely jelentős politikai és gazdasági szereplő a V4-ek vonatkozásban, illetve lényeges szerepet tölthet be a földgázellátás diverzifikálásában a közép- és kelet-közép-európai térség esetében. Jól mutatja az USA érdeklődését a Három Tenger Kezdeményezés országai között történő gázinfrastrukturális befektetések társfinanszírozói álláspontja, valamint a Lengyelországgal 2043-ig szóló gázszerveződés megkötése is. Az amerikai cégekkel való földgázszerveződések segítségével csökkenteni lehetne a régió Gazpromtól való függését, illetve az USA célul tűzte ki azt, hogy motiválja ezeket az országokat a Gazpromtól való függésük csökkentésére, valamint meglévő szerződéseik felbontására. Következésképpen, a Balti-tenger és az „észak-déli gázkorridor” fontos stratégiai szerepet játszana a földgázellátás logisztikájában. Az amerikai cseppfolyósított gáz V4-országokba történő eljuttatása növelni fogja a politikai kooperációt az Amerikai Egyesült Államok és Lengyelország között, amelynek köszönhetően az USA a későbbiekben növelheti az LNG-ellátás kapacitását a térségben, valamint biztosíthatja a stratégiai gázinfrastruktúra védelmét, beleértve a kibertámadások elleni védekezést, és a dezinformációs fenyegetések elleni fellépést.

Felhasznált irodalom:

- DYDUCH J. – SKOREK A.: Go South! Southern dimension of the V4 states’ energy policy strategies – An assessment of viability and prospects. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111372> (Letöltés ideje: 2023. 01. 03.)
- Eastring Routing. <https://www.eastring.eu/page.php?page=routing> (Letöltés ideje: 2023. 02. 06.)
- Energia info: Elindult a lengyel palagáz-kitermelés. https://www.energiainfo.hu/elindult_a_lengyel_palagaz-kitermeles-30437/ (Letöltés ideje: 2023. 01. 04.)
- European Energy Security Strategy: communication from the commission to the european parliament and the council. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330&from=EN> (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)
- FIGULOVÁ A.: Between Energy Security and Energy Transition: Visegrad Gas Hub. DOI:10.1007/978-3-030-55085-1_11 (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)

²⁸ TILLES D.: Poland imported record amount of liquefied natural gas in 2022. <https://notesfrompoland.com/2023/01/04/poland-imported-record-amount-of-liquefied-natural-gas-in-2022/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 04.)

- Global Energy Monitor: Świnoujście Polskie LNG Terminal. https://www.gem.wiki/%C5%9Awinouj%C5%9Bcie_Polskie_LNG_Terminal (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)
- HEINCZ B.: Gáz van, nincs gáz? – Régióknk energiastratégiája II. <https://hypeandhyper.com/gaz-van-nincs-gaz-regionk-energiastrategiaja-ii/> (Letöltés ideje: 2023. 02. 06.)
- HONORÉ A.: The Outlook for Natural Gas Demand in Europe. <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:0548a64f-310d-4500-8eee-9fc651a253fe> (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)
- KĘDZIERSKI M.: An abundance of gas ports. The emergency diversification of gas supplies in Germany. 2022. 05. 20. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2022-05-20/abundance-gas-ports-emergency-diversification-gas-supplies> (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)
- KÖRÖMI Cs.: Az egymást követő robbanások vethetnek véget az Északi Áramlat történetének. <https://telex.hu/kulfold/2022/09/29/eszaki-aramlat-gazvezetek-tamadas-szabotazs-oroszorszag-nemetszrag-dania-svedorszrag> (Letöltés ideje: 2022. 12. 11.)
- KYLE J.: Contextualizing Russia and the Baltic States. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2018.12.004> (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)
- M. JÁROSI, P. – KOVÁCS Pál: Energy policy of Hungary. Civic Review, 14, pp. 67-80. DOI: 10.24307/psz.2018.0405 (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)
- Military drills in Nord Stream waters. <https://barentsobserver.com/en/node/17907> (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)
- MITROVA T. – BOERSMA T.: The Impact of US LNG on Russian Natural Gas Export Policy. <https://www.energypolicy.columbia.edu/publications/impact-us-lng-russian-natural-gas-export-policy> (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)
- MUSIALEK P.: The Three Seas Initiative: Natural Gas in Central European Foreign Policy. <https://www.ispionline.it/it/publicazione/three-seas-initiative-natural-gas-central-european-foreign-policy-25128> (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)
- ORAVCOVA V. – MIŠÍK M.: EU funds and limited cooperation: energy infrastructure development in the Visegrad Group. pp. 11-26, https://www.researchgate.net/publication/330133942_EU_funds_and_limited_cooperation_energy_infrastructure_development_in_the_Visegrad_Group (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)
- PATAKY I.: Tovább kell várni a romániai gázra. <https://magyarnemzet.hu/gazdasag/2020/11/tovabb-kell-varni-a-romaniai-gazra> (Letöltés ideje: 2022. 12. 22.)
- RAVIKUMAR A. P. – BAZILIAN M. – WEBBER M. E.: The US role in securing the European Union's near-term natural gas supply. <https://www.nature.com/articles/s41560-022-01054-1> (Letöltés ideje: 2023. 01. 21.)

- Road Map towards the regional gas market among Visegrad 4 countries. <https://www.visegradgroup.eu/download.php?docID=212> (Letöltés ideje: 2023. 01. 07.)
- RUSZEL M.: The significance of the Baltic Sea Region for natural gas supplies to the V4 countries. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111786> (Letöltés ideje: 2023. 01. 02.)
- SCRUTTON A. – SYTAS A.: Lithuania stages 'little green man' war games with an eye on Moscow. <https://www.businessinsider.com/r-lithuania-stages-little-green-man-war-games-with-eye-on-moscow-2015-5> (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)
- Slovakia Natural Gas Consumption. https://ycharts.com/indicators/slovakia_natural_gas_consumption (Letöltés ideje: 2023. 02. 10.)
- Statista.com: Statista: Natural gas consumption in Czechia from 2005 to 2021. <https://www.statista.com/statistics/703643/natural-gas-consumption-czechia/> (Letöltés ideje: 2023. 02. 06.)
- Statista.com: Statista: Natural gas consumption in Hungary from 2005 to 2021. <https://www.statista.com/statistics/703662/natural-gas-consumption-hungary/> (Letöltés ideje: 2023. 02. 06.)
- Statista.com: Statista: Natural gas consumption in Poland from 2005 to 2021. <https://www.statista.com/statistics/703670/natural-gas-consumption-poland/> (Letöltés ideje: 2023. 02. 06.)
- The First News: Orlen companies get four new concessions on Norwegian Shelf. <https://www.thefirstnews.com/article/orlen-companies-get-four-new-concessions-on-norwegian-shelf-35660> (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)
- TILLES D.: Poland imported record amount of liquefied natural gas in 2022. <https://notesfrompoland.com/2023/01/04/poland-imported-record-amount-of-liquefied-natural-gas-in-2022/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 04.)

KOCZKA FERENC

EGY EGYETEMI INFORMATIKAI RENDSZEREN VÉGZETT SÉRÜLÉKENYSÉGVIZSGÁLAT MÓDSZERE ÉS NÉHÁNY TAPASZTALATA

Bevezetés

A FireEye fehér könyvében¹ rávilágít arra, hogy az egyetemi rendszergazdák számára komoly kihívást jelent egy több kampuszra kiterjedő, nagyméretű hálózat fenntartása és védelme. A szakirodalmi utalások és a saját tapasztalataim alapján feltételezem, hogy ennek okai csak részben felsőoktatás-specifikusak. Az informatikai rendszerek széleskörű elterjedésével, és szinte minden területre kiterjedő alkalmazásával annak kielégítő védelmét nem lehet célszoftverek és eszközök nélkül biztosítani, így a legnagyobb problémát feltételezhetően a rendelkezésre álló erőforrások hiánya jelenti. A szűkös saját költségvetéssel rendelkező, többségében pályázati forrásokból építkező egyetemeknek nincs lehetőségük modern kiszolgáló eszközpark és védelmi megoldások beszerzésére. Bár egyes pályázatok költségvetése lehetővé teszi bizonyos rendszerelemek bővítését, intézményi szintű, koncepcionális fejlesztés megvalósítására az elmúlt években csak ritkán nyílt lehetőség.

Az informatikai eszközpark mellett az üzemeltetést végző személyzet rendelkezésre állása és szaktudása is komoly problémát jelent az egyetemek számára. A gazdasági szféra elszívó ereje, az alacsony bérek, a távolléti munkavégzés lehetősége nem teszi vonzóvá az akadémiai környezetet. Megfigyelhető, hogy egyre kevesebben tartják ideális munkahelynek a felsőoktatás intézményeit, nagyban csökken az ott munkát keresők száma, ami hosszú távon az üzemeltetés szakmai kiüresedéséhez vezet. Míg a végfelhasználók és munkaállomásaik támogatását biztosító munkatársak alkalmazása viszonylag könnyebb feladat, a szerver- és hálózatüzemeltetés, a speciális szakrendszerekben jártas kollégák a piaci elszívó hatással szembeni hosszú idejű megtartása már minden felsőoktatási intézmény számára megerőltető feladatot jelent.

Az anyagi erőforrások hiányának következménye a saját, gyakran kényszerű megoldások kifejlesztése. Ezek a többségükben webalapú szoftverek erősítik az egymással nem, vagy dokumentálatlan módon kommunikáló, szigetszerű rendszerek elburjánzását, így hosszabb távon több kockázatot is hordoznak magukban. Mivel egy részüket az adott szakterület valamelyik munkatársa megbízás nélkül, szabadidejében fejleszti, távozásával a támogatás is megszűnik. Tapasztalataim szerint nem elhanyagolható az önjelölt programozók szerepvállalása, akik nem feltétlenül ismerik sem a lehetséges támadásvektorokat, sem az elvárt védelmi metodikákat, így az általuk fejlesztett megoldások alapvető biztonsági követelményeket hagyhatnak figyelmen kívül. A távoli hozzáférést is biztosító alkalmazásaik a belső informatikai

¹ FireEye, Inc.: Why Cyber Attackers Are Targeting Higher Education, and What Universities Can Do about It. White Paper, 2015.

hálózat egészére nézve jelenthetnek kockázatot, miközben a szervezeti hierarchiában gyakran alattuk elhelyezkedő informatikai üzemeltetés nem tudja megakadályozni az alkalmazásaik üzembe helyezését. Hasonló kockázati elemeket jelent a nem tervezett és felügyelt hallgatói munka keretében fejlesztett szoftverek bevezetése is.

Egy komplex informatikai rendszer működőképességének fenntartása, és egy esetleges adatszivárgás megakadályozásának alapvető feltétele, hogy abban ne legyen egy potenciális támadó számára elérhető, ismert vagy kihasználható sérülékenység. Ehhez több okból sem elégséges csupán a szoftver támogatója által közzétett javítások rendszeres elvégzése. A gyártó által kibocsájtott frissítéseknek csak egy része tartalmaz biztonsági javításokat, a kisebb új funkciók bevezetése is ilyen formában érkezhethet. Ugyanakkor ezek az update-ek az informatikai védelemnek csak az alsó szintjét jelentik, és nem adnak javítást azokra a konfigurációs hibákra, melyeket maguk a rendszermérnökök vagy rendszergazdák okoznak. A sérülékenységek számának minimálisra csökkentése érdekében szükséges azok feltérképezése, amelyre több módszer is ismert. A technikai eljárások a potenciális támadók által is alkalmazhatók, mely során képet kaphatnak egy rendszer aktuális állapotáról. A leggyakoribbakat a Mitre Att&ck Matrix for Enterprise² Reconnaissance (felderítés) oszlopának elemei tartalmazzák, melyek közül vizsgálatom szempontjából leginkább az alábbiak relevánsak:

1. *Vulnerability Assessment (Sebezhetőségi vizsgálat)*. Ebben az eljárásban egy rendszer ismert sebezhetőségeit kutatják fel, amely a megfelelő szoftver alkalmazásával magában foglalja az egyes sérülékenységek azonosítását, értékelését és kihasználhatóságát is. A vizsgálat elvégezhető rendszeresen vagy alkalomszerűen, automatizáltan és manuális úton is. Számos, e célra kifejlesztett célszoftver van forgalomban, melyek kezelhetőség és funkcionalitás terén erős eltérést mutatnak.
2. *A Behatólásvizsgálat (penetrációs teszt)* olyan tesztelési eljárás, amelynek során a rendszer tulajdonosa által megbízott szolgáltató a sebezhetőségi vizsgálatok eszköztárán túlmutató módszerek alkalmazásával törekszik a vizsgált rendszer kompromittálására. Ennek célja azoknak pontoknak a meghatározása, amelyek lehetőséget nyújtanak a rendszerbe történő belépésre, adataihoz történő hozzáférésre, a CIA alapelvek megsértésének elérésére. A vizsgálat végrehajtását követően hozott intézkedéseknek a feltárt eljárások további alkalmazásának lehetőségét ki kell zárniuk. Különböző változatai ismertek, melyek elsősorban a vizsgált rendszerre vonatkozó előzetes ismerthalmaz rendelkezésre állásában különböznek, eszközkészletük pedig jellemzően előzetes sebezhetőségi vizsgálaton alapul, az adott rendszerre irányuló, egyedi támadási módszerek kidolgozását igényli³.
3. *A kódelemzés* célja sérülékenységek azonosítása egy szoftver forráskódjának felülvizsgálatával. A nyílt forráskódú szoftverek esetében ez a potenciális támadók által is könnyen alkalmazható, míg zárt forráskód esetén alternatív

² <https://attack.mitre.org/>

³ A támadó eszközök egyik legismertebb gyűjteménye a Kali Linux, mely az általános eszközkészlet (pl. portszenner) mellett támadásra alkalmas szoftverek valamilyen módon korlátozott változatait tartalmazza. Több alternatívája létezik, pl. a Blackbox, a BlackArch vagy a Parrot Security.

módszerek alkalmazhatók a hibák felderítésére, melyek kihasználásával egy adott rendszer működése megzavarható. Egyetemi környezetben és más, közbeszerzésre kötelezett intézmények esetén a nyilvánosság érdekében közzétett beszerzési eljárások, szállítók, a beszerzett eszközök, valamint a jogszabályban előírt szoftverek megismerésével egy támadási forgatókönyv hatékonysága jelentősen növelhető⁴. A mesterséges intelligencia napjainkban tapasztalható fejlődése várhatóan ezen a téren komoly áttörést hozhat.

Egy rendszer állapotának felmérésére nem technikai megközelítéssel is lehetséges.

1. *Kockázatértékelés.* Az eljárás magában foglalja a rendszert fenyegető kockázatok azonosítását, értékelését, az előfordulás valószínűségének és hatásának súlyosságát. A kockázatkezeléshez szorosan kapcsolódik a kezelés rendjének kidolgozása, és a vállalt kockázat meghatározása.
2. *Biztonsági ellenőrzés.* A biztonsági ellenőrzés az informatikai rendszerben alkalmazott biztonsági intézkedések átfogó felülvizsgálata. Ez magában foglalhatja a biztonsági irányelvek, eljárások és konfigurációk felülvizsgálatát hatékonyságuk biztosítása és az iparági szabványok követelményeinek biztosítása érdekében.
3. *A fenyegetés modellezése* – hasonlóan a kódelemzéshez – egy-egy rendszer konfigurációjának elemzésével kezdődik, melyet a lehetséges fenyegetések és azok következményeinek meghatározása követ. A kockázatok elemzése után a konfigurációk módosításával további, például határvédelmi eszközök telepítésével vagy szabályzási úton meghozott védelmi intézkedések bevezetésével csökkentők az egyes incidensek bekövetkezésének valószínűségei. A számítógépes hálózatok kiemelt szereppel bírnak, esetükben *hálózatbiztonsági elemzést* alkalmaznak, mely a hálózati infrastruktúra biztonságos működésének analízisét célozza, beleértve a fizikai eszközöket, azok konfigurációit és az alkalmazott hálózati protokollokat is.
4. *Az adatbiztonsági elemzés* során az egyes rendszereken belül tárolt adatok biztonságának értékelése mellett azok rendszerek közti megosztása, továbbításának és hozzáférési módjai kerülnek elemzésre.

Az arányos védelem kialakításához önmagában a fent felsoroltak egyike sem elegendő, így ezek költségarányos kombinációját kell alkalmazni, figyelembe véve, hogy egyes módszerek rendkívül magas anyagi ráfordítást igényelhetnek.

A sérülékenység mérése

Egy szervezet informatikai rendszerében jelenlevő sérülékenységek azonosítása elengedhetetlen a jól működő védelmi stratégia kidolgozásához. Az intézkedések ideális sorrendjének meghatározásához, és az annak érdekében alkalmazott eszközök vagy módszerek működőképességének ellenőrzéséhez elengedhetetlen egy metrika

⁴ A magyar felsőoktatási intézmények tanulmányi rendszere kötelezően a Neptun, a gazdasági rendszer pedig egy SAP alapokon működő centralizált rendszer.

alkalmazása és az arra alapozott rendszeres mérés. Nagyobb szervezetekben szinte lehetetlen minden sérülékenységre azonnali és helyes választ adni, és lehetetlen a rendszer összes elemén minden elérhető javítást azonnal érvényre juttatni, figyelembe véve, hogy számos szervezet előírja a módosítások következményeinek előzetes vizsgálatát. Ezért az informatikai üzemeltetők számára létfontosságú egy olyan eljárásrend kialakítása, mely meghatározza az egyes veszélyhelyzetek kezelését. A sérülékenységek felderítése során a nagyobb kár okozására alkalmas veszélyhelyzet előidézésére vagy okozására alkalmasakat magasabb prioritással kell kezelni. Így a tervezés alapfeltétele az egyes sérülékenységek fennállása következtében megjelenő kockázat súlyosságának helyes megítélése, amely megkívánja azok összehasonlíthatóságát, így egy egzakt mérési metrika meghatározását. A mérések alapját a sérülékenységek katalogizálásával előállított adatbázis jelenti.

Sérülékenységi adatbázisok

A sérülékenységek nyilvántartására és jellemzőik leírására a Massachusetts Institute of Technology Research and Engineering (MITRE) 1999-ben indított közösségi programot,⁵ amelynek célja a Common Vulnerabilities and Exposures (CVE) adatbázis létrehozása volt. Ebben az adatbázisban olyan hibákat tartanak nyilván, melyeket a gyártójuk elismert vagy dokumentált, és más hibáktól függetlenül javíthatók. Az adatbázisban az így ismertté vált sebezhetőségeket egységesített azonosítóval, rövid leírással, és kommentek rögzítésére alkalmas mezővel látják el. Kiemelendő, hogy az nem tartalmaz a sérülékenységekre vonatkozó technikai adatokat, és annak lehetséges hatásaira vagy a javítására vonatkozó információkat sem. Ezek – amennyiben léteznek – részben a gyártók által fenntartott listákban, részben pedig más adatbázisokban, például az Amerikai Egyesült Államokban a National Vulnerability Database-ben⁶ (NVD) vagy a CERT/CC Vulnerability Notes-ban található meg. Emellett más, nyilvános közzétételi források is léteznek, többek közt a szoftvergyártók saját megoldásaikban, vagy olyan nyílt közösségi fórumokon, mint amilyen a BugTraq volt.

A CVE-azonosítókat a CVE Numbering Authority szervezete (CNA) kezeli, amelynek 35 országban 260 informatikai cég tagja, s amelyek a legnagyobb számban az USA vállalatai közül kerülnek ki. Az adatbázis bármilyen forrásból fogad sérülékenységi adatokat, amelyeket azok kivizsgálása után CVE-azonosítóval lát el. Az NVD a CVE-re épülő adatbázis, mely további adatokkal egészíti ki azt. Az NVD a már említett javítási információk mellett bővítheti a CVE adatait, valamint súlyossági és hatásértékelési adatokat is tartalmazhat. Az NVD rendszere emellett fejlettebb keresési lehetőségeket is biztosít. Mind a CVE, mind az NVD nyilvánosan elérhető, és mindkettő felügyeletében részt vesz az Amerikai Egyesült Államok Belbiztonsági Minisztériumának részeként működő Cybersecurity and Infrastructure Security Agency⁷ (CISA). A CVE–NVD adatait számos egyéb szervezet alkalmazza

⁵ MANN, David E. – CHRISTEY, Steven M.: Towards a Common Enumeration of Vulnerabilities. The MITRE Corporation, 1999.
<https://www.cve.org/Resources/General/Towards-a-Common-Enumeration-of-Vulnerabilities.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 01. 12.)

⁶ Egyesült Államok Nemzeti Sebezhetőségi Adatbázisa, amelynek elérhetősége:
<https://nvd.nist.gov>.

⁷ Kibervédelmi és Infrastruktúra-biztonsági Ügynökség.

a saját adatbázisában, és látja el esetenként a saját jelölésével (pl. a cve-2016-1546 sérülékenység megtalálható apache-httpd-cve-2016-1546 néven is).

Bár a sérülékenységi adatbázisokat a nyilvánosságra hozott kiberbiztonsági sebezhetőségek védelmi célú azonosítására, meghatározására és katalogizálására hozták létre, sajnos az így közzétett publikus információk egy azonosított rendszerrel szemben indított támadás tervezési folyamatában annak eredeti céljával ellentétesen is felhasználhatók. A sérülékenységi adatbázisokra alapozva egy potenciális támadó a megtámadni kívánt célrendszer verziószámának ismeretében pontos információt kap annak ismert sérülékenységeiről, ennek következtében célirányosan támadhatja azt. A folyamat jellemző elemeit a Mitre Atta&ck⁸ írja le részletesen. A zero-day, és más, javítással még nem rendelkező sérülékenységek esetében a támadók informálásának elkerülése érdekében ezért a CNA elvégzi ugyan egy új azonosító hozzárendelését, de a rendszerben való láthatóságát korlátozza arra az időre, amíg a hibajavítás el nem készül. A sebezhetőségi adatbázisok ilyen irányú felhasználásával számos kutatás foglalkozik. Arora és társai 2006-ban kimutatták, hogy a közzétett sebezhetőségre vonatkozó javítások elérhetővé tétele után a vizsgált munkaállomásaik naponta 0,17 támadást szenvedtek el, míg a sebezhetőségek publikálása kb. 0,11 támadást eredményez minden munkaállomásra nézve. Megállapításuk szerint nyilvánvaló, hogy a sérülékenységek javítására szolgáló információk közzététele a támadók számára előnyt jelent. Úgy tapasztalták, hogy a hibajavítások késése, és a patch-ek által nyújtott hasznos információk javítják a támadási esélyeket, ezért a támadások száma azok kibocsájtásakor jelentősen megnő. Eredményük azt is sugallja, hogy a közzétett és a javított sebezhetőségeket is valószínűleg jobban kihasználják, mint azokat, amelyeket még nem publikáltak.⁹

A CVSS

A kockázatelemzés során alkalmazható módszertanok, az azt támogató szabványok és joggyakorlatok gyakran nem adnak lehetőséget az egyes sérülékenységek kvantitatív eszközökkel történő kockázatbecsléséhez. Egyes szervezetek különböző sebezhetőségi pontozási keretrendszereket definiáltak a kockázat minőségi¹⁰ vagy mennyiségi értékelésére.¹¹ A sérülékenységi metrikák megkerülhetetlen szereplője a Forum of Incident Response and Security Teams, Inc. (FIRST) nonprofit szervezet által birtokolt és kezelt Common Vulnerability Scoring System (CVSS) keretrendszer,¹² de több más, hasonló célú rendszer is ismert. Johnson és társai egy Bayes-módszeren alapuló kutatásban összehasonlították az NVD, X-Force, OSVDB CERT-VN és a Cisco hasonló célú rendszereit, és bár különböző területeken eltérő eredményeket kaptak, összességében néhány dimenzió kivételével

⁸ <http://attack.mitre.org/>

⁹ ARORA, Ashish – NANDKUMAR, Anand – TELANG, Rahul: Does information security attack frequency increase with vulnerability disclosure? An empirical analysis. *Information Systems Frontiers*, 2006/5. pp. 350–362.

¹⁰ A Microsoft a kockázatokat kritikus, fontos, közepes és alacsony súlyossági skála alapján sorolja be.

¹¹ A Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (CISA) pontozási rendszere az incidensekre irányul, melynek leírása a <https://www.cisa.gov/uscert/CISA-National-Cyber-Incident-Scoring-System> oldalon érhető el.

¹² <https://www.first.org/cvss/>

a CVSS megbízhatóságát jónak találták.¹³ Ennek első változata 2005-ben jelent meg, amelyet azóta többször is továbbfejlesztettek, és jelenleg is több különböző verziója van használatban. Használatát az Amerikai Egyesült Államok kormányzata számos állami vagy kritikus infrastruktúraelem, többek között bankkártyák és orvosi eszközök gyártói számára teszi kötelezővé. A CVSS emellett számos különféle határvédelmi rendszerbe és sebezhetőségi vizsgálatokat végző szoftverbe is beépítésre került, amely egy része jelenleg is a korábbi, a 2.0-s verzióra épül.

Annak ellenére, hogy e cikk írásakor a 3.1-es változat volt a legfrissebb, a kutatásomban a 3.0-s változattal dolgoztam, amelynek legfőbb oka a rendelkezésemre álló sérülékenység-detektáló szoftverek 3.1-es implementációjának hiánya volt. Megállapításaim bizonyításában a 3.0-s verzió alkalmazásának az alábbi szempontok alapján nincs számottevő negatív hatása:

- Az új sérülékenységekre az NVD-adatbázisban 2019. szeptember 10-én kezdtek meg a 3.1-es változat szerinti értékelést, ekkor indult a korábbi rekordok visszamenőleges újraértékelése is.
- Murray 2020-as vizsgálatában¹⁴ kimutatta, hogy 2019-ben az NVD adatbázisának csak 18%-a tartalmazott CVSS 3.1-es értékelést, azok túlnyomó részben a 2019-es sérülékenységekre korlátozódtak, és az értékelésük pontszáma pontosan megegyezett a 3.0-s verzióban előállított értékekkel. A legnagyobb eltérést a CVE-2019-1010241 sérülékenységnél találták, amelyben a 3.1-es verzió szerinti érték a korábbi 8,8-ról 6,5-re esett vissza, tehát egy korábban súlyosabb minősítést gyengített meg.

A CVSS elsődleges célja a sérülékenység által jelentett potenciális veszély számszerű¹⁵ kifejezése. Ennek elérése érdekében egy adott sérülékenység súlyosságát meghatározó tényezők összességét a CVSS három fő metrikacsoportba sorolja, amelyek a *Base (alap)*, a *Temporal (időbeni)* és az *Environmental (környezeti)* besorolást kapták. Az alapérték meghatározásában olyan komponensek vesznek részt, amelyek a sérülékenység teljes életciklusa alatt változatlanok maradnak, a *temporal* pontértékek alapját az időben változó elemek adják, a *könyezeti* pedig korrekciós lehetőséget biztosítanak a végső pontszám súlyozása érdekében, egy, a rendszert ért incidens következményeinek lehetséges hatásai alapján. A továbbiakban az érték gyors olvasását lehetővé tevő ún. *vectorstring* érthetőségének érdekében, amely a metrikacsoportok képzésében résztvevő egyes komponenseket és annak értékeit rövidített formában tartalmazza, a tulajdonságok angol neveit fogom használni.

A metrika előállításának módszertanában a sérülékenységet három metrikacsoport pontszámának együtteséből képzett érték írja le, amelynek kiszámításához a FIRST meghatározta az alkalmazandó formulákat is. Az egyes csoportok pontszámai együttesen adják a sérülékenység végső pontszámát, amely végül egy [0-10] zárt intervallumba eső valós szám, ahol a magasabb pontszám az adott területen magasabb fokú veszélyt jelent. Végül, ezen metrikák együttese alapján

¹³ JOHNSON, Pontus – LAGERSTRÖM, Robert – EKSTEDT, Mathias – FRANKE, Ulrik: Can the common vulnerability scoring system be trusted? A Bayesian analysis, IEEE Transactions on Dependable and Secure Computing, 2018/6.

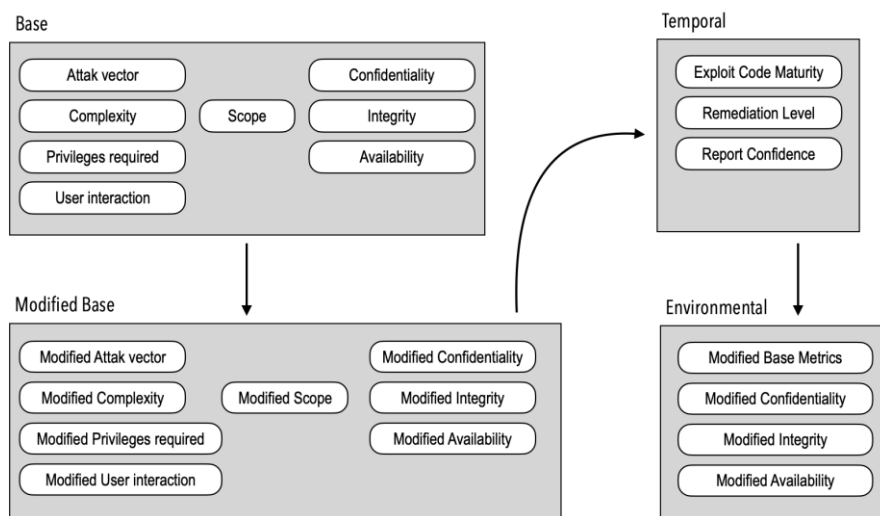
¹⁴ MURRAY, Adam: What Is CVSS v3.1? Understanding The New CVSS. Mend Report, 2020. <https://www.mend.io/resources/blog/cvss-v3-1>. (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)

¹⁵ https://www.first.org/cvss/v3.0/cvss-v30-specification_v1.9.pdf (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)

határozható meg a CVSS-pontszám, a sérülékenység részleteinek rövidített leírására pedig a *vectorstring*.

Az egyes komponensek meghatározásának kritériumait a CVSS 3.0 dokumentációja szintén definiálja. Ebben a munkafolyamatban érdemes meggondolni a 3.1-es verzió ajánlásait, amelyek a legtöbb esetben a korábbi változat pontosításai.

Az NVD CVSS pontozási rendszere eltér a fentiektől, annak részhalmazaként tekinthető. Annak ellenére, hogy az NVD-pontszám kalkulátorában mindhárom említett metrikacsoport megjelenik, valamint támogatja a CVSS 2.0, 3.0 és 3.1-es változatait is, az NVD az egyes sérülékenységek pontozását csak a *base* osztály alapján képezi. Tekintettel arra, hogy az NVD esetében nincs mód sem az érintett szervezetek egyéni sajátosságainak alapján környezeti módosítók meghatározására, sem időbeni módosulások érvényesítésére, kizárólagos alkalmazása az érintett szervezeteket hátrányosan érinti, mivel nincs lehetőségük a reális pontozási érték alkalmazására.

1. ábra: A CVSS 3.0 metrika felépítése
(Forrás: saját szerkesztés)

A CVSS 3-as verziójában a *base* metrikacsoport értékének kiszámításában azok a komponensek vesznek részt, amelyek függetlenek az érintett rendszer sérülékenységének lehetséges következményeitől (azaz a környezeti jellemzőktől), és a sérülékenység életciklusa során nem változnak meg. Egy sérülékenység értékelése során a *base* metrikacsoporthoz ezért három almetrikát kell kiszámítani, amelyek a *confidentiality* (kihasználhatóság), a *scope* (hatókör) és az *impact* (hatás) mérőszámai. A kihasználhatóság meghatározásában azokat a jellemzőket kell figyelembe venni, amelyek meghatározzák, hogy az adott sebezhetőség milyen könnyen, milyen technikai feltételek mellett használható ki.

A *base* metrikacsoportot négy, időben állandó komponens együtteséből alkotott érték határozza meg. Kiszámításukkor, és az általuk indikált kockázat kiértékelésekor a metodika elvárja annak feltételezését, hogy a támadó ismeri a megtámadni kívánt rendszer belső felépítését, és annak működéséről a számára szükséges adatokkal

rendelkezik. Ennek értelmében a kihasználhatóságot lehetővé tevő körülmények meghatározása során fel kell tételni, hogy az a támadó számára ideális környezetben történik. Paul Karger és Roger Schell már 1974-ben leírták, hogy milyen nehéz védekezni egy olyan támadó ellen, aki rendelkezik a megtámadandó rendszer egy példányával, és minden rétegének képes az offline történő vizsgálatára¹⁶. Bár ez a követelmény épp a CVSS-szel szembeni egyik leghangsúlyosabb kritika alapja, amelynek következménye a sebezhetőségek túlértékelésének lehetősége, a megfelelő módon kezelve azokat, a pontozás minősége javítható.

Az *attack vector (AV)* mérőszáma a támadó és a sérülékeny rendszer között megkövetelt távolságot írja le. Magas fenyegetettséget jelent, ha egy célpont nagy kiterjedésű hálózati kapcsolatán, tipikusan egy meglévő internetkapcsolaton keresztül támadható. Az ilyen besorolású sérülékenységek értékét a *Zerodium*¹⁷ *Bounty* programjának ártáblája is alátámasztja: a legnagyobb értékű kifizetéseket a cég az ún. zero click¹⁸ sérülékenységeiért kínálja. Az AV további értékei az Adjacent, mely a kistávolságú hálózatokat, tipikusan bluetooth kapcsolatokat definiál, a helyi (Local), mely pl. egy konzol hozzáférést, a fizikai (Physical) pedig közvetlen hozzáférést követel meg.

Az *attack vector* meghatározása nem minden esetben egyértelmű, és esetenként mélyebb szakmai ismeretet igényel. A problémára Murray ad egy jól érthető példát: ebben egy olyan attack vector besorolásának problémáját veti fel, amelynek kihasználásához az egérkurzor mozgatása szükséges. Ennek besorolásakor téves annak feltételezése, hogy a támadónak fizikailag hozzá kell férnie az egérhez, figyelembe véve, hogy az egérkurzor mozgatása tisztán szoftveres úton is lehetséges.¹⁹ Tereshkin tanulmányában bizonyítja, megfelelő környezeti feltételek mellett a fizikai hozzáférés abban az esetben is lehet eredményes, ha egy számítógép merevlemeze teljes egészében erős titkosítással van ellátva.²⁰

Az *Attack Complexity (AC)* mérőszáma a sérülékenység kihasználásának bonyolultsági fokát definiálja. gyakorlati lehetőségét írja le. Egy *man in the middle* típusú támadás megvalósítása komolyabb előkészületet követel meg²¹, míg egy kész exploit alkalmazása alapszintű felhasználói ismeretek mellett is végrehajtható.

A *Privileges Required (PR)* értékét az adott sérülékenység kihasználásához szükséges előzetes jogosultság követelménye határozza meg. Magyar példaként a UPC internetszolgáltató egyes végberendezéseinek nevezetes sérülékenysége

¹⁶ KARGER, Paul – SCHELL, Roger: Multics Security Evaluation: Vulnerability Analysis. Information Systems Technology Applications Office Deputy for Command and Managements Systems Electronic Division, 1974.

¹⁷ A Zerodium egy kiberbiztonsági szakértő vállalkozás, amely a korábban ismeretlen sérülékenységeket vásárol meg. Feltételezhető, hogy ezeket kiberfegyverek, vagy más, támadó jellegű alkalmazások építésében használják fel, vagy értékesítik.

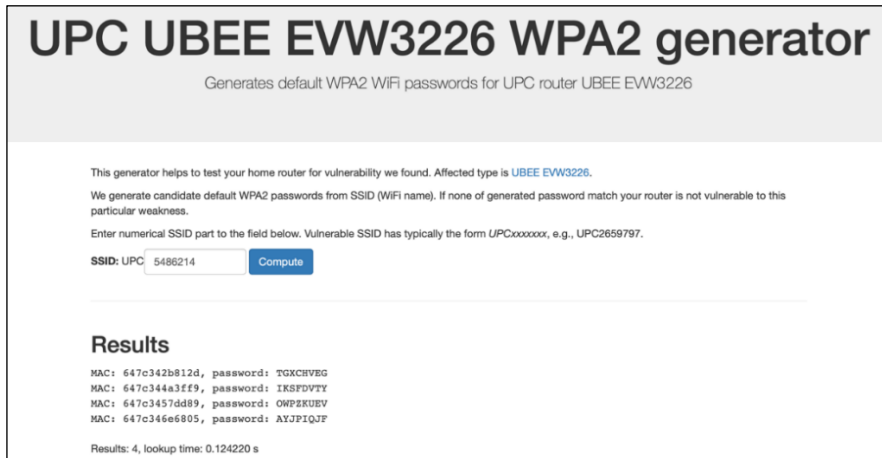
¹⁸ SHAKER, Ahmed Mohamed Nader Fayrouz – MOHAMED, Ahmed Magdy: Zero Click Attack. The International Undergraduate Research Conference. The Military Technical College, 2021. pp. 46-49.

¹⁹ MURRAY, Adam (2020): i.m.

²⁰ TERESHKIN, A: Evil maid goes after PGP whole disk encryption. Proceedings of the 3rd International Conference on Security of Information and Networks – SIN '10., 2010.

²¹ MALLIK, Avijit: Man-In-The-Middle_Attack: Understanding in Simple Words. Cyberspace: Jurnal Pendidikan Teknologi Informatika, 2018/2. pp. 109-134.

szolgálhat, amely során a hozzáférési jelszavakat az általuk használt SSID-iből generálták, így az adott eszközhöz tartozó jelszó legfeljebb egy 16 lépéses eljárással képezhető.

2. ábra: Egy UPC router alapértelmezett jelszavának feltörése²²

A *User Interaction (UI)* értékét valamilyen felhasználói cselekmény követelménye határozza meg (pl. egy levél mellékletében küldött kártékony program elindítása), a *scope* metrika azt mutatja meg, hogy egy adott sérülékenység hatása kiterjedhet-e olyan területre is, amely eredetileg nem tartozott annak hatókörébe. A hatás mérőszámait az adott sérülékenység kihasználása esetén a bizalmasság, a sértetlenség és a rendelkezésre állás területén várható következmények alapján képezik.

Mivel a *base* metrikacsoport értékét nyolc, egymástól független érték határozza meg, ezért annak tömör leírására a napi gyakorlatban a már említett vectorstringet alkalmazzák, amely az alábbi alakú²³:

CVSS:3.0/AV:N|A|L|P/AC:H|L/PR:H|L|N/UI:L|N/S:C|U/C:H|L|N/I:H|L|N/A:H|L|N

A *base score* kiszámításához a metrika besorolásonként egy-egy számértéket definiál²⁴, mely azonban nem minden rendszer esetében helytálló. Amennyiben egy rendszer konfigurációja eltér attól, amit az eredeti értékelést végzők az adott komponens alapértelmezett vagy ajánlott konfigurációjának ismeretében

²² Forrás: <https://ubee.deadcode.me>.

²³ A vectorstring egyes elemcsoportjait a / karakter választja el. Az első pozíción a CVSS verziószáma helyezkedik el, amit a base metrikacsoport egyes elemeinek rövidített neve, majd egy kettőspont elválasztó karakter után az adott metrika értéke követ. Az általános formában az egyes metrikák értékkészletének elemeit a | karakterrel választottam el.

²⁴ Common Vulnerability Scoring System version 3.1: Specification Document. CVSS Version 3.1 Release. FIRST, 2019. <https://www.first.org/cvss/specification-document>. (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)

meghatároztak, az adott metrika értékét a megváltozott konfigurációjú környezetnek megfelelően újra kell értékelni, és megfelelően módosítani. Az értékelendő komponens jogosultságai, vagy esetleges sérülékenységből származó hatókör megváltozásának függvényében ez egyaránt jelenhet szigorítást vagy könnyítést is.

Az egyes sérülékenységek lehetséges hatásai különböző környezetekben is lehetnek eltérők, így, amennyiben egy szervezet az incidenskezelésben azt alkalmazni kívánja, figyelembe kell vennie az érintett rendszerek fontosságát is. A CVSS-ben ezért a környezeti (environmental) mérőszámok alkalmazásával lehetőség van a pontszám korrekciójára a bizalmasság, a sértetlenség és a rendelkezésre állás területén. Az így korrigált értékek a módosított bizalmasság, módosított sértetlenség és módosított rendelkezésre állás elnevezést kapták. Meghatározásukban olyan tényezők kapnak szerepet, mint a sebezhető eszközök hozzáférhetősége a támadók számára, a sebezhetőség által jelentett gyengeség típusa, a támadható eszköz alkalmazásának célja, adattartalmának, vagy az általa biztosított szolgáltatások értéke vagy elvesztése következtében keletkezett kár stb. Alkalmazásukkal érvényesíthető a különbség egy, csak oktatási vagy gyakorlási célokat szolgáló szerver, és a tanulmányi rendszer kiszolgálóit egyaránt érintő sérülékenység között: míg az előbbit ért sikeres támadás következményei nem jelentősek, a legmagasabb védelmi szintbe sorolt alkalmazások szerverei esetében ugyanez egy rendkívüli incidens lehetséges forrásaként kerül meghatározásra. Végül a CVSS összesített pontszáma alapján az adott sérülékenységet a None, Low, Medium, High és Critical szintek valamelyikébe sorolja be.

A CVSS alkalmazásával szemben számos kritika merül fel. Bár az egyes sérülékenységek pontértékének összehasonlíthatósága ideális lehetőségnek tűnik egy a kockázatelemzési eljárás kidolgozása során, általános szabály, hogy az önmagában nem alkalmazható. A *base* pontszámai nem veszik figyelembe a sebezhetőség kihasználhatóságának időbeni változásait, így például azt sem, hogy a gyártó biztosított-e már javítócsomagot, vagy, hogy a sérülékenység milyen régóta áll fenn, vagy, hogy az adott környezetben egyáltalán az kihasználható-e. A CVSS-szel szembeni másik kritika az alkalmazott formulákon alapul. Bozorgi és társai²⁵ így írnak erről: „*While we have little doubt that these scoring metrics were carefully considered and of great value when FIRST developed, we suspect that any single fixed equation, such as eq. 1 is unlikely to provide a robust and lasting model of vulnerability severity.*”²⁶ Egyes kutatások arra irányulnak, hogy informatikai rendszerek incidenseit összekapcsolják a biztonsági eseményekkel és az általuk jelentett kockázatokkal, Allodi és Massacci pedig egy kutatásban bizonyítják, hogy a legnagyobb kockázatsökkentést a feketepiacon megjelenő exploitokra adott gyors reakció eredményezi.²⁷ Ezen a ponton jelenik meg a CVSS-szel szembeni egyik

²⁵ BOZORGI, Mehran – SAUL, Lawrence. K. – SAVAGE, Stefan. – VOELKER, G. M.: Beyond Heuristics: Learning to Classify Vulnerabilities and Predict Exploits. In Proceedings of the 16th ACM SIGKDD international conference on Knowledge discovery and data mining, 2010, pp. 105-114.

²⁶ Bár nincs kétségünk afelől, hogy ezeket a mérőszámokat alaposan átgondolták, és a FIRST fejlesztése komoly értéket képvisel, azt gyanítjuk, hogy egyetlen rögzített egyenlet, mint például [a base score értékének kiszámítását végző formula], nem valószínű, hogy a sebezhetőség súlyosságának robusztus és tartós modelljét nyújtja.

²⁷ ALLODI, Luca – MASSACCI, Fabio: Comparing vulnerability severity and exploits using case-control studies. ACM Transactions on Information and System Security, 2014/1. pp. 1-20.

legtöbbet hangsúlyozott alkalmazási hiba, a CVSS-pontérték és a kockázat közötti szoros összefüggés feltételezése.

Annak érdekében, hogy egy adott sérülékenység kihasználásának valószínűsége is meghatározható legyen, további módszerek alkalmazása szükséges. Egy lehetséges megoldást azon szoftverek rendszernaplóinak elemzése jelenthet, amelyek egy hálózaton áthaladó forgalmat analizálják, és rögzítik az egyes sérülékenységeket kihasználó minták megjelenését. Az így mért adatok feldolgozására szintén Allodi és Massacci ad tudományos módszertant.²⁸ Tipikus típusai az IDS (Intrusion Detection System), vagy a felismert minták alapján a hálózati forgalom szabályozására is képes IPS (Intrusion Prevention System) -rendszerek.²⁹ A kockázat mértékét a gyakorlatban ezt a sérülékenységvizsgálati szoftverekbe épített Exploit Prediction Scoring System (EPSS) algoritmus teszi lehetővé,³⁰ amely az említett rendszernaplók elemzése során egy [0,1] intervallumba eső valószínűségi szorzót definiál, amelyre alapozva egy tanulási fázis eltelte után meghatározza a sérülékenység kihasználásának következő harminc napban bekövetkező valószínűségét.³¹ Az EPSS az érték kiszámításának bemenő paramétereiként több adatforrást használ fel:

- A CVE-adatbázis publikus információit, valamint az azokban található szöveges leírások elemzését. A valószínűség kiszámításában paraméterként szerepel a publikálás óta eltelt napok száma;
- Gyártói jelentéseket;
- Az NVD által közzétett, CVSS v3 vektorok szerinti besorolást a pontozási táblázat alkalmazása nélkül;
- Biztonsági szkennerszoftverek riportjait,³² amelyek az eddig említett forrásokon túl számos más, elsősorban konfigurációs hiba felderítését is végzik, nyitott portok detektálásától a szolgáltatások nyers erővel történő támadásán át címtárak tartalmának megszerzéséig;
- Ismert forrásokból³³ származó, az egyes sérülékenységek kihasználáshoz szükséges kész kódok alkalmazhatóságát;
- Biztonsági cégek napi jelentéseit a sérülékenységek megjelenéséről, valamint aktivitásuk változásáról.

Az utóbbi két elem az EPSS előrejelzési modelljében játszik szerepet, amely jelentősen befolyásolhatja az incidensek megelőzésére tett intézkedések sorrendjét, és a hozzájuk allokált erőforrások helyes megválasztását. Alkalmazásával a szervezetek képesek lehetnek a javítást célzó intézkedések sorrendjének optimalizálásra, akár azt is feltételezve, hogy lesznek olyanok, amelyek e stratégia mentén sohasem kerülnek

²⁸ ALLODI, Luca – MASSACCI, Fabio: Security Events and Vulnerability Data for Cybersecurity Risk Estimation. Risk Analysis, 2017/8. Special Issue: Advances in Risk Analysis with Big Data.

²⁹ VALEUR, Fredrik – VIGNA, Giovanni – KRUEGEL, Christopher – KEMMERER, Richard A.: A Comprehensive Approach to Intrusion Detection Alert Correlation. IEEE Transactions on Dependable and Secure Computing. 2004/3. pp. 146-169.

³⁰ JACOBS, J. – ROMANOSKY, S. – EDWARDS, B. – ADJERID, I. – ROYTMAN, M.: Exploit Prediction Scoring System (EPSS). Digital Threats Res. Pract. 2, 3, Article 20., 2021, június, p. 17.

³¹ A kiszámítás módját a FIRST a <https://www.first.org/epss/model> oldalon publikálta.

³² Ilyen szoftver pl. a Sn1per vagy a Nuclei.

³³ A legismertebb változatok a Metasploit vagy az ExploitDB.

sorra. Így egy EPSS-t alkalmazó szervezetnek várhatóan kisebb számú sebezhetőséget kell javítania, mint a klasszikus CVSS-re alapozott, pontszám szerinti döntésen alapuló stratégiát alkalmazónak, miközben a védelmének szintje várhatóan emelkedni fog.

Az EPSS sem kezelhető önmagában kockázati pontszámként, mivel értékét az adott szervezet egyéni működési környezete jelentősen módosíthatja. A legjobb eredményt a CVSS-szel történő együttes értékeléssel lehet elérni. Megítélésem szerint azonban az EPSS korrekcióval meghatározott értéke sem alkalmazható mérlegelés nélkül kockázati pontszámként, mivel ez is számos, a veszélyeztetettség szempontjából számottevő paramétert hagy figyelmen kívül. Ebben sem jelenik meg egyes eszközök hozzáférhetősége egy külső vagy belső támadó számára, csakúgy, mint az eszköz által ellátott szolgáltatás célja és annak súlya sem az azt működtető szervezetben. Egyedül az EPSS-re alapozva sem határozható meg helyes védelmi stratégia.

Egy egyetemi informatikai rendszer sérülékenységvizsgálata

Személyes tapasztalataim alapján feltételeztem, hogy az egyetemi informatikai rendszerek üzemeltetői a központi rendszerek menedzselésére nagyobb időráfordítás mellett alaposabb felügyeletet biztosítanak, így a perifériális elemek védelmének szintje feltételezésem szerint alacsonyabb marad. Ennek bizonyítását a következő hipotézisben fogalmaztam meg: **a felsőoktatási informatikai rendszerek nem központi telephelyen működtetett elemeinek védelmi szintje elmarad a központi infrastruktúráétól.**

Ennek bizonyítását sérülékenységvizsgálati szoftverek mérési eredményeire alapozva folytattam le, mely jogszerű megvalósítása csak a vonatkozó jogszabályok betartása mellett végezhető el. Szakmai körökben is általánosan vitatott kérdés egy hálózat sérülékenységeinek megállapítására irányuló adatgyűjtési eljárás törvényes keretek közt történő lefolytatása. Bár nemzetközi viszonylatban találhatók eltérések, a kutatásban alkalmazott mérés elvégzését a magyar jogszabályok nem tiltják. A 2012 évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (BTK) szellemisége nem akadályozza meg a sérülékenységek tudományos célú mérését. Az tiltott adatszerzés szükséges elemeként definiálja a személyes adat, magántitok, vagy üzleti titok megszerzésére irányuló tevékenységeket, valamint a levéltitok megsértésének különféle formáit. Az információs rendszer adatsértéséhez a rendszerekbe történő belépésnek, vagy adattartalmának megváltoztatásának (ideértve új adat bevitelét, módosítását vagy törlését), vagy az információs rendszer működését befolyásoló cselekmények kell megvalósulnia. Gyakran említett korlátot a 2013. évi L. törvény 18. paragrafus tartalmaz, ebben a sérülékenységvizsgálat elvégzésére jogosult személyek és szervezetek köre és a velük szemben támasztott feltételek kerültek meghatározásra. A felsőoktatási intézmények azonban nem tartoznak e törvény hatálya alá. A mérés során személyes adat kezelése nem történik meg, így sem a GDPR sem az Infotv. nem határoz ilyen vonatkozású korlátozást.

A sérülékenységvizsgálat megtervezése során különválasztottam a publikus internet irányában nyitott rendszerelemeket, és a belső, szegmentált hálózatok elemeit. Utóbbi szakterületi bontásban vizsgáltam, melyre az intézmény hálózatának VLAN szeparációja kiváló műszaki alapot nyújtott. A kapott 55 különböző területet

azok szerepköre alapján csoportosítottam, és kiválasztottam azokat, amelyeket a továbbiakban részletesen vizsgálni kívántam, illetve azonosítottam azokat a területeket, amelyekhez nem áll rendelkezésre elegendő adat, vagy a kutatás jelen fázisában szerepük nem releváns. Az infrastrukturális elemeket ez alapján hét csoportba soroltam:

1. Akadémiai szféra (*academy*). Ebbe a csoportba tartoznak az oktatási egységek általános célú számítógépei, az oktatásban alkalmazott hálózatra kapcsolt laborberendezések, valamint az oktatók számítógépei. Műszaki szétválaszthatóság hiányában ide soroltam be az oktatók és hallgatók kezelésében levő, de nem dedikált kutatásokban használt számítógépeket, amelyek közt földrajzi és kémiai kutatások szerver számítógépei is szerepeltek. Speciális felhasználási területet jelentenek a tanszéki adminisztrátorok munkaállomásai, amelyek besorolása nem végezhető el egyértelműen: ezeken a helyi feladatok ellátása mellett a menedzsment kliensprogramjai, illetve a menedzsment szolgáltatásainak hozzáférései is megtalálhatók. Ugyanebbe a csoportba soroltam be az egyetemi könyvtár nyilvános számítógépeit, és minden olyan informatikai berendezést, amely az egyetemi polgárok számára nyújt szolgáltatásokat.
2. Az informatikai hálózat és szolgáltatás eszközeinek csoportjába (*IT*) azok a berendezések tartoznak, amelyek az informatikai alapinfrastruktúrát nyújtják, beleértve a központi hálózati eszközöket (határvédelmi eszközök, routerek, switchek, virtuális hálózati (Virtual Private Network, VPN) végpontok, WiFi berendezések), azok menedzsmenteszközeit, minden olyan szerverszámítógépet, amely az informatikai üzemeltetés hatókörébe tartozik, továbbá azokat az egyéb informatikai berendezéseket, munkaállomásokat, mobil eszközöket, kamerarendszereket, amelyek az alapinfrastruktúra IP-tartományában kaptak helyet – például a rendszergazdák és rendszermérnökök munkaállomásai.
3. A Menedzsment (*management*) csoportba a gazdasági szervezeti egységek, valamint az egyetem vezetésének hálózati eszközeit soroltam be, amelyek fő részterületei az egyetem felsővezetői körének kiszolgálása mellett a jogi-, gazdálkodási-, projekt-, anyaggazdálkodási-, beszerzési-, műszaki igazgatási-, bér- és HR osztályai. Ugyanebben a csoportban kaptak helyet a tanulmányi ügyekért felelős szervezeti egységek, valamint az egyetem kiadója.
4. A publikus internet (*pubnet*) számítógépei és informatikai infrastruktúrája az eltérő címosztályok alkalmazása következtében jól megkülönböztethetők, és mivel ezen berendezéseknek az internet irányból történő láthatósági vizsgálata a határvédelmi eszközök kontrollja mellett bárki számára megismételhető, egy önálló mérési osztályba soroltam őket. Az eredmények értékelésekor figyelembe vettem, hogy a csoport sebezhetőségeinek felderítésekor a mérést végző szoftvert esetemben (ellentétben egy internet irányból érkező támadással) nem korlátozták az említett határvédelmi berendezések. Ezt a tényezőt azonban a CVSS értékelési szabályrendszere alapján figyelmen kívül hagytam, arra az értékelési eljárás során megfogalmazott követelményre való tekintettel, hogy a sérülékenységek besorolása során az annak kihasználására szolgáló környezetet kedvező konfigurációjúnak kell tekinteni.

5. Kutatási terület (*research*). Ennek tagjai azok a szervezeti egységek, amelyek elsődleges feladata a tudományos kutatás támogatása, és az ott keletkezett eredmények mellett a kutató egységek működése során keletkező adatok tárolása és közzététele. Ez a terület más magyar tudományegyetemekkel összevetve, a vizsgált adatkörben kifejezetten kis számú elemet tartalmaz.
6. Kollégiumok (*dormitory*) csoportba a kollégiumi hálózatok elemeit soroltam be. Ezen a téren meglehetősen kevés mérési adat áll rendelkezésre, mivel a vizsgált hálózatban nem működnek olyan eszközök, amellyel a kollégiumok hálózati kijárata mögötti infrastruktúra látható lett volna. Tekintettel arra, hogy a kollégiumok munkaállomásai nem egyetemi tulajdonúak, és azok konfigurációira az egyetemi IT-üzemeltetésnek minimális hatása van, ezen hálózatok elemeivel kapcsolatban semmiféle bizalmi szabályt nem érvényesítünk.
7. A külső szervezeti egységek csoportjába (*external*) azok a berendezések és hálózatok tartoznak, amelyek az egyetem regionális központi feladatkörének ellátása okán kapcsolódnak az egyetem hálózatához, ezért az azokban fellelhető sérülékenységek nincsenek közvetlen hatással az intézmény saját infrastruktúrájára. Ennek a csoportnak az elemei azok az iskolák, amelyek internetkapcsolata az egyetemen keresztül került kialakításra, továbbá ebbe tartoznak a fenntartó, az oktatási feladathoz csak részlegesen köthető egyéb hálózatai.

Az alkalmazott funkcionális bontás az általam ismert magyar felsőoktatási intézményekre változtatás nélkül alkalmazható, speciális képzési profilú intézményekben pedig szükség esetén akár több önálló területtel is bővíthető.³⁴

A sérülékenységvizsgálatok első szakaszát a KIFÜ által beszerzett, és a magyar felsőoktatási intézmények számára szolgáltatásként tervezett Nessus rendszer tesztelési eljárása során nyert riportokra alapoztam. Az első mérés 2021. május 21-én, egy második, megismételt eljárás pedig 2022. február 1-jén készült. Tekintettel arra, hogy a KIFÜ szervere számára csak a határvédelmi rendszerek által engedélyezett forgalmi kapcsolatok voltak elérhetők, így az abban szereplő eredmények csak a publikus internet irányából érkező támadások elemzése során tekinthetők relevánsnak.

A Nessus által keletkezett riportok html formátumúak, ezért a leíró statisztikák elkészítéséhez rövid shell scripteket készítettem, amelyekkel a html forrásból kigyűjtöttem a számomra releváns adatokat. Mivel a riportok a CVSS korábbi, 2.0-s besorolását tartalmazzák, ezért azok elemzését csupán egyszerű összehasonlításokhoz használtam.

A külső vizsgálat a központi campuson a 138 elérhető hostot tartalmazó riport összesen 16 kritikus minősítésű sérülékenységet mutatott ki, amelyek túlnyomórészt lejárt támogatású operációs rendszereket, kettőt pedig a szándékosan megtévesztő

³⁴ Ilyenek lehetnek az orvosi egyetemek kórházi ellátással összefüggő informatikai infrastruktúráinak azon elemei, amelyek az egyetem üzemeltetésébe vagy felelősségi körébe tartoznak.

információt nyújtó szerverek esetében MS Exchange szerver sérülékenységeként azonosítottak. A lejárt támogatású operációs rendszerek esetében kiemelendő, hogy a kritikus minősítést a támogatás megszűnte okán kapták, azokban egyéb kritikus hiba nem volt megállapítható. A frissítési eljárások rendszeres elvégzése mellett a nyolc hónappal későbbi megismételt jelentés azonos számú, részleteiben kissé eltérő kritikus besorolású sérülékenységet tartalmazott. Az alábbi táblázat campusokra és a módosított besorolás szerinti osztályokra bontva tartalmazza ezek számát, valamint a CVSS 3.0 pontszámaikat:

Besorolás	Campus „C” (102 host)		Campus „C” #2 (138 host)		Campus „S” (7 host)		Campus „J” (13 host)	
	pont- szám	darab	pont- szám	darab	pont- szám	darab	pont- szám	darab
Critical	210	21	230	23	0	0	59,3	6
High	118,8	16	155,7	21	0	0	29,4	4
Medium	875,2	163	1249,5	231	0	0	110,7	20
Low	83,2	32	148,2	57	0	0	0	0
Info	0	2327	0	2819	0	63	0	171

*1. táblázat: A publikus sérülékenységek összesített pontszáma és az azonosított hostok száma campusonként.
(Saját szerkesztés)*

A tesztelést végző rendszer az első mérés során a központi campuson a 102 interfészt ért el, melyben a riport összesen 21 kritikus minősítésű sérülékenységet mutatott ki. A „C” Campus nyolc hónappal későbbi megismételt jelentésében közel 30%-kal magasabb volt a tesztelhető gépek száma, ennek megfelelően a hibák száma minden kategóriában növekedett: kettővel a magas kockázatú hibák mennyisége, mely mellett a magas, közepes és alacsony kockázatúakon túl 21%-kal magasabb számú, Info besorolású hiba volt kimutatható. Ez azonban alig utal a sérülékenységi szint általános növekedésére: a pontszámok és a vizsgált interfészek hányadosával képzett arányszámok a két campus esetében elhanyagolható eltérést mutattak.

A hipotézis bizonyítása érdekében a „C” campus esetében az első adatsort vettem alapul, mivel a további campusokra a későbbi, kontrollként alkalmazni kívánt mérés elvégzésére már nem volt lehetőség, „S” campus a felsőoktatási intézmények átszervezése során új, önálló egyetemenként folytatja a működését. Tekintettel arra, hogy a „C” campus 8 hónappal későbbi, kontrollként indított második mérése nem mutatott releváns különbséget, így feltételezem, ez a sokkal kisebb és kevésbé változó perifériális campusok esetében sem történt volna másképp.

Az egyes sérülékenységi csoportok elemzése során először a rendelkezésre álló CVSS 3.0-s mérőszámok összehasonlítását végeztem el. Ebben természetes a központi informatikára eső magasabb pontszám, hiszen az itt működő kiszolgálók száma lényegesen magasabb. Ezért a campusok összevetését nem csak a gépek száma, hanem a CVSS pontszámok szerinti arányosításban is elvégeztem. Az alábbi táblázatban az adott campus esetén az egy gépre jutó pontszámot S/I-vel, a súlyossági pontértékének és az abban érintett gépek számának hányadosát pedig R-rel jelöltem.

Besorolás	Campus „C” (102 host)		Campus „C” #2 (138 host)		Campus „S” (7 host)		Campus „J” (13 host)	
	S/I	R	S/I	R	S/I	R	S/I	R
Critical	2,1	10,0	1,7	10,0	0,0	0,0	4,6	9,9
High	1,2	7,4	1,1	7,4	0,0	0,0	2,3	7,4
Medium	8,6	5,4	9,1	5,4	0,0	0,0	8,5	5,5
Low	0,8	2,6	1,1	2,6	0,0	0,0	0,0	0,0
Info	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

2. táblázat: S/I és R értéke campus és a sérülékenységek súlyossági értékének bontásában.
(Saját szerkesztés)

Mivel „S” campuson az internet irányából elérhető interfészek száma minimális volt, és azon a helyszínen csak elenyésző számban működtek publikus szolgáltatások, így arra vonatkozó megállapítás nem kellő mennyiségű adat hiányában nem adható. Az R értékét vizsgálva nem mutatható ki releváns különbség az egyes campusok sérülékenységei közt. A kritikus besorolású sérülékenységek értéke a „J” és a „C” campus esetében is megközelítőleg 10. A további osztályok esetében a „J” és „C” campusokon mért sérülékenységek R értékeinek összehasonlítása során megállapítottam, hogy különbségük az Low osztály elemeinek kivételével nem haladja meg a 0,2-t, mely a gyakorlatban azt jelenti, hogy jellegükben ugyanazok a sérülékenységek fordulnak elő mindkét campuson, arányuk megközelítőleg azonos. Ez alapján megállapítható, hogy **a hipotézis nem került igazolásra. A központi és kihelyezett telephelyen működő elemek a publikus internet irányából mért sérülékenységi szintje megközelítőleg azonos volt, azok közt releváns különbség nem volt kimutatható.**

Összegzés

Az informatikai rendszerek sérülékenységeit mérni képes metrika alkalmazása jelentős támogatást nyújthat az informatikai üzemeltetés szereplői számára. Bár a hipotézis nem volt igazolható, az alkalmazott metodika rámutatott, hogy megfelelő szoftveres háttértámogatással egy már meglévő rendszer sérülékenységei azonosíthatók, melynek eredményei beépíthetők az informatikai rendszerek üzemeltetési eljárásrendjébe. Ennek eredményeként az ezekből kiinduló incidensek megakadályozására hozott lépések időben elvégezhetők, negatív hatásai elkerülhetők. A mérések rendszeres ismétlésével és elemzésével a rendszermérnökök feladatai pontosan meghatározhatók, így az ad-hoc döntéseket egy tervezett és ellenőrzött munkafolyamat válthatja fel. A rendszeres mérés a szervezetek IBF-jei számára is biztosítják az IT-rendszer gyenge pontjainak azonosítását és a megfelelő stratégia alkalmazása mellett azok megerősítését anélkül, hogy a részletes műszaki tartalmukat mélységében kellene ismerniük. A NIS2 irányelveinek beépítése a magyarországi jogi környezetbe várhatóan még inkább szükségessé teszi ilyen irányú mérések végzését más szervezetekben is.

Az esettanulmány alapján egy másodlagos eredmény is kimutatható: a vizsgált egyetem informatikai rendszereinek internet irányból feltérképezhető hibái

túlnyomórészt hibás konfigurációs beállítások következményei voltak. A bemutatott esettanulmány eredményeinek általánosítása további adatok gyűjtésével és összehasonlításával végezhető el, ez a kutatás jelenlegi fázisának feladata. Az esettanulmány alapján feltételezhető, hogy a felsőoktatási intézményeknek a gyors intézkedést megkövetelő sérülékenységek kezelése mellett hangsúlyt kell fektetni az ilyen besorolású hibák számának tervszerű csökkentésére, valamint rendelkezniük kell olyan üzembehelyezési előírásokkal és jógyakorlatokkal, amelyek megakadályozzák az új telepítésű rendszerekben történő megjelenésüket. A konfigurációs beállítások szigorítása mellett indokoltnak tartom az ilyen típusú hibák rendszeres ellenőrzését és olyan mértékű csökkentését, melyek mellett a rendszerek elvárt működése még fenntartható. A saját informatikai rendszereik sérülékenységeinek elemzésére célszerűnek tartom sérülékenységvizsgálati szoftverek bevezetését és integrálását az informatikai rendszerek üzemeltetési folyamataiba.

Felhasznált irodalom:

- A Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (CISA) pontozási rendszernek leírása. <https://www.cisa.gov/uscert/CISA-National-Cyber-Incident-Scoring-System>
- ALLODI, Luca – MASSACCI, Fabio: Comparing vulnerability severity and exploits using case-control studies. ACM Transactions on Information and System Security, 2014/1. pp. 1-20.
- ALLODI, Luca – MASSACCI, Fabio: Security Events and Vulnerability Data for Cybersecurity Risk Estimation. Risk Analysis, 2017/8. Special Issue: Advances in Risk Analysis with Big Data.
- ARORA, Ashish – NANDKUMAR, Anand – TELANG, Rahul: Does information security attack frequency increase with vulnerability disclosure? An empirical analysis. Information Systems Frontiers, 2006/5. pp. 350–362.
- BOZORGI, Mehran – SAUL, Lawrence. K. – SAVAGE, Stefan. – VOELKER, G. M.: Beyond Heuristics: Learning to Classify Vulnerabilities and Predict Exploits. In Proceedings of the 16th ACM SIGKDD international conference on Knowledge discovery and data mining, 2010, pp. 105-114.
- Common Vulnerability Scoring System version 3.1: Specification Document. CVSS Version 3.1 Release. FIRST, 2019. <https://www.first.org/cvss/specification-document>. (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)
- Egyesült Államok Nemzeti Sebezhetőségi Adatbázisa. <https://nvd.nist.gov>.
- FireEye, Inc.: Why Cyber Attackers Are Targeting Higher Education, and What Universities Can Do about It. White Paper, 2015.
- <https://ubee.deadcode.me>.
- <https://www.first.org/cvss/>

- https://www.first.org/cvss/v3.0/cvss-v30-specification_v1.9.pdf (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)
- JACOBS, J. – ROMANOSKY, S. – EDWARDS, B. – ADJERID, I. – ROYTMAN, M.: Exploit Prediction Scoring System (EPSS). Digital Threats Res. 2021. június
- JOHNSON, Pontus – LAGERSTRÖM, Robert – EKSTEDT, Mathias – FRANKE, Ulrik: Can the common vulnerability scoring system be trusted? A Bayesian analysis, IEEE Transactions on Dependable and Secure Computing, 2018/6.
- KARGER, Paul – SCHELL, Roger: Multics Security Evaluation: Vulnerability Analysis. Information Systems Technology Applications Office Deputy for Command and Managements Systems Electronic Division, 1974.
- MALLIK, Avijit: Man-In-The-Middle_Attack: Understanding in Simple Words. Cyberspace: Jurnal Pendidikan Teknologi Informasi, 2018/2. pp. 109-134.
- MANN, David E. – CHRISTEY, Steven M.: Towards a Common Enumeration of Vulnerabilities. The MITRE Corporation, 1999. <https://www.cve.org/Resources/General/Towards-a-Common-Enumeration-of-Vulnerabilities.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 01. 12.)
- MURRAY, Adam: What Is CVSS v3.1? Understanding The New CVSS. Mend Report, 2020. <https://www.mend.io/resources/blog/cvss-v3-1>. (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)
- SHAKER, Ahmed Mohamed Nader Fayrouz – MOHAMED, Ahmed Magdy: Zero Click Attack. The International Undergraduate Research Conference. The Military Technical College, 2021. pp. 46-49.
- TERESHKIN, A: Evil maid goes after PGP whole disk encryption. Proceedings of the 3rd International Conference on Security of Information and Networks – SIN '10., 2010.
- VALEUR, Fredrik – VIGNA, Giovanni – KRUEGEL, Christopher – KEMMERER, Richard A.: A Comprehensive Approach to Intrusion Detection Alert Correlation. IEEE Transactions on Dependable and Secure Computing. 2004/3. pp. 146-169.

VÁLTOZÁSOK, ÚJ KÖVETELMÉNYEK MEGJELENÉSE ÉS KIHÍVÁSOK A KIBERTÉR BEN¹

Bevezetés

A „biztonságos kibertér”-állapot elérése és megőrzése komplex² szemléletet, folyamatos tanulást, fejlesztést, koordinációt és információcserét igényel.

A napjainkban tapasztalható intenzív képességfejlesztésekben az előbbieket miatti nagyon nehéz a kifejezetten kibervédelmi (vagy kibertér műveleti) kérdéseket önmagában tárgyalni, megjeleníteni. A valóságban a szeparált, lehatárolt gondolkodás e területen működésképtelen – ha egy működő haderő áll a fókuszban.

Ennek megfelelően e gondolatok a legfontosabb, publikusan megismerhető információk mentén segítik annak megismerését és megértését, hogy milyen hatások érik napjainkban a katonai kibertérben zajló képességfejlesztést, milyen kihívásokkal kell számolni a közeljövőben.

Nemzetközi változások

A *2022-es NATO Madridi Csúcsértekezlet* megállapította, hogy a Szövetség kiber-, űr-, hibrid- és egyéb aszimmetrikus fenyegetésekkel, valamint az új típusú és minőségugrást biztosító technológiák³ rosszindulatú felhasználásával áll szemben. A Szövetség rendszerszintű versennyel szembesül a nemzetközi rend megbontására irányuló fenyegetésként.

A Szövetség új alapkövetelményeket⁴ határoz meg az elrettentés és védelem érdekében, valamint jelentősen megerősíti az elrettentést és a védelmet, hogy hosszú távra szavatolja valamennyi szövetséges biztonságát és védelmét.⁵

A szövetségesek növelik ellenálló képességüket, többek között nemzeti szinten kidolgozott célok és végrehajtási tervek révén, a közösen kidolgozott célkitűzések

¹ A tanulmány a szerző „Változások, fejlődési lépések a kibertérben (Átfogó jellegű gondolatok, 2023)” című, a 2023. 04. 27-én Balatonakarattyán rendezett Nemzetközi Katonai Információbiztonsági Konferencián tartott előadásának szerkesztett, tartalomban bővített változata.

² A kibertérben szükséges fejlesztésekhez is használni kell az EU, NATO által is alkalmazott fejlesztési (ún. DOTMLPF-I) keretrendszert.

³ Emerging and disruptive technologies – EDT. Pontos magyar fordítás még nem alakult ki. Olyan technológiákat jelent, amelyek jelentősen felülírják a megjelenésük előtti megoldásokat (pld. a kvantum technológia, mesterséges intelligencia).

⁴ Set a new baseline

⁵ Ez a 360 fokos megközelítéssel összhangban a szárazföldi, légi, tengeri, kiber- és űrterületeken minden fenyegetés és kihívás elleni védelmet jelenti.

által vezérelve. Minden területen felgyorsítják az alkalmazkodást, növelve a kiber- és hibrid fenyegetésekkel szembeni ellenálló képességet, erősítve az interoperabilitást.

A szövetségesek úgy döntöttek, hogy önkéntes alapon, nemzeti eszközök felhasználásával virtuális gyorsreagálású kiberképességet⁶ építenek ki, és készítik fel a jelentős hatású rosszindulatú kibertevékenységekre⁷ történő reagálás érdekében.⁸

A **2022-es NATO Stratégiai Konceptió** megfogalmazása szerint a NATO-szintű elrettentés és védelem kialakítása a nukleáris, a hagyományos és a rakétavédelmi képességek megfelelő összetételén alapul, amelyet űr- és kiberképességek egészítenek ki.⁹

A szövetségesek tovább erősítik haderejük kollektív készenlétét, reagálóképességét, bevethetőségét, integrációját és interoperabilitását. Egyedileg és közösen biztosítják az elrettentéshez és a védelemhez szükséges erők, képességek, tervek, erőforrások, eszközök és infrastruktúra teljes skáláját, beleértve a nagy intenzitású, műveleti tereken átívelő (multidomain) hadviselést is.

A hatékony elrettentés és védelem a kulcsa a világűr és a kibertér biztonságos használatának és a korlátlan hozzáférés biztosításának.

Egyetlen művelet, vagy halmozódó rosszindulatú kibertevékenységek, vagy ellenséges műveletek az űr felé, az űrből vagy az űrben elérheti a fegyveres támadás szintjét, amikor az Észak-atlanti Tanács az Észak-atlanti Szerződés 5. cikkét léptetheti érvénybe.

A Szövetség elismeri nemzetközi jog alkalmazhatóságát, és előmozdítja a felelős magatartást a kibertérben és az űrben.¹⁰

A **2022-es EU Kibervédelmi Politika** megfogalmazása szerint a támadások jelzik a fizikai és digitális infrastruktúrák kölcsönös függőségét, és mutatják, hogy a nagyhatású kiberbiztonsági események zavarhatják, károsíthatják a létfontosságú infrastruktúrákat. A tagállamoknak növelni kell a teljes spektrumú kibervédelmüket.¹¹ Az EU-nak képességekkel kell rendelkezni a támadások korai szakaszban történő felismerésére. A detektált adatokat át kell alakítani hasznosítható információkká,¹²

⁶ virtual rapid response cyber capability

⁷ significant malicious cyber activities

⁸ Madrid Summit Declaration in Madrid 29 June 2022, 6, pp. 9-10.

⁹ A katonai és nem katonai eszközök arányos, koherens és integrált módon kerülnek alkalmazásra minden biztonsági fenyegetésre történő reagálásként, saját választás szerinti módszerrel, időzítéssel és alkalmazási területen.

¹⁰ NATO 2022 Strategic Concept; p. 15, 20, 22, 24 és 25.

¹¹ Beleértve az „aktív védelmi képességet” is. A Politika nem ad fogalmi meghatározást az „aktív védelem” kifejezésre.

¹² A Politika angol nyelvű változata a detektált adatok kapcsán az „intelligence” (hírszerzés) kifejezést alkalmazza, ami nemzetbiztonsági szempontból eltérő tartalmat jelent. Ebben az esetben egyértelmű, hogy a kibertérben történt eseményekkel kapcsolatos információgyűjtésről („to detect attacks” – a támadások detektálása) van szó, amit helyesebben fejez ki a „Cyber Threat Information” – CTI (kiberfenyegetési információ) kifejezés.

amelyek egyaránt szolgálják a kiberbiztonságot és a kibervédelmet.¹³ A politika az alábbi fő témákra bontja a teendőket:

- együttes fellépés az erősebb kibervédelem érdekében (közös helyzetismeret, koordináció, szolidaritás – felderítés és helyzetismeret-javítás¹⁴);
- az uniós védelmi ökoszisztéma biztonságának garantálása (védelmi ökoszisztéma ellenálló képességének erősítése, interoperabilitás és szabványok koherenciája);
- beruházás a kibervédelmi képességekbe (kulcsfontosságú technológiák kutatása,¹⁵ agilis védelmi ipar, kibervédelmi munkaerő);
- a közös kihívások kezelése (együttműködés a NATO-val, partnerekkel, és a partnerországok kapacitásépítésének támogatása).

A feladatok között szerepel a katonai eseménykezelő központok¹⁶ műveleti hálózatának¹⁷ kialakítása, a válságkezelés hatékonyabbá tétele,¹⁸ a kibervédelmi gyakorlatok folytatása, és EU-s, nem kötelező érvényű ajánlások kidolgozása.

Katonai műveletek területén erősíteni kell a vezetési és irányítási struktúrákat, amelynek egyik fontos eszköze az EU Nagytávolságú Műveleti Hálózat továbbfejlesztése.¹⁹ Művelettervezési területen az EU által vezetett missziók és műveletek esetén a kibervédelmi koncepcióra²⁰ alapozva következő feladat a kibertér-műveletek alkalmazási tervének kidolgozása.

A NATO–EU együttműködés területén kiemelt kérdés a missziók, műveletek tervezésébe és irányításába történő integráció kérdése, a koncepciók, doktrínák összeegyeztethetősége, a technikák és eljárások interoperabilitására törekvés, illetve technikai szinten az eseménykezelő központok napi együttműködése.²¹

A Politika következtetéseként az EU szervek felszólítják a tagállamokat, hogy *dolgozzák ki a kibervédelmi politika vonatkozó szempontjait.*²²

¹³ A Politika nem világítja meg a „kiberbiztonság (cybersecurity)” és a „kibervédelem (cyber defence)” fogalmak tartalmát, így a szóhasználatot figyelve csak következtetni lehet arra, hogy az első esetben a polgári, a második esetben katonai tartalmú fogalomról van szó.

¹⁴ A nagyhatású kiberbiztonsági események okozhatnak akkora károkat, amelyeket a tagállamok önállóan nem képesek elhárítani, vagy segítségre szorulnak. Erre egy megoldás a Gyorsreagálású Kibervédelmi Csoportok (Cyber Rapid Reaction Teams – CRRT) koncepciójának továbbfejlesztése.

¹⁵ A kialakulóban lévő és forradalmi technológiák (Emerging and Disruptive Technologies – EDT) kérdésének kezelése (pld. mesterséges intelligencia, kvantum számítástechnika és rejtjelző vonatkozásai, felhőtechnológia, Big Data).

¹⁶ milCERT-ek

¹⁷ MICNET: milCERT Network. Ez egyben támogatja a fenyegetésekre történő erőteljes és összehangolt reagálást, a képzéseket, és a hosszú távú igények azonosítását.

¹⁸ EU Cyber Crises Liaison Organisation Network (CyCLONe): Európai Kiberválságügyi Kapcsolattartó Szervezetek Hálózata

¹⁹ EU Operation Wide Area Network (EU OpsWAN)

²⁰ EU Concept on Cyber Defence for EU-led military Operations and Missions

²¹ NATO Computer Incident Response Capability (NCIRC) és az EU-Computer Emergency Response Team (CERT)

²² Az EU Kibervédelmi Politikája, JOIN(2022) 49 final p. 2, 4-7, 9-12, 15, 19, 21-22 és 24.

2022. decemberi megjelenéssel az *EU Hálózat- és Információbiztonsági Irányelv* (NIS2 Directive)²³ az elektronikus információbiztonság, míg az *EU Kritikus Szervezetek Rezilienciája Irányelv* (CER Directive)²⁴ a kritikus infrastruktúrák üzemeltetése területén képez megújított követelményeket. A részletkérdések hazai jogba történő átültetése előtt csak annyi jelenthető ki, hogy határidőhöz kötötten **szükségessé válik a nemzeti kiberbiztonság stratégiai szintű megújítása, és a kapcsolódó jogszabályi követelmények pontosítása, kialakítása.** A kritikus infrastruktúra-védelem területén az EU-s norma alkalmazása érdekében szükségessé válik a kapcsolódó jogszabályok pontosítása, illetve új követelményt jelent egy ellenálló képességre vonatkozó **nemzeti stratégia megfogalmazása és kiadása.**

Az említett területeken kiemelt feladatként kell kezelni a honvédelmi és a katonai nemzetbiztonsági szempontok azonosítását, és a szükséges szabályozó vagy felügyeleti rendre vonatkozó követelmények és eljárások esetleges módosítását, amelynek oka a megújított EU-szabály mellett a felhalmozódott gyakorlati tapasztalatok, illetve az egyéb szabályozók változásaiból eredő hatások kezelése is lehet.

Nemzeti szintű áttekintés és a honvédelmi ágazatnál bekövetkezett változások

Hazánk rendelkezik Nemzeti Biztonsági Stratégiával (2020)²⁵ és Nemzeti Katonai Stratégiával²⁶ (2021), amelyeket a Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégia (2013)²⁷ és a Nemzeti Hálózatbiztonsági Stratégia (2018)²⁸, valamint ennek végrehajtását szolgáló Intézkedési Terv (2019)²⁹ egészíti ki szakpolitikai eszközként.

A biztonsági környezet változásai, illetve a korábbiakban említett, több forrásból származó új nemzetközi követelmények jelzik,³⁰ hogy Hazánkban a kibertér-biztonsággal kapcsolatos kérdések legalább részbeni újragondolására van szükség – stratégiai szinten, összehangolásban a fent azonosított NATO- és EU-követelményekkel.

2022. november 1-jén hatályba lépett a **védelem és biztonság összehangolásáról szóló törvény**,³¹ illetve kiadott végrehajtási rendeletek is megkezdték működésüket, amelynek eredményeképpen a korábbinál pontosabb, centralizált irányítás fog kialakulni az ország működési rendjét megzavaró hatások kezelése érdekében.

²³ DIRECTIVE (EU) 2022/2555

²⁴ DIRECTIVE (EU) 2022/2557

²⁵ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

²⁶ 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról

²⁷ 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról

²⁸ 1838/2018. (XII. 28.) Korm. határozat Magyarország hálózati és információs rendszerek biztonságára vonatkozó Stratégiájáról

²⁹ A hálózati és információs rendszerek biztonságára vonatkozó Stratégia végrehajtásának 2020-2022. évekre vonatkozó intézkedési terve. <https://2015-2019.kormany.hu/download/3/6d/b1000/Int%C3%A9zked%C3%A9si%20terv%202020-2022.pdf#!DocumentBrowse> (Letöltés ideje: 2022. 10. 26.)

³⁰ EU NIS2 Irányelv megjelenése

³¹ 2021. évi XCIII. törvény

A 2021-ben megjelenő, 2022-ben hatályba lépett, *a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló törvény* és végrehajtási rendelete alapvető lépésként meghatározza a kibertér-műveletekre vonatkozó felsőszintű követelményeket, feladatokat, amelyeket a képességek fejlődésének tempójában tovább kell fejleszteni, ki kell terjeszteni, alacsonyabb szintű eljárásokkal, technikai és műveleti követelményekkel ki kell egészíteni.

2022 decemberében, hosszú előkészítés után megjelent *a honvédelmi szervezetek általános elektronikus információbiztonsági követelményeinek meghatározásáról szóló miniszteri utasítás*.³² Az utasítás feladata, hogy az elektronikus információbiztonságra vonatkozó kormányzati követelmény végrehajtása érdekében támogatást nyújtson a honvédségi szervezetek felé az egységes szemléletű és teljeskörű biztonsági menedzsment feladatok kialakítása és fenntartása érdekében.³³

2023 elején az érintett szakmai szervezetek együttműködésének eredményeképpen megjelent a *honvédelmi ágazat elektronikus információbiztonsági eseménykezelést szabályozó miniszteri utasítás*.³⁴ A szabályozó feladata, hogy az összes honvédelmi érintettségű szervezet számára biztosítson egy olyan pontosan értelmezett keretet, melyen belül az elektronikus eseménykezeléshez szükséges együttműködés, információáramlás pontosan szabályozott legyen. A honvédelmi ágazaton belüli strukturált együttműködés jó alapot ad a nemzeti eseménykezelésért felelős szervezettel³⁵ és a NATO eseménykezelő szervezettel³⁶ szükséges szoros együttműködéshez.

Szintén 2023 elején jelent meg a *kiberbiztonsági termékek tanúsításával kapcsolatos alapvető követelményeket tartalmazó honvédelmi szabályozás*.³⁷ A rendeletek az EU kiberbiztonság erősítését célzó termék tanúsítás végrehajtásaként hazánkban is megjelenő – polgári és honvédelmi területekre tagolt – tanúsítási követelmény honvédelmi területét szabályozzák. Honvédelmi célú elektronikus információs rendszerek esetében – figyelembe véve a kiemelten magas számú speciális követelményeket, a minősített adatkezelés szükségességét – logikus, hogy a honvédelmi elektronikus információs rendszerekbe illeszthető kiberbiztonsági funkciókat ellátó termékek saját, honvédelmi tanúsítási rend szerint legyenek szabályozottak.

³² 53/2022. (XII. 28.) HM utasítás

³³ Az utasítás a korábbi, a honvédelmi tárca általános elektronikus információbiztonsági követelményeinek meghatározásáról és a védelmi rendszabályok pontosításáról szóló 3/2012. (I. 13.) HM utasítást váltotta fel.

³⁴ 3/2023. (II. 24.) HM utasítás a honvédelmi ágazati elektronikus információbiztonsági eseménykezelés rendjéről

³⁵ Nemzeti Kibervédelmi Intézet

³⁶ NATO Computer Incidents Response Team, Technical Centre

³⁷ 1/2023. (I. 12.) és 2/2023. (I. 12.) HM rendeletek. A rendeletek a kiberbiztonsági tanúsításról és a kiberbiztonsági felügyeletről szóló 2023. évi XXIII. törvény honvédelmi ágazatnál történő végrehajtását szabályozzák.

Az említett stabil, egységes honvédelmi keretrendszert célzó szisztematikus lépések mellett megemlítendő, hogy a honvédelmi ágazatnál az elektronikus eseménykezelésre, sérülékenységvizsgálatra és a hatósági felügyeleti feladatok ellátására vonatkozó miniszteri utasítás folyamatosan pontosított, naprakész.³⁸

2022-ben stratégiai szinten jelentős szervezeti változásként értékelhető a Magyar Honvédség Parancsnoksága helyett a Honvéd Vezérkar megjelenése. A Vezérkar alárendelt szervezeteként megjelent a Kiberművelési Parancsnokság, amelynek alárendeltségében egy harcászati szintű szervezet, a Kiber- és Információs Művelési Parancsnokság található.

További változás, hogy a Honvéd Vezérkaron belül a korábbiaktól eltérő struktúra alakult ki: a Híradó és Informatikai Csoportfőnökség 2023 márciustól már nem kezeli az információvédelmi és információbiztonsági kérdéseket. Ezekért a feladatokért ezután a Vezérkar új szervezeti elemként megalakult Információvédelmi Iroda a felelős.

Ez alapján felrajzolható a Honvéd Vezérkar elektronikus információs rendszerek üzemeltetés felügyeleti, az információvédelmi és információbiztonsági felügyeleti és hadművelési szinten lévő kiberművelési szervezet háromszöge.

Az eseménykezelési feladatokra dedikált szervezetek (szervezeti elemek) megjelenése rávilágíthat egy újabb problémára – a szakmai profil felhígulására. Hlavaty Győző a Telekom fejlődési lépcsői alapján egy konferencián rámutatott, hogy a kezdetben üzemeltetők által végzett eseménykezelés adott szervezeti érettségi szinten átalakul(hat) folyamatos üzemeltetésű (7/24) biztonsági művelési központ által végzett tevékenységgé. Ez felveti, hogy egyéb szervezeti indokok, eseti ügyek kezelése alapján megkezdődik a művelési központ egyéb feladatokkal történő megterhelése (pld. biztonsági rendszerek üzemeltetése). Ez a változás kapacitást von el az eredeti feladattól, másrészt alacsonyabb szintre helyezi az eseménykezelés korábbi elsődlegességét.³⁹

A kibertér-műveletek területén jelentős változásnak tekintendő a 2023. májustól kialakított *katonai nemzetbiztonság irányításáért felelős államtitkári beosztás*.⁴⁰ Az államtitkár a miniszter által átruházott jogkörében⁴¹ irányítja a kibertér-művelési tevékenységek ágazati szintű feladatait. Részt vesz az EU intézményei döntéshozatalában képviselendő kormányzati álláspont kialakításában és képviselvényében, és a kapcsolódó kormányzati feladatok teljesítésében, ágazati koordinációt lát el.

³⁸ 15/2017 (IV. 28.) HM utasítás

³⁹ HLAVATY Győző: SOC szolgáltatás (majdnem) mindenkinek. 2023. 05. 22. Előadás, EIVOK-36 SOC-ok aktuális kérdései tudományos-szakmai konferencia, Budapest https://www.hte.hu/documents/10180/4864448/Hlavaty_Gyozo_EIVOK-36.pdf (Letöltés ideje: 2023. 06. 14.)

⁴⁰ Államtitkár irányítja a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatot, 2023. 04. 29, honvedelem.hu

⁴¹ A katonai és katonai nemzetbiztonsági kibertér-művelési felkészülés és a kibertér-művelési feladatok végrehajtásának irányításáért való felelősségi körben.

Az államtitkár a Nemzeti Kiberbiztonsági Koordinációs Tanácsban képviseli a honvédelmi tárcát, illetve a miniszter átruházott jogkörében irányítja az MH Kiberműveleti Parancsnokság vezetőjének HM feladatrendszerrel kapcsolatos tevékenységét.⁴²

Az új működési struktúra – figyelembe véve továbbá a honvédelmi ágazati eseménykezelésért, sérülékenységvizsgálatért és elektronikus információbiztonsági hatósági felügyeleti feladatokat ellátó szervezeti elemet a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatnál – új kereteket, és egyben a szakmai kultúra megerősödését is jelenti.

Várható kihívások

Az előzőekben látható nemzeti, stratégiai megfogalmazások menedzselése során kiemelt feladatként kell kezelni a polgári, honvédelmi és katonai nemzetbiztonsági szempontok összehangolását, amelynek egyik nyilvánvaló eszköze a Nemzeti Kiberbiztonsági Koordinációs Tanács, és munkacsoportjaiban történő aktív részvétel.

A nemzeti feladatmegosztás szerint pontosan kell a követelményeket megfogalmazni és a feladatokat meghatározni, ami biztosítani fogja, hogy békeidőszakban és különleges jogrend időszakában is az érintett felelős szervezetek „lássák egymást”, értsék az együttműködés, illetve a lehetséges támogatási megoldások kérdéseit a kibertéri fenyegetések kezelése érdekében.

Szakmai szempontból nemzeti szintű kérdés a Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégia sürgősséggel történő rendezése. Egy korszerű megfogalmazású stratégiára van szükség, amelynek fontosabb témaköreit a vonatkozó EU-s irányelv kijelöli. A stratégia ki fogja váltani a jelenlegi két stratégiát, és remélhetően megszületik egy olyan intézkedési terv is, amely erőforrások biztosításával támogatja a meghatározott feladatok végrehajtását. A nemzeti biztonsági és a katonai stratégia esetleges változásai természetesen hatást gyakorolnak a kiberbiztonság felsőszintű szabályozására is.

Mindhárom stratégia esetében megkerülhetetlen, hogy hazánk veszélyeztetettségével kapcsolatos, a hosszú távú teendőket is tartalmazó legmagasabb szintű, az Országgyűlés által jóváhagyott dokumentuma a Biztonság- és Védelempolitika Alapelvek.⁴³ Az Alapelvek megalapozza a magyar stratégiai dokumentumok kialakítását, így részletek boncolgatása nélkül is belátható, hogy a nemzeti szintű kiberbiztonságot célzó keretrendszer számára a fenyegetettség megítélésével és a szükséges reagálási rend fő irányainak meghatározásával alapvető tervezési alap alakul ki a jövőben.⁴⁴

⁴² 22/2023 (V. 22.) HM utasítás a HM SZMSZ-ről szóló 30/2022 (VII. 29.) HM utasítás módosításáról, 1. melléklet, 4. §. a 10. § (2, 4, 11 és 13) módosításáról

⁴³ A 2021. évi XCIII. törvény (Vbő.) 22. §. (1) a) és (3). p. követelménye szerint.

⁴⁴ A hasonló témájú, korábbi Országgyűlési Határozat 1998-as kiadású – 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről.

Stratégiai szinten kapcsolódó kérdés annak vizsgálata és hivatalos kinyilvánítása, hogy mi a hivatalos magyar álláspont a nemzetközi jog alkalmazásának módjára vonatkozóan a kibertérben. Más államok példájához hasonlóan célszerű lenne egy hivatalos nyilatkozat publikálása, ami mutathatja, hogy hazánk az EU- és NATO-keretrendszerhez hasonlóan⁴⁵ milyen álláspontot képvisel a kérdésben. Páll-Orosz Piroska 2020-ban rámutatott, hogy e deklarációnak nincs nemzetközi sémája, a fókuszban inkább az üzenet áll: az állam a rendelkezésre álló jogforrásokra támaszkodva kinyilvánítja jogértelmezését a kibertéri cselekmények megítélésével kapcsolatban.⁴⁶

A stratégiai felülvizsgálat, illetve az előkészítő időszak egyik kiegészítő feladata lehet a nemzetközi példákban már látható Kibervédelmi Stratégiához kapcsolódó kérdések és egy ilyen magyar stratégia szükségességének vizsgálata.

Az EU-követelmények a végrehajtást biztosító törvény és végrehajtási rendeletek felülvizsgálatát is szükségessé teszik. Ezen a szinten érdemes vizsgálni a jelenlegi, elektronikus információbiztonsági⁴⁷ törvény mellé egy kifejezetten „kiberbiztonság” célú jogszabályi keretet.

Technikai szinten a NATO Madridi Csúcstalálkozón a szövetségesek úgy döntöttek, hogy önkéntes alapon és nemzeti eszközök felhasználásával *virtuális gyorsreagálási kiberképességet*⁴⁸ építenek ki, és készítik fel a jelentős hatású, rosszindulatú kibertevékenységekre⁴⁹ történő reagálás érdekében.⁵⁰ A NATO-szintű képességfejlesztés új eszközt jelent majd a nemzetközi szintű együttműködésre és műszaki segítségnyújtásra.

Ez kiegészíti a jelenleg futó, magyar részvételű PESCO kiberprogramokat,⁵¹ illetve hasonlít az EU-s kezdeményezésű, várhatóan szintén 2023-ban induló MICNET-programhoz, ahol cél a katonai eseménykezelő képességek összekapcsolása és a hatékony együttműködés biztosítása.

⁴⁵ Az EU és a NATO stratégiai szinten visszatérő jelleggel nyilatkozta, hogy a nemzetközi normák a kibertérben is alkalmazandók. Ezek a nyilatkozatok rávilágítanak az esetenként még napjainkban is felbukkanó álláspontok korrekciós szükségletére, amelyek a kibertéri történések hirtelenségére, a hatások összetettségére, súlyosságára, illetve a támadó fél azonosításával kapcsolatos nehézségek miatt a jogi normák alkalmazhatatlanságát vagy korlátos alkalmazhatóságát állítják középpontba.

⁴⁶ PÁLL-OROSZ PIROSKA: Attribúció (betudás) a kibertérben. Nemzetbiztonsági Tanulmányok II. 2021. ISBN 978-615-6128-02-7. A hivatkozott írás megjelenése óta néhány állam „Position Paper” vagy ehhez hasonló címmel adta ki állásfoglalását, egységes séma továbbra sem azonosítható.

⁴⁷ A törvény a közbeszédben gyakran „Kiberbiztonsági Törvényként” említett, minden tartalmi alap nélkül.

⁴⁸ virtual rapid response cyber capability

⁴⁹ significant malicious cyber activities

⁵⁰ Madrid Summit Declaration in Madrid 29 June 2022, 10. p.

⁵¹ PESCO (Permanent Security Cooperation). Magyar részvételű a görög vezetésű CTIRISP (Cyber Threat Information Response Information Sharing Platform) program, amelynek feladata a káros kódokkal kapcsolatos érzékelés, adatgyűjtés és műszaki együttműködés támogatása. A német vezetésű CIDCC (Cyber and Information Domain Coordination Centre) program feladata magasabb szintű, feldolgozott információcserével támogatni az EU katonai struktúrát, benne a missziókat is.

2023 júliusában esedékes a NATO Vilniusi Csúcstalálkozó, amelyen várható a korábbi eredmények megerősítése, esetlegesen két kiegészítéssel. A NATO-főtitkár 2022 decemberében a NATO Kibervédelmi Kötelezettségvállalás Konferencián, Rómában kérte a nemzeteket a kibervédelmi képességek további erősítésére.⁵² Ez jelezheti a héteves múlttal rendelkező *Kibervédelmi Kötelezettségvállalás*⁵³ áttekintését és kiegészítését, vagy átdolgozását, ami egyben nemzeti szinten is feladatokat eredményez.

Másik esetleges fejleményt jelezhet a kibertérért és digitális politikáért felelős amerikai nagykövet egy konferencia-fel szólalása, amelyben jelezte, hogy országok *előnyt szerezhetnek abból, hogy a NATO-tagállamoknak eltérő szempontjai lehetnek annak megítélésében, hogy egy kibertámadásra mikor következhet szövetségi kollektív katonai válasz* (5. cikkely alkalmazása).⁵⁴ A nagykövet szerint az elrettentés teljes erejét ki kell terjeszteni a digitális világra, nemcsak kibereszközök (cyber means), hanem minden szükséges gazdasági, információs és diplomáciai eszköz felhasználásával.

A fenti, stratégiai szintű feladatok mellett technikai szinten *további lépések szükségesek a honvédelmi célú elektronikus információs rendszerek kibervédelmének megerősítése érdekében* – kiemelten kezelve a beszállítóilánc-biztonságot, a teljes életútszemléletet és az új technológiákban rejlő lehetőségeket és fenyegetéseket –, ami egyaránt vonatkozik:

- a rendszerek, eszközök elektronikus információvédelmi megoldásaira (beleértve az ellenőrzéshez szükséges technikai képességeket is) és
- a kifejezett, részben a rendszerektől független kibervédelmi képességek fejlesztésére (pld. károskód vagy logelemzés, fenyegetettségi információk gyűjtése, sérülékenységvizsgálati képességek).

Ide tartozik a honvédelmi szervezetek számára meghatározott feladat végrehajtása az eseménykezelésre vonatkozóan, ami minden szervezet számára pontosítási, illetve szabályozási feladatot jelent, amelyet a saját szabályozókban ki kell dolgozni, hatályba kell léptetni, illetve a végrehajtáshoz szükséges lépéseket be kell gyakoroltatni. Ezzel párhuzamos feladatszabás a szakmai irányítást végző szervezet számára, hogy határozza meg a feladatok végrehajtásához szükséges irányelveket, paramétereket.⁵⁵

A NATO, EU, és ezzel együtt a nemzeti válságkezelési eljárások a tapasztalatokra támaszkodva és az új követelmények megjelenésével folyamatosan fejlődnek. Éves, visszatérő jellegű feladat a NATO Válságreakálási Rendszer⁵⁶ változásaival összhangban a Nemzeti Intézkedések Rendszer továbbfejlesztése, a

⁵² Keynote address by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the NATO Cyber Defence Pledge Conference in Italy

⁵³ A NATO Kibervédelmi Kötelezettségvállalás (Cyber Pledge) hét kérdéskörre és emellett évente megjelenő „fókuszterületre” bontva éves gyakorisággal mutatja a nemzetek kiberképességeit, a változásokat és a tervezett célokat. (Cyber Defence Pledge, 2016. 07. 08.)

⁵⁴ US cyber ambassador: NATO must extend ‘deterrence into the digital world’, 2023. 04. 28.

⁵⁵ Korábban a kérdést a honvédelmi tárca elektronikus adatkezelő rendszerek incidenskezelési eljárásrendről szóló 5/2014. HVK HIICSF szakutasítás szabályozta.

⁵⁶ NATO Crisis Response System – NCRS

szükséges intézkedések⁵⁷ pontosítása,⁵⁸ ami a kiberbiztonság területén is egyre gyarapodó feladatokat jelent.

A kibervédelmi kérdések mellett a hivatkozott jogszabályok követelményei szerint szükség van a kibervédelmi kérdéseken túlmutató képességfejlesztésre is, ami technikai kérdések mellett felveti a művelettervezési és irányítási kérdések részletes szabályozását, a kiberterművelési szaktevékenységek katonai műveletekbe történő teljes integrálását.

A NATO Kiberművelési Doktrína⁵⁹ hároméves múlttal rendelkezik, ami jelzi egy várható felülvizsgálat kezdetét is. A konszenzusok érdekében született általános megfogalmazások részletezése, korábban nem látott összefüggések bedolgozása vagy ellentmondások feloldása, illetve az új NATO Stratégiai Konceptióból származó szempontok támpontokat kell, hogy adjanak a magyar terminológiai és doktrinális kérdések modernizálásához is. Sticz László 2022. 10. 17-i megfogalmazása egy NATO doktrínafejlesztési tanfolyam megnyitóján szemléletesen fejezi ki a lényegét: *„a dinamikusan változó biztonsági környezet, az új művelési terek és eljárások megkövetelik a szövetség gyors és rugalmas alkalmazkodását mind a haditechnikai, mind eljárásmodok tekintetében.”*^{60,61}

Az elektronikus információvédelmi (információbiztonsági) kibervédelmi (kiberbiztonsági) kérdések összefüggései, a kibertérben zajló védelmi és offenzív lépések pontos részletezése szükséges a hiteles, érthető magyar katonai megközelítés megalapozása és publikálása érdekében. Nem katonai területről hozott példa, ahogy Varga Árpád egy konferenciaelőadáson a büntetőjogból ismert jogos védelem kereteit bemutatva rámutatott a további vizsgálatok fontosságára a kibertérben.⁶² Egy 2018-as Kúriahatározat – közúti közlekedés során elkövetett rablási kísérlet során az elkövető üldözését elemző megoldás⁶³ – jó példát mutathat egy kibertérben elkövetett káros cselekmény visszakövetésével és a jogszerű helyzet visszaállításával kapcsolatos alapelvekre, természetesen nem korlátok nélkül értelmezetten.

E példák aláhúzzák Farkas Ádám 2019-es gondolatait, amely szerint a kibertéri fejlesztés sürgőssége nem indokolhatja olyan döntések meghozatalát, amelynek eredménye fregmentált, nem koherens rendet eredményez. A képességek és szervezetek kialakítását megfelelő szabályozás formálásával és folyamatos megújításával kell erősíteni, minden védelmi ágazatra kiterjedően a szükséges együttműködések létrehozásával együtt.⁶⁴

⁵⁷ Nemzeti Intézkedések Gyűjteménye – NIGY

⁵⁸ 2021. évi XCIII. törvény (Vbö.) 77-78. §.

⁵⁹ NATO AJP 3.20 Cyber Operations Doctrine

⁶⁰ A doktrínafejlesztés útján. <https://honvedelem.hu/hirek/a-doktrinafejlesztes-ujtan.html>; (Letöltés ideje: 2022. 10. 26.)

⁶¹ Ez egyben utal arra is, hogy a NATO Összhaderőnemi Doktrína (AJP-01) legújabb kiadása 2022 decemberében jelent meg, ahol erőteljesen tükröződik a NATO Stratégiai Konceptió multidomain szemlélete (ami erőteljesen tartalmazza a kibertér-műveletek integrálását a katonai műveletekbe).

⁶² VARGA Árpád: Védekezés/Támadás a kibertérben, 2023. 05. 22. Előadás, Budapest.

⁶³ A Kúria jogos védelem tárgykörében hozott határozatot, 2018. 02. 07. (Kúria Bfv.III.859/2017.)

⁶⁴ FARKAS Ádám: A kibertér művelési képességek kialakításának és fejlesztésének egyes szabályozási és állam szervezési alapvonalai, p. 76.

A terminológiai kérdések megoldási szükségességére példa a 2023. májusi híradás,⁶⁵ amely szerint Lettorszában befejeződött egy amerikai és kanadai háromhónapos kibertérvédelmi művelet,⁶⁶ ami tartalmát tekintve kibervédelmi fenyegetés feltárásnak minősül,⁶⁷ a művelet típusa „előretolt művelet”-ként⁶⁸ értelmezhető. Látható, hogy kiforrott terminológia hiányában további tartalmi információk nélkül a híradás nehezen értelmezhető.

Sürgős szakmai feladatként kell tehát kezelni a különböző kibertérben végzett műveletek pontos tartalmi meghatározását a magyar katonai terminológia pontos kialakítása és fenntartása érdekében.

A szervezeti keretek változásai is mutatják, hogy pontosan meg kell húzni a határokat az üzemeltetés, az elektronikus információbiztonság és a kibervédelem között, illetve a folyamatok pontos kapcsolódása érdekében meg kell határozni a további kibertér-műveleti formákat. Az elektronikus eseménykezelés, a sérülékenységvizsgálat, vagy a helyreállítás, és ezek részfeladatai több szervezet együttműködését (és esettől függően honvédelmi ágazati külső kapcsolattartást) igénylő napi feladat, ahol az érintett szervezeteknek „illik tudnia”, hogy egy központilag tervezett, dedikált kibervédelmi tervet (műveletet) hajt végre, vagy csak a soros napi feladatokat látja el a normál tevékenységi rendben.

Napi kommunikáció során tapasztalható a támadásmegszakítás offenzív kibertér-műveletként történő értelmezése, ami csak a fogalmak pontosítása vagy a konkrét eset megismerése után korrigálható. Ugyanígy szükségessé válik a haderőnemi kérdés magyarázata is, mert önmagában a szárazföldi és légi haderőnem mellett történő feltüntetés – bár népszerű és erőt sugalló kommunikáció – nem biztos, hogy összhangban áll a haderőstruktúrával.

Alkalmazási szinten megoldandó kérdés, hogy az elrettentés (deterrence) szövetséges, stratégiai szintű értelmezése mellett szükséges-e (lehet-e) kiberelettentésről – mint önálló elemről – beszélni, vagy a kibertér-műveleteket az elrettentés részeként helyesebb értelmezni és kommunikálni.

Összefoglalás

A fentiek jól szemléltetik, hogy a kibervédelmi – tágabban fogalmazva kibertér-műveleti – képességek és képességfejlesztés összetett feladatrendszer, erős technikai alapokkal és információs szükségletekkel.

Az EU, NATO és nemzeti stratégiai szintű követelmények bizonyítékot szolgáltatnak arra, hogy ezen a szakterületen is folyamatosan változó, fejlődő körülményekre, erőteljesen átalakuló biztonsági környezetre, összetettebb, fejlettebb fenyegetési formákra lehet számítani.

⁶⁵ Shared threats, shared understanding”: U.S., Canada and Latvia conclude defensive Hunt Operations, 2023. 05. 10;

⁶⁶ Defence Cyber Operation – DCO

⁶⁷ defensive cyber threat hunting operation

⁶⁸ hunt forward operation

A kibertér biztonságával kapcsolatosan a helyzet stagnálása, a technikai fejlődés – kiemelten a digitalizáció – ütemének csökkenése nem tekinthető reális jövőképpnek.

Ennek megfelelően hazánkban biztosan várható a kiberbiztonsági kérdések stratégiai szintű megújítása, ahol a katonai és katonai nemzetbiztonsági kérdések megkerülhetetlenek. A kihívás kezelése nagyszámú jogszabály felülvizsgálatát, módosítását (vagy új szabályozó kiadását) jelenti, ahol az „általánostól az egyedi felé” történő haladás rendjének megfelelően egyre részletesebb, technikai és eljárási követelmények meghatározása történik.

A vizsgálandó kérdések körében megemlítendő a nemzeti szintű kibervédelmi stratégia és a végrehajtását támogató kibervédelmi törvény létjogosultságának, tartalmi követelményeinek, és más jogszabályokhoz történő kapcsolódási pontjainak vizsgálata.

Kiegészítő feladatként megemlítendő, hogy egy korszerű nemzeti kiberbiztonsági stratégia kiadása mellett fontos erőforrást képezne – a nemzetközi trendhez illeszkedően – hazánk jogértelmezésének megjelenítése a nemzetközi jog kibertérben történő alkalmazásáról.

Kifejezetten katonai vagy katonai nemzetbiztonsági területen szükség van a nemzeti stratégiai szintű követelmények szerinti feladatok alkalmazási szintű kibontására, amelyre a fentiek számos példát mutattak.

Gyakran tapasztalható jelenség a technikai fejlődés gyorsaságának és a támogató szabályozási környezet ehhez viszonyított lemaradásának kommunikálása, indoklásként a kibertérben létrejövő cselekmények hirtelen történésével és a rövid reakcióidők hangsúlyozásával. Látható, hogy a valóságban a kibertérben történő fellépések legalitása megkerülhetetlen, így a kialakított eljárások, feladatok jogi megalapozása az állami feladatrendszeren belül elkerülhetetlen.

Az említettek aláhúzzák, hogy a kibertér-műveleti szakterületen (is) szükség van a célok pontos azonosítására, a szükséges cselekvési irányok meghatározására, ami szervezeti, technikai, eljárásbeli és egyéb kérdések szakszerű kezelését követeli, a végrehajtáshoz szükséges idő és egyéb erőforrások biztosításával együtt.

Felhasznált irodalom:

- 1/2023. (I. 12.) HM rendelet a hadiipari kutatással, fejlesztéssel, gyártással és kereskedelemmel összefüggő kiberbiztonsági tanúsítás keretében fizetendő igazgatási szolgáltatási díjról
- 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról
- 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról

- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
- 1838/2018. (XII. 28.) Korm. határozat Magyarország hálózati és információs rendszerek biztonságára vonatkozó Stratégiájáról
- 15/2017. (IV. 28.) HM utasítás a honvédelmi célú elektronikus információs rendszerek biztonsági felügyeletét ellátó hatóság és a honvédelmi ágazati elektronikus információbiztonsági eseménykezelő központ feladatainak végrehajtásáról, valamint a sérülékenységvizsgálat lefolytatásának szabályairól
- 2/2023. (I. 12.) HM rendelet a hadiipari kutatás, fejlesztés, gyártás és kereskedelem területén megfelelőségértékelő szervezetek által teljesítendő követelményekről
- 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról.
- 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről
- 2023. évi XXIII. törvény a kiberbiztonsági tanúsításról és a kiberbiztonsági felügyeletről
- 22/2023 (V. 22.) HM utasítás a HM SZMSZ-ről szóló 30/2022 (VII. 29.) HM utasítás módosításáról, 1. melléklet, 4. §. a 10. § (2, 4, 11 és 13) módosításáról
- 3/2012. (I. 13.) HM utasítás a honvédelmi tárca általános elektronikus információbiztonsági követelményeinek meghatározásáról és a védelmi rendszabályok pontosításáról
- 3/2023. (II. 24.) HM utasítás a honvédelmi ágazati elektronikus információbiztonsági eseménykezelés rendjéről
- 5/2014. HVK HIICSF szakutasítás a honvédelmi tárca elektronikus adatkezelő rendszerek incidenskezelési eljárásrendről
- 53/2022. (XII. 28.) HM utasítás a honvédelmi szervezetek általános elektronikus információbiztonsági követelményeinek meghatározásáról és a védelmi rendszabályokról
- A doktrínafejlesztés útján. <https://honvedelem.hu/hirek/a-doktrinafejlesztes-ujtan.html> (Letöltés ideje: 2022. 10. 26.)
- A hálózati és információs rendszerek biztonságára vonatkozó Stratégia végrehajtásának 2020-2022. évekre vonatkozó intézkedési terve. <https://2015-2019.kormany.hu/download/3/6d/b1000/Int%C3%A9zked%C3%A9si%20terv%202020-2022.pdf#!DocumentBrowse> (Letöltés ideje: 2022. 10. 26.)
- A Kúria jogos védelem tárgykörében hozott határozatot. 2018. 02. 07. (Kúria Bfv.III.859/2017.) <https://kuria-birosag.hu/en/node/12900> (Letöltés ideje: 2023. 06. 14.)
- Államtitkár irányítja a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatot. 2023. 04. 29. <https://honvedelem.hu/hirek/allamtitkar-iranyitja-a-katonai-nemzetbiztonsagi-szolgalatot.html> (Letöltés ideje: 2023. 06. 14.)

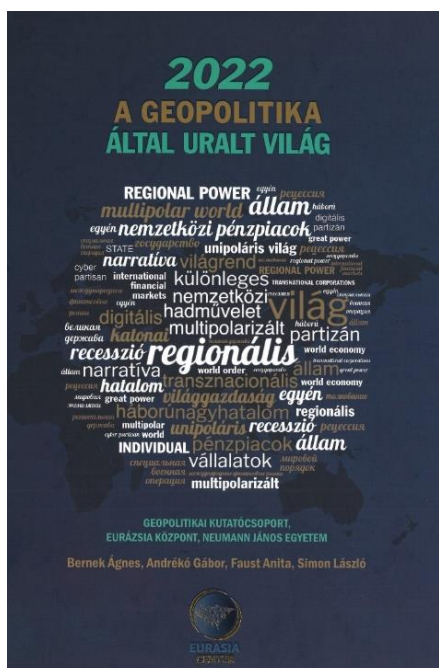
- Cyber Defence Pledge. 2016 .07. 08.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133177.htm (Letöltés ideje: 2023. 06. 14.)
- DIRECTIVE (EU) 2022/2555 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union, amending Regulation (EU) No 910/2014 and Directive (EU) 2018/1972, and repealing Directive (EU) 2016/1148 (NIS 2 Directive) – AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2022/2555 IRÁNYELVE (2022. december 14.) az Unió egész területén egységesen magas szintű kiberbiztonságot biztosító intézkedésekről, valamint a 910/2014/EU rendelet és az (EU) 2018/1972 irányelv módosításáról és az (EU) 2016/1148 irányelv hatályon kívül helyezéséről (NIS 2 irányelv). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022L2555&qid=1687781442788> (Letöltés ideje: 2023. 06. 14.)
- DIRECTIVE (EU) 2022/2557 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 14 December 2022 on the resilience of critical entities and repealing Council Directive 2008/114/EC – AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2022/2557 IRÁNYELVE (2022. december 14.) a kritikus szervezetek rezilienciájáról és a 2008/114/EK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022L2557> (Letöltés ideje: 2023. 06. 14.)
- Keynote address by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the NATO Cyber Defence Pledge Conference in Italy.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_208925.htm (Letöltés ideje: 2023. 06. 14.)
- FARKAS Ádám: A kibertér műveleti képességek kialakításának és fejlesztésének egyes szabályozási és állam szervezési alapvonalai. Tanulmány, Smart Law Research Group (www.smartlawresearch.hu) https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2019/2/JAP_2019_02_farkas-adam.pdf (Letöltés ideje: 2023. 06. 14.)
- HLAVATY Győző: SOC szolgáltatás (majdnem) mindenkinek 2023. 05. 22. Előadás, EIVOK-36 SOC-ok aktuális kérdései tudományos-szakmai konferencia, Budapest
https://www.hte.hu/documents/10180/4864448/Hlavaty_Gyozo_EIVOK-36.pdf (Letöltés ideje: 2023. 06. 14.)
- KÖZÖS KÖZLEMÉNY AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS A TANÁCSNAK, Az EU kibervédelmi politikája. JOIN(2022) 49 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022JC0049> (Letöltés ideje: 2023. 06. 14.)
- Madrid Summit Declaration Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid 29 June 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm (Letöltés ideje: 2023. 06. 14.)
- NATO Strategic Concept 2022

- PÁLL-OROSZ Piroska: Attribúció (betudás) a kibertérben. Nemzetbiztonsági Tanulmányok II. 2021. ISBN 978-615-6128-02-7
- Shared threats, shared understanding: U.S., Canada and Latvia conclude defensive Hunt Operation. 2023. 05. 10.
<https://www.cybercom.mil/Media/News/Article/3390470/shared-threats-shared-understanding-us-canada-and-latvia-conclude-defensive-hun/> (Letöltés ideje: 2023. 06. 15.)
- US cyber ambassador: NATO must extend ‘deterrence into the digital world’. 2023. 04. 28. <https://therecord.media/us-cyber-ambassador-fick-rsa-nato-russia-deterrence> (Letöltés ideje: 2023. 06. 15.)
- VARGA Árpád: Védekezés/Támadás a kibertérben. 2023. 05. 22. Előadás, EIVOK-36 SOC-ok aktuális kérdései tudományos-szakmai konferencia, Budapest
https://www.hte.hu/documents/10180/4864448/Varga_Árpád_EIVOK-36.pdf
(Letöltés ideje: 2023. 06. 15.)

DR. KENEDLI TAMÁS

RECENZIO
2022 A GEOPOLITIKA ÁLTAL URALT VILÁG

A nyomdai munkák lezárását követően a közelmúltban, május elején kaptam kézhez egy a korunk biztonságpolitikájának változásait vizsgáló könyvet, amelyet a Neumann János Egyetem Geopolitikai Kutatócsoportjának munkatársai készítettek a témakör iránt érdeklődő szakemberek számára. A kutatócsoport vezetője Bernek Ágnes a földrajztudomány kandidátusa, tudományos munkatársai pedig Andrékó Gábor, Faust Anita és Simon László voltak. A szerzőkről és tudományos munkásságukról egyébként bővebb ismertetőt olvashatunk a kötet utolsó oldalain. Ebből kiderül, hogy a kutatócsoport tagjai a Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskolájának, illetve az Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskolájának doktoranduszai. Közülük Simon László a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájának hallgatójaként is folytatott tanulmányokat. A szerzők széleskörű ismeretek birtokában, doktori kutatásaik mentén, elemzői szemlélettel dolgozták fel az egyes témaköröket. Az olvasó számára további fontos információ, hogy a kötetben található törzsanyag és annak feldolgozása 2022. december 12-én zárult le, majd 2023-ban jelent meg a Neumann János Egyetem kiadványaként. Utóbbi jelzi azt a célközönséget is, akik számára elsődlegesen szól.

A négy szerzős kötet „2022 a geopolitika által uralt világ” címet viseli, és már a keménykötésű címlapja is megragadja az olvasó figyelmét, ugyanis a kötetre jellemző kulcsszavakat tartalmazó montázs kellőképpen felkelti az érdeklődést a beltartalom iránt. A könyvbe belelapozva, és megismerve az egyes fejezetek nagybani tartalmát, hoztam meg döntésemet, hogy készítek egy könyvismertetőt annak érdekében, hogy minél többen olvassák el a korunk átalakulásával kapcsolatos gondolatokat, és tájékozódjanak az ezek háttérében meghúzódó folyamatokról. A korábbi évszázadokra jellemző történelmi változások sokkal lassabban mentek végbe, mint napjainkban, amikor a fejlődés a globalizációnak és a társadalmi–gazdasági–politikai változásoknak köszönhetően olyan mértékű, hogy a társadalom és benne az állampolgárok élete kényszerűen átalakul. Ebben a

folyamatban markáns szerephez jut a digitalizáció, az internet révén megnyílt virtuális tér, és annak használatának lehetősége. A kérdéskör további komplexitását hangsúlyozza a „**Tények, kérdőjelek és tendenciák egy bizonytalan világban**” alcím, ami előre vetíti a 192 oldalas mű nagybani irányultságát is.

A szerzők előszavukban hatásos példával vezetik fel a könyv alap gondolatát, egyúttal pozicionálják számunkra vizsgálódásuk terepét is. Egy a The New York Times-ban 2004-ben megjelent cikkben Ron Suskind jegyezte le egy amerikai tisztviselő mondatait, amelyek közül az alábbi jól mutathatja egy nagyhatalom lehetséges szándékát egy új világrend kialakítására vonatkozóan. *„A történelem mozgatói vagyunk és maguk, maguk mind csak tanulmányozhatják, amit megteszünk.”* Ebben az esetben egy új amerikai világrend kialakítására utal, ami biztosan nem egyezik más felemelkedő hatalmak világrendalapítói elgondolásaival, sőt lehetséges, hogy kimondottan káros számunkra. A kezdeményezés és ellenőrzés jogának megszerzése már a folyamat elején konfliktushelyzetet eredményez, ami a történések előrehaladtával, bonyolultabbá válásával tovább mélyülhet a vetélytársak között. A szakértőknek annak érdekében, hogy eligazodjanak, szükséges megismerni a nagyhatalmi „játékosok” gondolkodásmódját, prioritásaikat, az ebből fakadó lehetőségeiket, a globális térhasználatot, illetve a hatalmi és gazdasági folyamatokat, valamint a hozzájuk kötődő narratívákat a versengésük során. A szerzők véleménye szerint *„A világrendért folyó küzdelem mindenki számára átértelmezi a lehetőségeket, a prioritásokat és a globális térhasználatot.”* A tanulmánykötet ezen fő alapvetésre fókuszálva az amerikai és orosz hatalomszemléletet és világrendfelfogást, a kapcsolódó gazdasági folyamatokat, továbbá az egyének szerepkörét és sajátos aktivitását elemzi korunk információs társadalmában. A könyv szerkezete két fő részre osztható. Az első részben a bevezetés mellett további négy fejezet foglalkozik az előzőekben leírt világrendfelfogás és kapcsolódó kérdéskörök elemzésével, majd a 144. oldaltól kezdődően „A prognózisok, várható tendenciák” főcím alá rendezve található meg a szerzők célirányos fejtegetéseit, tudományos igényű értékítéletét további három fejezetben. Az alábbiakban bepillantást fogok adni az egyes fejezetek tartalmába.

A szerzők közös munkája a Bevezetés, amelyben a tanulmánykötet kiemelt céljai és legfontosabb következtetései találhatóak. A megszokottól eltérően, a kutatások végkövetkeztetései nem a könyv végén, illetve nem kizárólag az egyes fejezetek végén találhatóak, hanem az egyes fejezetek tartalmát bemutató bevezetésben. Ez a koncepcionális elgondolás jótékonyan hat az olvasóra, ugyanis már a kötet elején kapunk egy alapvető benyomást arról, hogy milyen témakörök és milyen tartalmi elemek, milyen gondolkodásmód mentén jelennek majd meg a későbbi oldalakon, továbbá milyen következtetésekre jutott az adott fejezet szerzője.

A szerzők egyértelműen egy új világgazdasági és világpolitikai korszak kezdeteként jelölik meg 2022. február 24-ét, amikor Oroszország katonai támadást indított Ukrajna ellen. Ennek igazolására, a háború következtében megváltozott európai és ázsiai gazdasági kapcsolatokra a **Berne Ágnes által írt „Világgazdasági helyzetkép a háború árnyékában”** című fejezet szolgál jelentős mennyiségű háttérinformációval. Taglalja Oroszország kizárását a nemzetközi fizetési rendszerből, a nyugati szakértők prognózisait és a kommunikációjuk hatásait, a további szankciókat, és az azokban résztvevő országokat, a különféle érdekszférák mentén történő tömörüléseket (NATO/EU, és azon kívüli országok) és azok okait is

bemutatja. Jelentősebb adatsorok mentén foglalkozik a különféle gazdasági mutatók alakulásával, azok hatásmechanizmusainak bemutatásával, a különféle gazdasági régiók növekedési prognózisaival. Egyik fontos következtetésként meg is állapítja, hogy „*a világgazdaság termelési és növekedési súlypontja egyre inkább áttevődik Kelet-, Délkelet- és Dél-Ázsiára, s a tágabb értelemben vett csendes-óceáni erőterre*”. A világgazdasági rendszer többpólusúvá válásának lépcsőfokaival is foglalkozik, egyebek mellett tárgyalja egy új ázsiai pénzügyi rendszer kialakulását, egy alternatív fizetési rendszer létrehozását, mindezt egy szankciókkal terhelt környezetben, ami egy új „*gazdasági vasfüggöny*” kialakulásához is elvezethet. Amellett, hogy az angolszász világgazdasági rendszer visszaszorul az atlanti erőterre, látványosan és egyre gyorsuló ütemben kezd kialakulni a többpólusú világ.

A külgazdasági kapcsolatok és a vasúti áruszállítási kapcsolatok átrendeződése mellett a szerző azt is kutatja, hogy milyen geostratégiai vannak Oroszországnak a nyugati régió túlmenően. Feltárja, hogy a 2016 és 2020 közötti időszakban a Kína és Európa közötti vasúti szállítás közel nyolcszorosára emelkedett, ugyanakkor 2022-ben a háború hatására a szállítási tranzitútvonalak – Oroszország és Belarusz – leálltak, így visszaesett az áruforgalom. Az Európából (Lengyelország) Kínába irányuló áruforgalom is drasztikusan csökkent, úgy tűnik, hogy az áruszállítás az északi fővonalról a kialakulóban lévő eurázsiai középső korridorra fog áthelyeződni (ennek szemléltetésére térképet is találunk a könyvben), ami a jövőben befolyásolni fogja a Kínával folytatott kereskedelmet. Prognosztizálható, hogy Kína a vasúti szállítás terén más exportpiacokat fog keresni Európa helyett. Ezen gondolatok részletes fejtegetése mellett jut el a szerző különféle regionális kérdések elemzéséig. Ilyen például az Ukrajna és részben Moldova logisztikai helyzetének, valamint az EU intézkedéseinek bemutatása, a törzshálózati folyosók¹ kialakítására tett erőfeszítések felvázolása.

Az orosz geostratégia változásának tárgykörében több nyitott kérdésre keresi a választ, úgymint „*...túléli-e az orosz gazdaság a nyugati szankciók? Hogyan lehet újrapozícionálni az orosz gazdaságot a világgazdaság térképén?*” Elemzi az orosz geopolitikai stratégiákat, foglalkozik a „Nagyobb Eurázsia” fogalom mögött megbúvó szándékokkal, mint például az angolszász térségtől való függetlenedés, ami egy új eurázsiai erőter kiépítésében jelenik meg számunkra. Utóbbi egyúttal az orosz geostratégiai irány legfőbb eleme is a „keleti nyitás” gazdaságpolitikájával, ami hatalmas támogatásokban teljesedik ki Putyin 3. elnökségi ciklusától kezdődően. „*Az orosz Távol-Kelet fejlesztése Oroszország kiemelt 21. századi prioritása lett.*” A távol-keleti területen 20 speciális gazdasági övezetet jelöltek ki nagyon kedvező befektetői szabályokat életbe léptetve. A szerző Vlagyivosztokot az orosz geostratégiai irány meghatározó központjaként tárja elénk, amelynek igazolására számtalan érvet és összefüggést sorol fel, egyúttal összefoglalóan térképen is bemutatja a Távol-Kelet speciális gazdasági övezeteit.² Az elemzés során eljutunk addig a gondolatsorig, amely kimondja, hogy Oroszország ugyan az eurázsiai erőter vezető szárazföldi hatalmává válhat, ugyanakkor a tengeri hatalmi³ pozíciójának megteremtése a természetföldrajzi és geopolitikai viszonyai miatt erősen kérdéses.

¹ Az EU TEN-T útvonalának térképe az Európai Bizottság 2022 júliusi irányelveinek megfelelően megtalálható a kötet 36. oldalán.

² A kötet 40. oldalán részletes térképen követheti végig az olvasó az egyes körzeteket, azok összekapcsolását, illetve további tájékoztatói lehetőséget kap Internet link formájában.

³ Sea Power

Oroszország új északi hajózási útvonal kialakítására törekszik (új északi geostratégiai irány), ezzel létrehozva egy új orosz ún. transzpoláris tengeri szállítási útvonalat Európa, Ázsia és Észak-Amerika felé. Mindezek mellett azokba a tervekbe is kaphatunk betekintést, amelynek keretében Oroszország jelentős fejlesztéseket fog megkezdeni a jeges-tengeri hajózási lehetőség fejlesztésére. Ennek részeként kikötők, speciális hajók és navigációs rendszerek fejlesztése is napirenden lesz. Tovább olvasva a regionális stratégiai fejlesztésekről képet kaphatunk az új déli infrastrukturális startégiában megjelenő Észak-Déli Közlekedési Folyosó⁴ kiépítéséről, amelynek legfőbb előnye a szállítási idő drasztikus lerövidítése.⁵

A fejezet végén a jelenleg formálódó többpólusú világgazdaság vonatkozásában kapunk hasznos megállapításokat az összetett helyzet megértése érdekében. Ilyen az erős technológiai függőség kérdése Európa viszonylatában, illetve az, hogy miként tudja ezt az igényét átszarnázní Kelet-Ázsia és Közél-Kelet felé. Ez a folyamat miként tudja majd támogatni a K+F szektor intenzív fejlesztését. Fontos kérdés az is, hogy a kelet-ázsiai térségben lévő USA-szövetségeseknek milyen lesz a viszonya Kínával, és a most formálódó ázsiai pénzügyi rendszerrel. A szerző rámutat arra is, hogy valószínűsíthetően az ázsiai világgazdasági magrégió regionális integráció alapján fog szerveződni, egyébként pedig két pólus és az ezekhez kapcsolódó gazdasági erőterek kialakulása várható (USA és Kína). Oroszország számára fontos kérdés, hogy képes lesz-e világgazdasági pólussá válni. Nagyhatalmi státuszának megalapozása érdekében törekedni fog arra, hogy saját regionális térszerveződést alakítson ki.

Faust Anita „Hatalom és legitímáció az amerikai világrendben” című fejezetének fókuszában az amerikai stratégiai szemlélet szerinti, a világrend átalakítására alkalmas hatalom mibenléte, illetve annak legitímációs aspektusai állnak. A tudósok között is vita folyik a kialakulóban lévő világrenddel kapcsolatban,⁶ amely vitához is eligazodást nyújt a könyv ezen fejezete. A könyvben idézett szakértők közül Wertheim szerint⁷ az USA-nak ki kell egyeznie felemelkedő riválisaival, vagy McFaul szerint⁸ meg kell erősítenie világvezetői pozícióját. A szerző törekszik a „szuperhatalmiság” gyakorlati tényezőinek feltárására is. A szerző szakértői vizsgálata során foglalkozik a világrend alakításához szükséges hatalmi kritériumokkal⁹, a legfontosabb összetevők azonosításával, továbbá a hatalom gyakorlásának működésével, illetve fenntarthatóságának sajátosságaival is.

⁴ International North-South Transport Corridor

⁵ Térképen is megismerhetjük a különböző szállítási útvonalak közötti különbségeket a kötet 45. oldalán.

⁶ Milyen világrend van kialakulóban?: Posztpoláris (Serfáty, 2022.) Multipoláris (O’Sullivan, 2021.) Többpólusú struktúra (Petito, 2016.) Multiplex (Acharya, 2017.) Bipoláris (Fullilove & Lemahieu, 2021.)

⁷ WERTHEIM, S.: Delusions of Dominance. Biden Can’t Re-store American Primacy and Shouldn’t Try. 2021. (<https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-01-25/delusions-dominance>) (Letöltés ideje: 2023.06.04.)

⁸ McFAUL, M.: How to Contain Putin’s Russia. Strategy for Countering a Rising Revisionist Power. 2021. <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2021-01-19/how-contain-putins-russia> (Letöltés ideje: 2023.06.03.)

⁹ A világrend alakítására alkalmas hatalom kritériumairól a könyv 59. oldalán olvashatunk.

Az amerikai stratégiai szemlélet bemutatásakor feldolgozza a 16 nemzeti biztonsági stratégia lényeges elemeit, azok változását a 1990-es – egypólusú világrend kezdetét jelentő – nemzeti biztonsági stratégiától napjainkig. Leírja a stratégia egyik fő célját, ami „...*annak biztosítása, hogy az USA maradjon az a szereplő, amely a világrendet érintő folyamatokat kezdeményezheti, a normákat megszabhatja, és azok teljesülését elbíráhatja*”. A szerző elemzi az amerikai hatalom sajátos összetevőit, a gazdasági, katonai, hírszerzési, technológiai és diplomáciai fölény összekapcsolt jelentőségét. Rámutat arra a sajátosságra, hogy az erőfölény kialakítása során mennyire fontos a mások stratégiai függőségei feletti uralom birtoklása. Továbbá ezen túlmenően megemlíti, hogy *a globális cselekvőképességhez szükséges földrajzi hozzáférést a globális körzetek uralma biztosítja*. Azt is érdemes idézni, bármiképp alakul is a globális viszonyrendszer, mindenképpen az 1990-2021 közötti Amerikai Világrendből fog fakadni.¹⁰ Az összetett hatalom gyakorlása kapcsán fontos követelményként említi a szerző, hogy földrajzilag nemcsak globálisan, hanem a stratégiaiilag fontos térségekben regionálisan is fölényben kell lennie a nagyhatalomnak. Az USA hatalomgyakorlása szempontjából lényeges témát érint a fejezet, amikor a globális köztérre, annak részeként a tengerekre, a világűrre és a kibertérre vonatkoztatva ír a békeidőben és konfliktus esetén történő kizárólagosság kérdéséről. Az érdekek területi kiterjesztésében részt vevő hatalommultiplikátorok¹¹ szerepéről és kapcsolódásáról is értékes gondolatokat olvashatunk az elemzés részeként. A könnyebb megértés érdekében a szerző remek összefoglaló ábrát készített a világrend alakítására alkalmas amerikai hatalom rendszeréről, amelyet a kötet 65. oldalán helyezett el.

A soft power, mint pozitív visszacsatolásba rendezett alrendszer lényegéről, hatásmechanizmusáról is olvashatunk a későbbiekben, majd ezt követően az amerikai világrend hidegháború utáni evolúciójáról, az amerikai hatalom fenntarthatóságának alakulásáról ír a szerző. Az előző fejezetben már tárgyalt gazdasági világrend átalakulása három téren is negatív hatással van az USA pozíciójára, amiről ugyancsak olvashatunk a könyv oldalain, erről azonban nem írnék hosszasan, olvassák el az érdeklődők. A riválisok felemelkedése alfejezet kapcsán azt viszont megemlítem, hogy szerzői vélemény szerint az USA összetett hatalmának hanyatlása mögött az ipar kiszervezése, ezáltal a stratégiai ipari függőség kialakulása is meghúzódik, ezzel egyidőben pedig egy megerősödött kínai gazdaság jelenik meg. A világkereskedelemre építő amerikai stratégia hatására Kína nem pusztán gazdasági hatalommá vált.¹² Az Egyesült Államok oldalról fontos deklarált célként jelenik meg az is, hogy Euráziában egyetlen hatalom, vagy szövetség – köztük Oroszország se – válhasson az USA kihívójává, és minél kevésbé formálhasson nagyhatalmi ambíciókat.

Egy nagyon hasznos, jól strukturált ábrára hívnám fel a figyelmet a fejezet végéhez közeledve a 74. oldalon, amelyben a szerző az USA Nemzeti Biztonsági Stratégiája alapján mutatja be a világrend alakításához szükséges hatalom összetevőinek elmozdulásait. Ezt követően az összegzésben több következtetést is olvashatunk, közülük egyet emelnék ki, amelyben a szerző így fogalmaz: „A

¹⁰ FAUST p. 54.

¹¹ Ilyenek lehetnek: partnerországok, magántulajdonú vállalatok, nemzetközi-, nem-kormányzati és egyéb érdekképviseleti szervezetek.

¹² FAUST p. 72.

nagyhatalmi kihívók egymással összefogva, míg az USA a transznacionális vállalatok partnersége mellett lehet kellően cselekvőképés."¹³

A soron következő **Andrékó Gábor** által jegyzett „**Oroszország nagyhatalmi státusza és világrend felfogása (2008-2022)**” címmel íródott fejezet arra az összetett kérdésre keresi a választ, hogy a 2022. évi orosz–ukrán kinetikus erőkitetés valóban „csupán” a két ország közötti ellentétből fakadt, vagy proxyháború az Oroszországi Föderáció és a NATO/USA között, esetlegesen a nemzetközi világrend átalakulásának kezdete egy új világrend kialakítása érdekében. A tanulmány több hipotézis mentén a 2008-2022 közötti időszakban vizsgálja az orosz nagyhatalmi törekvéseket és a világrenddel kapcsolatos elképzelést. A szerző a tanulmányban igyekszik rámutatni arra, hogy a világrend globális változása valószínűleg huzamosabb ideig tartó folyamat lesz, nem pedig egy gyors esemény következménye. Egyebek mellett azért sem, mert a globalizáció során kialakult virtuális hálózatok – valós gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatok mellett – egyre markánsabb kihívást jelentenek az egypólusú világrend megváltoztatására törekvő erőcsoportok számára.

A szerző leírja, hogy a 2022. február 24. óta tartó orosz–ukrán háború egyértelműen túlmutat a két szomszédos állam közötti elmérgesedett vitán, és inkább enged következtetni egy USA (és NATO)–orosz fél közötti proxyháborúra, amely kétségtelenül egy Kelet-Közép-Európát érintő hatalmi átrendeződéshez vezethet. Azaz egyes nagyhatalmak által uralt és vezetett övezetek alakulhatnak ki. Fontos megállapítás az is, hogy az USA jelenlegi hegemon szerepe helyett egy szétagolódott világ körvonalazódik, régiók/magrégiók rendszere alakulhat ki. Ennek következménye, hogy mindegyik regionális hatalmi blokkban más-más kultúrájú és államberendezkedésű hatalom veszi át a vezető szerepet, a regionális blokkok gazdasági, politikai és katonai súlya folyamatosan növekszik, és a globalizáció miatt kényszerű kölcsönös függőség is kialakul közöttük.¹⁴ A szerző megjegyzi, hogy az előzőekben leírt régió csupán egy a regionális világrendben, ahol Oroszország vezető hatalmi szerep kiépítésére törekszik.

A szerző az orosz külpolitika jellemzőivel és külpolitikai koncepcióival foglalkozó tartalom alatt foglalkozik egyebek mellett a „közel külföld” politikai megfogalmazásával, ami a Szovjetunió határai és az „új Oroszország” határai közötti területet jelenti. Ez alatt az orosz befolyás legitím szféráját értik. Mindez az orosz külpolitika első fő jellemvonása is egyben, ami 2008-ig döntően meghatározta, jelenleg pedig jelentősen befolyásolja az orosz politikai gondolkodást. Az orosz külpolitika másik fő jellemvonásaként a pufferzónákra történő törekvést említi az Oroszországi Föderáció és az EU/NATO befolyási övezetek között. További harmadik sajátosságként utalást tesz arra, hogy Oroszország a posztszovjet időszakban más államokkal bekövetkezett katonai konfliktusát még a kinetikus erőkitetés előtt nemzetközi jogi érvekkel igyekszik megalapozni. Végezetül negyedik jellemvonásként sorolja fel, hogy Oroszország önmagát nagyhatalomként igyekszik elismertetni, a nemzetközi fórumokon nagyhatalmi szereplőként lép fel. A külpolitikai koncepciók¹⁵ értékelése során több érdekes információt is kapunk, többek

¹³ Uo. p. 78.

¹⁴ ANDRÉKÓ p. 17.

¹⁵ Az Oroszországi Föderáció 1990-2023 közötti külpolitikai koncepcióit a szerző által szerkesztett ábra mutatja be a könyv 90. oldalán.

között olyanokat, mikor és miért került sor az orosz külpolitikai koncepciók áthangolására, vagy például a posztszovjet korban Oroszország visszatért a szovjet idők egyik fontos prioritásának számító Arab-félszigetre, amivel megkezdte nagyhatalmi státuszának gyakorlati helyreállítását. A kiadott külpolitikai koncepciók – különösen a 2016-ban frissített – hatással vannak az orosz világrend felfogásra. A szerző leírja, hogy a 2009-ben kiadott nemzetbiztonsági stratégiában jelenik meg először a „minőségileg új geopolitikai helyzet” fogalma. A stratégia kijelöli Oroszország új helyzetben követendő viselkedését is. A stratégia kapcsán több fontos kérdés is felszínre kerül, olyanok, mint az új világrend kialakulásához hozzájáruló pénzügyi és gazdasági válságok, amelyek okán megállapítja, hogy az USA és a vezető nyugati országok egyre kevésbé képesek hatni a folyamatokra. Szó esik még a soft power (puha erő) alkalmazásáról, ami új lehetőségeket teremt az orosz érdekvédelem érdekében. A szerző bemutatja – orosz részről – a multipoláris világrend kialakulásának elkerülhetlenségét, ennek kapcsán rámutat arra a tényre, hogy Oroszország nem ismeri el az USA területén kívüli fennhatóságát. Ezzel szemben egy „*mértékadó államok kollektív vezetésével*”¹⁶ működtetett demokratikus kereskedelmi-gazdasági és pénzügyi rendszer létrejöttét támogatja, a stratégiai együttműködések helyezi előtérbe (pld.: Kína, India).

A fejezet foglalkozik még az orosz világrend-felfogással, annak elméletével és gyakorlati kivételével, hoz példákat a soft power és hard power eszközrendszerére is, továbbá rámutat a nemzetközi kapcsolatok átrendeződésének okaira. A tanulmány Mezsitov nyomán rámutat arra a nézőpontra is, hogy az USA és Kína együttműködése az orosz érdeket nem sérti, sőt, az USA és Kína, kiegészülve Oroszországgal a többpólusú világrend oszlopai lehetnének.¹⁷ A szerző esettanulmányok segítségével igyekszik bemutatni egy orosz vezetésű eurázsiai magrégió (nagyhatalmi szerep) létrehozására való törekvés részleteit, majd külön alfejezetben foglalkozik az Ukrajna elleni „célzott katonai operáció” kulcskérdéseivel. A szerző a fejezet zárásában összefoglalja számunkra az orosz külpolitika fő jellemvonásait, majd egyes kérdéskörökben a véleményét is leírja számunkra, amit ajánlok az olvasók figyelmébe.

A könyv negyedik nagy tárgykörét **Simon László** tárja elénk a „*Az egyéni fenyegetés hatása a multipoláris hatalmi struktúrára – A digitális partizán definíciója*” címmel. A szerző felfogása szerint jelen korunk hálózatait, mint egy egységesnek gondolt globális faluban az egyéni és közösségi értékek-érdekek egymásra hatását eddig még soha nem tapasztalt mértékben és mélységben határozzák meg. Az elhúzódó orosz–ukrán konfliktus 2014–2022 között több hagyományos és hibrid fenyegetést jelent hazánk és a világ számára is. A kialakult fenyegetések nem csak a hatalmi gondolkodást, hanem a biztonságérzetet is befolyásolják, folyamatosan törekszünk arra, hogy a jóléti társadalom egyensúlya fenntartható legyen, mindez a fejlett társadalmak alapvető kérdésévé vált. A szerző megjegyzi, hogy az információs társadalom és a globalizáció korában a bennünket közvetlenül érintő fegyveres erőszak és az ennek kapcsán megjelenő kommunikációs hatások külön-külön, de összeadódva is növelték az emberek frusztrációját. Olvasóként szembesülünk azzal,

¹⁶ NAGY, L.: Az Oroszországi Föderáció külpolitikai koncepciója. Hadtudomány 2017/1-2. https://www.mhht.eu/hadtudomany/2017/2017_1-2/index.php (Letöltés ideje: 2023.06.10.)

¹⁷ MEZSITOV A.: Новый мировой порядок, Пришла пора его легализовать. (Új világrend, Eljött a legalizálás ideje.) 2022. <https://dagpravda.ru/politika/novyy-mirovoj-porya-dok/> (Letöltés ideje: 2023.06.04.)

hogy manapság az információs környezet kognitív szegmense a hatalmi erők alkalmazásának, így a hálózatba kapcsolódó felek (személyek) szerepe, és az általuk használt hálózatok, valamint azok védelme is felértékelődik. Megjegyzem, hogy az orosz–ukrán háború időszakában a közvélemény online befolyásolása mellett az okosalkalmazások használata, biztonságtechnikai eszközök, és a védelmi célokat szolgáló programok fejlesztése tapasztalható. A szerző megállapítja, hogy „*az egyén jogosan veszi át az államtól a biztonságát fenyegető problémák kezelését.*”¹⁸ Ez a gondolatment vezet át minket a digitális partizán fogalomkörébe. Az ilyen egyén kapcsolódva a digitális hálózatokhoz, a kibertérben megszervezi aktivitását, és kialakíthatja a földrajzi határokon átívelő – katonai cselekményekhez csatlakozó – digitális partizán harcát.

A továbbiakban a szerző foglalkozik a multipoláris hatalmi tér sajátos jellemzőivel, amelyekből kiindulva formálja véleményét, majd továbblép az egyén sajátos aktivitásának elemzésére. Feltevése szerint minden esetben felértékelődnek az államok szintjén értelmezhető információs projekciók, amelyek geopolitikai felfogásból eredeztethető reflexiók. Simon már 2016-ban leírta, hogy „*jelen korunk egyéni és magasabb szintű szövetségesi, vagy nem állami szintű szereplőinek vállalásai felértékelik a hálózatokhoz kapcsolódó aktív résztvevőket, a katonai és nem katonai értelemben azonosítható cselekvő egyéneket, aktorokat, vagy logikai elemeket*”. Az eltérő hatalmi rendszerek képviselőiben működő társközösségek olyan polarizált eszmerendszereket hozhatnak létre, amelyek mentén – a hatalom felhatalmazásával – képesek képviselni a megbízóikat, befolyásolni (manipulálni) közösségek cselekedeteit különféle irányokba. A társközösségben működő eszmékkel felvértezett egyének, legitimnek vélt hatásalapú infokommunikációs harcukat gyakran racionalitást nélkülözve hajtják végre.

A szerző az információs társadalmak hálózataira vonatkozó jellemzők vizsgálatával folytatja elemzését. Ennek során az értékek és érdekek mentén szerveződő társadalom közösségéből kiindulva a Maslow-i és Aronson-i értelemezés mentén foglalkozik az egyénnel. Megállapítja, hogy a globális és lokális érdekek polarizáltan jelennek meg az értékek rendszerének sokaságában. Szó esik még az ember és technológia korszakokon átívelő kapcsolatáról, ennek hatásairól, az eszközök és módszerek békés, illetve erőszakos alkalmazásáról. A gondolatmenetbe becsatolja még az egyes csoportok által birtokolt vagy kezelt információ jelenőségének kérdéskörét, mint a csoportok működéséhez kapcsolódó sikertényezőt. Mivel a társadalmi hálózatokról azok működéséről szól a fejezet, törvényszerű, hogy előkerülnek korunk egyik jelentős hálózatkutatójának, Barabási Lászlónak kapcsolódó, a szerző fejtegetését igazoló gondolatai is: „*A hálózatok által kínált nézőpont nélkülözhetetlen azoknak, akik szeretnék megérteni napjaink összekapcsolt világát*”.¹⁹ A szerző nagyon helyesen megemlíti, hogy az összekapcsoltság objektív vizsgálatához szükséges a gráfelmélet alkalmazása is. A szerző rámutat arra az összefüggésre is, hogy az információs társadalom hálózatai az egyének helyi és regionális hálózataitól a globális kapcsolati hálókig minden szinten jelen vannak. Amennyiben a válságokat, vagy az azt megelőző és követő hálózati struktúrákat

¹⁸ SIMON p. 21.

¹⁹ BARABÁSI A.: A hálózatok tudománya. Budapest, Libri Kiadó, 2016. p. 9. ISBN 9789633107874

vizsgáljuk, azok is információkkal szolgálnak például a multipoláris világrend helyzetéről, vagy az érintett államok helyzetéről, szerepéről.

A következő alfejezetben érkezünk meg a fejezet gondolatiságának legfontosabb eleméhez, a polarizált, legitim, digitális harcos (digitális partizán) létezésének elemzéséhez. Ennek az elemzésnek több összetevője van. Jelen vannak olyan, például a kibertér és világűr információs környezethez köthető újszerű hadszínterek, amelyeken már folyik egyfajta „háború”. Kijelenthetjük, hogy a közhatalom kifejeződésének és konfliktusainak legfőbb közvetett megjelenési eszköze az internet és a média (bővebb értelemben a kibertér), valamint a hozzá kapcsolódó új információs környezet. Mindez lehetőséget teremt arra is, hogy egy kihívás vagy kockázat hatásait egy földrajzilag távoli térség is fenyegetésként élheti meg. Az információs környezetben megjelenő erőszakról a 132. oldalon szemléletes ábrát közöl a szerző. Megállapítja azt is, hogy az előzőekben leírt, új információs környezetben folytatott hatalmi kivetülés a láthatatlan, komplex hálózati kapcsolatok révén gyakran arctalan vagy meghamisított források felhasználásával jut el a felhasználókhoz. Az ellenük történő fellépéshez más kutatók szerint is a kommunikáció és az együttműködés lehet a megfelelő válasz. A témakör kapcsán a szerző citálja Carl Schmitt gondolatait, a partizán nézőpontjait, benne a virtuális tartalmak földrajzi leképezhetőségét, a társadalmi szerkezetek szétrombolását, továbbá a világpolitikai összefüggést és technikai nézőpontjait. Leírja, hogy a fizikai nyilvánosságot kerülő személy, a kibertér hálózatát felhasználva – virtuális személyiség mögé bújva – cselekményeit az életünk szempontjából meghatározó infokommunikációs hálózatok pontjai ellen követi el. A szerző gondolati ívének befejezése kapcsán egyebek mellett megállapítja, hogy a „*hagyományos fegyveres akciók és azok hibrid alkalmazása mellett az információs és indirekt műveletek, [...] továbbá a földrajzi cselekményekkel kapcsolatos hírek befolyásolása együttesen hatnak az új információs környezetre*”.²⁰ Az elemzés során igazolhatónak tűnik, hogy „*a civil és hálózati célpontok támadása kapcsán, a hagyományos tér kiegészül a kibertér dimenziójával*”.²¹ Mindezek mellett elmondható az is, hogy az egyéni agresszió kapcsán azonosítható gerilla-hadviselés egy információcentrikus és hálózatközpontú hadviselési kultúrává fejlődött az elmúlt két évtizedben.

A fejezet zárógondolatai között több lényeges előremutató megállapítás is található, amelyek közül én az üzenetértékekkel bíró fejtegetéseket tartom a legfontosabbaknak. Ilyen például az a megállapítás, amely szerint „*a jövőben fel fog értékelődni azon földrajzi helyek szerepe, amelyek részben vagy egészben egyezést mutatnak az internet által kiépülő kibertérrel*”.²² Ebben a kibertérben a legitim egyéni harcos kinevelés és digitális küzdelmét skálafüggetlen hálózatokba rendezve alakítja ki.

A kötet utolsó harmadában találjuk a szerzők által külön-külön elgondolt prognózisokat, várható tendenciákat a közeljövőre vonatkozóan. Itt található egyebek mellett a „2021: Új világrend ajánlatok”, vagy a „2022: Verseny az új világrend alapításáért” gondolatok gyűjteménye, továbbá az orosz fél vereségének vagy győzelmének (teljes győzelmének) szcenáriója is. Itt most nem részletezem a szerzők

²⁰ SIMON p. 135.

²¹ Uo. p. 239.

²² Uo. p. 138.

végző megállapításait, arra is tekintettel, hogy a Kedves Érdeklődők vegyék kézbe a kötetet, és alkossanak személyes véleményt a leírtak alapján. Minden olvasónak hasznos ismeretbővítést kívánok!

A könyvismertető margójára

A recenzió elkészítésével egyidőben került sor a szakmai könyv nyilvános bemutatójára 2023. június 5-én, a Neumann János Egyetem Eurázsia Központjának konferenciatermében, az Infoparkban. A könyvbemutató nagy érdeklődés mellett zajlott, a rendezvényt Erdei L. Tamás író, filozófus moderálta, a köszöntőt Dr. Horváth Levente, az Eurázsia Központ igazgatója és Dr. Bernek Ágnes a kutatócsoport vezetője tartotta. Ezt követően a kutatócsoport tagjai mutatták be saját könyv fejezetüket, amelynek során számtalan alkalommal kitértek kutatásaik egyéb a kötetben nem megjelenő összetevőire is, így adva teljesebb képet a leírt megállapításoknak. Érvelésüket gyakorlati példákkal egészítették ki.

A könyvet külső szakértők is bemutatták az érdeklődők számára. Egyikük Dr. Somkuti Bálint, az MCC Geopolitikai Műhelyének kutatótanára rendkívül elismerő szavakkal illette a könyv szerkezetét és tartalmát, arra tekintettel is, hogy az egyes témák kapcsán rendszerezett formában, hosszabb időszakok elemzését tárja elénk, és ezek alapján fogalmaz meg következtetéseket. Elismerése leginkább a következő mondatában érhető utol: *„Ebben a könyvben egyetlen felesleges betű sincs. A könyvespolcomra fel fog kerülni.”* Somkuti úr mellett egy másik kiváló szakember, Stier Gábor külpolitikai újságíró is elolvasta a szakmai könyvet, és részletekbe menően osztotta meg reflexióit a hallgatósággal. Időnként személyes tapasztalatokkal kiegészítve szemléltette mondanivalóját. A kötetrel kapcsolatos összefoglaló gondolatai között szerepelt *„...az elkészült mű egy jó értelemben vett kézikönyv funkcióját is betölti [...] a kormányzati véleményformálók számára is különösen hasznos a könyv”*, amely megjegyzések, úgy gondolom, kellően magas színvonalúra pozícionálják a kötetet. Stier úr elemzését követően, kerekasztal beszélgetés keretében, a moderátor vitaindító kérdését követően volt lehetőség szakmai eszmecsere az előzőekben leírt szakemberekkel. A jó hangulatban zajló, széles nézőpontokat érintő, különféle szakértői véleményeket felvonultató beszélgetés végén minden résztvevő elégedetten távozott a rendezvényről. A magam részéről csupán annyi észrevételt teszek, remélem, hogy a jövőben szélesebb körben további kutatóknak is lehetősége nyílik megismerni a Geopolitikai Kutatócsoport kutatóinak eredményeit.

MEGHÍVÓ

A Neumann János Egyetem Eurázsia Központja
és ennek Geopolitikai Kutatócsoportja
tisztelttel meghívja Önt a

2022 A GEOPOLITIKA ÁLTAL URALT VILÁG

Bernek Ágnes, Andrékó Gábor, Faust Anita, Simon László
Tények, kérdőjelek és tendenciák egy bizonytalan világban

című könyvének bemutatójára

A könyvbemutató moderátora:
Erdei L. Tamás: *író, filozófus*

Köszöntők

Dr. Horváth Levente, az Eurázsia Központ igazgatója
Dr. Bernek Ágnes, a Geopolitikai Kutatócsoport vezetője

A Geopolitikai Kutatócsoport tagjainak bemutatkozása.

A könyvet bemutatja:

Dr. Somkuti Bálint, az MCC Geopolitikai Műhelyének kutatótanára
Stier Gábor, külpolitikai újságíró, a Moszkvater.com alapító főszerkesztője

Kerekasztal beszélgetés:

Dr. Somkuti Bálint, Stier Gábor
és a Geopolitikai Kutatócsoport tagjai

Helyszín: Neumann János Egyetem
Eurázsia Központ V. emeleti konferenciaterme
1117. Budapest Infopark sétány 1. I. épület

Időpont: 2023. június 9. (péntek) 10.00 óra

Részvételi szándékát kérjük jelezze 2023. június 5-ig
az eurasiacenter@uni-neumann.hu címen!

Felhasznált irodalom:

- BARABÁSI A.: A hálózatok tudománya. Budapest, Libri Kiadó, 2016. ISBN 9789633107874
- BERNEK Ágnes – ANDRÉKÓ Gábor – FAUST Anita – SIMON László: 2022 a geopolitika által uralt világ. – Tények, kérdőjelek és tendenciák egy bizonytalan világban. Neumann János Egyetem, Budapest, 2023. ISBN 978-615-6435-29-3
- MCFAUL, M.: How to Contain Putin’s Russia. Strategy for Countering a Rising Revisionist Power. 2021. <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2021-01-19/how-contain-putins-russia> (Letöltés ideje: 2023.06.03.)
- MEZSITOV A.: Новый мировой порядок, Пришла пора его легализовать. (Új világrend, Eljött a legalizálás ideje.) 2022. <https://dagpravda.ru/politika/novyj-mirovoj-porya-dok> (Letöltés ideje: 2023.06.04.)
- NAGY, L.: Az Oroszországi Föderáció külpolitikai koncepciója. Hadtudomány 2017/1-2. https://www.mhht.eu/hadtudomany/2017/2017_1-2/index.php (Letöltés ideje: 2023.06.03.)
- WERTHEIM, S.: Delusions of Dominance. Biden Can’t Re-store American Primacy and Shouldn’t Try. 2021. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-01-25/delusions-dominance> (Letöltés ideje: 2023.06.04.)

E SZÁMUNK TARTALMA

DR. PÁL ISTVÁN

A BOSTONI PROSPEKTUSOK

SIKERTELEN KÍSÉRLET EGY FIATAL VILLAMOSMÉRNÖK HAZACSÁBÍTÁSÁRA

Az 1956-os forradalom és szabadságharc bukása utáni menekülthullámban társadalmi arányszámukhoz képest jóval nagyobb arányban képviseltették magukat a főiskolai és egyetemi hallgatók. Az újra szerveződő állambiztonság energiái nem csekély hányadát szentelte az időközben nyugaton diplomát szerző fiatal értelmiségiek hazacsábításának. Az uralkodó séma szerint a hírszerzés felvette a kapcsolatot a kiszemelt jelöltekkel, akiktől hosszabb távon a hozzátartozó kiutazásához adott támogatásért, vagy a visszatérés engedélyezése fejében nyugati technológiák megszerzését várta. Ám amint azt Földvári Tibor, USA-ban élő villamosmérnök esete is mutatja, a kísérletezés az esetek 99%-ában nem járt eredménnyel.

Kulcsszavak: 1956-os emigráció, tudományos-technikai hírszerzés, elhárítás, FBI

CONTENTS

ISTVÁN PÁL DR.

THE BOSTON BROCHURES.

AN UNSUCCESSFUL ATTEMPT TO LURE BACK A YOUNG ELECTRIC ENGINEER TO HUNGARY IN THE 1960'S

In the wave of refugees after the fall of the 1956 revolution and freedom struggle, college and university students were represented in a much larger proportion than their social proportion. The newly reorganized state security devoted a significant portion of its energies to attracting home the young intellectuals who had obtained degrees in the West in the meantime. According to the prevailing scheme, the intelligence got in touch with the selected candidates, from whom they expected in the longer-term support for the relative's departure or the acquisition of Western technologies in exchange for permission to return. But as the case of Tibor Földvári, an electrical engineer living in the USA, shows, experimentation was unsuccessful in 99% of cases.

Keywords: 1956 emigration, scientific and technical intelligence, prevention, FBI

BOSNYÁK HENRIETTA

AZ EURÓPÁT ÉRINTŐ AKTUÁLIS MIGRÁCIÓS TRENDEK, VALAMINT AZ OROSZ-UKRÁN HÁBORÚ ÁLTAL OKOZOTT RENDKÍVÜLI HELYZET

Európában az elmúlt években jelentősen megnőtt az idegen kultúrkörből jövő, nemzetközi védelmet keresők száma. Amellett, hogy Magyarországról jelentős elvándorlás (gazdasági migráció) is jellemző, országunk „az Európai Unió kapujaként”, vagyis tranzitországgként különösen terhelt a nemzetközi migráció által. Az új migrációs környezetet növekvő gazdasági és demográfiai aránytalanságok, az éghajlatváltozás, az erősödő geopolitikai verseny, valamint a migráció, mint a hibrid agresszió eszköze alakítja. Az Európai Unióban a menedékkérelmek számának általános növekedését 2021-ben elsősorban az afgánok és a szíriai kérelmezők okozták. Afganisztánban a tálib hatalomátvétel újabb országon belüli és határokon átnyúló migrációs hullámokat indított el. Ezzel egyidőben Fehéroroszország migránsok ezreit kezdte vonzani Irakból, Szíriából és Afganisztánból azzal a szándékkal, hogy destabilizálja az EU-t, és megosztottságot szítson a tagállamok között. 2022 februárjában Oroszország megkezdte agresszióját Ukrajna ellen, aminek hatására több millió ember kényszerült otthonát elhagyni, védelmet keresve a szomszédos országokban és az EU-ban. 2022-ben, és előreláthatólag 2023-ban az Ukrajnában zajló fegyveres konfliktus továbbra is jelentős tömegeket mozgat meg hazánk és az Európai Unió irányába. 2022 elején az Európai Unió országoknak rövid időn belül gyors és átfogó megoldásokat kellett találniuk a háború elől menekülő több millió ember számára.

Kulcsszavak: migráció, Irak, Afganisztán, Szíria, Ukrajna, ideiglenes védelem, nemzetközi védelem

MÉSZÁROS JÓZSEF

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK VÁLASZA A „DÖNTŐ ÉVTIZED” KIHÍVÁSAIRA

Az Amerikai Egyesült Államok 2022 októberében új nemzeti biztonsági stratégiát hozott nyilvánosságra. A dokumentum már tartalmaz utalást az orosz-ukrán konfliktusra, az írásban mégis a Kínai Népköztársaság kerül megnevezésre, mint az USA legfőbb kihívója. Az iránymutatás felvázolja a következő évtized kihívásait, azokra mind nemzeti, mind nemzetközi szinten választ kíván adni. Az amerikai hegemonia megőrzése érdekében nagyarányú hazai infrastrukturális fejlesztéseket tűz ki, pragmatikus külpolitika felé fordul, valamint technológiai és katonai előny megőrzésére törekszik. Az iránymutatás alapján mind a Védelmi Minisztérium, mind annak Kutatással és technológiával foglalkozó államtitkársága kidolgozta saját jövőképét. Az írásban felvázolásra kerül ez a jövőkép, valamint az a szervezeti és pénzügyi háttér, amely a megvalósítást végzi.

Kulcsszavak: geopolitikai verseny, kutatás-fejlesztés, Védelmi Minisztérium, Kína, amerikai nemzetbiztonsági stratégia

HENRIETTA BOSNYÁK

CURRENT MIGRATION TRENDS AFFECTING EUROPE AND THE EXTRAORDINARY SITUATION CAUSED BY THE RUSSIA-UKRAINE WAR

In Europe, the number of people from foreign cultures seeking international protection has increased significantly in recent years. In addition to the fact that significant emigration from Hungary (economic migration) is also typical, our country is particularly affected by international migration as a "gateway to the European Union", as a transit country. The new migration environment is shaped by growing economic and demographic disproportionalities, climate change, intensifying geopolitical competition, and also by migration as a tool of hybrid aggression. The general increase in the number of asylum applications in the European Union in 2021 was primarily caused by Afghan and Syrian applicants. In Afghanistan, the Taliban takeover activated new waves of migration within the country and across borders. At the same time, Belarus began attracting thousands of migrants from Iraq, Syria and Afghanistan with the intention of destabilizing the EU and fuelling division. In February 2022, Russia began its aggression against Ukraine, forcing millions of people to flee their homes, seeking protection in neighbouring countries and the EU. In 2022 and, predictably, in 2023 however, the armed conflict in Ukraine will also continue to move significant masses in the direction of our country and the European Union. At the beginning of 2022, the European Union countries had to find quick and comprehensive solutions for the millions of people fleeing the war within a short period of time.

Keywords: migration, Iraq, Afghanistan, Syria, Ukraine, temporary protection, international protection

JÓZSEF MÉSZÁROS

THE UNITED STATES' RESPONSE TO THE CHALLENGES OF THE "DECISIVE DECADE"

The United States of America published a new national security strategy in October 2022. The document already contains a reference to the Russian-Ukrainian conflict, yet the People's Republic of China is named in the document as the main challenger to the USA. The guideline outlines the challenges of the next decade, and intends to respond to them both at the national and international level. In order to preserve American hegemony, it plans large-scale domestic infrastructural developments, turns to a pragmatic foreign policy, and strives to preserve its technological and military advantage. Based on the guidelines, both the Ministry of Defense and its State Secretariat for Research and Technology developed their own vision. This vision is outlined in the paper, as well as the organizational and financial background that carries out its implementation.

Keywords: geopolitical competition, research and development, Ministry of Defense, China, American national security strategy

DR. KRAJCSÍR LUKÁCS

„MÉLTÓSÁGGAL TÖLT EL, HOGY PATKÁNYOK LETTÜNK” – A II. VILÁGHÁBORÚ KÖZEL-KELETI ÉS ÉSZAK-AFRIKAI HADSZÍNTEREIT MEGJÁRT ÖNÁLLÓ CSEHSZLOVÁK KONTINGENS TÖTÉNETE

A második világháborúban mind a szövetségesek oldalán, mind a Vörös Hadsereg kötelékében harcoltak csehszlovák alakulatok. Ide tartozott a tanulmányban bemutatott 11. Csehszlovák Gyalogászlóalj – Kelet is. Tagjai többnyire a balkáni útvonalon, kalandos körülmények között jutottak el a Cseh-Morva Protektorátusból Palesztinába, ahol csatlakoztak az 1940 októberében felállított katonai alakulathoz. A gyalogászlóalj több ország csataterét is megjárta, például harcoltak Szíriában a Vichy-hű francia erők ellen, de a hadifogolytáborok és támaszpontok őrzését szintén ellátták. A hírnevüket azonban annak köszönhetik, hogy részt vettek a líbiai Tobruk kikötőváros védelmében. Bár itt szenvedték a legnagyobb veszteségeket, de egyben kiérdemelték a náci propaganda által használt, és a szövetségi katonák által büszkén viselt „patkány” megnevezést.

Kulcsszavak: Csehszlovákia, Közel-Kelet, Észak-Afrika, Tobruk, Palesztina, Szíria, 11. Csehszlovák Gyalogászlóalj – Kelet, 200. Csehszlovák Könnyű Légvédelmi Tüzérezred – Kelet, Karel Klapálek, Josef Miloslav Kadlec, Ondřej Mész

PAPP KRISTÓF CSABA

ENERGIABIZTONSÁG II.

A V4-ORSZÁGOK FÖLDGÁZELLÁTÁSA A BALTI-TENGER IRÁNYÁBÓL

Írásom célja a Visegrádi Országok (Magyarország, Lengyelország, Cseh Köztársaság és Szlovákia, továbbiakban: V4) energiabiztonságának elemzése, amely során kiemelt figyelmet fordítottam a Balti-tenger régiójában rejlő lehetőségekre. A V4-régió földgázellátásában az Orosz Föderáció dominál, amely minden V4-ország számára eltérő áron és különböző feltételekkel szállítja a földgázt. Ez hosszú távon nem előnyös sem a szóban forgó országoknak, sem pedig az Európai Uniónak. A kutatás célja ezért annak bemutatása, hogy a balti-tengeri régió milyen szerepet tudna játszani a V4-országok energiabiztonságának megerősítésében, mint egy esetleges új út az orosz dominancia és függés megtörésére. Az új iránynak azonban korlátai is vannak. Ezen projekt megvalósítása új beruházásokat és kapacitásbővítést igényel az országok részéről, amelynek beruházási sajátosságaival is foglalkoztam.

Kulcsszavak: energiabiztonság, V4, Visegrádi országok, földgáz-infrastruktúra, gázszállítás, Oroszország, Balti-tenger

LUKÁCS KRAJCSÍR DR.

"IT IS A HONOUR TO BECOME A RAT" – THE STORY OF THE INDEPENDENT CZECHOSLOVAK UNIT WHICH FOUGHT IN THE MIDDLE EAST AND NORTH AFRICA DURING THE SECOND WORLD WAR

In the Second World War, Czechoslovak units fought on the Allied side and in the Red Army, alike. The 11th Czechoslovak Infantry Battalion – East was among them, which is the subject of this study. Most of its members travelled from the Protectorate of Bohemia and Moravia via Balkan to Palestine, where they joined a military contingent that had been formed in October 1940. The battalion fought in many regional battles, for example in Syria against the Vichy-forces, but in parallel they guarded British military bases and prisoner-of-war camps too. However, they became popular when they took part in the successful defence of the Libyan port of Tobruk in end of 1941, although they suffered heavy losses, they also earned the nickname “rat”, which originally was used by the Nazi propaganda, but worn proudly by the Allied soldiers.

Keywords: Czechoslovakia, Middle East, North Africa, Palestine, Syria, Tobruk, Czechoslovak 11th Infantry Battalion – East, 200th Czechoslovak Light Anti-Aircraft Regiment, Karel Klapálek, Josef Miloslav Kadlec, Ondřej Mézl

KRISTÓF CSABA PAPP

ENERGY SECURITY II.

VISEGRAD GROUP GAS SUPPLY FROM THE BALTIC SEA

The aim of this article is to analyse the energy security of the Visegrad Group (Hungary, Poland, the Czech Republic and Slovakia), with a particular focus on the potential of the Baltic Sea region. The V4 region is dominated by the Russian Federation, which supplies gas to all V4 countries at different prices and under different conditions, which is not beneficial in the long term for the countries in question or for the European Union. Therefore, the aim of this research is to demonstrate the role of the Baltic Sea region could play in strengthening the energy security of the V4 countries as a possible new way to break Russian dominance and dependence. However, this new direction also has limitations, as the realisation of this project requires new investments and capacity building by the countries, the investment specificities of which I have also addressed.

Keywords: energy security, V4, Visegrad countries, natural gas infrastructure, gas transport, Russia, Baltic Sea

KOCZKA FERENC

EGY EGYETEMI INFORMATIKAI RENDSZEREN VÉGZETT SÉRÜLÉKENYSÉGVIZSGÁLAT MÓDSZERE ÉS NÉHÁNY TAPASZTALATA

Egy informatikai rendszerben jelenlévő sebezhetőségek számának minimalizálása minden informatikai vezető alapvető érdeke, ugyanakkor a teljeskörű védelem kialakítása gazdasági és műszaki szempontból legtöbbször lehetetlen feladat. Az egyes rendszerelemek biztonsági hibáinak és azok lehetséges támadási pontjainak azonosítása nem csak a kockázat- és incidenskezelésben kiemelt fontosságú, hanem a védelmi cselekmények meghatározásában is alapvető szereppel bír. Mivel magasan képzett biztonsági szakemberek hazánkban csak korlátozott számban állnak rendelkezésre, és számos szervezet nem is képes biztosítani az alkalmazásukhoz szükséges anyagi erőforrásokat, a védelmi területek teljes spektrumának komplex kezelése a legtöbb intézmény számára lehetetlen feladatnak bizonyul. Tanulmányomban ismertetem az informatikai rendszerek sérülékenysége mérésének egy *de facto* szabványát, annak hiányosságait és testreszabásának módszerét, valamint lehetséges kiterjesztéseit. Bár méréseimet egy felsőoktatási informatikai rendszerre alapoztam, annak módszertanát bármely szervezet alkalmazhatja, az eredményeket más szervezetekével összevetve kirajzolható lehet egy sektorspecifikus sérülékenységi kép, amelyre alapozva a védekezés célirányosabbá tehető.

Kulcsszavak: sérülékenység mérése, CVE-adatbázis, CVSS

DR. KASSAI KÁROLY

VÁLTOZÁSOK, ÚJ KÖVETELMÉNYEK MEGJELENÉSE ÉS KIHÍVÁSOK A KIBERTÉRBEN

A kibertér műveletek folyamatai és feladatai, illetve az ehhez szükséges szervezetek (elemek) kialakítása nem értelmezhetők egyszeri feladatnak.

A helyzetet bonyolítja, hogy az EU, NATO és egyéb nemzetközi körülmények, illetve nemzeti követelmények folyamatosan változnak, fejlődnek. A technológiák, eljárások területén szintén folyamatos fejlődés tapasztalható.

A tanulmány a napjainkban tapasztalható követelmények, fejlődési folyamatok pillanatnyi státusza szerint bemutatja a legfontosabb hatásokat, változásokat és a katonai területen várható kihívásokat.

Változó biztonsági környezetben, új fenyegetések hatása alatt kell új képességeket kialakítani és integrálni a katonai műveletekbe a korszerű kibertér műveleti támogatás érdekében.

Kulcsszavak: kibervédelem, kiberbiztonság, információbiztonság, ellenállóképesség, biztonsági környezet

FERENC KOCZKA

METHODOLOGY AND SOME EXPERIENCES OF VULNERABILITY TESTING ON A UNIVERSITY IT SYSTEM

Minimizing the number of vulnerabilities in an IT system is in the fundamental interest of every IT manager, but it is also economically and technically impossible to provide complete protection. The identification of security flaws and their potential points of attack is not only of paramount importance in risk and incident management but also plays a fundamental role in the definition of protection actions. The limited availability of highly skilled security professionals in our country and the fact that many organizations are unable to provide the necessary financial resources to employ them make complex management of the full spectrum of security areas an impossible task for most institutions. In this article, I will describe a de facto standard for measuring the vulnerability of IT systems, their shortcomings, and the method of its customization, as well as possible extensions. Although I have based my measurements on an IT system in higher education, the methodology can be applied by any organization, and by comparing the results with those of other organizations, a sector-specific vulnerability picture can be drawn up, which can be used as a basis for more targeted protection.

Keywords: measuring vulnerabilities, CVE database, CVSS

KÁROLY KASSAI DR.

CHANGES, EMERGENCE OF NEW REQUIREMENTS AND CHALLENGES IN CYBERSPACE

The processes and tasks of cyberspace operations and the creation of the necessary organizations (elements) cannot be interpreted as a one-time task.

The situation is complicated by the fact that the EU, NATO and other international circumstances and national requirements are constantly changing and developing.

There is also continuous development in field of technologies and procedures.

The article presents the most important effects, changes and expected challenges in the military field according to the current status of requirements and development processes.

In a changing security environment, under the influence of new threats, new capabilities must be developed and integrated into military operations for modern cyberspace operational support.

Keywords: Cyber defence, cyber security, information security, resilience, security environment

SZERZŐINK

Bosnyák Henrietta	Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Dr. Kassai Károly	ezredes, PhD, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, c. egyetemi docens
Dr. Kenedli Tamás	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, oktató
Dr. Krajcsír Lukács	PhD, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltár, tudományos munkatárs
Koczka Ferenc	Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktorandusz Eszterházy Károly Egyetem Informatikai Igazgatóság
Mészáros József	alezredes, a KNBSZ munkatársa,
Papp Kristóf Csaba	főhadnagy, a KNBSZ munkatársa
Dr. Pál István	PhD, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, oktató

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

Görbe Attiláné Dr. Zán Krisztina	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Kenedli Tamás	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, oktató
Dr. Kis-Benedek József	nyá. ezredes, DSc, Nemzeti Közszerológálati Egyetem, c. egyetemi tanár
Dr. Magyar Sándor	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, egyetemi docens
Dr. habil. Remek Éva	PhD, Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Nemzetközi Biztonsági Tanulmányok Tanszék, egyetemi docens
Dr. Páll-Orosz Piroska	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Szabó Károly	dandártábornok, a KNBSZ munkatársa
Tóth Csaba Mihály	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Dr. Vida Csaba	alezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, egyetemi docens

A SZAKMAI SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

AZ ÍRÁSMŰVEKKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, amelyet a szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, amely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más témákat, anyagokat – jelentetünk meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20–21 gépelt oldal);
- a kéziratot elektronikus formában, Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni a szakmaiszemle.kontakt@gmail.com e-mail címre. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás fgyeembevételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja.

A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;

- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez rövid tartalmi összefoglalót (Absztrakt/Rezümé) kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez három–öt kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni;
- a publikációkhoz tartozó, lényeges információkat tartalmazó ábrák, táblázatok, diagrammok, képek szerkesztése során szükséges azokat számozással ellátni, továbbá megjelölni az illusztráció forrását vagy a saját szerkesztés tényét. Az ajánlott felbontás legalább 300 dpi legyen.

A KÖZLEMÉNYEKSEL SZEMBEN TÁMASZTOTT FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata);

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul);

REZÜMÉ (magyarul, angolul);

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul);

SZERZŐI NYILATKOZAT.

BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések lábjegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, amelyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében lévő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmaznia kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; (Letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadár (szerk.): Szemelvények. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1994. pp. 31–50.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19–20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993/6. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; (Letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat sorszáma (például 1. ábra);
- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrása (vagy: saját szerkesztés);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG